

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Κατεύθυνση:

Κοινωνική και Πολιτική Θεωρία

Θεμελής Βασίλειος

A.M. : 0314M020

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

**Δημοψήφισμα 2015: Μία μελέτη των συγκρουσιακών αφηγήσεων
επαναδιαπραγμάτευσης του έθνους και των συνδεόμενων αρρενωποτήτων.**

Τριμελής επιτροπή:

Αλεξάνδρα Χαλκιά, Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Αλέξανδρος Χρύσης, Καθηγητής

Παναγιώτης Δουκέλλης, Καθηγητής

Αθήνα Ιανουάριος 2017

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	1
Εισαγωγή	2
Το πολιτικό συγκείμενο	6
Βιβλιογραφική Επισκόπηση	10
Δημοψήφισμα: Το συγκρουσιακό πεδίο επαναδιαπραγμάτευσης και έκφρασης της εθνικής ταυτότητας	12
Ποιο είναι το εθνικό υποκείμενο; Επαναδιαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας μέσω ενσωματώσεων και αποκλεισμών μειονοτήτων	23
Η έμφυλη διάσταση της πολιτικής. Αρρενωπότητα και οι εκδοχές της στο διεθνές συγκείμενο	26
Παλιές και νέες αρρενωπότητες στο σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο	31
Μεθοδολογία	41
Σκοπός της έρευνας	41
Εξουσία και λόγος	43
Το υλικό της έρευνας	45
Ανάλυση	48
Το πεδίο του «ΝΑΙ»	53
Κινήματα Πολιτών	53
Η λέξη «ΝΑΙ» ως επιχείρημα	53
«Αυτόνομη» θετική χροιά του «ΝΑΙ»	54
«Ετερόνομη» θετική χροιά του «ΝΑΙ»	59
Το επιχείρημα για το «ΝΑΙ»	76
Γιατί «να μη ψηφίσεις ΟΧΙ»	77
Γιατί «να ψηφίσεις ΝΑΙ»	84
Καλλιτέχνης	102
Σάκης Ρουβάς	101
Η «ελληνική νεοφιλελεύθερη» αρρενωπότητα στην τέχνη	110
Πολιτικοί αρχηγοί και «σημαίνοντα» πολιτικά πρόσωπα	113
Η περίπτωση του Κώστα Καραμανλή	114
«Πατριαρχική» αρρενωπότητα	122

Η περίπτωση του Σταύρου Θεοδωράκη	123
Η «ελληνική νεοφιλελεύθερη» αρρενωπότητα στην πολιτική	129
Το πεδίο του «ΟΧΙ»	133
Το «αριστερό» – κυβερνητικό «ΟΧΙ»	133
Πολιτικός Αρχηγός	133
Η «εναλλακτική – αριστερή» αρρενωπότητα	144
Το πολιτικό υποκείμενο ΣΥΡΙΖΑ	148
Τα τηλεοπτικά σποτ	149
Τα ραδιοφωνικά σποτ	154
Τα «μη κεντρικά» πολιτικά υποκείμενα	163
Καλλιτέχνης	165
Το εξωκοινοβουλευτικό – αριστερό υποκείμενο	170
Το εθνικιστικό υποκείμενο	174
«Μετριοπαθής» εθνικισμός	175
«Ακραίος» εθνικισμός	178
Συμπερασματικές παρατηρήσεις	181
Βιβλιογραφία	190
Παράρτημα	193
Το ψηφοδέλτιο	193
Ηλεκτρονικός βιβλιογραφικός κατάλογος υλικού	194

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ την επιβλέπουσα μου, κυρία Αλεξάνδρα Χαλκιά, για το δρόμο που μου άνοιξε στις θεωρητικές μου αναζητήσεις. Η συμβολή και η ματιά στη διαδικασία της συγγραφής, ήταν για μένα καθοριστική. Ευχαριστώ επίσης τους καθηγητές, κυρίους Παναγιώτη Δουκέλλη και Αλέξανδρο Χρύση, που με χαρά αποδέχτηκαν να συνεπιβλέπουν την παρούσα εργασία. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στις συνοδοιπόρους και συμφοιτήτριές μου Μαρία Σκούρτη και Χαρά Φασούλη, για τα εποικοδομητικά τους σχόλια. Τέλος ευχαριστώ ιδιαίτερα τη Βάσια Βούλγαρη και τον Σάββα Βαγενά για τις ατέλειωτες πολιτικές συζητήσεις και την έμπρακτη τους στήριξη σε όλη αυτή τη διαδρομή.

Εισαγωγή

Η διπλωματική εργασία αυτή, αποτελεί απόπειρα ανάδειξης της κοινωνικής και πολιτισμικής κατασκευής του έθνους και του κοινωνικού φύλου, υπογραμμίζοντας τον σημαίνοντα ρόλο της διαδικασίας αυτής στο πολιτικό πεδίο ενός έθνους, το οποίο ευρισκόμενο ανάμεσα στην «Δύση και Ανατολή» τείνει να φορτίζεται, τόσο από τη διαμάχη νεοφιλελευθερισμού και προοδευτικότητας, όσο και από τη σύγκρουση αλλά και συνύπαρξη νεωτερικότητας και παράδοσης¹. Μέρος του πολιτικού πεδίου, το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015, που διεξήχθη στην Ελλάδα και αποτέλεσε κατά την άποψή μου, ένα από τα πιο πρόσφορα εδάφη για την έρευνα των δύο αυτών καίριων εννοιών και της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης, αφού αποτύπωσε γλαφυρά και στην πιο δυναμική τους μορφή, τις διαφορετικές ποιότητες του εθνικού φαντασιακού στη σύγχρονη Ελλάδα.

Η έρευνά μου προχωρά, αναγνωρίζοντας ότι η διαδικασία του δημοψηφίσματος, αποτελεί μία ούτως ή άλλως εθνική διαδικασία. Το ζήτημα που τίθεται προς ψήφιση, ξεκινά τις περισσότερες αν όχι όλες τις φορές, από κάποιο «κρίσιμο» για την πορεία ενός έθνους διακύβευμα.

Σημείο κλειδί στο ελληνικό δημοψήφισμα, αποτέλεσε η αόριστη και ανοιχτή σε νοηματοδοτήσεις φύση του ερωτήματος, αλλά και η σημασιοδότηση των ιδίων των δομικών «μονάδων» του θεσμού - των λέξεων «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» - που έμελλαν να πυροδοτήσουν ένα όπως φαίνεται προϋπάρχον εθνικά συγκρουσιακό κλίμα. Το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» στα οικονομικά μέτρα της Ε.Ε πήρε ξεκάθαρο χαρακτήρα «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» στην παραμονή της χώρας στην Ε.Ε, διαμορφώνοντας

¹ Η Α. Χαλκιά περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά του ελληνικού συγκειμένου, αναφέρεται στην ιδιομορφία που το χαρακτηρίζει τονίζοντας τη γεωγραφική αλλά και την πολιτισμική κομβική θέση του μεταξύ «Ανατολής και Δύσης» (Χαλκιά 2007).

με αυτόν τον τρόπο το «πραγματικό» εθνικό συγκρουσιακό πεδίο, πάνω στο οποίο οικοδομήθηκαν, εκφράστηκαν και τελικά αποτυπώθηκαν, οι διαφορετικές ποιότητες του εθνικού φαντασιακού.

Στόχος της παρούσας εργασίας, είναι η ιχνηλάτηση του τρόπου με τον οποίο λειτούργησε το δημοψήφισμα ως πεδίο εντάσεων, έκφρασης και διαπραγμάτευσης διαφορετικών αφηγήσεων για το έθνος και των διαφορετικών νοσηματοδοτήσεων του εθνικού υποκειμένου, μέσα από την ταυτόχρονη ανάδειξη της έμφυλης παραγωγής του. Η έρευνα, επιδιώκει να ανιχνεύσει τη λειτουργία της εξουσίας μέσω των λόγων (discourses) στα μύχια του εθνικού φαντασιακού, έτσι όπως αυτή αρθρώθηκε και εκφράστηκε στα οπτικοακουστικά σποτ των αντιτιθέμενων εκστρατειών μία εβδομάδα πριν τη διεξαγωγή του.

Με μία πρώτη σάρωση των λόγων αυτών, διαπιστώνει λοιπόν κανείς, όχι μόνο την ίδια την δυναμική του δημοψηφίσματος ως πολιτικού πεδίου ανάλυσης των κυρίαρχων εγγραφόμενων σε αυτό εθνικών φαντασιακών, αλλά ταυτόχρονα την υποφώσκουσα και ολοποιητική τάση του, που τείνει μέσω της λειτουργίας της ενσωμάτωσης, να συνενώνει λόγω της κλειστής και συμπαγούς δομής του («ΝΑΙ» - «ΟΧΙ»), διαφορετικής υφής εθνικά υποκείμενα.

Προχωρώντας με αυτό το δεδομένο, η ανάλυση προχωρά στη βάση αποτύπωσης των δύο διακριτών σημείων του διπόλου.Επιδιώκοντας να διαφανεί η ιδιαιτερότητα της δομής που «φυσικά» ο θεσμός του δημοψηφίσματος φέρει, αναδεικνύεται παράλληλα η προβληματική της «φυσικότητας» αυτής. Εξετάζοντας ένα – ένα τα πεδία («ΝΑΙ» - «ΟΧΙ»), το επιχείρημα της εκάστοτε πλευράς, διακρίνεται αντιθετικά, ενώ ταυτόχρονα αναδύονται και οι ιδιαιτερότητες των υποκειμένων εντός τους.Κινούμενη με αυτόν τον διακριτό τρόπο, η ανάλυση καθίσταται ικανότερη, προκειμένου να διακριθούν διαυγέστερα τόσο οι ξεκάθαρες

αντιθέσεις που προκύπτουν ούτως ή άλλως αντιδιαμετρικά («ΝΑΙ» - «ΟΧΙ»), όσο και να φωτιστούν δευτερογενώς οι εσωτερικές τους ετερογένειες.

Έτσι το ενδιαφέρον της έρευνας αυτής, δεν εξαντλείται στο γεγονός της σκιαγράφησης των δύο κυρίαρχων εθνικών υποκειμένων, που συγκρούστηκαν στη δεδομένη στιγμή, παραγόμενα «φυσικά» λόγω δομής. Μέσα από την διαδικασία μίας μεγαλύτερης σε δεύτερο χρόνο εστίασης στα φαινομενικά δύο πεδία, προχωρά στην ανάδειξη των εθνικών εκείνων υποκειμένων που «ησύχως» ενσωματώθηκαν και ομογενοποιήθηκαν. Ακριβώς για το λόγο αυτό, το οπτικοακουστικό υλικό που αναλύεται, αποτελείται από βίντεο που επίσημα δημιουργήθηκαν υπέρ της εκάστοτε εκστρατείας, περιλαμβάνοντας όχι μόνο αυτά που προβλήθηκαν στη τηλεόραση, αλλά και εκείνα που παρουσιάστηκαν μόνο στο διαδίκτυο.

Οι εθνικές δυνάμεις που συγκρούστηκαν όπως θα καταδειχθεί δεν ήταν δύο. Τα φαινομενικά δύο κυρίαρχα εθνικά υποκείμενα που βγήκαν στο προσκήνιο ως οι μοναδικοί αντίπαλοι στα κυρίαρχα Μ.Μ.Ε, φαίνεται ότι απέκρυπταν τελικά σημαντικούς εθνικούς «παίκτες» του παρασκήνιου, που μέσα από την ανάδειξή τους, φαίνεται να βοηθούν στη διαδικασία αποκάλυψης, του κάθε άλλο παρά απλού ψηφιδωτού του εθνικού φαντασιακού.

Χρησιμοποιώντας ως αφορμή και αφετηρία τα σποτάκια των εκστρατειών και πάντα έχοντας υπ' όψιν τον εθνικό χαρακτήρα του δημοψηφίσματος, χαρτογραφούνται μερικά από τα αφηγήματα, που σκιαγράφησαν και τελικά αποκρυστάλλωσαν το παζλ του εθνικού σώματος στην Ελλάδα το 2015. Η μάχη για την ποιότητά του, κινείται πάντα και αναπόφευκτα εντός των στενών ορίων της έννοιας του έθνους, μιας συνθήκης που από τη «φύση» της, ενσωματώνει και αποκλείει, με αποτέλεσμα όποια και εάν είναι η έκβασή της, η έννοια του έθνους, να έχει πάντοτε πρόσημο εθνικιστικό.

Η μελέτη αυτή, δεν θα σταθεί μόνο στην εξέταση της κοινωνικής κατασκευής της έννοιας του έθνους. Βασικό διακύβευμα αποτελεί, η ιχνηλάτηση της παράλληλης πορείας του κοινωνικού φύλου με το έθνος, αναδεικνύοντας τη μεγάλη σημασία της μεταξύ τους σχέσης, με το ένα να αποτελεί το κεντρικό πυλώνα του άλλου. Μέσω της εξέτασης των διαφόρων σχημάτων αρρενωπότητας που εμφανίζονται στους λόγους των δύο εκστρατειών, επιδιώκεται να καταδειχθεί, πως οι σύγχρονες εκφάνσεις της και με όλες τις διαφοροποιήσεις τους, τείνουν να παρουσιάζουν κοινές συνιστάμενες, στον τρόπο που θεώνται την έννοια του έθνους, αλλά και αντίστροφα: Πώς η ίδια η έννοια του έθνους, στηρίζεται και υπάρχει, μέσα και μέσω της ηγεμονικής ποιότητας των σύγχρονων ελληνικών πτυχών της αρρενωπότητας.

Το ελληνικό συγκείμενο, δεν βρίσκεται μόνο στο σταυροδρόμι «Δύσης – Ανατολής». Στο διεθνικό φαντασιακό, όπως καταδεικνύει και η μελέτη της Χαλκιά ([2004] 2007) με έδαφος τον λόγο περί «δημογραφικού προβλήματος», η Ελλάδα ίσως να αποτελεί την καρδιά του δυτικού πολιτισμού, ως πρωταρχικό σύμβολο ελευθερίας, επαναστατικότητας και το «λίκνο της δημοκρατίας». Μέσα από τη διαδικασία χαρτογράφησης των εθνικών φαντασιακών έννοιες όπως η δημοκρατία, η αξιοπρέπεια η ελευθερία και η λογική μοιάζουν να αποδεικνύονται σχετικές και με σαθρά τα κατά τα άλλα «γερά» τους ορθολογικά θεμέλια.

Θα παρατηρήσουμε πως οι διαφορετικές νοηματοδοτήσεις των εννοιών αυτών που θα προκύψουν, τείνουν τελικά να κινούνται γύρω από τον ίδιο άξονα που φαίνεται να αποτελεί και τον ακρογωνιαίο λίθο της νεωτερικότητας: το έθνος – κράτος. Στην παρούσα ανάλυση, εξετάζεται στο λόγο περί «δημοψηφίσματος», πώς τέτοιες φαινομενικά κλειστές και συμπαγείς έννοιες που στηρίζονται στις αρχές του Διαφωτισμού, χρησιμοποιούνται με τον ίδιο συμπαγή και κλειστό τρόπο και στην

εποχή της ύστερης νεωτερικότητας, η «κλειστότητα» των οποίων φαίνεται να προκαλεί, τουλάχιστον συγχύσεις.

Το πολιτικό συγκείμενο

Το δημοψήφισμα δεν φαίνεται να πυροδότησε αιτιακά ένα συγκρουσιακό κλίμα εντός του ελληνικού συγκειμένου. Κυρίως αποτέλεσε την αφορμή όξυνσης ανταγωνισμών, που ήδη διαγράφονταν γλαφυρά στους κόλπους της πολιτικής σκηνής της Ελλάδας της οικονομικής κρίσης. Αρχή της ζύμωσης αυτών των έντονων εσωτερικών αντιθέσεων που εκφράστηκαν με την εξαγγελία του δημοψηφίσματος, φαίνεται να αποτέλεσε ο Ιανουάριος του 2015.

Ο μήνας αυτός, δείχνει να λειτούργησε, ως ορόσημο που σηματοδότησε πολιτικές εξελίξεις πρωτόγνωρες για το ελληνικό περιβάλλον. Τα ήδη οξυμένα οικονομικά προβλήματα που ταλάνιζαν την Ελλάδα της κρίσης, φαίνεται ότι αποτέλεσαν το πεδίο, πάνω στο οποίο εκτυλίχθηκαν έντονοι πολιτικοί ανταγωνισμοί. Η «διαίωνιση» και διαρκής επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης του ελληνικού πληθυσμού, φαίνεται να «χρεώθηκε» στο «παλαιό» πολιτικό σύστημα, γεγονός που μάλλον «άφηνε χώρο» σε νέα πολιτικά προτάγματα. Το «κενό» αυτό καλύφθηκε από τον ΣΥ.ΡΙΖ.Α, ένα κόμμα της «Ριζοσπαστικής Αριστεράς»² το οποίο τον Ιανουάριο του 2015, ανέλαβε τα ηνία της κυβέρνησης της χώρας.

Η συνθήκη αυτή, ήταν σίγουρα πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα. Το κόμμα που κλήθηκε να καλύψει το «πολιτικό κενό», ήταν νεοαναδυθέν και μάλιστα ερχόμενο από τα αριστερά. Για πρώτη φορά μετά τη μεταπολίτευση, ένα αριστερό

²Το περιεχόμενο και το νόημα της «Ριζοσπαστικής Αριστεράς» ως πολιτικό πρόταγμα λαμβάνεται αποκλειστικά από τον τρόπο που το ίδιο το κόμμα του ΣΥ.ΡΙΖ.Α αυτό – νοηματοδοτείται, μέσω του ονόματός του (ΣΥνασπισμόςΡΙΖοσπαστικήςΑριστεράς).

και καινούριο εντός του δικομματικού συστήματος κόμμα, αναλάμβανε την εκτελεστική εξουσία της Ελλάδας.

Η εξέλιξη αυτή φαίνεται ότι αποτέλεσε γερό πλήγμα, τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στο εξωτερικό. Τα κόμματα που παραδοσιακά εναλλάσσονταν στην εξουσία διαπίστωναν μεγάλη πτώση της δημοτικότητάς τους³, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση φαινόταν να «δυσανασχετεί» μπροστά στην αριστερή προεκλογική ρητορική.

Ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α προέταξε στον επίσημο δημόσιο λόγο του, μία νέα πολιτική ατζέντα, που θα κινούνταν στα πρότυπα συγκρότησης ενός πρωτίστως κοινωνικού κράτους⁴. Κάτι τέτοιο προφανώς αντίβαινε τους όρους των μνημονιακών συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε, που είχαν τα προηγούμενα χρόνια υπογραφεί. Η αριστερή ρητορική και το νέο αυτό πολιτικό πρόταγμα, προμήνυαν τη συγκρουσιακή (τουλάχιστον φαινομενικά) συνθήκη που θα επακολουθούσε εντός και εκτός Ελλάδος.

Η σύγκρουση αυτή φαίνεται να ξεκινά από το εξωτερικό, αφού βασικό μέρος των πολιτικών εξελίξεων της περιόδου Ιανουαρίου – Ιουλίου, φαίνεται ότι κατείχαν οι διαπραγματεύσεις με τους Ευρωπαίους Εταίρους της χώρας. Προκειμένου το κόμμα της κυβέρνησης, να μπορέσει να εφαρμόσει το αριστερό(;) πολιτικό του πρόγραμμα, έπρεπε διαπραγματευόμενο «σκληρά» να αλλάξει τις ισχύουσες μνημονιακές συνθήκες, επιτυγχάνοντας μία νέα, αμοιβαίως αποδεκτή οικονομική συμφωνία.

³Σύμφωνα με τα τελικά αποτελέσματα που δίδονται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών, το Πα.Σο.Κ παρουσίασε 4,68% και η Νέα Δημοκρατία ως αξιωματική αντιπολίτευση, 27,81%. ([http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2015a/v/public/index.html#%22cls%22:%22main%22,%22params%22:{}",](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2015a/v/public/index.html#%22cls%22:%22main%22,%22params%22:{})

⁴Χαρακτηριστικοί είναι οι 4 πυλώνες του πολιτικού του προγράμματος όπως ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας ανακοίνωσε στην διεθνή έκθεση Θεσσαλονίκης στις 13/09/2014. Για αναλυτική μελέτη του προγράμματος αλλά και του λόγου του Πρωθυπουργού, βλ. <http://www.syriza.gr/article/id/57965/OMILIA-TOY-PROEDROY-TOY-SYRIZA-ALEKSH-TSIPRA-STO-SYNEDRIAKO-KENTRO-I.-BELLIDHS-ThESSALONIKH-13-9-2014.html#.V-qFvK2DDM4>

Δεν μπορούμε να διαπιστώσουμε το αληθές των λόγων της κυβέρνησης περί «σκληρών διαπραγματεύσεων». Η αμοιβαία αποδεκτή συμφωνία πάντως δεν ήρθε ποτέ. Αντ' αυτής όπως ακούμε τον ίδιο τον Πρωθυπουργό στο διάγγελμά του, η Ευρώπη «εκβιαστικά» θέτοντας τους όρους της μονομερώς, προτείνει οικονομικά μέτρα⁵ που έπρεπε η ελληνική πλευρά «αναγκαστικά» να αποδεχτεί⁶.

Ο Πρωθυπουργός και η κυβέρνησή του, διαπιστώνοντας πως οι διαπραγματεύσεις είχαν και επισήμως «ναυαγήσει», οδηγήθηκαν «αναγκαστικά» σε μία λύση, που το αριστερό τους υπόβαθρο επέδειχνε. Η αποδοχή ή η απόρριψη των «εκβιαστικών» αυτών μέτρων, θα περνούσε πλέον στα χέρια του λαού, ανακοινώνοντας και επίσημα στις 28 Ιουνίου του 2015, την απόφασή του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Το ερώτημα στο οποίο με ένα «ΝΑΙ» ή ένα «ΟΧΙ» οι πολίτες της χώρας θα απαντούσαν αφορούσε την αποδοχή ή απόρριψη των μέτρων των Ευρωπαϊκών θεσμών και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.⁷

Η απόφαση αυτή, αποτέλεσε και το σημείο που η μέχρι πρότινος «σύγκρουση» πήρε χαρακτηριστικά ρήξης. Η απόφαση για διεξαγωγή δημοψηφίσματος δεν αξιολογήθηκε θετικά από την εκτός συνόρων πλευρά, η οποία

⁵ Αναλυτική παρουσίαση του πακέτου οικονομικών μεταρρυθμίσεων που στη συνέχεια τέθηκαν προς ψήφιση στο δημοψήφισμα βλ. <http://www.referendum2015gov.gr/giati-i-diexagogi-tou-dimopsifismatos/i-pliris-protasi-ton-thesmon/>

⁶ Οι λόγοι που οδήγησαν τον Α. Τσίπρα στην απόφαση για διεξαγωγή δημοψηφίσματος καθώς και ο τρόπος με τον οποίο ο Πρωθυπουργός παρουσίασε το δημοψήφισμα ως λύση «δημοκρατική», μελετώνται επισταμένως στο κεφάλαιο της ανάλυσης

⁷ Το ερώτημα που παρουσιάζεται και στον βιβλιογραφικό κατάλογο μέσω της απεικόνισης του ίδιου του ψηφοδέλτιου ήταν: «Πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας, το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Eurogroup της 25.06.2015 και αποτελείται από δύο μέρη, τα οποία συγκροτούν την ενιαία πρότασή τους;

Το πρώτο έγγραφο τιτλοφορείται «Reforms for the completion of the Current Program and Beyond» («Μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και πέραν αυτού») και το δεύτερο «Preliminary Debts sustainability analysis» («Προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας χρέους»). Όσοι από τους πολίτες της χώρας απορρίπτουν την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν: ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ΟΧΙ. Όσοι από τους πολίτες της χώρας συμφωνούν με την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν: ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ΝΑΙ.»

έσπευσε να νοηματοδοτήσει το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» διαφορετικά.⁸ Το «ΝΑΙ» θα σήμαινε αποδοχή των μέτρων και άρα παραμονή της Ελλάδας εντός της Ε.Ε και του Ευρώ, ενώ το «ΟΧΙ» που θα απέρριπτε τα μέτρα, θα σηματοδοτούσε αυτομάτως και την αποπομπή της.

Η νοηματοδότηση αυτή, αποτέλεσε και τον κόμβο, που σηματοδότησε μία νέα σύγκρουση. Η σύγκρουση θα αποδεικνύονταν έντονη ταλανίζονταν δυναμικά το εσωτερικό πολιτικό σκηνικό. Η νέα συνθήκη, ήταν αυτή που επομένως αποτέλεσε το ορόσημο σε μια διαδικασία παραγωγής και ανάδειξης πολιτικών υποκειμένων, που είτε υπέφωσκαν είτε περίμεναν τις κατάλληλες συνθήκες για να επανεμφανιστούν δυναμικά στο προσκήνιο. Παλιές και νέες πολιτικές τάσεις, «βρήκαν την ευκαιρία» να εκδηλωθούν αντιθετικά ή και κάτω από τη στέγη των δύο πόλων του δημοψηφίσματος. Μέσα από τον τρόπο που κάθε φορά νοηματοδότησαν το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ», ενέκριναν ή απέρριπταν συγκεκριμένες εκφάνσεις εθνικών προταγμάτων που δύνανται να μελετηθούν.

⁸ Μία σειρά δηλώσεων Ευρωπαίων αξιωματούχων που επανασηματοδοτούν το διακύβευμα του δημοψηφίσματος, φιλοξενείται στο άρθρο, <https://www.theguardian.com/business/2015/jun/29/greek-crisis-referendum-eurozone-vote-germany-france-italy>

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Το κεφάλαιο που ακολουθεί, αποτελεί προϊόν βιβλιογραφικής επισκόπησης, σε μια προσπάθεια να χαρτογραφηθούν κατά το μέγιστο δυνατόν, οι πιο καίριες πτυχές του ζητήματος που προτίθεται να εξετάσω. Ξεκινώντας από τον ίδιο τον θεσμό του δημοψηφίσματος, παρακολουθείται η πορεία επιστημονικών άρθρων, στα οποία εξετάζονται βασικές συνιστώσες του δυναμικού πεδίου του δημοψηφίσματος. Μέσα από την ανάδειξή τους, επιχειρείται να υπογραμμιστεί η σημαίνουσα υπόστασή του, αναφορικά με τον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας.

Η θέαση της λειτουργίας του θεσμού στα διάφορα εθνικά συγκείμενα και λαμβάνοντας υπ' όψιν, τις επιμέρους ιδιομορφίες που παρουσιάζουν, ευελπιστούμε να γίνει αντιληπτή η δυναμική και αμφίδρομη σχέση της αμεσο - δημοκρατικής διαδικασίας με κάθε πτυχή της πορείας κατασκευής της εθνικής ταυτότητας. Υποστηρίζεται δηλαδή, ότι το δημοψήφισμα αποτελεί το σώμα, πάνω στο οποίο από τη μία εγγράφονται, παγιώνονται και αποκαλύπτονται πόθοι και συγκρούσεις του εθνικού φαντασιακού, ενώ από την άλλη λειτουργώντας ενεργητικά, αναδύεται η παραγωγική μορφή του, μέσα από τη δυνατότητά του, για επαναπροσδιορισμό των προταγμάτων του έθνους.

Ο αντίκτυπος επομένως, μοιάζει κομβικός πάνω στο εθνικό σώμα, στη διαδικασία της άμεσης λαϊκής λήψης αποφάσεων, καθώς το δημοψήφισμα φαίνεται να αποτελεί το χρονικό σημείο εκείνο, που δύναται να δοκιμάσει επικύρωση, μεταλλαγή και πάντως σίγουρα επαναδιαπραγμάτευση ζητημάτων, που εμφορούνται από εθνικά ιδεώδη.

Έτσι ανοίγεται ένα νέο έδαφος στην έρευνα, που εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον ορισμό της έννοιας του εθνικού σώματος. Προκύπτει με αυτόν τον τρόπο η

ανάγκη να γίνει σαφές, το μέγεθος του εκτοπίσματος και τα όρια του εθνικού σώματος, έτσι όπως αυτά σχηματοποιούνται και αποκρυσταλλώνονται μέσα από τη διαδικασία δημοψηφίσματος. Ποια «υποκείμενα έχουν σημασία» και δικαιούνται να θεωρούνται εθνικά και ποια αποκλείονται από τη διαδικασία επαναδιαπραγμάτευσης της εθνικής τους υπόστασης;

Εξετάζοντας μία σειρά άρθρων, επιδιώκεται να αναδειχθεί αυτή ακριβώς η πτυχή του θέματος. Μελετώντας δύο διαφορετικές έρευνες, στις οποίες εξετάζεται ο ρόλος των μειονοτικών ομάδων, γίνεται φανερός ο ψευδώς ολοποιητικός χαρακτήρας του δημοψηφίσματος, στη διαδικασία κατασκευής του εθνικού σώματος. Οι μειονότητες τείνουν να μην συγκαταλέγονται σε αυτό, εκτός και αν επιλέξουν να ενταχθούν υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς, διαπραγματευόμενες τη θέση τους στο δημοψήφισμα.

Ο φακός της επισκόπησης τέλος, στρέφεται στην κατεύθυνση της έμφυλης διάστασης της πολιτικής. Η πτυχή αυτή μελετάται στο πλαίσιο ανάδειξης της άρρηκτης σχέσης εν ενεργεία ή εν δυνάμει ηγεμονικών ποιοτήτων της αρρενωπότητας με την έννοια του έθνους. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζονται μελέτες, που φωτίζουν διάφορα σχήματα αρρενωπότητας, που όπως φαίνεται κυριαρχούν στη λεγόμενη «υψηλή» πολιτική σκηνή.

Οι έρευνες αυτές, δεν άπτονται του πολιτικού πλαισίου του δημοψηφίσματος που εδώ εξετάζεται, αφού μία τέτοιου είδους μελέτη δεν εντοπίστηκε. Παρά ταύτα οι μελέτες αυτές, αναδεικνύουν ανάγλυφα, τη στενή σχέση φύλου και έθνους, στα εντός και εκτός Ελλάδος συγκείμενα. Χαρτογραφώντας επαρκώς το τοπίο της σχέσης αυτής, οι έρευνες φαίνεται να αποτελούν πρόσφορο υλικό, που λειτουργώντας αναλογικά, θα συμβάλουν στην κατεύθυνση ανάδειξης του

θεμελιώδους ρόλου του φύλου σε ζητήματα υψηλής πολιτικής σημασίας για το έθνος.

Δημοψήφισμα: Το συγκρουσιακό πεδίο επαναδιαπραγμάτευσης και έκφρασης της εθνικής ταυτότητας

Ξεκινώντας λοιπόν, από την υπόθεση εργασίας, που θέλει το δημοψήφισμα να αποτελεί σημαντικό πεδίο στη μελέτη της έννοιας του έθνους, αναλύεται μία σειρά άρθρων, που δείχνουν να κινούνται προς την κατεύθυνση επικύρωσης της υπόθεσης αυτής. Μέσα από την παράθεση σημαντικών ερευνών που άπτονται άμεσα της έννοιας του δημοψηφίσματος, επιδιώκεται η συζήτηση επιμέρους ζητημάτων της, που τείνουν να οδηγούν στην ανάδειξη του θεσμού ως έναν από τους πλέον κεφαλαιώδεις. Κεφαλαιώδης, τόσο ως προς τη λειτουργία του αναφορικά με τον προσδιορισμό και την επαναδιαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας, όσο και λόγω της λειτουργίας του, ως εκφραστής υποφωσκόντων πολλές φορές εθνικών προταγμάτων.

Ακολουθώντας τη διαδρομή του στα διαφορετικά εθνικά συγκείμενα, επιδιώκεται να ιχνηλατηθούν τα δομικά εκείνα χαρακτηριστικά, που λειτουργώντας ως φάροι, θα φωτίσουν τον κομβικό ρόλο του, στη διαδικασία διατήρησης ή και ανοικοδόμησης εθνικών και εθνικιστικών υποκειμενοποιήσεων. Πρώτο στην διαδρομή αυτή, είναι το άρθρο της Inese Šūpule (2012) **«The Construction of National and Ethnic Identity in Online Discussions on Referendal Initiatives in Latvia»**, Η Šūpule, μελετά ανώνυμους λόγους που αρθρώθηκαν διαδικτυακά, μπροστά στην προοπτική διεξαγωγής δύο διαφορετικών χρονικά δημοψηφισμάτων.

Το θέμα που ανακύπτει, πυροδοτώντας τις συγκεκριμένες συζητήσεις και διαξιφισμούς μεταξύ των μελών του λετονικού κράτους στο πλαίσιο των διαδικτυακών αυτών συναντήσεων, είναι οι εκστρατείες υπογραφών που επιχειρούνται από διαφορετικούς εκπροσώπους του λετονικού συγκειμένου, σχετικά με το ενδεχόμενο εισαγωγής ή μη, της Ρωσικής γλώσσας ως δεύτερης επίσημης.

Η πρώτη προσπάθεια, δεν κατορθώνει να συγκεντρώσει τον ικανό αριθμό υπογραφών που θα αξίωνε μια τέτοια διαδικασία. Αυτή, επιχειρείται από το ΛετονικόΕθνικό Κόμμα, στόχος του οποίου είναι απλώς να επιβεβαιώσει μέσω δημοψηφίσματος, τη Λετονική, ως τη μία και μόνη επίσημη γλώσσα του Λετονικού κράτους. Η δεύτερη και αυτή τη φορά επιτυχημένη συλλογή υπογραφών όμως, προκύπτει ως αντίδραση του φαινομενικά υποφώσκοντοςδεύτερου πόλου του εθνικού σώματος. Πυροδοτείται από έναν μη κυβερνητικό οργανισμό που εκπροσωπεί τους Ρωσόφωνους Λετονούς, με στόχο αυτή τη φορά την παγίωση της ρωσικής γλώσσας, ως επίσημης δεύτερης του κράτους της Λετονίας.

Στο δημοψήφισμα που τελικά διεξάγεται, η απόρριψη ενός τέτοιου ενδεχόμενου αναγνώρισης της ρωσικής γλώσσας ως επίσημης δεύτερης, είναι κατηγορηματική. Η θεσμική αυτή διαδικασία, φαίνεται ότι αποτύπωσε μία «κραυγή αγωνίας», των Λετονών στην προσπάθεια περιφρούρησης μιας «καθαρής» Λετονικής εθνικής ταυτότητας. Η πόλωση της Λετονικής κοινωνίας που φαίνεται να κορυφώνεται τη στιγμή της πρώτης προσπάθειας συλλογής υπογραφών, δεν προέκυψε εκ του μηδενός. Κατά την Šūrpule, η μακρόχρονη σοβιετική κυριαρχία του προηγούμενου αιώνα άφησε τα σημάδια της στη διαδικασία ανασηματοδότησης και επαναδιαπραγμάτευσης της εθνικής ταυτότητας της ανεξάρτητης πλέον Ευρωπαϊκής Λετονίας.

Μέσα από την ανάλυση των διαδικτυακών λόγων της Šūpule, διακρίνεται καθαρά πλέον, οι μέχρι πρότινος υποβόσκουσες και αντιφατικές όψεις του εθνικού φαντασιακού. Μέσα από τον θεωρητικό φακό του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, η συγγραφέας εξετάζει ακριβώς τον τρόπο με τον οποίο κινείται, κατασκευάζεται και προσωρινά κλειδώνει, η εθνική ταυτότητα. Στο παράδειγμα που εξετάζει, φέρνει στο φως τρεις διαφορετικές εθνικές αφηγήσεις, στις οποίες αποτυπώνεται διαυγώς η κατασκευή του εαυτού ως φορέα του εθνικού, μέσα από μια διαδικασία νοηματοδότησής του σε σχέση με τους «άλλους».

Διαπιστώνοντας τρεις κατηγορίες εθνικών αφηγήσεων, διακρίνει τους «Λετονούς εθνικιστές» που τάσσονται ξεκάθαρα υπέρ της Λετονικής γλώσσας ως της μόνης επίσημης γλώσσας του κράτους. Οποιαδήποτε «άλλη» θα αποτελούσε απειλή για μια «καθαρή» Λετονία. Με σύνθημα «Η Λετονία για τους Λετονούς» επιχειρεί να κατασκευάσει μια θετική εικόνα του εαυτού της παρουσιάζοντάς τον, ως το αιώνιο θύμα ενός διαρκώς παρόντος ρωσικού επεκτατισμού αποκλείοντας ταυτόχρονα από τον εθνικό κορμό τους ρωσόφωνους κατοίκους της Λετονίας.

Η δεύτερη αφήγηση που προβάλλεται, παρουσιάζεται από την Šūpule ως «ενωτική». Προερχόμενη από τη ρωσική πλευρά, προτείνει και κατασκευάζει τον εαυτό της, ως ανήκουσα στη Λετονία από τη στιγμή που είναι σε θέση να μιλά τη Λετονική γλώσσα. «Ζούμε όλοι μαζί και αυτό δεν αμφισβητείται» αναφέρουν οι θιασώτες της. Εδώ φαίνεται να αρθρώνεται ένας μετριοπαθής και ενωτικός εθνικός λόγος, που στοχεύει στην αναγνώριση του ρωσόφωνου πληθυσμού ως μέλους της Λετονίας. Ο «άλλος» που αποκλείστηκε προηγουμένως δείχνει να επιδιώκει μια θέση σε ένα κοινό εθνικό φαντασιακό.

Ο τρίτος πόλος που προκύπτει, αποτελεί την αναμενόμενη αντίθετη δύναμη που έρχεται ως δυναμική απάντηση στον πρώτο. Ο «εθνικός ξένος» που

κατασκευάστηκε από την προηγούμενη Λετονική εθνικιστική αφήγηση, μοιάζει να αυτοαναγνωρίστηκε ως τέτοιος, αιτούμενος πλέον, να αναγνωριστεί ως Λετονός – Ρώσος και να προστατευθούν τα αντίστοιχα μειονοτικά του δικαιώματα.

Η Silvia Brandi (2007) στο «*Unveiling the Ideological Construction of the 2004 Irish Citizenship Referendum: A Critical Discourse Analytical Approach*», φωτίζει μία διαφορετική όψη του ζητήματος. Εξετάζοντας την περίπτωση του ιρλανδικού δημοψηφίσματος περί ιθαγένειας, διαπιστώνει το τρόπο με τον οποίο ο ίδιος ο θεσμός, δύναται να λειτουργήσει ως το ιδεολογικό μέσο και εργαλείο κατασκευής εθνικιστικών – ρατσιστικών υποκειμενικοτήτων εξ αρχής.

Μέσα από την κριτική ανάλυση λόγου, έτσι όπως αυτός εκφράστηκε από τον Υπουργό δικαιοσύνης, ισότητας και νομικής μεταρρύθμισης της Ιρλανδίας, η Brandi αναδεικνύει τον τρόπο, με τον οποίο η ιδεολογία αποτελεί κομβικό σημείο στη μεθοδολογία της. Η πρώτη, δύναται να φυσικοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, που φθάνει να αποτελεί «κοινή αίσθηση», φυσικοποιώντας και κατασκευάζοντας πλέον με τη σειρά της, συγκεκριμένης «υφής» υποκειμενικότητες.

Έτσι προχωρά στην παρουσίαση συγκεκριμένων ιδεολογικών μηχανισμών, μέσω των οποίων ιδεολογικοποιήθηκε και το ίδιο το δημοψήφισμα. Η «απλοποίηση» και από – ουσιαστικοποίηση του δημοψηφίσματος ως μιας απλής επικυρωτικής διαδικασίας μιας «ήδη υπάρχουσας» τάσης, είναι ένας από αυτούς. Προσθέτει, πως η κατασκευή του μετανάστη με χαρακτηριστικά που τον καθιστούν ως πρόβλημα εθνικό και ο διαχωρισμός του μη εθνικού υποκειμένου σε κατηγορίες καλού και κακού, κινείται προς αυτή την κατεύθυνση. Η ρητή διαπίστωση και φυσικοποίηση τού ποιος είναι ρατσιστής μέσω της επίκλησης σε μια αυθαίρετη αυθεντία, επενδύει νοηματικά τον θεσμό ρατσιστικά.

Κατά την Brandi το διακύβευμα στο συγκεκριμένο δημοψήφισμα, ήταν η ιθαγένεια, με τους πολίτες να καλούνται να αποφασίσουν για το αν τα παιδιά των μεταναστών δικαιούνταν να την αποκτήσουν. Ο ίδιος ο λόγος του Υπουργού, και μέσω της χρήσης των μηχανισμών που η Brandi αναδεικνύει, διαπιστώνεται πως το δημοψήφισμα χρωματίστηκε εντέχνως ιδεολογικά, με τον ρατσισμό να παίρνει πλέον θέση κοινής αίσθησης και «λογικής» συνέπειας. Το δημοψήφισμα αποτελώντας πλέον ένα ήδη «φυσικά» φορτισμένο πεδίο, μοιάζει σαν ένα καλά οργανωμένο «εργοστάσιο» έτοιμο να «παράξει» αβίαστα πολίτες – ρατσιστές.

Η εργασία της Brandi συμβάλει στο να καταδειχθεί, η δυναμική της ανάλυσης λόγου ως καίριας, που δύναται να θέτει και να αμφισβητεί ζητήματα που θεωρούνται *argiori* παγιωμένα εννοιολογικά. Τα ευρήματά της, μας καλούν αν μη τι άλλο, να στεκόμαστε κριτικά σε οποιαδήποτε ιδεολογία, που τείνει να φυσικοποιείται. Η δύναμη της φυσικοποίησης, όταν μάλιστα στηρίζεται σε πλήρως νόμιμες και δημοκρατικές διαδικασίες, όπως ο θεσμός του δημοψηφίσματος, αναδεικνύει, πώς μια εν ενεργεία δημοκρατική διαδικασία δείχνει να επιφυλάσσει εν δυνάμει άλλα, κάθε άλλο παρά δημοκρατικά προτάγματα.

Σε μία άλλη μελέτη, οι Ece Özlem και Kerem Öge (2012) εξετάζουν, τη λειτουργία του θεσμού του δημοψηφίσματος σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από βαθιές πολιτικές αντιθέσεις. Στο «*Referendum Campaigns in Polarized societies: The case of Turkey*», οι συγγραφείς ασχολούνται με την περίπτωση της Τουρκίας, εκκινώντας ακριβώς στη βάση ανάδειξης και αναγνώρισης μιας τέτοιας βαθιάς αντίθεσης που φαίνεται να καθορίζει την τουρκική πολιτική σκηνή.

Διχασμένη σε δύο άξονες, τον κοσμικό και τον θρησκευτικό, κάθε πολιτική πρωτοβουλία μοιάζει να αποτυπώνει και να κινείται γύρω από αυτούς. Μέσα από την κριτική εξέταση, κυρίως του υλικού των εκστρατειών που διεξήχθησαν στο

πλαίσιο δύο δημοψηφισμάτων και με γνώμονα την ανάδειξη της δυναμικής της πάντοτε παρούσας «πολεμικής» ατμόσφαιρας, διακρίνεται ο πρωτεύων ρόλος των πολιτικών κομμάτων και ο τρόπος με τον οποίο αυτά επέλεξαν να την εκμεταλλευτούν.

Θεωρώντας τη συμβολή των πολιτικών κομμάτων ούτως ή άλλως κυρίαρχη στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, αναδεικνύεται ο συμπαγώς χειραγωγητικός χαρακτήρας τους, όταν αυτά μάλιστα στηρίζονται, στο χαρακτηριστικό αυτό σχίσμα. Προχωρώντας σε μια συγκριτική εξέταση των δύο δημοψηφισμάτων που διεξήχθησαν στην Τουρκία 2007 και 2010, γίνεται φανερός ακριβώς αυτός ο ρόλος.

Έτσι, στην πρώτη περίπτωση το ζήτημα που τίθονταν προς ψήφιση αφορούσε την αποδοχή ή απόρριψη συνταγματικών αλλαγών για μία εκλογική μεταρρύθμιση. Το διακύβευμα παίρνοντας ένα καθαρό ιδεολογικό περιεχόμενο βασισμένο στην προϋπάρχουσα αντίθεση κοσμικού – ισλαμικού, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος απλώς φαίνεται ότι αντικατόπτριζε τις ήδη γνωστές πολωμένες τάσεις της τουρκικής κοινωνίας. Ο δημόσιος λόγος των πολιτικών κομμάτων ήταν περισσότερο τεχνικός και περιορισμένος, καθώς φαίνεται ότι δε χρειαζόταν επιπλέον ενίσχυση του «οπαδικού» συναισθήματος.

Από την άλλη στο δημοψήφισμα του 2010, που αφορούσε και πάλι σε μία σειρά συνταγματικών αλλαγών, το ερώτημα δεν είχε ξεκάθαρο ιδεολογικό πρόσημο. Η συγκρουσιακή συνθήκη της κοσμικότητας – θρησκευτικότητας φαίνεται αυτή τη φορά ότι ενεργοποιείται σκόπιμα από τα πολιτικά κόμματα. Μέσα από τις εκστρατείες τους, κατάφεραν να την φέρουν στην επιφάνεια, ούτως ώστε η ψήφος και πάλι, να διαπερνάται από αυτήν. Σε πλήρη αντίθεση με την περίπτωση του 2007, το 2010 οι πολιτικοί σχηματισμοί φαίνεται ότι συνέδεσαν ενεργά, τις προϋπάρχουσες συγκρουσιακές τάσεις της τουρκικής κοινωνίας με το

ζητούμενο του δημοψηφίσματος, επαναφέροντας μία τελικά επιζητούμενη, «οπαδική» και πολωμένη ψήφο.

Η έρευνα των Özlem και Öge, αναδεικνύει την κομβική σημασία των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που κάθε πολιτικό συγκείμενο φέρει. Εκτός από το γεγονός της μελέτης και ανάδειξης τους, ως ένα από τα κύρια εχέγγυα μιας εις βάθος κοινωνικής έρευνας, γίνεται φανερό, η δύσκαμπτη πολιτική λειτουργία του θεσμού του δημοψηφίσματος σε κοινωνίες που είναι ήδη βαθιά διχασμένες. Πέρα από αυτό όμως, η μελέτη της συγκεκριμένης πολιτικής συγκυρίας σε ένα ήδη βαθιά πολωμένο πλαίσιο όπως αυτό της Τουρκίας μοιάζει απαραίτητη και για έναν ακόμη λόγο.

Μέσα από μια τέτοια διαδικασία έρευνας, το δημοψήφισμα αναδεικνύεται ως κομβικός τόπος μελέτης. Όπως φάνηκε, προϋπάρχουσες συγκρουσιακές τάσεις μίας κοινωνίας, υπό συνθήκες δημοψηφίσματος, τείνουν να διαγράφονται γλαφυρά, εγγράφοντας μία νέα δυναμική.

Η Ausrine Juurekionyte (2014) στο άρθρο της *«Construction of “Europe” in the referendum slogans»*, εξετάζει την κοινωνική δυναμική ενός άλλου εθνικού συγκείμενου, αυτό της Λιθουανίας. Μελετώντας τα σλόγκαν που αρθρώθηκαν στο πλαίσιο τριών διαδοχικών δημοψηφισμάτων που έλαβαν χώρα στη Λιθουανία, το 2003, το 2007 και το 2010, διαπιστώνει ότι και στις τρεις αυτές περιπτώσεις μέσα και μέσω της δημοψηφισματικής διαδικασίας, επιχειρήθηκε ένα είδος κατασκευής της «Ευρωπαϊκής» ιδέας.

Η ιδέα της Ευρώπης, φαίνεται να κατείχε πολύ υψηλή θέση στο φαντασιακό των Λιθουανών, ήδη από την πτώση της σοβιετικής ένωσης. Ως πρώην μέλος της, το ευρωπαϊκό όνειρο, φάνταζε μετά την ανεξαρτητοποίηση, το μόνο «λυτρωτικό» σενάριο για μια ανεξάρτητη, δημοκρατική και ελεύθερη πορεία της χώρας.

Κάτι τέτοιο, αποτυπώθηκε άμεσα στο δημοψήφισμα του 2003, όπου διακυβεύονταν η ένταξη της Λιθουανίας στην ευρωπαϊκή ένωση. Το πρόταγμα που προέρχονταν από τους υποστηρικτές μιας επίσημης πλέον ευρωπαϊκής Λιθουανίας, αποδείχτηκε εύκολα αποδεκτό. Η πολιτική και οικονομική ελίτ της χώρας, ήγειρε το ευρωπαϊκό ιδεώδες ξεκάθαρα, εκμεταλλευόμενη τις χαρακτηριστικές ιστορικο – πολιτικές συνθήκες της προηγούμενης περιόδου. Παρόλα αυτά το επιχείρημα της συγγραφέως, αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον, στα επόμενα δύο δημοψηφίσματα που ακολούθησαν.

Τόσο το 2007 όσο και το 2010, όπου το διακύβευμα του δημοψηφίσματος, αφορούσε την ενεργειακή πολιτική της Λιθουανίας μέσω της συνέχισης λειτουργίας σταθμού παραγωγής ενέργειας (2007) και της κατασκευής καινούριου (2010), η προσπάθεια κατεύθυνσης της ψήφου που επιχειρήθηκε, είχε και εδώ τα ερείσματά της στην ευρωπαϊκή ιδέα. Κατά την Juurekionyte, η έκβαση του αποτελέσματος και στα τρία δημοψηφίσματα ήταν με έναν τρόπο δεδομένη. Αυτό, οφείλονταν στο κεντρικό ρόλο που διαδραμάτισε η οικονομική και πολιτική ελίτ της χώρας, που έθεσε εαυτόν, στην υπηρεσία προάσπισης και διεκδίκησης της «Ευρώπης» τόσο δυναμικά καταφέροντας να «πετύχει» τις αξιώσεις της.

Μέσα από την έρευνα αυτή, διακρίνεται για μία ακόμη φορά, η κομβική σημασία της μελέτης του θεσμού του δημοψηφίσματος ως εργαλείου, που αποτυπώνει τουλάχιστον προσωρινές εθνικές ταυτοποιήσεις. Στην συγκεκριμένη συνθήκη, ο θεσμός αναδεικνύεται και πάλι ως πεδίο παγίωσης συγκρουσιακών σχέσεων, στις προσπάθειες που καταβάλλουν οι εκάστοτε κοινωνίες να επαναπροσδιοριστούν εθνικά. Η στήριξη των ευρωπαϊκών επιχειρημάτων στα σλόγκαν των εκστρατειών, που έμελλαν να καθορίσουν το αποτέλεσμα, στην ιδέα μιας «απελευθερωτικής» Ευρώπης, σκιαγραφεί γλαφυρά τη συγκρουσιακή συνθήκη

Δύσης – Ανατολής που ταλάνιζε τις μεταπολεμικές κοινωνίες, σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της εθνικής τους υπόστασης.

Το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας και του διαφαινόμενου επαναπροσδιορισμού της, προκύπτει και από μία ακόμη έρευνα που προσεγγίζει το δημοψήφισμα «εργαλειακά». Αυτή τη φορά όχι από μία χώρα του πρώην ανατολικού μπλοκ, αλλά από τέσσερις «δυτικές» που ετοιμάζονταν να «δοκιμαστούν» στο πλαίσιο σειράς δημοψηφισμάτων που διαπραγματεύονταν την ένταξή τους στον επίσημο πλέον θεσμό της Ευρωπαϊκή Ένωσης. Ο λόγος για την Αυστρία τη Φιλανδία, τη Σουηδία και τη Νορβηγία, όπου παρά το γεγονός ότι και οι τέσσερις αυτές χώρες δεν είχαν τίποτα «να αποδείξουν» αναφορικά με την Ευρωπαϊκή τους ταυτότητα, ο εθνικός επαναπροσδιορισμός μπροστά στο ενδεχόμενο ένταξης της χώρας τους στην Ε.Ε διαγραφόταν επιτακτικός.

Και σε αυτή την περίπτωση, τα δημοψηφίσματα αποτέλεσαν το σώμα πάνω στο οποίο αποκρυσταλλώθηκε η αγωνία του εκάστοτε εθνικού υποκειμένου, που καλούνταν να επανεγγράψει τον εαυτό του, σε μια νέα συνθήκη ένωσης κρατών χάνοντας αναπόφευκτα κάτι, από την μέχρι πρότινος «κλειστή» και παγιωμένη εθνική του ταυτότητα.

Αναγνωρίζοντας τη δυσκολία μιας τέτοιας μετάβασης και ακριβώς λόγω αυτής, στο άρθρο τους «*Legitimacy through referendum? The nearly successful domino – strategy of the E.U. – referendums in Austria, Finland, Sweden and Norway*», οι Detlef Jahn και Ann-Sofie Storsved, (2007) παραθέτουν κάποιους από τους πιο καίριους παράγοντες που οδήγησαν τις ηγεσίες των κρατών αυτών να ακολουθήσουν μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική.

Η πολιτική αυτή, διαπνέονταν από μία και μόνο στρατηγική, που ευελπιστούσε να λειτουργήσει ως ντόμινο στα τέσσερα υποψήφια προς ένταξη

κράτη. Η διεξαγωγή δημοψηφίσματος ήταν το «όπλο», που έμελλε να χρησιμοποιηθεί, προκειμένου οι πληθυσμοί της εκάστοτε χώρας, να υπερψηφίσουν την ένταξη της χώρας τους στην Ε.Ε. Η στρατηγική ντόμινο σχεδιάστηκε έτσι, ούτως ώστε η μία χώρα που θα επιτύγχανε το στόχο της, να επηρέαζε αναπόφευκτα και την επόμενη, στο πλαίσιο ενός φόβου εθνικής απομόνωσης που θα δημιουργούνταν στους κατοίκους της επόμενης χώρας, που καλούνταν να αποφασίσει.

Ξεκινώντας λοιπόν τη σειρά δημοψηφισμάτων από «σίγουρες» χώρες (Αυστρία και Φιλανδία), σκοπός ήταν να λειτουργήσει ένας τέτοιος φόβος στις Σουηδία και Νορβηγία. Η στρατηγική λειτούργησε σχεδόν άψογα, καθώς μόνο η Νορβηγία ήταν τελικά αυτή, που δεν «πείστηκε» να υπερψηφίσει την ένταξή της.

Διαπιστώνεται, ότι το δημοψήφισμα προοριζόταν να λειτουργήσει στρατηγικά. Οι εκστρατείες που οργανώθηκαν στο πλαίσιο αυτό, διαπνέονταν από το πνεύμα μιας συγκεκριμένης στρατηγικής χειραγώγησης, που σχεδόν κατάφερε το στόχο της. Το ζήτημα της αναστάτωσης και επαναπροσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας, δεν αποτέλεσε μόνο το διακύβευμα μιας κεντρικής πολιτικής πρωτοβουλίας, αλλά για μία ακόμη φορά λειτούργησε και ως μέσο με το οποίο ασκήθηκε πίεση στις υποψήφιες χώρες. Ο εθνικός αυτοπροσδιορισμός και επαναπροσδιορισμός, καθόρισε τον τρόπο που ασκήθηκε πολιτική, ενώ καταδεικνύεται ότι ο θεσμός του δημοψηφίσματος μοιάζει να καταλαμβάνει μία από τις πρώτες θέσεις στη «φαρέτρα» της κεντρικής εξουσίας, έτοιμο να πυροδοτήσει και τελικά να συνδράμει σε κάθε εγχείρημα εθνικής επανατοποθέτησης.

Από το παράδειγμα των Detlef Jahn και Ann-Sofie Storsved, προκύπτει η ουσιώδης σημασία που φαίνεται να έχουν οι εκστρατείες που οργανώνονται στο

πλαίσιο των δημοψηφισμάτων στη μελέτη του θεσμού αυτού ως κεντρικού φορέα εθνικής πολιτικής, όταν μάλιστα η χρήση τους μοιάζει να είναι πάντοτε στρατηγική από τις πολιτικές ηγεσίες των χωρών. Η σημασία τους μάλιστα, αναδεικνύεται κεφαλαιώδης, όταν τα ζητήματα που διακυβεύονται σε ένα δημοψήφισμα αφορούν στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Στο πλαίσιο του διεθνούς περιβάλλοντος, και της δυναμικής που αυτό φέρει στις σύγχρονες κοινωνίες της Ευρώπης, κινείται και η επόμενη έρευνα. Στο *«Diffusion in Referendum Campaigns: The Case of EU Constitutional Referendums»*, που διεξάγει ο Ece Özlem Atikcan (2015), μελετάται η έννοια της διάχυσης μέσω της οποίας, ιδέες και μοντέλα συμπεριφοράς διαδίδονται απόφεις μέσω των εκστρατειών από τη μία χώρα στην άλλη.

Έτσι, έχοντας ως κεντρική την έννοια αυτή, εστιάζει στις πολιτικές καμπάνιες τεσσάρων ευρωπαϊκών χωρών της Ε.Ε, που στη διάρκεια του 2005 διεξήγαγαν δημοψηφίσματα, προκειμένου να επικυρωθεί η συνθήκη, για τη θέσπιση ευρωπαϊκού συντάγματος. Μέσα από την εξέταση του τρόπου σύνδεσης των διαφορετικών υπευθύνων των εκστρατειών και την ανάδειξη των διαύλων επικοινωνίας τους, σκιαγραφούνται κοινές καταβολές επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται στα διαφορετικά εθνικά συγκείμενα, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα, το θεμελιώδη ρόλο των εκστρατειών αυτών στην τελική έκβαση του εκάστοτε δημοψηφίσματος.

Από το άρθρο αυτό προκύπτουν κάποια νέα δεδομένα. Εκτός από την ανάδειξη της μεγάλης σημασίας που μια εκστρατεία δημοψηφίσματος φέρει, διαφαίνεται και εδώ, ο κεντρικός ρόλος μιας διεθνούς πολιτικής εξουσίας, στα εσωτερικά εθνικά ζητήματα μιας ευρωπαϊκής χώρας. Η άσκηση μιας κεντρικής στρατηγικής πολιτικής στο πεδίο της Ε.Ε υπερεθνικά, δηλώνει πλέον και έναν

μετασχηματισμό που έχει συμβεί στα εθνικά συγκείμενα, η ταυτότητα των οποίων μοιάζει να έχει εκ των πραγμάτων αναπροσδιοριστεί, κάτω από τη συνθήκη της ευρωπαϊκής ενοποίησης κρατών. Η χρήση επιχειρημάτων κοινού προσανατολισμού, σε χώρες διαφορετικές, υποδηλώνει αν μη τι άλλο και ένα κοινό τρόπο πρόσληψης της «εθνικής πραγματικότητας».

Ποιο είναι το εθνικό υποκείμενο; Επαναδιαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας μέσω ενσωματώσεων και αποκλεισμών μειονοτήτων

Μία διαφορετική παράμετρος που πρέπει να αναδειχθεί στο πλαίσιο της έρευνας του δημοψηφίσματος και της πολιτικής του σημασίας για το έθνος, είναι όπως τονίστηκε και στην εισαγωγή του κεφαλαίου, η μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι άμεσο δημοκρατικές διαδικασίες, τείνουν να επηρεάζουν και να επηρεάζονται από τις μειονοτικές ομάδες εντός των ορίων τους.

Από τη στιγμή της αναγγελίας ενός δημοψηφίσματος, φαίνεται να σηματοδοτείται ταυτόχρονα και μία ανάγκη μιας επιτακτικής διαδικασίας ζύμωσης νέων εθνικών προταγμάτων, μέσω των οποίων το εκάστοτε εθνικό συγκείμενο θα βγει κατά κάτι διαφορετικό, την επομένη της δημοψηφισματικής διαδικασίας.

Για μία μειονοτική ομάδα το δημοψήφισμα, φαίνεται να έχει διττή σημασία: Από τη μία, μοιάζει να αποτελεί το μέσο αποκλεισμού της από το εθνικό φαντασιακό μιας χώρας, ενώ από την άλλη, προκύπτει ως ευκαιρία ενσωμάτωσής της, εντός του. Πάντως, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τείνει να ενισχύεται η άποψη που θέλει το δημοψήφισμα να αποτελεί το πεδίο παραγωγής εθνικιστικών προταγμάτων, λειτουργώντας ως μία διαδικασία, που εξαιτίας ακριβώς της σφιχτής και «τελεσίδικης» μορφής του, τείνει να προωθεί είτε τον αποκλεισμό ομάδων που δεν τα συμμερίζονται, είτε την ενσωμάτωσή τους, μέσω της αυτόβουλης, πολλές φορές, υποστήριξης αυτών.

Λειτουργεί έτσι σε ορισμένες περιπτώσεις, ως άλλος εθνικός «οδοστρωτήρας», που δύναται να «ισοπεδώσει», ενσωματώνοντας ή αποκλείοντας, κάθε εσωτερική διαφοροποίηση. Παρόλα αυτά, η λειτουργία της ενσωμάτωσης μπορεί να φέρει όπως θα φανεί παρακάτω και κάποιες νέες και πιο «ανοικτές» και «ανεκτικές» εθνικές υποκειμενικότητες.

Στο άρθρο «*How minorities fare under referendums: A cross-national study*» λοιπόν, οι Daniel Bochsler και Simon Hug (2008), σε μια διακρατική μελέτη και μέσω ενός μαθηματικού μοντέλου, εξετάζουν, τον κατά το μάλλον ή ήττον, αρνητικό αντίκτυπο των δημοψηφισμάτων πάνω στα πολιτικά και μειονοτικά δικαιώματα. Το μοντέλο τους καταδεικνύει, πως οι πολιτικές πρακτικές που προκύπτουν από τις αμεσο-δημοκρατικές διαδικασίες, βρίσκονται εγγύτερα στις προτιμήσεις του μέσου ψηφοφόρου και πάντως μακριά από αυτές των μειονοτικών ομάδων.

Εστιάζοντας σε πτυχές των πολιτικών και μειονοτικών δικαιωμάτων όπως τα δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου, εκείνο των ομόφυλων ζευγαριών, ή το δικαίωμα των γυναικών στην άμβλωση, υπογράμμισαν την καταπιεστική επίδραση των πολιτικών πρακτικών που προέκυψαν από τα δημοψηφίσματα, πάνω στα όποια πολιτικά δικαιώματα των μειονοτήτων. Καταδείχθηκε, ότι στις χώρες στις οποίες διεξήχθησαν αμεσο - δημοκρατικές διαδικασίες, εφαρμόστηκαν δυναμικότερες φιλελεύθερες πολιτικές, αρνητικές προς την κατεύθυνση ανάδειξης ή και προώσπισης τέτοιων δικαιωμάτων.

Η έρευνα των Bochsler και Hug, αν μη τι άλλο, αναδεικνύει μία τάση παραγκωνισμού των μειονοτήτων και των δικαιωμάτων τους, καθώς ο θεσμός του δημοψηφίσματος και ο ρόλος του, φαίνεται να αφορά, να αναφέρεται και να σχηματοποιείται, βάσει των προτιμήσεων των μέσων ψηφοφόρων. Κάτι τέτοιο μας

προτρέπει να αναλογιστούμε, την απατηλή υφή της ολοποιητικής δυναμικής ενός και μόνο συμπαγούς ορισμού του εθνικού υποκειμένου. Μας βοηθά να συνειδητοποιήσουμε ότι η διαδικασία της αμεσο-δημοκρατικής διπολικής δομής ενός δημοψηφίσματος, ναι μεν συσπειρώνει αντιθετικές εθνικές υποκειμενικότητες στους κόλπους του, αποκλείει όμως άλλες, μέσα από μία διαδικασία «από-εθνικοποίησης».

Μια διαφορετική και πολύ ενδιαφέρουσα πτυχή στο ζήτημα των μειονοτήτων, στην οποία και αναδεικνύεται η λειτουργία της ενσωμάτωσης, αποκαλύπτει ο Geraint Rhys Whittaker (2014) στο άρθρο του «*Developing a plural nation? Black and minority ethnic participation in the 2011 Welsh referendum*».

Η έρευνα αυτή, φωτίζει τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο το δημοψήφισμα επανέγγραψε την εθνική ταυτότητα της Ουαλίας, λειτουργώντας ως ευκαιρία επαναδιαπραγματευσής της, μέσω και λόγω αυτή τη φορά, της συμμετοχής μιας μαύρης μειονοτικής ομάδας. Όπως φάνηκε οι BAME(Black And Minority Ethnic) πολίτες, διεκδίκησαν και κατάφεραν μέσω της συμμετοχής τους στην εκστρατεία υπέρ μιας νομοθετικής δικαιοδοσίας της Ουαλικής συνέλευσης σε περιοχές που μέχρι πρότινος έπρεπε να υπάρξει έγκριση από το Ηνωμένο Βασίλειο, να εντάξουν τους εαυτούς τους στο εθνικό φαντασιακό της Ουαλίας, διευρύνοντας το στενά όρια του συγκεκριμένου εθνικού συγκειμένου.

Υποστηρίζεται, πως η συγκεκριμένη μειονότητα που ήδη αυτοαναγνωρίζονταν ως ουαλική, θέτοντας ενεργά τον εαυτό της υπέρ του εθνικού προτάγματος του Ουαλικού κράτους, κέρδισε ταυτόχρονα και την αναγνώρισή της από τους άλλους. Το δημοψήφισμα σε αυτή την περίπτωση λειτούργησε ως μοχλός επαναδιαπραγμάτευσης της εθνικής ταυτότητας, ο οποίος δεν ενεργοποιήθηκε από κάποια κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, αλλά από μία μειονοτική.

Χωρίς, ούτε σε αυτήν την περίπτωση ο θεσμός να χάνει κάτι από τα κεντρικά χαρακτηριστικά του, καθώς και εδώ το διακύβευμα εμφορείται από ένα πρόταγμα εθνικής κυριαρχίας, μοιάζει να λειτουργεί από την άλλη, ως έδαφος στο οποίο αμφισβητείται η εθνική «καθαρότητα». Μέσα από τη συμμετοχή στην διαδικασία του δημοψηφίσματος της συγκεκριμένης μειονοτικής ομάδας, προκύπτει εκείνη η πολιτική και τελικά εθνική ζύμωση, που συμβάλλει στη δημιουργία μιας νέας πιο ανοιχτής και «ευρύχωρης» εθνικής υποκειμενικότητας.

Η έμφυλη διάσταση της πολιτικής. Αρρενωπότητα και οι εκδοχές της στο διεθνές συγκείμενο.

Σημαντική πτυχή του θέματος το οποίο εξετάζεται, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί η έμφυλη διάσταση, που φαίνεται να διατρέχει υπόρρητα, αλλά δυναμικά τον κορμό του πολιτικού πεδίου. Σκοπός είναι να αναδειχθεί, ο τρόπος με τον οποίο, τα διάφορα σχήματα αρρενωπότητας που εμφανίζονται στην πολιτική πρακτική, λειτουργούν επικυρωτικά τόσο προς την κατεύθυνση παγίωσης και ενίσχυσης του ίδιου του πατριαρχικού μοντέλου, όσο και στην διαδικασία προάσπισης της εθνικής ταυτότητας, μέσω της ανάδειξης της βαθιάς σύνδεσης της κοινωνικού φύλου με το έθνος.

Στη διαδρομή της βιβλιογραφικής επισκόπησης δεν εντοπίστηκαν σχετικές μελέτες που να συνδέουν άμεσα και να αναδεικνύουν την έμφυλη διάσταση των υποκειμένων της υψηλής πολιτικής βαθμίδας, με το συγκεκριμένο πλαίσιο που ένα δημοψήφισμα φέρει. Διευρύνοντας το φακό της έρευνάς, εντοπίστηκαν τέσσερις σημαντικές μελέτες, στις οποίες καταδεικνύεται ο κομβικός ρόλος του φύλου στην πολιτική αρένα, καθώς και τα διάφορα σχήματα αρρενωπότητας, αποτυπώνοντας

την κεφαλαιώδη σημασία αυτών, στην πολιτική πραγματικότητα των εθνών κρατών.

Αξιοποιώντας τα συμπεράσματά τους, επιχειρείται να αποτυπωθεί, η λειτουργία των ποιοτήτων της αρρενωπότητας που θα εντοπιστούν, τόσο στο διαφορετικό πλαίσιο ενός δημοψηφίσματος, όσο και σε ένα διαφορετικό εθνικό συγκείμενο – την Ελλάδα του 2015.

Στο άρθρο «*Accruing Masculinity Capital: Dominant and Hegemonic Masculinities in the 2004 Political Conventions*» οι Sheryl Cunningham, David Domke, Kevin Coe, Anna Fahey και Nancy Van Leuven (2013), μελετούν τη βαθιά σχέση - σύνδεση της αμερικανικής προεδρίας με την έννοια της αρρενωπότητας.

Μέσα από την αναγνώριση και αποδοχή του παράλληλου βίου των δύο αυτών διαστάσεων, τίθενται στο μικροσκόπιο της κριτικής ανάλυσης, *λόγοι*, που εκφωνήθηκαν στη βάση των προεδρικών συγκεντρώσεων για την αρχηγία το 2004. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, οι ερευνητές αναγνωρίζουν δύο διαφορετικές ποιότητες αρρενωποτήτων, προερχόμενες από τις δύο διαφορετικές παρατάξεις που διεκδικούν την προεδρία - τους δημοκρατικούς και τους ρεπουμπλικάνους. «Κυριαρχική» από τη μία και «ηγεμονική» από την άλλη διαγράφονται ξεκάθαρα οι προσπάθειες και των δύο πλευρών να κτίσουν μία «κεφαλαιώδη» που φέρεται ως η ιδανική στο ενδεχόμενο κατάκτησης της αρχηγίας.

Παρά το γεγονός ότι οι ρεπουμπλικάνοι επέδειξαν μία μεγαλύτερη προσπάθεια να οικοδομήσουν μία αρρενωπότητα ισχυρά ηγεμονική με χρήση μεθόδων «ευνουχισμού» του αντιπάλου, καταδεικνύεται ότι και οι δύο πλευρές επιζητούσαν την οικοδόμηση και υιοθέτηση μιας «κεφαλαιώδους» αρρενωπότητας, η οποία φάνταζε ιδανική στο δρόμο για την κατάκτηση της νίκης. Η κεφαλαιώδης αρρενωπότητα την οποία προτείνουν οι συγγραφείς, αναδεικνύεται ως η

επικρατέστερη και ως εκ τούτου η μόνη ικανή να ανταπεξέρχεται σε περιόδους κρίσης ή πολέμου στην Αμερική.

Η συγκεκριμένη έρευνα, φωτίζει ένα μοντέλο λειτουργίας της αμερικανικής πολιτικής σκηνής, στην οποία διαγράφεται γλαφυρά η έμφυλη διάστασή της. Το διαρκώς εμφανιζόμενο μοτίβο, της χρήσης χαρακτηριστικών, που νοούνται ως εγγενή της θηλυκότητας από τη μία και της ανάδειξης μιας αντρικής σκληρότητας και δύναμης από την άλλη, καταδεικνύει, όχι μόνο τη διατήρηση του έμφυλα ιεραρχικού μοντέλου, αλλά και μία τάση ισχυροποίησης και παγίωσης της κυριαρχίας του. Οι διαφορετικές όψεις της αρρενωπότητας που τείνουν να σχηματοποιούνται, εγγράφονται και φωτίζουν τη σημασία του πλαισίου στο οποίο εμφανίζονται. Η διπολική δομή (ρεπουμπλικάνοι – δημοκρατικοί) της αμερικανικής πολιτικής σκηνής, που παράγει αρρενωπότητες, φαίνεται να μπορεί να σταθεί παράλληλα, με τη συγκρουσιακή δυαδική μορφή που το πλαίσιο ενός δημοψηφίσματος φέρει.

Η σύνδεση της προεδρίας με την πατριαρχική πτυχή της αρρενωπότητας, διαγράφεται με ακόμη γλαφυρότερο τρόπο, στο άρθρο των Kherstin Khan και Diane M. Blair (2013) «*Writing Bill Clinton: Mediated Discourses on Hegemonic Masculinity and the 2008 Presidential Primary*», όπου τη θέση του άνδρα υποψηφίου αυτή τη φορά διεκδικεί να καταλάβει μια γυναίκα – η Hillary Clinton σύζυγος του προηγούμενου προέδρου της Αμερικής Bill Clinton. Η έρευνα επισημαίνει, ότι παρά το γεγονός μιας ολοένα και μεγαλύτερης θηλυκής παρουσίας στα πολιτικά πράγματα της Αμερικής, η αρρενωπότητα, εξακολουθεί να αποτελεί το κυρίαρχο κριτήριο, μέσω του οποίου μία εκστρατεία για την προεδρία από μία γυναίκα, δύναται να κριθεί.

Κάτι τέτοιο φαίνεται διαυγέστερα στην πορεία της έρευνας μέσω της ανάλυσης του λόγου, όπου αναδεικνύεται, ο σημαίνων ρόλος των Μ.Μ.Ε στην οικοδόμηση μιας δυναμικής υποψήφιας προέδρου μέσω της σύνδεσής της με τον σύζυγο και πρώην πρόεδρο των Η.Π.Α Bill Clinton. Διαπιστώνεται, πως τα «αναγκαία» σκληρά χαρακτηριστικά που ένας υποψήφιος «έχει υποχρέωση» να φέρει διεκδικώντας με αξιώσεις την προεδρία, εγγράφονται εντέχνως από τα κυρίαρχα μέσα που αναδεικνύουν την προστατευτική στάση του πρώην προέδρου στη θηλυκή παρουσία της Clinton, ακριβώς επειδή συνδέεται με τη γοητευτική πατριαρχική φιγούρα του συζύγου της.

Προς την ίδια κατεύθυνση, και προς επίρρωση της παραπάνω διαπίστωσης, η οποία συνδέει την υψηλή πολιτική σκηνή με την αρρενωπότητα, κινείται και η έρευνα «*Masculinity as Political Strategy: George W. Bush, the ‘War on Terrorism’, and an Echoing Press*» στην οποία συμμετείχαν μάλιστα πολλοί από τους συντελεστές της προηγούμενης Kevin Coe, David Domke, Meredith M. Bagley, Sheryl Cunningham και Nancy Van Leuven (2007).

Το άρθρο, εστιάζει στην μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχή, κατά την οποία ο τότε πρόεδρος των Η.Π.Α George Bush, ακολούθησε την πολιτική πρακτική της υιοθέτησης μιας κυρίαρχης και ηγεμονικής αρρενωπότητας ως στρατηγική επιλογή στον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» που κήρυξε. Επιπλέον τονίζεται και κάτι ακόμα πολύ σημαντικό. Παράλληλα με την ανάδειξη της σκληρής πατριαρχικής φιγούρας του προέδρου, αναδεικνύεται και ο τρόπος με τον οποίο τα κυρίαρχα Μ.Μ.Ε, επέλεξαν να την ενισχύσουν, διευκολύνοντας μέσω της ανοιχτής διάχυσης συγκεκριμένων εκφάνσεων του λόγου του, την αναπαραγωγή πατριαρχικών προτύπων.

Από την άλλη, ένα διαφορετικό και ομολογουμένως πρωτότυπο εγχείρημα, επιχειρείται στην μελέτη που διεξάγει ο Frank Rudy Cooper (2008), *«Our First Unisex President? Black Masculinity and Obama's Feminine Side»*. Στο μικροσκόπιο της αυτή τη φορά της έρευνας, μπαίνει η περίπτωση της υποψηφιότητας του Barak Obama, και η στρατηγική που υιοθετήθηκε στη διάρκεια της εκστρατείας του, προκειμένου να βγει νικητής στις εκλογές για την προεδρία της Αμερικής του 2008.

Στο άρθρο προτείνεται, ότι σημαντικό μέρος στη δυναμική της υποψηφιότητας του, καταλάμβανε η προσπάθεια οικοδόμησης της ταυτότητάς του, στη βάση κατασκευής ενός ολοκαίνουριου unisex μοντέλου. Ο Cooper υποστηρίζει, ότι το μοντέλο αυτό, όφειλε να απομακρυνθεί από τα πρότυπα μιας ηγεμονικής αρρενωπότητας που όπως είδαμε αποτελούσε τη μοναδική οδό μέσω της οποίας ένας υποψήφιος μπορούσε να διεκδικήσει με αξιώσεις την προεδρία.

Το διακύβευμα αυτή τη φορά, διαγραφόταν διαφορετικό και πολύπλοκο. Ο Barak Obama, ήταν ο πρώτος μαύρος διεκδικητής του αξιώματος στην ιστορία της Αμερικής, γεγονός που έθετε a priori εμπόδια στην οικοδόμηση μιας «εύληπτης» από την κοινή γνώμη προεδρικής περσόνας. Η άρση των εμποδίων αυτών, επιδιώχθηκε μέσα από μια διαδικασία αποσύνδεσης της αρρενωπότητας από το χρώμα του δέρματος του Obama. Μια ενδεχόμενη υιοθέτηση μιας ηγεμονικής πτυχής της, θα απέβαινε καταστροφική, καθώς θα συνδεόταν αυτομάτως με το πρότυπο του «κακού» μαύρου, που εύκολα σχηματοποιείται στο αμερικανικό συλλογικό φαντασιακό.

Η θηλυκή πλευρά μιας μαύρης αρρενωπότητας, φαίνεται να αποτελούσε τη χρυσή τομή στη διαδικασία διαμόρφωσης μιας ελκυστικής προεδρικής υποψηφιότητας. Ο πρώτος unisex πρόεδρος της Αμερικής, φαίνεται να αποτελεί το

ερώτημα αλλά και την πεποίθηση του συγγραφέα. Ο ίδιος δείχνει να υπογραμμίζει τη τεράστια σημασία της επιτυχημένης εκστρατείας του, θεωρώντας ότι ανοίγεται ο δρόμος για μία ουσιαστική «αναταραχή φύλου» και μάλιστα στο πιο αποστειρωμένο μέχρι πρότινος πολιτικό πεδίο, αυτό της αμερικανικής προεδρίας.

Η έρευνα του Cooper και η προσέγγιση του ζητήματος των αρρενωποτήτων και των νέων δεδομένων που προέκυψαν από την αναμφισβήτητα πρωτοφανή εκλογή ενός μαύρου υποκειμένου στο υψηλότερο πολιτικό αξίωμα του σύγχρονου κόσμου, είναι κομβικής σημασίας και για την παρούσα μελέτη. Δεν είμαστε σε θέση να συμφωνήσουμε απόλυτα με το επιχείρημά του, περί ενός unisex προέδρου, ενώ είναι δύσκολο να διαπιστωθεί αν η τομή της υποψηφιότητας Obama έδωσε όντως καρπούς, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς την επανεμφάνιση ενός ολοκληρωτικού ηγεμονικού μοντέλου αρρενωπότητας που ενσαρκώνεται στις μέρες μας από τον τωρινό υποψήφιο Donald Trump. Το σίγουρο είναι πως η θέασή του, αναμφισβήτητα θέτει νέες προβληματικές ενώ προτείνει και αναδεικνύει νέες ποιότητες αρρενωπότητας που εκ των πραγμάτων μοιάζουν εναλλακτικές.

Παλιές και νέες αρρενωπότητες στο σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο

Βασική πτυχή της προβληματικής της παρούσας εργασίας, αποτελεί όπως είδαμε το ζήτημα της σύνδεσης και της σχέσης αλληλεξάρτησης του κοινωνικού φύλου και της αναλυτικής κατηγορίας – αρρενωπότητα, με τον τρόπο με τον οποίο «κατασκευάζεται» το έθνος Ελλάδα. Στόχο, αποτελεί επομένως, όχι η εύρεση και αποκρυστάλλωση γενικών σχημάτων αρρενωπότητας, αλλά ποιοτήτων που αναδύονται, από και εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει το σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο. Επιδίωξη της έρευνας δηλαδή, αποτελεί η χαρτογράφηση προϋπαρχόντων αλλά και νεοαναδυόμενων σχημάτων αρρενωπότητας στην

πολιτική ζωή της χώρας, με σκοπό να αναδειχθεί η «ελληνική» αποτύπωση της σχέσης φύλου και έθνους στο δεδομένο συγκείμενο με αφορμή το δημοψήφισμα.

Προς την κατεύθυνση αυτή, συναντούμε δύο καίρια για την έρευνα κείμενα της Αλεξάνδρας Χαλκιά, η οποία χαρτογραφεί αλλά και αποτυπώνει τόσο τα «ελληνικά» σχήματα αρρενωπότητας, όσο και τον κομβικό τους ρόλο στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας του 2015.

Στο άρθρο «*Democracy and Greece-in-Crisis. Contesting masculinities take center stage*» (2015), η Χαλκιά μας μεταφέρει στο ελληνικό συγκείμενο. Στόχος της μελέτης, είναι η ανάδειξη του βάθους και της εσωτερικότητας της σχέσης, που συνέδεε την οικονομική κρίση της Ελλάδας, με μία κρίση που συνέβαινε υπόγεια στο πεδίο του κοινωνικού φύλου. Μέσα από τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο καλύφθηκαν από τα κυρίαρχα μαζικά μέσα δύο συγκεκριμένα περιστατικά, επιδιώκει να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική ύφεση στην Ελλάδα, δεν αποτέλεσε μόνον έναν «καταστροφή» της ελληνικής υλικής πραγματικότητας, αλλά λειτούργησε ταυτόχρονα ως μοχλός, που πυροδότησε με τη σειρά του μία νέα κρίση. Η κρίση αυτή εντοπίζονταν στο πεδίο των αρρενωποτήτων, όπου λόγω ακριβώς αυτής της νέας οικονομικής συγκυρίας φαίνεται ότι διασαλεύτηκαν οι εσωτερικές του ισορροπίες.

Έτσι, μέσα από την ανάδειξη του νέου αυτού πεδίου αναταραχής, η Χαλκιά προτείνει εναλλακτικές εξηγήσεις κοινωνικών φαινομένων, που αποδείχθηκαν κεντρικά για το ελληνικό συγκείμενο. Η δυναμικότητα του κόμματος της Χρυσής Αυγής και η εν συνεχεία αντίστοιχα δυναμική ενέργεια της κρατικής μηχανής η οποία προέβη σε συλλήψεις πολλών στελεχών της, δεν μπορούν να θεωρηθούν απλές συγκυρίες. Κατά τη ερευνήτρια, η ηγεμονική αρρενωπότητα αποτέλεσε το κεντρικό διακύβευμα, που έπρεπε να σωθεί πάση θυσία. Το κράτος ως επίσημος

μέχρι τότε εκφραστής της, δοκίμασε να την επαναφέρει στα χέρια του και να τη διατηρήσει μέσα σε ένα καινούριο περιβάλλον «επίδοξων ανταγωνιστών».

Η Χαλκιά επιδιώκει να αποκαλύψει δηλαδή, το πεδίο εκείνο εντός του οποίου, εκτυλίχθηκε και εξελίχθηκε ένα είδος ανταγωνισμού αρρενωποτήτων, σε μία προσπάθεια να «διασωθεί» τελικά μία κυρίαρχη μορφή αρρενωπότητας. Κεντρικό ρόλο στη σκηνή φαίνεται ότι κατείχε η ηγεμονική αρρενωπότητα, εγγυητής της οποίας ήταν παραδοσιακά το κράτος. Κάτω από τις πρωτόγνωρες για τα ελληνικά δεδομένα συνθήκες οικονομικής δυσπραγίας, η δυναμικότητα της αρρενωπότητας αυτής αμφισβητήθηκε, αφού αμφισβητήθηκαν έμπρακτα και τα πρακτικά της ερείσματά: Το άτομο – άνδρας του διαφωτισμού έχανε με την κρίση βασικά χαρακτηριστικά, που συνέθεταν την ταυτότητά του.

Κλειδί κατά την ερευνήτρια στην αποκατάσταση της απώλειας αυτής, αποτέλεσε ο τρόπος με τον οποίο το επίσημο κράτος χειρίστηκε καταστάσεις, προκειμένου να παραμείνει «μόνος κύριος» εγγυητής της ηγεμονικής αρρενωπότητας. Στη διαδικασία αυτή, το κράτος, χρησιμοποίησε τότε το πρόταγμα της «νομιμότητας» ενώ άλλοτε, λειτούργησε ως αρωγός στην ανάδειξη άλλων πιο ακραίων συντηρητικών σχημάτων αρρενωπότητας οι οποίες και επίσημα δρούσαν εκτός του πλαισίου του νόμου.

Μια πρώτη προσπάθεια επιτελείται κατά τη Χαλκιά το 2012. Το κράτος λειτουργώντας μέσω της αστυνομίας και με σύμμαχο όλα τα κυρίαρχα Μ.Μ.Ε προχώρησε στο διασυρμό και την διαπόμπευση μεταναστριών ιερόδουλων, μέσω της δημοσίευσης των προσώπων όσων από αυτές βρέθηκαν θετικές στον ιό HIV. Όπως τονίζει, ο κρατικός μηχανισμός με τη βοήθεια των Μ.Μ.Ε στην περίπτωση αυτή, προχώρησε στην υιοθέτηση πρακτικών βίας που υπό το πρόταγμα της

«προστασίας της δημόσιας υγείας» του λευκού Έλληνα άνδρα πελάτη – θύματος, «εξάγνισε».

Στη συνέχεια, προχωρά στην εξέταση ενός άλλου περιστατικού, η ανάλυση του οποίου, φέρει στην επιφάνεια μία εκ νέου προσπάθεια να «σωθεί» η λευκή «ηγεμονική και μοντέρνα» αρρενωπότητα. Το πλαίσιο αυτή τη φορά είναι πιο έντονο. Εδώ η βία δείχνει να μετατοπίζεται από το σχήμα «αρρενωπότητα εναντίον θηλυκότητας» σε αυτό της «αρρενωπότητας εναντίον αρρενωπότητας». Το περιστατικό αυτό λαμβάνει χώρα το 2013 και αφορά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, αντιφασίστα ραπ τραγουδιστή από μέλος της Χρυσής Αυγής. Ένας άνδρας straight, καλλιτέχνης με έκδηλη αντιφασιστική καλλιτεχνική δράση, μαχαιρώνεται θανάσιμα, από έναν macho – αρρενωπό άνδρα ανήκοντα στην άκρα δεξιά και επίσημο μέλος της Χρυσής Αυγής. Αυτή τη φορά, η μάχη της διάσωσης της κυρίαρχης αρρενωπότητας, δίδεται από άλλες ανταγωνίστριες δυνάμεις, που έχουν αναδειχθεί ως έντονες παρουσίες τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, με το κράτος να «παραγκωνίζεται» και να μην αποτελεί πλέον «βασικό διεκδικητή».

Όπως διακρίνει η ερευνήτρια, η Χρυσή Αυγή βρισκόταν πλέον και θεσμικά εντός της πολιτικής σφαίρας της Ελλάδας, με τα Μ.Μ.Ε και το ίδιο το κράτος να αποδέχεται και σε πολλές περιπτώσεις να προωθεί ή να ανέχεται τα «κατορθώματα» της. Με έναν τρόπο ήταν το κράτος που ακριβώς λόγω της απώλειας της πρωτοκαθεδρίας του στην αντιπροσώπευση της εθνικής και ηγεμονικής αρρενωπότητας, άρχισε να αμφισβητείται ήδη από τα γεγονότα που ακολούθησαν τη δολοφονία του Αλέξη Γρηγορόπουλου το 2008. Ο βασικός της αντίπαλος φαίνεται να ερχόταν από τα «αριστερά». Το «φλερτ» με τις δυνάμεις της άκρας δεξιάς υποστηρίζεται ότι είχε απώτερο σκοπό να τον πλήξει. Το γεγονός όμως της δολοφονίας Φύσσα, φαίνεται ότι σηματοδοτούσε κάτι διαφορετικό: Ο

μέχρι πρότινος «παραγκωνισμένος» θεματοφύλακας της ηγεμονικότητας, «είδε» τη δολοφονία ως ευκαιρία επαναφοράς του στο προσκήνιο.

Έτσι το περιστατικό παίρνοντας μεγάλη έκταση στα Μ.Μ.Ε, είναι έτοιμο να χρησιμοποιηθεί από το κράτος. Σε μία «άρτια και υποδειγματική» αστυνομική επιχείρηση συλλαμβάνονται τα περισσότερα από τα υψηλόβαθμα στελέχη της Χ.Α., μία κίνηση που παρουσιάζεται στα Μ.Μ.Ε ως αυτόματος μηχανισμός υπέρ της δημοκρατίας και της νομιμότητας. Το κράτος δείχνει πλέον και πάλι έτοιμο, όπου με μία κίνηση «ματ», θα επανέλθει και θα διεκδικήσει ξανά, τον παραδοσιακό ρόλο, του θεματοφύλακα της «ηγεμονικής» αρρενωπότητας.

Το άρθρο της Χαλκιά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την παρούσα μελέτη. Η συμβολή της στο πεδίο μελέτης του κόμβου του κοινωνικού φύλου με το έθνος, αποδεικνύεται μεγάλη. Η ανάδειξη και παρουσίαση των βασικών και ανταγωνιστικών σχημάτων αρρενωπότητας, έτσι όπως εμφανίστηκαν συγκρούστηκαν και διαμορφώθηκαν στο ελληνικό συγκείμενο των τελευταίων ετών στην Ελλάδα, δεν προσέφερε απλώς μία χαρτογράφηση, αλλά συνέβαλε δυναμικά στην ανάλυση κοινωνικών φαινομένων που αποτέλεσαν τους κεντρικούς διαμορφωτές του σύγχρονου ελληνικού φαντασιακού. Μέσα από τη διαδρομή του επιχειρήματός της, διαπιστώνει κανείς τη σημασία του κόμβου φύλο και έθνος, με το πρώτο να αναδεικνύεται σε έναν από τους κύριους συντελεστές και αρωγούς των προταγμάτων του δεύτερου.

Γύρω από την ίδια θεματική, που μελετά και αναδεικνύει τη συνύφανση φύλου και έθνους, κινείται και η επόμενη αυτή τη φορά εισήγηση της Χαλκιά (2016), που εντάσσεται στην παρούσα επισκόπηση. Στο πλαίσιο συζητήσεων που διεξήγαγε η «Στέγη γραμμάτων και Τεχνών» με θεματική «Σώμα και Φύλο» η Χαλκιά και εδώ, επιχειρεί να αναδείξει, το σημείο τομής των δύο εννοιών, στο

συγκείμενο της Ελλάδας, εξετάζοντάς τες αυτή τη φορά και τοποθετώντας τες, σε κομβικά χρονικά σημεία του 2015. Τέτοια αποτέλεσαν, όπως η ίδια αναφέρει, οι πρόσφατες εκλογές του Ιανουαρίου, οι διαπραγματεύσεις αλλά και το δημοψήφισμα του ίδιου έτους.

Η ερευνήτρια παρατηρεί, πως και στις τρεις αυτές περιπτώσεις, που ενδεχομένως αποτέλεσαν σημεία κλειδιά της νεότερης πολιτικής ιστορίας, δρομολόγησαν πολιτικές εξελίξεις, καινοφανείς για το ελληνικό συγκείμενο. Η έλευση του ΣΥΡΙΖΑ στην πολιτική εξουσία, οι «νέες και σκληρές» διαπραγματεύσεις στις οποίες και συμμετείχε «συγκρουόμενος», σε συνδυασμό με την «ριζοσπαστική» πρωτοβουλία για διεξαγωγή δημοψηφίσματος, ανέδειξαν ένα έδαφος, μιας προϋπάρχουσας κόντρας του «παλιού/φθαρμένου και ηγεμονικού» με το «νέο/άφθαρτο και αντι-ηγεμονικό». Η διάσταση του φύλου αν και φαινομενικά αόρατη στην πάλη παλιού και νέου, αναδύθηκε τελικά ως κρίσιμη. Εισάγοντας και εδώ την αναλυτική έννοια της αρρενωπότητας, επιδιώκει να εντοπίσει τα διάφορα σχήματά της, όπως αυτά εμφανίστηκαν και συγκρούστηκαν εντός των τριών αυτών πολιτικών συγκυριών.

Προχωρώντας το συλλογισμό της, συμπεραίνει ότι η συνύφανση του έθνους και του φύλου σε αυτό το διάστημα της πολιτικής αλλαγής, συμβαίνει τόσο μέσω μιας εργαλειακής αντιμετώπισης συγκεκριμένων εκδοχών αρρενωπότητας από μεμονωμένα πολιτικά πρόσωπα, όσο και μέσα από μία διαδικασία εμφυλοποίησης του ίδιου του έθνους. Παρατηρεί λοιπόν, πως στην κεντρική πολιτική σκηνή της Ελλάδας του 2015, τα νέα πολιτικά πρόσωπα της νέο-σχηματισθείσας κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ, «επικοινωνούν» με έναν εργαλειακό τρόπο την εκδοχή της αρρενωπότητάς τους. Τονίζει πως ο εναλλακτικός τρόπος ένδυσης, οι τσάντες πλάτης αντί χαρτοφύλακα και άλλα με τα οποία εμφανίζονταν στο δημόσιο χώρο,

με έναν τρόπο έτειναν να επιβάλουν ή τουλάχιστον να προωθήσουν, μία νέα εκδοχή αρρενωπότητας.

Έτσι, εκτός από την καθεαυτή ιδεολογικο-πολιτική αλλαγή που συνέβη στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 2015 με τον ερχομό ενός αριστερού κόμματος στην κορυφή της πολιτικής εξουσίας, η παρουσία του «νέου», επιβλήθηκε και μέσω μίας εναλλακτικής και μέχρι πρότινος αντι-ηγεμονικής εκδοχής της αρρενωπότητας. Το καινούριο πολιτικό αριστερό και αντι-ηγεμονικό πρόταγμα, με έναν τρόπο εκπροσωπούνταν κι από ένα «αντι-ηγεμονικό» σχήμα της αρρενωπότητας.

Στη συνέχεια, προχωρά στην ανάδειξη εννοιών που αποδεικνύονται κεντρικές στο ελληνικό φαντασιακό, αποτελώντας ταυτόχρονα και το σημείο τριβής ακριβώς του παλιού ηγεμονικού με το νέο αντι-ηγεμονικό. Οι έννοιες της εθνικής ταπείνωσης – εθνικής υπερηφάνειας, που συνάδουν με τον εθνικά κυρίαρχο ή αντίστοιχα τον εθνικά υποτελή, αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία διεξήχθη η μάχη. Το «νέο» πολέμησε το παλιό στη βάση της έννοιας της εθνικής υπερηφάνειας την οποία έδειχνε να έχει απωλέσει το δεύτερο.

Στο σημείο αυτό η Χαλκιά εντοπίζει ένα σημείο κλειδί. Η μάχη που κινείται γύρω από τέτοιες έννοιες της εθνικής υπερηφάνειας, φαίνεται να συνάδουν ούτως ή άλλως με την έννοια της αρρενωπότητας και μάλιστα με μία συγκεκριμένη πτυχή της - την κυρίαρχη και ηγεμονική. Η μάχη που διεξάγει η νέα εναλλακτική αρρενωπότητα εναντίον της παλιάς ηγεμονικής στο πλαίσιο της απώλειας της εθνικής υπερηφάνειας, έχει κοινό παρονομαστή. Ο πόλεμος, διεξάγεται για την διεκδίκηση της κυριαρχίας, που θα φέρει και πάλι στο εθνικό σώμα την υπερηφάνεια «που του αρμόζει».

Έτσι, προκύπτει ένα είδος εμφυλοποίησης του έθνους. Οι παλιές και κατεστημένες πολιτικές δυνάμεις ως άλλος πατέρας που μέχρι πρότινος ήταν ο

υπεύθυνος για τη «μαμά» πατρίδα, απέτυχε τελικά να προστατέψει την «αξιοπρέπειά» της. Ο νέος πολιτικός φορέας που εμφανίζεται, διεκδικεί την κυριαρχία για να την αποκαταστήσει, εμφανιζόμενος ως γιος που αμφισβητεί την εξουσία του πατέρα, όχι όμως για να την απαλείψει, αλλά μάλλον για να τον αντικαταστήσει. Ο αγώνας κατά του παλιού μέσω της διεκδίκησης για προστασία πτωχών κυριαρχίας του έθνους, δίδεται τελικά για έναν ακόμη λόγο: Τη σωτηρία τελικά της ίδιας της έννοιας της αρρενωπότητας του έθνους. Όπως η ίδια η ερευνήτρια παρατηρεί: «Παρά το γεγονός της αντικατάστασης του πατέρα από τον γιο δεν φαίνεται να έχει εκλείψει η λατρεία για τη θέση του πατέρα».

Το επιχείρημα που αρθρώνεται εδώ από την Χαλκιά, ξεδιπλώνει και στην περίπτωση αυτή, τον υπόρρητο αλλά έντονο χαρακτήρα του φύλου, στην κεντρική πολιτική σκηνή. Η δυναμικότητά του, επηρεάζει άμεσα και αποκτά κεντρική θέση στην πορεία και του παρόντος επιχειρήματος. Πέρα από το γεγονός της σύγκλισης στο θέμα της μελέτης που αφορά την τομή των εννοιών έθνους και φύλου, τα σχήματα των αρρενωποτήτων που προτείνει θα χρησιμοποιηθούν ως αναλυτικές κατηγορίες και σε αυτή εδώ τη μελέτη. Η τομή στη έρευνα των αρρενωποτήτων, του συγκεκριμένου εθνικού συγκεκριμένου το 2015 που εισήγαγε, φωτίζει την πορεία της παρούσας απόπειρας, ενώ συμβάλλει στη διαδικασία διάκρισης του ρόλου του φύλου στην πολιτική συγκυρία του δημοψηφίσματος, που συνέβαλε στη διαμόρφωση των τότε εθνικών προταγμάτων.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, και έχοντας διατρέξει κάποιες από τις βασικότερες έρευνες που άπτονται της δικής μου θεματικής, προβάλλει επιτακτική η ανάγκη εξαγωγής κάποιων συμπερασμάτων – σταθμών, που τείνουν να

λειτουργήσουν ως στέρεο πλαίσιο της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, ενισχύοντας και ωθώντας την να φθάσει ένα βήμα πιο πέρα.

Διαπιστώσαμε αρχικά, την εθνική δυναμική του θεσμού του δημοψηφίσματος, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο αποτυπώνει και ενισχύει όψεις του εθνικού φαντασιακού, καθώς και την δυναμική του υπόστασης, ως τόπου, που δύναται να επανεγγράψει νέα διακυβεύματα εθνικού και εθνικιστικού χαρακτήρα.

Εντοπίσαμε κατόπιν, τις ασυνέχειες ενός οιονεί συμπαγούς εθνικού σώματος, διαπιστώνοντας την ύπαρξη ομάδων πληθυσμού που φαίνεται να επιτελούν ένα ρόλο «εθνικού άλλου». Η ενεργή ή μη συμμετοχή, μιας μειονότητας στο ενδεχόμενο υιοθέτησης ενός νέου εθνικού προτάγματος, δύναται να λειτουργεί ως βαρόμετρο στον μετέπειτα εθνικό επαναπροσδιορισμό του εκάστοτε συγκειμένου. Ανάλογα με τη στάση που θα επιλέξει να κρατήσει η εκάστοτε «δοκιμαζόμενη» μειονότητα, η εθνική επαναδιαπραγματευτική διαδικασία θα μορφοποιήσει και με διαφορετικό τρόπο τη θέση της υποκειμενικότητάς αυτής στον εθνικό κορμό.

Τέλος μελετήσαμε το κομβικό ρόλο του φύλου στα πολιτικά πράγματα εντοπίζοντας σχήματα αρρενωπότητας που φαίνεται να μονοπωλούν την σύγχρονη πολιτική σκηνή, καταδεικνύοντας ταυτόχρονα τη συχνά υποτιμημένη μα καίρια και βαθιά σχέση του έμφυλης ιεραρχικής ταξινόμησης με την έννοια του έθνους και των κατ' επέκταση εθνικιστικών αφηγημάτων. Παρατηρήσαμε τον κεντρικό ρόλο που διαδραμάτισαν παλιά και νέα σχήματα αρρενωπότητας σε κομβικές για το ελληνικό συγκείμενο πολιτικές περιστάσεις, διαγράφοντας μία νέα προοπτική ανάγνωσής τους.

Στην παρούσα έρευνα, το εθνικό συγκείμενο είναι αυτό της Ελλάδας. Πρόθεσή αποτελεί ο συγκερασμός των θεματικών που προκύπτουν από την

παραπάνω χαρτογράφηση, προκειμένου να παραχθεί ένας νέος τόπος μελέτης. Αναδεικνύοντας λοιπόν, τις ιδιαιτερότητες και τις ιδιομορφίες του συγκεκριμένου εθνικού σώματος, επιδιώκεται να καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο αυτό λειτούργησε εντός μίας κομβικής πολιτικής περίπτωσης. Το δημοψήφισμα του 2015, ως μία τέτοια, φαίνεται να αποτελεί την «κατάλληλη» εκείνη συγκρουσιακή συνθήκη εθνικής εμβέλειας, που έμελλε να εκφράσει ένα βαθύ ρήγμα του εθνικού φαντασιακού.

Ταυτόχρονα θα εντοπιστούν τυχόν αποκλεισμοί ή ενσωματώσεις – συσπειρώσεις ομάδων υποκειμένων, με γνώμονα μία όσο το δυνατόν επαρκέστερη παρουσίαση της εικόνας του ελληνικού συγκειμένου, ενώ θα επιδιωχθεί να φωτιστεί ο ρόλος που διαδραμάτισαν παλιές και νέες μορφές αρρενωποτήτων, όπως αυτές ενσαρκώθηκαν από τους πολιτικούς ηγέτες της χώρας, στη διαδικασία ενίσχυσης και παγίωσης της έννοιας του έθνους.

Μεθοδολογία

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι επομένως η μελέτη του κόμβου έθνους και φύλου, έτσι όπως αυτός διαμορφώθηκε και αναδείχθηκε στο πλαίσιο της καινοφανούς για τα ελληνικά δεδομένα δημοψηφισματικής διαδικασίας της 5^{ης} Ιουλίου του 2015. Εκκινώντας από τη θέση της Davis, σύμφωνα με την οποία, το έθνος ως κατασκευή εμπεριέχει συγκεκριμένες έννοιες τόσο του ανδρικού όσο και του γυναικείου φύλου (Davis 2013), στόχο της έρευνας, αποτελεί η ανάδειξη και η αποτύπωση των εθνικών υποκειμένων, μέσα από την θέαση του έμφυλου ρόλου τους.

Μέσα από την ανίχνευση των σημείων τομής των εννοιών έθνους και φύλου, επιδίωξη αποτελεί, τόσο η ανάδειξη της «υπόγειας» αλλά άρρηκτης και στιβαρής σχέσης αυτών, όσο και η επιβεβαίωση του δυναμικού ρόλου της πολιτικής πρακτικής του δημοψηφίσματος στην κατεύθυνση της μελέτη των εθνικών και πάντα έμφυλων εθνικών προταγμάτων.

Συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα κινείται προς την κατεύθυνση της αποτύπωσης των εθνικών αφηγήσεων εκείνων, που με αφορμή το δημοψήφισμα «χρωματίστηκαν» πολιτικά. Αλλά και αντίστροφα: Μέσα από την ανάδειξη των αντιθετικών πολιτικών υποκειμένων που άρθρωσαν λόγο για την Ελλάδα «που ονειρεύονται» την περίοδο αυτή, κάτω από την ούτως ή άλλως αντιθετική δομή του δημοψηφίσματος, επιδιώκεται να γίνει φανερό το πανταχού παρόν εθνικό και σε πολλές περιπτώσεις εθνικιστικό ιδεώδες.

Το ιδεώδες αυτό όμως, όπως τονίστηκε, δε θα εξεταστεί ανεξάρτητο, αλλά στη βάση της σύνδεσής του με μία διάσταση του κοινωνικού φύλου που συνδέεται άμεσα με την πολιτική σκηνή της Ελλάδας του 2015. Χρησιμοποιώντας την

αναλυτική κατηγορία της *αρρενωπότητας*, ως καταστατικής στη διαδικασία διαμόρφωσης και διατήρησης των έμφυλων ιεραρχιών που αντικατοπτρίζονται και στο πολιτικό πεδίο, επιχειρείται η μελέτη της «ηγεμονικής» αυτής υφής της.

Η ηγεμονική αυτή υφή, αναδεικνύεται ως κόμβος, μέσα από τη δυναμική παρουσία μιας πολλαπλότητας και κυριαρχίας αρρενωποτήτων, που ανάλογα με το πολιτικό και πολιτισμικό συγκείμενο, κατασκευάζονται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Εμφανίζονται έτσι στο προσκήνιο διαφορετικές κατασκευές αρρενωπότητας που σε τοπικό επίπεδο διαφοροποιούνται και ως προς τις σχέσεις που δημιουργούνται και ως προς το είδος της ηγεμονικής αρρενωπότητας. (Connell, Messerschmidt, 2005). Οι συνθήκες αυτές δύνανται να κατασκευάσουν, επομένως νέες μορφές και κοινωνικά πρότυπα, που επαναπροσδιορίζουν τις στρατηγικές των έμφυλων σχέσεων, σχηματοποιώντας αναπόφευκτα και νέους τύπους αρρενωπότητας, επαναπροσδιορίζοντας το τοπίο. Η «μάχη» για την «νέα» ηγεμονία θα διαχωρίσει εκ νέου τις ηγεμονικές από τις μη.

Το δημοψήφισμα του 2015 φαίνεται ότι αποτέλεσε το πεδίο που επαναπροσδιόρισε και διαμόρφωσε τόσο τα πολιτικά υποκείμενα και τα εθνικά τους προτάγματα, όσο και σχήματα αρρενωπότητας. Χαρακτηριζόμενο και αυτό από τις δικές του ιδιαιτερότητες αναδεικνύει ένα ιδιάζον πεδίο αρρενωποτήτων που «μάχονται» για την επίτευξη αυτής της ηγεμονίας. Η μάχη για την ηγεμονία αυτή, αναδεικνύει παλιά και νέα σχήματα αρρενωπότητας και γίνεται στη βάση επιδίωξης μιας εμφυλοποίησης του έθνους (Χαλκιά 2016)

Μέσα από την ανάλυση επομένως, γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν αυτές οι εκδοχές της αρρενωπότητας, έτσι όπως αποτυπώθηκαν στο αντιθετικό αυτό σχήμα. Αναδεικνύοντας τις πιθανές ηγεμονικές τους τάσεις, θα διερευνηθεί ο ρόλος

τους, στη διαδικασία παγίωσης των διαφορετικών, αλλά πάντα εθνικών υποκειμενοποιήσεων.

Εξουσία και Λόγος

Αντιμετωπίζοντας τον λόγο (*discourse*) κονστρουξιονιστικά⁹, αντιλαμβανόμαστε πως η πρακτική του λόγου είναι, για την οντολογία του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, μια κοινωνική πρακτική που δίνει σχήμα στον κοινωνικό κόσμο (Jørgensen&Phillips, 2002). Η πραγματικότητα κατασκευάζεται κοινωνικά και θεωρείται ως μια συνεχής, δυναμική διαδικασία που (ανα)παράγεται από ανθρώπους που δρουν επί τη βάση των ερμηνειών τους και της γνώσης τους γι' αυτήν. «Η γλώσσα δεν είναι ένα διαφανές μέσο για την εκφορά της σκέψης, αλλά στην πραγματικότητα κατασκευάζει τον κόσμο και τον εαυτό κατά την πορεία της χρήσης της» (Wetherell & Maybin, 1996: 220).

Ένας λόγος αναφέρεται σε ένα σύνολο νοημάτων, μεταφορών, αναπαραστάσεων, εικόνων, ιστοριών, δηλώσεων, που με κάποιο τρόπο, παράγουν μαζί μια συγκεκριμένη εκδοχή των γεγονότων. Αυτό σημαίνει ότι για κάθε γεγονός, αντικείμενο, άνθρωπο, υπάρχει μια ποικιλία διαφόρων λόγων, που ο καθένας τους έχει και ένα διαφορετικό τρόπο να το αναπαραστήσει στον κόσμο. Αλλά, όπως γράφει ο Fairclough (1992: 66) η ρηματική (*discursive*) συγκρότηση της κοινωνίας δεν προέρχεται από την ελεύθερη κυκλοφορία ιδεών στα κεφάλια των ανθρώπων

⁹Ο κονστρουξιονισμός βεβαιώνει ότι τα κοινωνικά φαινόμενα και τα νοήματά τους δημιουργούνται από τους κοινωνικούς δράστες κατά την διάδρασή τους (Bryman, 2004), και βρίσκονται συνεχώς σε ένα καθεστώς αναθεώρησης μέσα στην κοινωνική διάδραση με την χρήση της ανθρώπινης γλώσσας. Ο λόγος (*discourse*) λοιπόν αποτελεί τον πιο βασικό και σταθερό τύπο διάδρασης ανάμεσα στους ανθρώπους και μέσα από αυτόν πραγματώνεται το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Potter&Wetherell, 1987), «κάθε μορφή ομιλούμενης αλληλεπίδρασης τυπικής και άτυπης καθώς και τα γραπτά κείμενα όλων των τύπων» (Potter&Wetherell, 1987)

αλλά από μια κοινωνική πρακτική που είναι βαθιά ριζωμένη στις πραγματικές, υλικές κοινωνικές δομές και είναι προσανατολισμένη προς αυτές.

Εκκινώντας από το σημείο αυτό, πεδίο της έρευνάς τούτης, αποτελεί το ίδιο το δημοψήφισμα. Σκοπό βέβαια δεν αποτελεί η μελέτη αυτού, υπό το πρίσμα της στενής πολιτικής του σημασίας ως θεσμού. Το δημοψήφισμα, αποτελεί για την παρούσα έρευνα το πεδίο μελέτης, τον τόπο πάνω στον οποίο δρα η *εξουσία*, δια των λόγων [*discourses*] παράγοντας υποκείμενα.

Αντλώντας από τη σκέψη του Foucault, ακολουθώ μία μεταδομιστική προσέγγιση του ρόλου που το δημοψήφισμα επιτέλεσε. Εμμένοντας στην φουκωική ματιά της εξουσίας, σύμφωνα με την οποία η εξουσία εκτός από τη διακριτή κατασταλτική της μορφή, παρουσιάζει και μία υπόρρητη θετική – παραγωγική δυναμική (Φουκώ, 1989: 256)¹⁰, εξετάζω τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησε το δημοψήφισμα, ως πεδίο παραγωγικής εξουσίας, όχι ως πεδίο «καταναγκασμού», αλλά ως ένας τόπος όπου η αυτή έδρασε μέσω των λόγων που κατασκευάζουν την πραγματικότητα στο πεδίο της επιθυμίας.

Παίρνοντας ως δεδομένο, ότι η εξουσία δεν είναι δομή ούτε θεσμός αλλά σχέσεις, (Φουκώ, 1978) εξετάζω τον τρόπο με τον οποίοι σχέσεις αυτές διαπέρασαν το κοινωνικό σώμα και λειτουργώντας θετικά και οριζόντια παρήγαγαν δια του λόγου υποκείμενα¹¹.

Στην εργασία αντιμετωπίζεται ο λόγος και η εξουσία με αυτόν τον τρόπο. Ακριβώς επειδή το υλικό, όπως θα δούμε είναι οπτικοακουστικό, η κριτική μου ανάλυση επικεντρώνεται στο λόγο που παράγεται όχι μόνο από τη γλώσσα, αλλά ταυτόχρονα από τη σκηνοθεσία, τη μουσική επένδυση και την ίδια την εικόνα, που

¹⁰όπως παρατίθεται στο Θέμης Ανδριόπουλος, Νίκος Πουλαντζάς – Μισέλ Φουκώ: «μονομάχοι» ή «συνδαιτημόνες», Ουτοπία, τεύχος 72, σελ. 56

¹¹ Για αναλυτική παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο το ανθρώπινο ον γίνεται υποκείμενο βλ. Φουκώ, Μ., 1991, «Δύο δοκίμια για το υποκείμενο και την εξουσία», *Η μικροφυσική της εξουσίας*, 75 – 101. Αθήνα: Εκδόσεις ύψιλον

ως ρηματικές πρακτικές που «κατασκευάζουν» νοήματα, συγκροτούν ταυτόχρονα με τη δράση της εξουσίας υποκείμενα που φέρουν λόγο πολιτικό σε συνάρτηση πάντοτε με ένα εθνικό και έμφυλο πρόταγμα.

Το υλικό της έρευνας

Οι λόγοι που μπαίνουν στο μικροσκόπιο της ανάλυσης είναι αυτοί που παρήχθησαν δημόσια κατά τη διάρκεια των δύο εκστρατειών («ΝΑΙ» και «ΟΧΙ»). Υλικό της μελέτης, αποτελούν τα βίντεο εκείνα που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της εκάστοτε καμπάνιας, προκειμένου να υποστηριχτεί η μία και η άλλη πλευρά. Τα βίντεο αυτά, αποτελούν το υλικό προώθησης της «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» επιλογής έτσι όπως αυτά παρουσιάστηκαν στην τηλεόραση, το ραδιόφωνο, αλλά και αποκλειστικά μέσω διαδικτύου. Τα βίντεο, αντλήθηκαν «αναδρομικά» και αποκλειστικά από το διαδίκτυο και κυρίως την πλατφόρμα του YouTube, επιλέχθηκαν κάτω από το πρίσμα δύο συνθηκών. Η πρώτη αφορά στην προσπάθεια μιας όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αντιπροσώπευσης των πολιτικών – εθνικών και έμφυλων υποκειμένων που συμμετείχαν στη διαδικασία αυτή άρθρωσης δημόσιου λόγου υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς. Η δεύτερη σχετίζεται με τον φορέα άρθρωσης του λόγου αυτού.

Έτσι μία αρχική κατηγοριοποίηση του υλικού γίνεται βάσει του διπόλου «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ». Εντοπίζοντας φαινομενικά δύο πολιτικά πεδία βάσει των δύο επιλογών, τα βίντεο ταξινομούνται βάσει αυτής της αρχικής συνθήκης. Συγκεντρώθηκε λοιπόν και ταξινομήθηκε αντίστοιχα και για τις δύο πλευρές υλικό, που παρήχθη από τρεις κεντρικούς φορείς λόγου: Κινήματα πολιτών – πολιτικά

κόμματα και σχηματισμοί, καλλιτέχνες και πολιτικοί αρχηγοί ή «σημαίνουντα» πολιτικά πρόσωπα της ελληνικής πολιτικής σκηνής.

Το υλικό υποστήριξης της «ΝΑΙ» επιλογής, αποτελείται από 17 βίντεο. Τα 14 από αυτά παρήχθησαν από την πρώτη κατηγορία, αυτή των κινημάτων πολιτών, το ένα προέρχεται από καλλιτέχνη – εκφραστή του «ΝΑΙ», ενώ τα άλλα 2 από έναν πολιτικό αρχηγό και ένα «σημαίνουν» πολιτικό πρόσωπο. Στο σύνολο του επομένως, τα βίντεο αυτά ταξινομήθηκαν και αναλύθηκαν βάσει του φορέα τους.

Η επιλογή αυτού του τρόπου «κατηγοριοποίησης» έγινε υπό το πρίσμα του μέσου το οποίο τα προέβαλε. Στο σύνολό τους και τα 17 βίντεο αυτά, προωθήθηκαν από την τηλεόραση, νοούμενα και προβαλλόμενα ως ένα σώμα μιας «επίσημης» καμπάνιας υπέρ της ΝΑΙ» επιλογής. Εντός των επιμέρους κατηγοριοποιήσεων βάσει φορέα, εξετάζω τους ρηματικούς τρόπους με τους οποίους το κεντρικό «ΝΑΙ» επιχείρημα αρθρώνεται, παράγοντας πολιτικές υποκειμενικότητες με συγκεκριμένες ποιότητες εθνικών προταγμάτων, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τα έμφυλα χαρακτηριστικά με τα οποία εκφράζονται. Παράλληλα εκτός από την ανάδειξη ρηματικών πρακτικών που φανερώνουν γενικές πτυχές του ρόλου του κοινωνικού φύλου, μελετώνται συγκεκριμένα τα σχήματα αρρενωποτήτων στα οποία, φορείς – φυσικά πρόσωπα όπως πολιτικοί αρχηγοί και καλλιτέχνες δείχνουν να υιοθετούν.

Η ίδια λογική στην ανάλυση των ρηματικών πρακτικών ακολουθείται ακριβώς και στο πεδίο του «ΟΧΙ». Η διαφορά εδώ έγκειται, στον τρόπο με τον οποίο ταξινομούνται τα βίντεο αυτά. Κεντρικό ρόλο στη διαφοροποίηση αυτή, έπαιξαν οι διαφορετικές πολιτικές «ποιότητες» των εκστρατειών που αναδύθηκαν, μέσα από την έρευνα. Εδώ, η «επίσημη καμπάνια», που προωθήθηκε από τα κυρίαρχα μέσα της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου, ήταν και πάλι μία και

πολιτικά συμπαγής. Επιδιώκοντας όμως να εντάξω στο υλικό μου κάθε προωθητικό βίντεο που αφορούσε το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» αντίστοιχα, ήρθα αντιμέτωπος με νέα δεδομένα. Κατά τη διάρκεια των «επίσημων» εκστρατειών της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου, δύο επιπλέον «άτυπες» καμπάνιες υπέρ του «ΟΧΙ» λάμβαναν χώρα, διαδικτυακά.

Το πεδίο του «ΟΧΙ» έτσι, ήδη από την αρχή, έμοιαζε ανομοιογενές, γεγονός που μας «υποχρέωνε», σε μία ταξινόμηση του συγκεκριμένου υλικού βάσει του χαρακτηριστικού αυτού. Τα 9 βίντεο του «ΟΧΙ» ταξινομήθηκαν λοιπόν, όχι βάσει του φορέα που άρθρωνε κάθε φορά έναν πολιτικά συμπαγή δημόσιο λόγο, όπως στην περίπτωση του «ΝΑΙ», αλλά βάσει του ήδη γνωστού και de facto διαφορετικού πολιτικού υποκειμένου. Παρόλα αυτά και εντός της αρχικής αυτής ταξινόμησης, οι φορείς του λόγου, που τίθενται στο μικροσκόπιο της ανάλυσης είναι οι ίδιοι. Και σε αυτή την περίπτωση, δηλαδή και εντός των εξαρχής διαφορετικών πολιτικών υποκειμένων, εξετάζονται κινήματα πολιτών - πολιτικά κόμματα και σχηματισμοί, ένας πολιτικός αρχηγός και ένας καλλιτέχνης.

Έτσι το πρώτο πολιτικό υποκείμενο, εκφράζεται μέσα από 5 βίντεο εκ των οποίων το πρώτο προέρχεται από τον πολιτικό αρχηγό του και τα υπόλοιπα 4 από το κόμμα του. Το δεύτερο εκφράζεται μέσα από 1 βίντεο, φορέας του οποίου είναι και πάλι το πολιτικό του κόμμα, ενώ το τρίτο μέσα από 2 βίντεο που εκφράζει δύο διαφορετικές ποιότητες, αποτελεί μία σύμπραξη πολιτικών κομμάτων και κινήματων πολιτών. Ο φορέας καλλιτέχνης (1 βίντεο) που εκφράζει την «ΟΧΙ» επιλογή, εξετάζεται σε αντιδιαστολή με τον καλλιτέχνη – εκφραστή του «ΝΑΙ», ενώ εντάσσεται όπως θα δούμε ανάμεσα στα δύο πολιτικά υποκείμενα.

Ανάλυση

Ο δημόσιος λόγος που παρήχθη την εβδομάδα της αναγγελίας του δημοψηφίσματος και μέχρι τη διεξαγωγή του, ήταν πολυσχιδής έντονος και πολυεπίπεδος. Η είδηση της διεξαγωγής του, πυροδότησε σωρεία συζητήσεων εντός του ελληνικού συγκειμένου, που επικοινωνήθηκαν μέσω κάθε δυνατού φορέα.

Το υλικό της παρούσας μελέτης, αποτελεί τμήμα του ευρύτερου αυτού δημόσιου λόγου, αντλώντας τα χαρακτηριστικά του από το πολιτισμικό πεδίο. Η φύση του λοιπόν, η οποία και τίθεται στο μικροσκόπιο της κριτικής ανάλυσης λόγου, έχει χαρακτήρα οπτικοακουστικό, καθώς αποτελείται από σειρά βίντεο, έτσι όπως αναπαράχθηκαν σε τρία κεντρικά μαζικά μέσα, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση το διαδίκτυο(YouTube). Τα βίντεο παρατίθενται στον αναλυτικό κατάλογο στο παράρτημα της εργασίας αυτής ταξινομημένα με τη σειρά και βάσει της κατηγορίας με την οποία αναλύονται εντός του παρόντος κεφαλαίου, συνοδευόμενα από μία χαρακτηριστική εικόνα τους .

Η εξέτασή τους θα πραγματοποιηθεί βάσει της δόμησης του ίδιου του επιχειρήματος, με γνώμονα όμως πάντα τους δύο θεμελιώδεις άξονες της μελέτης μου: Τον τρόπο που διαμορφώθηκε, διαφοροποιήθηκε και εκφράστηκε το εθνικό υποκείμενο στην Ελλάδα του 2015, καθώς επίσης και το πώς επιτελέστηκε το κοινωνικό φύλο, στο πεδίο των αρρενωποτήτων, στο πλαίσιο λειτουργίας του, ως κεντρικός πυλώνας στήριξης του εκάστοτε εθνικού φαντασιακού.

Έτσι, μία πρώτη – γενικευμένη διάκριση, όπως ήδη αναφέρθηκε, γίνεται ανάμεσα στις δύο μεγάλες «οικογένειες» του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ», το γλαφυρό δηλαδή εκείνο πεδίο, που ο ίδιος ο θεσμός του δημοψηφίσματος εκ φύσεως παράγει. Η γενικευμένη αυτή κατηγοριοποίηση – κλίμα επικυρώνεται και από μία

ακόμη συνθήκη, που δεν πρέπει να παραληφθεί. Η διάκριση και ανάδειξη του μέσου με το οποίο επικοινωνήθηκε το εκάστοτε μήνυμα, κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να καταδειχθεί η δυναμική του εκάστοτε πλαισίου επικοινωνίας.

Οι τρεις κεντρικοί «οπτικοακουστικοί» φορείς που λειτούργησαν ως «χώροι φιλοξενίας» των εκστρατειών, ήταν όπως προαναφέρθηκε η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και το διαδίκτυο, με το τελευταίο, να αποτελεί κυρίως, ένα συμπληρωματικό εργαλείο για το πρώτο και το δεύτερο, τόσο επειδή το κεντρικό σώμα των κυρίαρχων εκστρατειών προορίστηκε για αναπαραγωγή στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, όσο και λόγω του γεγονότος ότι στο διαδίκτυο ετίθετο το ζήτημα της προαίρεσης¹². Οι δύο αυτοί φορείς, φαίνεται να παρουσιάζουν ποιοτική διαφορά δυναμικής, στο συγκεκριμένο πεδίο της πολιτικής επιρροής του δημοψηφίσματος. Η ίδια η φύση των δύο αυτών μέσων, διαφέρει κατά πολύ αν λάβει κανείς υπ' όψη, το περιορισμένο και άρα συγκεκριμένο πλαίσιο παραγωγής υποκειμένων της τηλεόρασης και το ευρύ και σχεδόν χαοτικό πεδίο του διαδικτύου.

Έτσι η δυναμική της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου κρίνεται ως πιο συμπαγής συγκεκριμένη και κυρίαρχη στο «παιχνίδι» της συγκεκριμένης διαδικασίας προώθησης, αφού αποτέλεσαν τους επίσημους διαύλους επικοινωνίας των επιχειρημάτων των δύο πλευρών. Έτσι τα μέσα αυτά έτειναν να υποκειμενοποιούν, αποτυπώνοντας με πιο παγιωμένο δυναμικό και γλαφυρό τρόπο τα δύο κυρίαρχα εθνικά φαντασιακά, εντάσσοντάς τα σε συμπαγείς και κλειστές κατηγορίες του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ».

Περιγράφονται ως κυρίαρχα, γιατί εντός τους φαίνεται να εκφράζουν την κεντρική πολιτική σκηνή της Ελλάδας του 2015 – κυβέρνηση και αντιπολίτευση - .Τα πεδία λοιπόν, που εμφανίζονται στον κυρίαρχο δημόσιο Λόγο (αυτόν της

¹²Για να δει κανείς ένα προωθητικό βίντεο στην τηλεόραση αρκεί να την ανοίξει. Για να κάνει το ίδιο στο διαδίκτυο οφείλει τουλάχιστον να ερευνήσει

τηλεόρασης και του ραδιοφώνου) διακρίνονται σε δύο: Το «ΝΑΙ» του κεντροδεξιού χώρου και της «παλαιάς τάξης πραγμάτων», που τώρα βρίσκεται στην αντιπολίτευση, και το «ΟΧΙ» του αριστερού και κυβερνώντος ΣΥΡΙΖΑ.

Αυτό το κατανοεί κανείς, διαπιστώνοντας πως μόνο αυτές, ήταν οι καμπάνιες που παίχτηκαν στην τηλεόραση ως λόγοι αντιθετικοί. Αν κανείς λοιπόν προσπαθούσε να σκιαγραφήσει τις υποκειμενικότητες μόνο από εδώ, θα σχημάτιζε στο μυαλό του αυτές τις δύο, καθώς με μια προσεκτική παρατήρηση διαπιστώνεται, πως στη μάχη των επιχειρημάτων στα βίντεο αυτά, το εκάστοτε υποκείμενο τονίζοντας και εμμένοντας στη στρατηγική της πλήξης της αξιοπιστίας αντιπάλου, ταυτόχρονα τον μορφοποιεί.

Έτσι, η εν λόγω αρχική κατηγοριοποίηση, γίνεται βάσει αυτού του ξεκάθαρα πεδίου, των δύο κεντρικών εμφανιζόμενων και συγκρουσιακών πολιτικών, που φαίνεται να διαμορφώθηκαν στο κυρίαρχο μαζικό μέσο. Εντός του ευρέος και ομολογουμένως αφαιρετικού διπολικού αλλά κεντρικού αυτού πεδίου («ΝΑΙ» αντιπολιτευτικό – «ΟΧΙ» αριστερό/κυβερνητικό), επιδίωξη της ανάλυσης αποτελεί, η προσπάθεια ανάδειξης των ποιοτήτων της αρρενωπότητας, οι οποίες λειτούργησαν ως όχημα προβολής αλλά και επικύρωσης του εκάστοτε εθνικού φαντασιακού.

Η προβολή του «ΝΑΙ» σε αυτά, ήταν ξεκάθαρα μεγαλύτερης έντασης. Το «ΟΧΙ» ήταν αυτό που προέταξε η αριστερή (εντός ή εκτός εισαγωγικών) κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ. Το ενδιαφέρον όμως δεν είναι αυτό. Το ενδιαφέρον έγκειται στις λανθάνουσες τάσεις που παραλείφθηκαν ή αποκρύφθηκαν, στην διαδικασία αποκρυστάλλωσης του εθνικού φαντασιακού στα κανάλια της τηλεόρασης και σε μερικές περιπτώσεις του ραδιοφώνου. Τα εθνικά υποκείμενα που αναδείχθηκαν μέσα από αυτά και κοντραρίστηκαν σε έναν αγώνα κυριαρχίας

διαφορετικών ποιοτήτων εθνικού φαντασιακού και αρρενωπότητας, συγκρούστηκαν, ομογενοποιώντας όμως ή και αποκρύπτοντας επιμέρους ποιότητές τους, που λειτούργησαν παρασκηνακά.

Οι ποιότητες αυτές λοιπόν, φαίνεται ότι εκφράστηκαν στο «προαιρετικό» μέσο του *διαδικτύου*. Η κοινωνική πραγματικότητα που προκύπτει από εκεί, φαίνεται διαφορετική ή τουλάχιστον μεγαλύτερης ποικιλομορφίας, ιδιαίτερα στους κόλπους του «ΟΧΙ». Το «ΟΧΙ» δείχνει να λειτούργησε τελικά ως πιο εύπλαστος χώρος αφού όπως φαίνεται αφομοίωσε και εξέφρασε πολλές και διαφορετικές σε ένταση αλλά και ποιότητα εθνικές τάσεις.

Η ανάλυσή λοιπόν ξεκινά από το πεδίο του «ΝΑΙ», ενώ κατηγοριοποιείται βάσει φορέων που άρθρωσαν δημόσιο λόγο. Ξεκινώντας από τα κινήματα πολιτών, το υλικό χωρίζεται περαιτέρω βάσει του επικοινωνιακού τρόπου με τον οποίο φαίνεται να επικοινωνείται το εκάστοτε μήνυμα.

Έτσι προκύπτει ένας πρώτος τρόπος κατά τον οποίο οι ίδιες οι λέξεις «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» αντίστοιχα, φαίνεται να χρησιμοποιούνται ως καθεαυτό επιχείρημα. Μέσα από την ανάλυση παρατηρείται πως η λέξη «ΝΑΙ» αποκτά μία «αυτόνομη ουσία» θετική λόγω των συνδηλώσεων που επιδιώκονται, ενώ σε άλλες, πώς η «ουσία ΝΑΙ» αυτή, παίρνει θετικό πρόσημο λόγω της αντιπαράβολής της με μία «αρνητική ουσία» της λέξης «ΟΧΙ». Το πεδίο του «ΝΑΙ» κλείνει με την ανάλυση των βίντεο, τα οποία φαίνεται ότι αρθρώνουν επιχειρήματα που θα οδηγήσουν λογικά στη «ΝΑΙ» επιλογή. Το επιχείρημα αυτή τη φορά δεν φαίνεται να αποτελεί η ίδια η λέξη, αλλά συλλογισμοί που θα οδηγήσουν στο «ΝΑΙ», όχι πλέον ως λέξη αλλά ως επιλογή.

Στο πεδίο του «ΟΧΙ», ακολουθείται μία άλλη πορεία σχεδόν αντίστροφη στην ανάλυση. Ως πεδίο, που εκ των πραγμάτων, παρουσιάστηκε «αντιδραστικό», έδωσε

χώρο σε ερμηνείες, διαφορετικής «αντιδραστικής» πολιτικής υφής. «Παράπλευρες – παρασκηνιακές» υποκειμενικότητες λοιπόν, από αριστερές, μετριοπαθείς εθνικιστικές μέχρι και ακραίες εθνικιστικές φαίνεται ότι υπέφωσκαν και συστεγάστηκαν κάτω από τη κοινή στέγη του «ΟΧΙ». Έτσι το υλικό χωρίζεται βάσει αυτής της παρατήρησης.

Παρακολουθώντας εξ αρχής μία μη συμπαγή μορφή του πεδίου σε επίπεδο πολιτικών υποκειμένων, η ανάλυση δεν ξεκινά αυτή τη φορά από τους φορείς λόγου, αλλά από τα «ξεκάθαρα» πολιτικά υποκείμενα, που εκφράστηκαν μέσα από το «ΟΧΙ». Ξεκινώντας έτσι με τα βίντεο που δημιούργησε το Κυβερνητικό – αριστερό Υποκείμενο, προχωρώ στο εξωκοινοβουλευτικό – αριστερό και κλείνω με τα βίντεο πολιτικών φορέων, τα οποία εξέφρασαν όπως θα δούμε, καθαρά εθνικιστικές τάσεις. Εντός των μεγάλων αυτών κατηγοριών, η ανάλυση προχωρά πλέον βάσει κατηγοριών φορέων του λόγου. Έτσι και εδώ, ο λόγος των πολιτικών υποκειμένων που προκύπτουν, εκφράζεται όπως θα δούμε κάθε φορά, είτε από πολιτικό κόμμα είτε από κίνημα πολιτών, καλλιτέχνη, ή πολιτικό αρχηγό.

Το Πεδίο του «ΝΑΙ»

Κινήματα Πολιτών:

Η λέξη «ΝΑΙ» ως επιχείρημα

Τα βίντεο που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή, χαρακτηρίζονται από μία τεχνική «επικοινωνιακού παιχνιδιού», που κυρίως τείνει να επιζητά τη «συναισθηματικό ερεθισμό». Η προσπάθεια επιρροής σε αυτά, επιχειρείται δηλαδή, όχι τόσο μέσα και λόγω της διάρθρωσης του επιχειρήματος βάσει περιεχομένου, αλλά κυρίως, στο επίπεδο μιας καθαρά επικοινωνιακής χρήσης ιδεολογικά φορτισμένων λέξεων.

Οι λέξεις, όπως θα δούμε, επιχειρούνται να φορτιστούν μέσω συγκεκριμένων νοηματοδοτήσεων και να αποκτούν σημασία, τόσο λόγω του νοήματος καθεαυτού, όσο και λόγω του τρόπου με τον οποίο οι δύο πλευρές το διαχειρίστηκαν. Το περιεχόμενο των ίδιων των λέξεων «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» με τις συνδηλώσεις που το καθένα φέρει, φαίνεται να αποτελούν σημεία - κλειδιά στη διαδικασία ανάδειξης τόσο της ίδιας της αρχιτεκτονικής των επιχειρημάτων, όσο και των λόγων επιλογής της αρχιτεκτονικής αυτής.

Στην οικογένεια του «ΝΑΙ» το επικοινωνιακό αυτό «παιχνίδι» δείχνει να είναι κατά κάτι εντονότερο. Αυτό καταδεικνύεται, τόσο λόγω της αριθμητικής υπεροχής των συγκεκριμένων βίντεο, όσο και λόγω της ποικιλίας που παρουσιάζει η δομή τους. Στη συγκεκριμένη κατηγορία στο πεδίο του «ΝΑΙ» εμφανίζονται βίντεο που ακολουθούν δύο διαφορετικές πορείες προς την τελική «φόρτιση» της ποθητού «ΝΑΙ». Έτσι στη πρώτη ομάδα, φαίνεται να επιδιώκεται η θετική φόρτιση του «ΝΑΙ» με ένα τρόπο αυτόνομο από το «ΟΧΙ», ενώ στη δεύτερη, το πρώτο αποκτά θετικό πρόσημο σε σχέση και αντιπαραβολή με το αρνητικό «ΟΧΙ»

Η «Αυτόνομη» θετική χροιά του «ΝΑΙ»

Έτσι στην κατηγορία αυτή παρακολουθούμε 4 βίντεο τα οποία παρήχθησαν από το κίνημα πολιτών «**ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ**». Το ένα φέρει το όνομα «**Αγαπάς την Ελλάδα; Ψήφισε ΝΑΙ**», το δεύτερο «**Θέλεις να μείνουμε στο Ευρώ; Ψήφισε ΝΑΙ**», το τρίτο «**Έχεις όνειρα για τα παιδιά σου; Ψήφισε ΝΑΙ**», ενώ το τέταρτο και τελευταίο «**Έχεις αξιοπρέπεια; Ψήφισε ΝΑΙ**». Το συγκεκριμένο μάλιστα κίνημα, στην περίπτωση αυτή, φαίνεται ότι επεδίωξε να αρθρώσει το επιχείρημά του, όχι μόνο με αυτό τον επικοινωνιακό τρόπο, αλλά και στη βάση της χρήσης επιχειρημάτων περιεχομένου που όπως θα δούμε οδηγούσαν στην «ΝΑΙ» επιλογή. Τα συγκεκριμένα βίντεο, είναι πολύ μικρά σε διάρκεια και παρουσιάζουν την ίδια ακριβώς σκηνοθεσία, καθώς και κοινό επικοινωνιακό στόχο.

Μέσα σε κατάσπρο φόντο παρουσιάζεται ένα ερώτημα με μαύρη γραμματοσειρά, που επιδέχεται «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» απάντησης με σταυρό. Η δομή λοιπόν του ερωτήματος αλλά και η ίδια η σκηνοθετική επιλογή, παραπέμπει άμεσα στο ψηφοδέλτιο που επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί την ημέρα του δημοψηφίσματος. Οι ερωτήσεις που τίθενται όμως εδώ, μία σε κάθε βίντεο έχουν διαφορετικό περιεχόμενο, το οποίο η συγκεκριμένη εκστρατεία φαίνεται να προτείνει κάθε φορά ως διακύβευμα.

Τα βίντεο που εξετάζονται εδώ, παρουσιάζουν συγκεκριμένη αρχιτεκτονική και επικοινωνιακή στρατηγική. Στη σειρά αυτή του οπτικοακουστικού υλικού, το «ΝΑΙ» φαίνεται να μην επιζητάται ως λογικό επακόλουθο, ως ζητούμενη επιλογή που θα προκύψει δευτερευόντως από μια σειρά επιχειρημάτων, αλλά τείνει να προτείνεται το ίδιο και πρωτογενώς ως μία καθεαυτή λύση. Η λέξη «ΝΑΙ», δείχνει να αποκτά «αυτούσια ύπαρξη», προκειμένου να αποτελέσει το ίδιο και από μόνο του δέλεαρ επιλογής. Η προσπάθεια να αναδυθεί μια δυναμική της ίδιας της λέξης

εδώ, επιχειρείται μέσω σύνδεσής της, με μια σειρά θετικών συνδηλώσεων. Το «ΝΑΙ» προκύπτει ως αυτονόητη απάντηση, ενώ ο σταυρός χρώματος μπλε που φαίνεται να παραπέμπει στα χρώματα της Ελλάδας, μοιάζει να σημειώνεται αποφασιστικά αφού διατυπωθεί το ερώτημα, δείχνοντας πως δε χωρά οποιαδήποτε αμφιταλάντευση μπροστά σε τέτοιες «καίριες και αυτονόητα» θετικές έννοιες. Και τα τέσσερα βίντεο κλείνουν, με την ίδια προτροπή «Ψήφισε ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ» που παραπέμπει και στο όνομα του ίδιου του κινήματος.

Μία παράμετρος που κατά τη γνώμη μου πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό, αφορά την αυτόνομη ποιότητα που δίδεται στο «ΝΑΙ». Όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει, η θετική χροιά με την οποία επενδύεται, δεν προκύπτει μέσα από κάποια αντιπαραβολή με ένα αρνητικό για παράδειγμα «ΟΧΙ». Το «ΟΧΙ» φαίνεται να σαν να μην αποτελεί επιλογή. Μέσα από την ανάλυση, επιδιώκεται η ανάδειξη των εννοιών, οι οποίες όπως θα δούμε τείνουν να θεωρούνται εκ προοιμίου θετικές.

Στα ερωτήματα που διατυπώνονται (ένα ερώτημα σε κάθε βίντεο) αναφέρονται ρητώς κάποιες έννοιες κλειδιά, το περιεχόμενο των οποίων μοιάζει αυτονόητο, προτάσσεται ως τέτοιο, γι' αυτό και όπως φαίνεται επιδέχεται αδιαμφισβήτητης «ΝΑΙ» απάντησης. Μελετώντας κανείς το συγκεκριμένο υλικό, έχει την αίσθηση ότι στο εκάστοτε ερώτημα, η απάντηση που υπονοείται είναι «μα φυσικά ναι». Κάθε ένα ερώτημα που αναλύεται αποτελεί και ένα βίντεο.

«Αγαπάς την Ελλάδα;»

Η πρώτη έννοια, αφορά την αγάπη για την Ελλάδα. Η αναφορά στο έθνος, φαίνεται να αποτελεί ένα από τα κεντρικότερα προτάγματα του συγκεκριμένου κινήματος αλλά και της συνολικότερης εκστρατείας του «ΝΑΙ» με συγκεκριμένες βέβαια νοηματοδοτήσεις που θα διαπιστώσουμε αργότερα. Η έννοια του έθνους εδώ, αποτελεί μία ουσία γενική. Τείνει να παρουσιάζεται ως αυτονόητη και θετική

λόγω της «αγνής» και «αυτονόητης» αγάπης που προτείνεται, κάνοντας το «ΝΑΙ» να μοιάζει τόσο δεδομένη επιλογή που αγγίζει τα όρια του φυσικού. Η απάντηση είναι «φυσικά» ΝΑΙ, σε ένα τόσο «φυσικό» και αδιαμφισβήτητο συναίσθημα.

«Θέλεις να μείνουμε στο Ευρώ;»

Στο επόμενο βίντεο, διακυβεύεται ένα άλλο μεγάλο ζητούμενο που αφορά το νόμισμα του έθνους. Η ερώτηση για το αν θέλουμε να μείνουμε στο Ευρώ, παρουσιάζεται ακριβώς με τον ίδιο αυτονόητο τρόπο. Είναι δεδομένο ότι «θέλουμε» να μείνουμε στο Ευρώ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση του ρήματος «μείνουμε» και του α' πληθυντικού προσώπου, γεγονός που όχι μόνο δημιουργεί την αίσθηση μιας κοινής καταγωγής αλλά και μιας ενότητας που προκύπτει τόσο εξαιτίας της, όσο και από το δεδομένο μιας κοινής και αυτονόητης επιλογής του Ευρώ. Είμαστε Έλληνες και πρέπει να αποφασίσουμε ως τέτοιοι, μοιάζει να προτείνεται. Η μοίρα της Ελλάδας που αυτονόητα αγαπάμε με κοινό και αγνό – φυσικό τρόπο είναι και αυτή που βρίσκεται εντός της οικογένειας της Ευρωζώνης.

«Έχεις όνειρα για τα παιδιά σου;»

Το τέταρτο και τελευταίο θέμα που τίθεται προς «απλή επιβεβαίωση» και που επιδιώκεται να συναρτηθεί με την επιλογή «ΝΑΙ» αφορά το μέλλον των παιδιών του έθνους. Και στην περίπτωση αυτή τα όνειρα των γονιών για τα παιδιά τους αποτελούν αναπόσπαστο χαρακτηριστικό του «σωστού» ενήλικου Έλληνα. Η απάντηση φαίνεται και εδώ να αποτελεί αβίαστα και ασυζητητί το «ΝΑΙ».

«Έχεις αξιοπρέπεια;»

Και η αξιοπρέπεια είναι μια έννοια που συναντάται ευρέως στο λόγο του πεδίου του «ΝΑΙ». Το ενδιαφέρον βέβαια με την έννοια της αξιοπρέπειας είναι ότι αποτελεί μία τόσο ανοιχτή σε νοηματοδοτήσεις έννοια που χρησιμοποιείται και μάλιστα δυναμικά και από το αντίπαλο στρατόπεδο του «ΟΧΙ». Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου επιχειρήματος η αξιοπρέπεια χρησιμοποιείται με τον ίδιο συγκεχυμένο τρόπο, με τον οποίο και η αγάπη για το έθνος δηλώθηκε προηγουμένως. Και αυτή, φαίνεται να στοχεύει στη φυσικότητα με την οποία ο δέκτης Έλληνας, προτίθεται να απαντήσει θετικά.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι τα βίντεο αυτά παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον στην ανάλυση κυρίως για δύο λόγους, με τον πρώτο κατά την άποψή μου, να αποτελεί το αίτιο για το δεύτερο. Η αρχιτεκτονική δόμησης και των τεσσάρων επιχειρημάτων, παρουσιάζει έναν κοινό παρονομαστή. Οι έννοιες γύρω από τις οποίες δείχνει να κινείται φαίνεται να φυσικοποιούνται σε τέτοιο βαθμό, που το «ΝΑΙ» μοιάζει τουλάχιστον αυτονόητο. Με τον τρόπο αυτό η ίδια η λέξη «ΝΑΙ» αποκτά θετική συνδήλωση και αποτελεί ένα είδος «φυσικής» επιλογής.

Οι έννοιες που προτάσσονται και επιδιώκουν απλώς μια επιβεβαίωση κάποιων *de facto* δεδομένων, ούσες φυσικοποιημένες, αποκτούν πλέον και μια άλλου τύπου δυναμική. Μετατρέπονται σε τόσο χειροπιαστά χαρακτηριστικά, που μοιάζουν να σχηματοποιούν και μια τάση του εθνικού φαντασιακού. Ενοποιώντας νοητά τα συγκεκριμένα βίντεο η εκάστοτε έννοια, μοιάζει να αποτελεί το κλειδί για την επόμενη και όλες μαζί στο τέλος συμβάλλουν, προς τη κατεύθυνση μιας αδρής σκιαγράφησης του εθνικού «ΝΑΙ» υποκειμένου.

Υπό αυτό το πρίσμα, η *αγάπη για την Ελλάδα*, το *Ευρώ*, το *μέλλον των παιδιών* και η *αξιοπρέπεια*, χάνουν κάτι από την αοριστία και την «ανοιχτότητα» με

την οποία δείχνουν να εμφανίζονται πρωτογενώς και μοιάζουν να αποκτούν συγκεκριμένο περιεχόμενο. Η αγάπη για την Ελλάδα δείχνει να σημαίνει αγάπη για την εντός ευρώ Ελλάδα. Μοιάζει να υπονοείται, πως προϋπόθεση της αγάπης για την Ελλάδα «φυσικά» και αποτελεί η θέληση του νομίσματος του Ευρώ. Το έθνος το οποίο φυσικά αγαπάμε είναι ένα έθνος μοντέρνο δυτικό και εξευρωπαϊσμένο με ένα δυνατό και ευρωπαϊκό νόμισμα.

Αναδύεται έτσι μία πρώτη και βασική πτυχή του «ΝΑΙ» φαντασιακού. Το έθνος τείνει να «σχηματοποιείται» επιζητώντας χαρακτηριστικά της «Δύσης». Το «δυνατό» και ευρωπαϊκό νόμισμα φαίνεται να παρέχει ένα τέτοιο εχέγγυο. Η «ευρωπαϊκότητα» της Ελλάδας που δείχνει να πιστοποιείται επομένως από το νόμισμα που χρησιμοποιεί, προβάλλει ως ανάγκη τόσο επιτακτική, που χωρίς αυτήν, κινδυνεύει να χαθεί η εθνική αξιοπρέπεια.

Η εθνική αξιοπρέπεια επομένως μοιάζει να συνδέεται με την «ευρωπαϊκότητα» της χώρας. Φαίνεται να συνυφαίνεται με μία αίσθηση εθνικού και κοινωνικού status, μέσα από το οποίο η αυτοεικόνα του εθνικού υποκειμένου έχει υπόσταση, μόνο στην περίπτωση που συναρθώνει τη «δυτική» αίσθηση αυτή. Παρά το γεγονός, ότι στο ερώτημα που διατυπώνεται «έχεις αξιοπρέπεια;» η λειτουργία της έννοιας αυτής φαίνεται να προϋποτίθεται και να θεωρείται απλά ως κάτι γενικό που όλοι «φυσικά και έχουμε», αναδύεται ταυτόχρονα η αίσθηση πως το χαρακτηριστικό της αξιοπρέπειας έπεται, και κατορθώνει να πάρει «σάρκα και οστά» μέσω και λόγω της ύπαρξης πολύ συγκεκριμένων ιδιοτήτων, τις οποίες οφείλει να συγκεντρώνει ένα «σωστό» εθνικό υποκείμενο.

Από την άλλη κεντρική ουσία των «ευρωπαίων Ελλήνων» του Ευρώ φαίνεται να αποτελεί η ανησυχία για το μέλλον των παιδιών τους. Η φυσικότητα με την οποία παρουσιάζεται το γεγονός του ονείρου για το μέλλον τους, καταδεικνύει το

γεγονός της θεμελιώδους ύπαρξης της λογικής αυτής στο φαντασιακό του «ΝΑΙ». Το στοιχείο της «γονεϊκότητας» που προβάλλεται, παίρνει μια μορφή αυτονόητης πτυχής της ταυτότητας του Έλληνα, που μάλιστα αξιολογείται, ενυπάρχουσα σε ξεχωριστό βίντεο, ως πρωτεύουσας σημασίας. Η «ελληνική» προτεραιότητα αυτή, δείχνει να συγκρούεται με το δυτικό φιλελεύθερο ιδεώδες, επαναφέροντας στην επιφάνεια μία «μάχη Δύσης – Ανατολής» που χαρακτηρίζει το σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο. Η ανάδυση του «παραδοσιακού» φαίνεται να δημιουργεί τριγμούς στην επιδίωξη του «ΝΑΙ» υποκειμένου για μία υιοθέτηση του αυτόνομου και ορθολογικού ειδώλου του διαφωτισμού που η «Δύση» πρεσβεύει.

Η «Ετερόνομη» θετική χροιά του «ΝΑΙ»

Στα βίντεο που ανήκουν στη δεύτερη ομάδα επικοινωνιακού «παιχνιδιού», το «ΝΑΙ» τείνει να φορτίζεται ακολουθώντας μία άλλη πορεία, που χαρακτηρίζεται από ένα είδος ετερονομίας. Αυτή τη φορά δηλαδή το «ΝΑΙ», δεν αποκτά θετική χροιά αυτόνομα, αλλά φορτίζεται μέσω και λόγω της αντιπαραβολής του, με την άλλη πλευρά του διπόλου, το «ΟΧΙ». Το ενδιαφέρον στην περίπτωση αυτή έγκειται στο γεγονός, ότι παρά το ότι χρησιμοποιείται η ίδια επικοινωνιακή τεχνική, που στοχεύει και πάλι πρωτίστως στο καθεαυτό ζητούμενο, δηλαδή στην ανάδειξη της λέξης «ΝΑΙ», το περιεχόμενο του ίδιου του επιχειρήματος, μοιάζει αυτή τη φορά να αναδεικνύεται ως εξίσου δυναμικός παράγων επικοινωνίας της εκστρατείας. Φαίνεται να προκύπτει δηλαδή, μία συνύφανση τεχνικής και επιχειρήματος, «παιχνιδιού» και περιεχομένου, «δυνατότερη» από την προηγούμενη, όπου πολύ γενικές και τουλάχιστον φαινομενικά αδιευκρίνιστες και συγκεχυμένες έννοιες συνδηλώνονταν με την ίδια τη λέξη «ΝΑΙ».

Τα βίντεο λοιπόν που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι δύο. Αυτή τη φορά το συγκεκριμένο υλικό έχει παραχθεί από το δεύτερο κίνημα πολιτών, το

οποίο υπογράφει ως «**κίνημα πολιτών υπέρ του ΝΑΙ**». Τα δύο αυτά βίντεο δεν φαίνεται να μοιράζονται κοινή σκηνοθετική άποψη, γι' αυτό επιλέγω να τα περιγράψω ξεχωριστά. Παρά ταύτα και στα δύο εντοπίζεται η ίδια αίσθηση της κυρίαρχα θυμικής στόχευσης του δέκτη.

- «Αυτή την Κυριακή ψηφίζουμε «ΝΑΙ»

Το πρώτο βίντεο της «ετερόνομης» θετικής χροιάς του «ΝΑΙ», φαίνεται να παρουσιάζει ακριβώς την ίδια λογική με εκείνα που παρουσιάστηκαν προηγουμένως. Εδώ όμως η πορεία που ακολουθείται προκειμένου να επενδυθεί νοηματικά και με θετικό πρόσημο η λέξη «ΝΑΙ», προκύπτει με έναν αντιθετικό τρόπο. Αυτή τη φορά, οι συνδηλώσεις είναι αρνητικές και συνυφαίνονται με την αποφευκτέα «ΟΧΙ» απάντηση.

Σε μαύρο φόντο αυτή τη φορά, επιλέγονται να διατυπωθούν μια σειρά ερωτημάτων με άσπρη γραμματοσειρά, που και σε αυτή την περίπτωση επιδέχονται «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» απάντησης. Η δομή των περισσότερων της μίας ερωτήσεων, παραπέμπει και εδώ άμεσα, στο ψηφοδέλτιο του επικείμενου δημοψηφίσματος, στο οποίο το εκλογικό σώμα καλούνταν να «σταυρώσει» μία από τις ενδεχόμενες «ΝΑΙ» - «ΟΧΙ» επιλογές.

Το βίντεο αυτό λοιπόν και λόγω της αρχιτεκτονικής του δόμησης, εντάσσεται και αυτό στην ευρύτερη «οικογένεια» του «ΝΑΙ» υλικού, που κινείται δυναμικά προς την κατεύθυνση του ερεθισμού πρωτίστως του συναισθηματικού κόσμου του δέκτη και λιγότερο της λογικής του.

Εδώ μοιάζει να ακολουθείται η ίδια λογική, που θέλει και σε αυτή την περίπτωση το «ΝΑΙ» να μην προκύπτει ως επαγωγική διαδικασία, μέσω της οποίας θα τείνει να επιλεγεί ως λογικό επακόλουθο ενός ορθολογικού προηγουμένως συλλογισμού, αλλά επιχειρείται και πάλι να επιζητάται, το ίδιο, ως λέξη κεθεαυτή.

Το «ΝΑΙ» επιδιώκεται να πάρει και αυτή τη φορά «σάρκα και οστά» με τη διαφορά όμως ότι τώρα θα οικοδομηθεί και τελικά θα «υπάρξει» θετικά, λόγω της «ύπαρξης», ενός αρνητικού αντίποδα. Της παρουσίας ενός καθόλα αρνητικού και καταστρεπτικού «ΟΧΙ».

Έτσι, η ενδυνάμωση του «ΝΑΙ», επιχειρείται μέσω της αποδυνάμωσης του «ΟΧΙ». Το «ΟΧΙ» είναι αυτή τη φορά αυτό, που συνδηλώνεται με γνώριμες έννοιες-κλειδιά που όμως διατυπώνονται αντίστροφα, ούτως ώστε η απάντηση που να προκύπτει αυτή τη φορά να είναι «μα φυσικά όχι». Το «ΟΧΙ» όμως που προκύπτει με έναν τρόπο φυσικό δεν αποτελεί τώρα, το επιδιωκόμενο διακύβευμα. Μέσω της σύνδεσης του με μία έννοια αρνητικής συνειδητοποίησης μια «κακής κατάστασης», το «ΝΑΙ» αποκτά υπόσταση λύτρωσης και ορθολογικής επιλογής. Το «ΟΧΙ» που φυσικοποιείται αρχικά ως απάντηση παίρνει ένα χαρακτήρα μέσου, που ακριβώς λόγω της φυσικότητας με την οποία προκύπτει ως απάντηση και δημιουργώντας αυτονόητους κακούς συνειρμούς, θα οδηγήσει στη επιθυμητή και ανακουφιστική «ΝΑΙ» επιλογή.

Προς επίρρωση των παραπάνω, εξαιρετικής κατά τη γνώμη μου σημασίας, είναι ο έντονος και δυναμικός ρόλος με τον οποίο επενδύεται σκηνοθετικά το συγκεκριμένο βίντεο. Στόχο εδώ αποτελεί πρωτίστως, η αποδυνάμωση του πόλου «ΟΧΙ» καθώς η πορεία προς το «ΝΑΙ» θα προκύψει λυτρωτικά στο τέλος. Το βίντεο, φαίνεται να χωρίζεται νοητά σε δύο μέρη, στη διάρκεια των οποίων παρουσιάζεται αυτή ακριβώς η μετάβαση από την αρνητικότητα του «ΟΧΙ», στην θετικότητα του «ΝΑΙ».

Στο πρώτο μέρος, στο οποίο «ενοικεί» το «ΟΧΙ», κυρίαρχο χρώμα αποτελεί το μαύρο. Οι ερωτήσεις που διατυπώνονται βρίσκονται εντός αυτού, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ανάμεσα στις ερωτήσεις, εμφανίζονται

εναλλασσόμενες εικόνες ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από αρνητική διάθεση. Στη σειρά ερωτημάτων που διατυπώνονται, όπου το «ΟΧΙ» προκύπτει ως αυτονόητη απάντηση, το χρώμα του σταυρού το οποίο επιλέγεται είναι κόκκινου χρώματος. Το κόκκινο αποτελεί κάθε άλλο παρά τυχαία επιλογή, αν σκεφτεί κανείς, τον συμβολισμό του συγκεκριμένου χρώματος στο χώρο της Αριστεράς και στη συγκεκριμένη περίπτωση του κυβερνώντος ΣΥΡΙΖΑ.

Στο δεύτερο μέρος, η γενική εικόνα αλλάζει. Η θετικότητα, φαίνεται να έρχεται ως ανακούφιση, που αναπαρίσταται και μέσω της αλλαγής στο χρώμα του φόντου. Αλλάζοντας σε μπλε και με τον σταυρό να σημειώνεται με άσπρο χρώμα, φέρνει στην επιφάνεια την έννοια της «ελληνικότητας». Η φράση «Ε...αυτή τη Κυριακή σταματάμε τα «ΟΧΙ» - Ψηφίζουμε «ΝΑΙ», ακούγεται ακριβώς τη στιγμή της αλλαγής του φόντου σε μπλε. Το μήνυμα καταλήγει σε άσπρο φόντο, με τη λέξη «ΝΑΙ» να επαναλαμβάνεται οπτικοακουστικά τρεις ακόμη φορές, ενώ αναπαρίσταται ένα είδος λογοτύπου του συγκεκριμένου κινήματος πολιτών, στο οποίο το τέταρτο και τελευταίο κουτί, αναπαρίσταται και πάλι οπτικοακουστικά το «Αναλαμβάνουμε την ευθύνη – στηρίζουμε το ΝΑΙ».

Στο πρώτο λοιπόν και κυρίως μέρος του βίντεο, διατυπώνονται μία σειρά ερωτήσεων με μία μορφή αντιστροφής, που έχει ως αποτέλεσμα το «ΟΧΙ» να είναι αυτή τη φορά η λέξη, που αποκτά τη φυσικότητα επιλογής, την οποία στα προηγούμενα βίντεο «απολάμβανε» το «ΝΑΙ». Η φυσικότητα αυτή τη φορά όμως, η οποία υπονοείται για το «ΟΧΙ» επενδύεται αρνητικά. Με τον τρόπο αυτό, το «ΝΑΙ» μοιάζει να προκύπτει τώρα, ως επιλογή και μάλιστα ως επιλογή λογικής επεξεργασίας.

Όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει, στο μέρος αυτό, επιδιώκεται μία συστηματικά αρνητική επένδυση της λέξης «ΟΧΙ». Αυτό κατορθώνεται με δύο

τρόπους. Από τη μία, επιτυγχάνεται μέσα από το καθεαυτό επιχείρημα, ενώ από την άλλη, μέσα από συγκεκριμένες σκηνοθετικές επιλογές. Έτσι, όπως μπορούμε εύκολα να παρατηρήσουμε, κάθε επιχείρημα που οικοδομείται μέσα από τη δημοψηφισματικού τύπου ερώτηση, φαίνεται να ενισχύεται μέσα από την παρουσίαση συγκεκριμένων απεικονίσεων.

Η διαδικασία με την οποία η λέξη «ΟΧΙ» αποκτά περιεχόμενο, φαίνεται να γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: Η λέξη, φορτίζεται αρνητικά μέσω μίας έμμεσης αναφοράς στο πολιτικό υποκείμενο εκείνο, που κρατά τα ηνία της διακυβέρνησης στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Το «ΟΧΙ» ως λέξη και εξέχον σημαίνον για το ΣΥΡΙΖΑ που το πρεσβεύει, μοιάζει να βάλλεται όχι άμεσα ως μία λέξη «εκ φύσεως κακή» αλλά μέσα από μία διαδικασία αποδυνάμωσης του φορέα του. Το «ΟΧΙ» σαν λέξη, πλήττεται και αποκτά πλήρως αρνητικό περιεχόμενο, μέσα από τη διαδικασία πλήξης του υποκειμένου που το φέρει.

Διατυπώνονται μία σειρά ερωτήσεων λοιπόν, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το ιστορικό παρόν της Ελλάδας. Οι έννοιες που προκύπτουν όπως θα δούμε παρακάτω, έχουν έναν κοινό παρονομαστή. Μία πρωτοφανώς δύσκολη κατάσταση που άλλη αντίστοιχη δεν έχει υπάρξει. Η χρήση του επιρρήματος «ποτέ» η φράση «έχουμε δει – νιώσει άλλη φορά», μαρτυρούν ακριβώς τις πρωτοφανώς δύσκολες συνθήκες που έχει βρεθεί το ελληνικό συγκείμενο. Αναπόφευκτα, το δύσκολο ιστορικό παρόν συνδέεται με τον ΣΥΡΙΖΑ.

«Έχουμε ξαναδεί την Ελλάδα σε αυτή την κατάσταση;»

Το ερώτημα εδώ αφορά το έθνος. Το έθνος μας, που φαίνεται να περνάει την πιο δύσκολη κατάσταση στην ιστορία του. Ποια κατάσταση όμως ακριβώς υπονοείται που άλλη αντίστοιχα δύσκολη δεν έχει ξανά - υπάρξει σε μια ιστορία μάλιστα που έχει να επιδείξει τουλάχιστον σκληρούς πολέμους; Η αναφορά στην

«πιο δύσκολη κατάσταση του έθνους» προφανώς και δεν έχει ρεαλιστικές βάσεις. Η επιλογή παρόλα αυτά μιας τόσο γενικόλογης διατύπωσης, φαίνεται να μην γίνεται τυχαία. Διατυπώνοντας το ερώτημα με αυτό τον τρόπο, σε συνδυασμό με την φυσικότητα και την αποφασιστικότητα με την οποία σημειώνεται το «ΟΧΙ» με κόκκινο χρώμα φαίνεται να δείχνουν το ΣΥΡΙΖΑ.

- Παρεμβάλλεται η εικόνα ενός μεγάλου σε ηλικία άνδρα. Το πρόσωπό του, δεν απεικονίζεται ολόκληρο, παρά μόνον τα μάτια του. Το βλέμμα είναι αυτό που προσπαθεί να «μιλήσει». Δείχνει ένα είδος απελπισίας και απόγνωσης. Το βίωμα μίας δύσκολης κατάστασης επιλέγεται να ταυτιστεί με έναν άνδρα και μάλιστα έναν μεγάλης ηλικίας άνδρα.

«Έχουμε νιώσει ποτέ ξανά τόσο ταπεινωμένοι;»

Εδώ η έννοια που τίθεται υπό προβληματισμό, είναι η ταπείνωση. Ποτέ ξανά, φαίνεται να προτείνεται δεν έχει «νιώσει» ο Έλληνας τόσο ταπεινωμένος. Η χρήση του α' πληθυντικού προσώπου, παραπέμπει σε ένα είδος κοινής ταπείνωσης, μίας ταπείνωσης εθνικής. Υπεύθυνος γι' αυτό, ο κρατών τη διακυβέρνηση της συγκεκριμένης περιόδου. Μέσα από την πρωτοφανή και δύσκολη κατάσταση που βιώνει η «χώρα μας», φαίνεται να έχει πληγεί κάτι από την εθνική υπερηφάνεια.

- Παρεμβάλλεται η εικόνα μίας μεγάλης γυναίκας αυτή τη φορά. Μίας «ταπεινωμένης» γυναίκας που απεικονίζεται χαρακτηριστικά σκυφτή με το βλέμμα προς τα κάτω και με τα χέρια της να κρατούν το κεφάλι. Στο σημείο αυτό κρατούμε πως η απεικόνιση της «ταπείνωσης» επιλέγεται να αναπαρασταθεί μέσω γυναικείου προτύπου.

«Έχουμε δει άλλη φορά την αξιοπρέπειά μας να πέφτει τόσο χαμηλά;»

Η έννοια της αξιοπρέπειας παρατηρούμε ότι επανέρχεται και εδώ. Η εθνική μας αξιοπρέπεια όπως και η κατάσταση του έθνους δεν έχει βρεθεί «ποτέ» σε τέτοιο κακό σημείο και φαίνεται ότι έχει πληγεί ανεπανόρθωτα. Η απάντηση του «ΟΧΙ» και εδώ προκύπτει με έναν αναπόφευκτο τρόπο.

- Παρεμβάλλεται η εικόνα ενός ώριμου άνδρα, που κοιτά ευθέως αυτή τη φορά το φακό. Δε φαίνεται χαρούμενος, αλλά μοιάζει να κοιτά με έναν τρόπο «ευθύ». Η «ξακουστή» υπερηφάνεια και αξιοπρέπεια των Ελλήνων δείχνει να υπάρχει αλλά να έχει πληγωθεί. Το πρότυπο της εθνικής αξιοπρέπειας επιλέγεται να δοθεί μέσω ενός άνδρα.

«Έχουμε νιώσει τη δημοκρατία μας να απαξιώνεται τόσο πολύ;»

Εδώ το «ποτέ» δείχνει αυτή τη φορά να υπονοείται αφού δεν εκφράζεται ρητώς. Σε καμιά άλλη περίπτωση η ελληνική δημοκρατία, δεν «έχουμε νιώσει να απαξιώνεται τόσο πολύ». Στο σημείο αυτό, έχουμε την εισαγωγή μίας καινούριας έννοιας στο πεδίο του «ΝΑΙ», αυτή της δημοκρατίας. Η αναφορά βέβαια της συγκεκριμένης έννοιας, γίνεται με ένα τρόπο αρκετά αφηρημένο που δείχνει να υπονοεί, ότι βιώνουμε με τον ίδιο τρόπο.

- Παρεμβάλλεται εικόνα νέας κοπέλας. Μία κοπέλα η οποία δείχνει σαν κάτι να την έχει στενοχωρήσει. Και σε αυτή τη περίπτωση, το πρόσωπο που απεικονίζεται, κοιτά ευθέως το φακό, παρά το γεγονός ότι το ευθύ αυτό βλέμμα, φαίνεται να κρύβει κάποιου είδους ψυχικού πόνου. Εδώ, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η δημοκρατία απεικονίζεται όχι απλώς ως γυναίκα αλλά ως μια «φρέσκια» και νέα κοπέλα.

«Έχουμε ακούσει ποτέ άλλοτε τόσα ψέματα μαζεμένα;»

Στο ερώτημα αυτό, τίθεται ξεκάθαρα το ζήτημα της εμπιστοσύνης, ενώ γίνεται μία πιο ξεκάθαρη αναφορά στον αντίπαλο που επιδιώκεται να πληγή. Τα ψέματα που «έχουμε ακούσει την τελευταία περίοδο μαζεμένα» αφορούν τη περίοδο προφανώς διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Και σε αυτή την περίπτωση τα πυρά των εκπροσώπων του συγκεκριμένου «ΝΑΙ» κινήματος, φαίνεται να στρέφονται προς το κυβερνών κόμμα που «κορόιδεψε» τους Έλληνες όσο καμιά προηγούμενη κυβέρνηση. Η προδοσία και η αναξιοπιστία του αντιπάλου λοιπόν φαίνεται να είναι οι έννοιες που προκύπτουν.

- Παρεμβάλλεται εικόνα ενός ώριμου άνδρα με βλέμμα προδομένο. Ο άνδρας αυτός απολαμβάνει προφανώς υψηλό κοινωνικό status, καθώς από την εμφάνισή του, καταλαβαίνουμε πως πιθανώς είναι γιατρός. Κοιτά ευθέως και αυτός το φακό, μα το βλέμμα φανερώνει ένα είδος προδοσίας της εμπιστοσύνης.

«Έχουμε νιώσει ποτέ τόσο απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο;»

Εδώ τίθεται το ζήτημα της απομόνωσης του ελληνικού έθνους από τον υπόλοιπο κόσμο. Οι εκπρόσωποι του κινήματος βλέπουν το έθνος – Ελλάδα να απομονώνεται διαρκώς από τον υπόλοιπο κόσμο. Ποιος κόσμος όμως υπονοείται και ποιος φαίνεται να έχει και πάλι την ευθύνη γι' αυτή την κατάσταση; Το ζήτημα της απομόνωσης, φαίνεται να τίθεται σε σχέση με την Ευρώπη και τη Δύση, αφού το επικείμενο δημοψήφισμα κατ' αυτούς όπως θα καταδειχθεί και αναλυτικά, θα έφερε τραγικά αποτελέσματα όσον αφορά στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας.

- Παρεμβάλλεται εικόνα μεγάλου σε ηλικία άνδρα σκεπτικού και μελαγχολικού. Ο «απομονωμένος» μεγάλος σε ηλικία άνδρας φαίνεται να αποτελεί αυτή τη φορά το ιδανικό υποκείμενο εκπροσώπησης της απομόνωσης.

«Έχουμε βρεθεί ποτέ σε τόσο μεγάλο αδιέξοδο;»

Το τελικό ερώτημα που κλείνει και το μέρος του «ΟΧΙ» αναφέρεται στην έννοια του αδιεξόδου, ενός αδιεξόδου που έχει επέλθει προφανώς λόγω των ακολουθούμενων αριστερών πολιτικών. Το ελληνικό σώμα δείχνει να βρίσκεται σε τέλμα, που μάλιστα σε αντίστοιχο δεν έχει βρεθεί ποτέ άλλοτε. Αυτό το αδιέξοδο φαίνεται τελικά σαν να προκύπτει από το σύνολο των προαναφερθέντων αρνητικών καταστάσεων.

- Παρεμβάλλεται εικόνα άνδρα μεσήλικα με όψη θυμωμένη. Ο μεσήλικας άνδρας επιλέγεται ως ιδανικός να αναπαραστήσει το υποκείμενο εκείνο που αντιμετωπίζει αδιέξοδα. Στη συνέχεια υπάρχει ακολουθία εναλλασσόμενων εικόνων άνδρα – γυναίκα – άνδρα με μία απορία μελαγχολία σκεπτικισμού.

Προκύπτει επομένως εξ αρχής ένα δεδομένο. Η καταστροφή από την οποία απειλείται το ελληνικό έθνος πλέον ορίζεται. Ο ΣΥΡΙΖΑ ως πρωταγωνιστής του ιστορικού παρόντος καταδεικνύεται ως ο αποκλειστικός υπεύθυνος. Το «ΟΧΙ» επομένως που αυτός πρεσβεύει, επενδύεται αυτομάτως ως καταστροφικό. Ποιες όμως πληροφορίες μπορούμε να συλλέξουμε για τις πτυχές – χαρακτηριστικά από τα οποία η εθνική αυτή καταστροφή συνίσταται και δευτερευόντως, ποια «κομμάτια» προκύπτουν, που δείχνουν να συμπληρώνουν το μεγάλο ψηφιδωτό του «ΝΑΙ» εθνικού φαντασιακού σε σχέση και με το κοινωνικό φύλο;

Την έννοια της αξιοπρέπειας τη συναντάμε και πάλι. Και στο βίντεο αυτό φαίνεται να μην ορίζεται συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι μιλάμε για μια εθνική αξιοπρέπεια. Η έννοια αυτή, τείνει να συγκεκριμενοποιείται μέσα από τη συνύφανσή της με την ταπείνωση, και την εθνική υπερηφάνεια που επλήγη. Η αξιοπρέπεια δηλαδή των Ελλήνων, φαίνεται να έχει άρρηκτη σχέση με μια μορφή «ελληνικής υπερηφάνειας». Η εθνική ταπείνωση που επέφεραν οι πολιτικές του αριστερού ΣΥΡΙΖΑ έπληξαν την εθνική υπερηφάνεια του Έλληνα. Το στοιχείο που ίσως μπορεί εδώ να αναδυθεί, είναι το γεγονός ότι η εθνική αξιοπρέπεια φαίνεται να θίγεται και να προσβάλλεται σε βαθμό ταπείνωσης, εξαιτίας αριστερών – αντιδραστικών πολιτικών που ενέχουν έναν κίνδυνο της εθνικής απομόνωσης.

Η έννοια της δημοκρατίας, προκύπτει ως νέα στο πεδίο του «ΝΑΙ». Και η δημοκρατία αρθρώνεται αρκετά αφαιρετικά. Συνυφαίνεται και αυτή με ένα είδος εθνικού προτάγματος που φαίνεται να «απαξιώνεται» από τις πολιτικές του ΣΥΡΙΖΑ που κατέχει ρόλο «δυνάστη» και πιθανόν από την επιλογή του για το ίδιο το δημοψήφισμα που «φέρει αδιέξοδα» και «απομονώνει» εθνικά. Η δημοκρατία, όπως και η εθνική αξιοπρέπεια παρόλα αυτά, δείχνουν να έχουν συγκεκριμένη εθνική ποιότητα, καθώς φαίνεται να θεώνται από μια σκοπιά ευρωπαϊσμού όπως θα φανεί και από το ευρύτερο υλικό της εκστρατείας του «ΝΑΙ» κάτι όμως που δεν μπορεί μόνο από το συγκεκριμένο βίντεο να αποτυπωθεί γλαφυρά.

Τόσο η εθνική αξιοπρέπεια όσο και η δημοκρατία θα προφυλαχθούν μέσα από ένα υπεύθυνο και λογικό «ΝΑΙ» στο επικείμενο δημοψήφισμα. Η ελληνική αξιοπρέπεια και η αστική δημοκρατία θα κινδυνεύσουν αν το «ΟΧΙ» του αναξιοπίστου αριστερού ΣΥΡΙΖΑ επικρατήσει. Οι δυνάμεις του «ΝΑΙ» εκφράζουν ρητά ότι η υπευθυνότητα την οποία διαθέτουν θα σώσει όλα αυτά, που εντός της συγκυρίας ΣΥΡΙΖΑ, αποδεικνύεται ότι διακυβεύονται.

Όπως είδαμε στο πρώτο τμήμα του βίντεο αυτού, τα επιμέρους επιχειρήματα, ενισχύονται μέσω ανθρώπινων απεικονίσεων. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος σύμφωνα με τον οποίο επιλέγεται να ενισχυθεί και να παρουσιαστεί κάθε φορά η εκάστοτε «αρνητική πτυχή». Μπορούμε να διακρίνουμε ότι το εθνικό αυτό φαντασιακό εκπροσωπείται με συγκεκριμένο τρόπο, μέσω του οποίου, τόσο το φύλο όσο και η ηλικία αυτού, μοιάζουν να παίζουν πρωτεύοντα ρόλο.

Έτσι η εικόνα του άνδρα φαίνεται να εκπροσωπεί συγκεκριμένες πτυχές του εθνικού φαντασιακού. Ο ηλικιωμένος άνδρας, δείχνει να εκπροσωπεί τη «σοφία» της ζωής από τη μία, μιας και η εικόνα του χρησιμοποιείται προκειμένου να επιβεβαιώσει την πρωτάκουστη δυσκολία της περιόδου που αυτός «ξέρει» ότι δεν έχει υπάρξει αντίστοιχη, ενώ από την άλλη φαίνεται να είναι και ο πρώτος που υπόκειται τις δυσκολίες μίας απομονωμένης και γέρικης ζωής.

Στη μέση ηλικία, ο ρόλος του άνδρα τείνει να αποκτά μεγαλύτερη δυναμική. Οι εικόνες των πιο νέων ανδρών φαίνεται να ενσωματώνουν χαρακτηριστικά που αποτυπώνουν ένα είδος προτύπου του ιδανικού Έλληνα άνδρα. Παρουσιάζεται λοιπόν ως ένας «περήφανος και αξιοπρεπής Έλληνας άνδρας» που ξέρει να εμπιστεύεται (και τώρα τον κορόιδεψαν), και που βρίσκεται πάντα ως ο πρώτος υπεύθυνος – θύμα, που καλείται να βρει λύσεις στα αδιέξοδα που προκύπτουν.

Και η αναπαράσταση της γυναίκας φαίνεται να σχηματοποιείται βάσει της ηλικίας της. Ενώ όπως είδαμε ο άνδρας «δικαιούται» πλήγματος στην αξιοπρέπεια και την υπερηφάνεια του, δεν φθάνει ποτέ στο σημείο να «ταπεινωθεί». Η απεικόνιση της ταπείνωσης επιλέγεται να δοθεί μέσω μίας γυναίκας και μάλιστα αρκετά μεγάλης σε ηλικία.

Η γενικόλογη αξιοπρέπεια ενός γέροντα άνδρα μπορεί να πληγεί κατά κάτι, όταν για παράδειγμα απομονώνεται λόγω συνθηκών, θα παραμένει όμως πάντα,

αυτός που «γνωρίζει» καλά τις καταστάσεις. Από την άλλη η μεγάλη γυναίκα όταν οι δύσκολες καταστάσεις συμβούν μοιάζει να έχει περισσότερες πιθανότητες να «ταπεινωθεί». Η μεσήλικη γυναίκα φαίνεται εδώ να μην εκπροσωπείται. Τη θέση της μέσης ηλικίας, παίρνει μία νεαρή η οποία δείχνει να ταυτίζεται με την έννοια της δημοκρατίας. Μία έννοια ωραία και αφαιρετική που χρήζει προστασίας προκειμένου να μην απαξιωθεί (όπως τώρα έχει συμβεί).

Στο δεύτερο βίντεο της κατηγορίας αυτής, η κεντρική αρχιτεκτονική του δείχνει να διατηρείται. Το βίντεο αποτελείται από δύο διακριτά μέρη με το πρώτο να διατηρεί το κεντρικό ρόλο της αρνητικής επένδυσης της λέξης «ΟΧΙ» και το δεύτερο, φέρον το «ΝΑΙ», να έπεται ως επακόλουθο λογικής επεξεργασίας και επιλογής. Παρόλα αυτά παρατηρούμε μία μικρή αλλαγή στην τεχνική δόμησης του «καταστροφικού ΟΧΙ». Αυτή τη φορά, οι ερωτήσεις που τίθενται, παρά το γεγονός ότι επιδέχονται «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» απάντησης, δεν επιλέγεται σκηνοθετικά τουλάχιστον να δείχνουν ως δημοψηφισματικές.

Έτσι, έχουμε και εδώ μία σειρά ερωτήσεων, στις οποίες η απάντηση «ΟΧΙ» δίδεται και σε αυτή την περίπτωση με έναν αυτονόητο τρόπο. Το ενδιαφέρον στο βίντεο αυτό, είναι ότι το περιεχόμενο των ερωτήσεων που τίθενται εδώ, απεικονίζεται, αλλά όχι μόνον αυτό. Ο τρόπος με τον οποίο τίθενται, τους προσδίδει έναν χαρακτήρα απλών ερωτήσεων που «κάθε Έλληνας πολίτης» έχει και δεν βρίσκει κάποιον «υπεύθυνο» να τις απευθύνει. Το βίντεο φαίνεται σαν να αναλαμβάνει το ρόλο του διαφωτιστή και του υπεύθυνου που «αναλαμβάνει την ευθύνη» να «λύσει τις απορίες».

Έτσι το «ΟΧΙ» είναι αυτό που προκύπτει ως απάντηση από έναν οίονει υπεύθυνο φορέα, που ευθέως, υπεύθυνα και κατηγορηματικά θα απαντήσει. Έτσι το «ΟΧΙ» τείνει να αποκτά διαφορετική δυναμική. Αυτή τη φορά, δεν σημειώνεται σε κουτάκι, γεγονός που του προσέδιδε ίσως μεγαλύτερη δυναμική στο προηγούμενο, αλλά αντικαταστάθηκε, απεικονιζόμενο σταδιακά, με το γράμμα «Χ» να σημειώνεται πρώτο. Αποκτώντας ένα ρόλο «ακυρωτικού σημείου» διαγράφεται επάνω στο περιεχόμενο με κόκκινο χρώμα ακυρώνοντάς το, ενώ στη συνέχεια το «Ο» και το «Ι» έρχονται συντιθέμενα να το «αποτελειώσουν», συνοδευόμενα και από φωνητική επιβεβαίωση. Το «ΟΧΙ» αυτή τη φορά απεικονίζεται γραφικά και ακουστικά αποκτώντας μάλιστα μέγεθος τόσο μεγάλο που δείχνει να απαλείφει - «καταστρέφει» το περιεχόμενο - σύμβολο του εκάστοτε σημειομένου της ερώτησης.

Η αναφορά και πάλι φαίνεται να είναι η ίδια. Το «ΟΧΙ», αναπαρίσταται και αυτή τη φορά κόκκινο, ταυτίζοντας με έναν τρόπο την καταστροφή που φέρει ο αριστερός ΣΥΡΙΖΑ. Το «ΟΧΙ» που πρεσβεύει και προτείνει το κυβερνών κόμμα, δείχνει ότι θα φέρει μία σειρά από καταστροφές σε δομές που κατά το συγκεκριμένο κίνημα είναι κεντρικές σε ένα σύγχρονο κράτος. Το φόντο στο πρώτο αυτό μέρος, όπου πάνω του διαγράφονται οι κεντρικές αυτές δομές έχει μπλε χρώμα. Μέσα λοιπόν στο μπλε φόντο, που δείχνει να απεικονίζει μίας μορφής «ελληνική κανονικότητα», φαίνεται να εντάσσονται επίσης ομαλά τα «σύμβολα» της. Το κόκκινο που έρχεται εν είδει κυκλώνα, φαίνεται να καταστρέφει την κανονικότητα αυτή.

Το δεύτερο μέρος με το οποίο στην ουσία κλείνει το βίντεο, μοιάζει να επιβεβαιώνει τον παραπάνω συλλογισμό. Στο σημείο τομής των δύο μερών ακούμε το: «Τώρα που ξέρουμε πόσα «ΟΧΙ» μπορεί να φέρει ένα «ΟΧΙ» την Κυριακή λέμε

«ΝΑΙ», ακολουθούμενο από άλλα τρία «ΝΑΙ» χαρακτηριστικό των βίντεο του συγκεκριμένου κινήματος. Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, πως την ώρα της μετάβασης «την Κυριακή λέμε ΝΑΙ», σχηματίζεται γραφικά, αλλά στιγμιαία η ελληνική σημαία. Το «καλό» του έθνους θα έρθει μόνο μέσω της λογικής τελικά επιλογής του «ΝΑΙ». Το βίντεο κλείνει με το λογότυπο του κινήματος, ενώ ακούγεται «Αναλαμβάνουμε την ευθύνη στηρίζουμε το ΝΑΙ».

Το ενδιαφέρον στο βίντεο αυτό, έγκειται και πάλι στο πεδίο του «ΟΧΙ» και στο πρώτο μέρος, αφού όπως φαίνεται αποτελεί το σημείο εκείνο στο οποίο διατυπώνεται και το μεγαλύτερο μέρος της ουσίας του μηνύματος. Η ουσία αυτή, βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο το επιχείρημα συντίθεται βάσει συγκεκριμένης στρατηγικής, που σε αυτή την περίπτωση αποτελεί η προσπάθεια οικοδόμησης ενός αρνητικού «ΟΧΙ». Μέσα σε αυτό και λόγω του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνεται το «ΟΧΙ», αναδύονται ενδιαφέροντα ευρήματα που άπτονται του ζητουμένου της παρούσας μελέτης.

Διαπιστώνουμε πως οι δομές που απεικονίζονται και τελικά ακυρώνονται από το καταγιγιστικό «ΟΧΙ», αποτελούν και σε αυτή την περίπτωση το επιζητούμενο της πλευράς του «ΝΑΙ». Αυτό που η εκστρατεία του «ΝΑΙ» φαίνεται να συμπεριλαμβάνει στο «παζλ» του φαντασιακού του. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων που επιλέγεται εδώ να απεικονιστεί, όπως είπαμε, κυρίως αποτελεί τις δομές «εύρυθμης» λειτουργίας ενός σύγχρονου κράτους. Αποτελούν βασικούς τομείς τους οποίους ένα σύγχρονο κράτος οφείλει να προστατεύει και να διασφαλίζει. Ποιες είναι αυτές οι δομές που τελικά διακυβεύονται σε ένα ενδεχόμενο «ΟΧΙ» αποτέλεσμα;

Το «ΟΧΙ» λοιπόν θα φέρει μια σειρά καταστροφών. Οι επιμέρους καταστροφές φαίνεται να έχουν κοινό παρονομαστή. Ένα ενδεχόμενο «ΟΧΙ» στο

δημοψήφισμα μοιάζει να υπονοείται ότι θα φέρει άμεση πτώχευση, ενώ η απομάκρυνση της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ευρώ θεωρείται σίγουρη. Η ρητορική της απομάκρυνσης της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιήθηκε και διέπνεε κατά κόρον την «ΝΑΙ» επιχειρηματολογία, καθώς αποτελούσε όπως θα δούμε μία από τις σοβαρότερες προκλήσεις του δημοψηφίσματος. Τι θα αλλάξει λοιπόν αν μία τέτοια συνθήκη κάνει την εμφάνισή της και ποιοι τομείς της κοινωνικής ζωής θα πληγούν;

Τίθενται επομένως ζητήματα - ερωτήσεις¹³ «απλές», που νοσηματοδοτούνται ως κρίσιμες για την καθημερινότητα του Έλληνα πολίτη. Χρησιμοποιώντας κυρίως το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, προσδίδεται στα «κρίσιμα» αυτά ζητήματα μια κοινή μοίρα, εντός ενός κοινού εθνικού παρονομαστή. Ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνονται οι ερωτήσεις είναι απλός, με προφανή σκοπό τη σύνδεσή τους με τον υποτιθέμενο φορέα τους. Οι φωνές που τις διατυπώνουν, το ύφος και τρόπος τους, θυμίζουν «καθημερινούς πολίτες» που αγωνιούν για το μέλλον. Διαφορετικοί άνδρες και γυναίκες (οι άνδρες με σαφές ποιοτικό προβάδισμα) ακούγονται με αγωνία να αναρωτιούνται για το μέλλον που φαντάζει δυσοίωνο.

Τα ζητήματα που τίθενται, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε, κινούνται κυρίως γύρω από τον τομέα της Οικονομίας, της οικιακής οικονομίας και σε εκείνα, που γενικότερα τα τελευταία χρόνια ορίζονται ως δείκτες ανάπτυξης.

Έτσι στον τομέα της οικιακής οικονομίας, εντάσσονται ζητήματα που αφορούν την οικονομία ενός «νοικοκυριού». Η *λειτουργία των ATM*, η τύχη των *μισθών και των συντάξεων*, τα *καύσιμα κίνησης και θέρμανσης* και τα *φάρμακα* φαίνεται να αποτελούν βασικούς τομείς της καθημερινότητας του Έλληνα –

¹³ Οι ερωτήσεις που ακούγονται με τη σειρά: «Θα ξαναλειτουργήσουν τα ATM όπως πριν;», «Θα έχουμε βενζίνη, καύσιμα;», «Θα έχουμε φάρμακα;», «Θα μπαίνουν μισθοί συντάξεις κανονικά;», «Θα έχουμε εισαγωγές;», «Θα δουλέψει ο τουρισμός;», «Θα βάλουμε πετρέλαιο το χειμώνα;», «Οι αγρότες θα πάρουν επιδοτήσεις;», «Θα συνεχίσουμε τη διαπραγμάτευση;», «θα μείνουμε στο ευρώ;», «Ωραία... υπάρχει σχέδιο;»

Ελληνίδας πολίτη. Εδώ εκφράζεται η αγωνία του/της, για ζητήματα καίριας για την καθημερινότητά τους σημασίας.

Η αγωνία των «καθημερινών» αυτών ανθρώπων όμως όπως θα δούμε, δεν περιορίζεται στα του οίκου του. Ως σωστός/σωστή πολίτης, το ενδιαφέρον τους, «ανοίγεται» και προς την Οικονομία του κράτους τους. Η αγωνία τους προχωρά λοιπόν στους τομείς αυτούς που ορίζουν με ένα τρόπο το φαινόμενο της «ανάπτυξης». Διακρίνεται λοιπόν, η αγωνία για τον τομέα του *εμπορίου και των εισαγωγών, των αγροτικών επενδύσεων και του τουρισμού*.

Στη συνέχεια, ακολουθούν τρεις ερωτήσεις ανήκουσες και αυτές στην ίδια κατηγορία – Οικονομία, με τη διαφορά ότι αυτές τείνουν να αποτελούν τις κορωνίδες της. Αυτό επιβεβαιώνεται κυρίως λόγω της θέσης τους (στο κλείσιμο του πρώτου μέρους), που τίθενται με τέτοιο τρόπο ώστε να «κορυφώνεται» ο δείκτης της εθνικής καταστροφής που θα επέλθει στην περίπτωση επικράτησης του «ΟΧΙ». Η *διαπραγμάτευση* με τους εταίρους που δεν θα συνεχιστεί, και το *ευρώ* στο οποίο «δεν θα παραμείνουμε», ίσως να αποτελέσουν και το μεγαλύτερο «κακό» που μπορεί να συμβεί.

Το μέρος κλείνει με το τελικό συμπέρασμα, ότι δεν υπάρχει άλλο σχέδιο. Μέσα από αυτό το τελευταίο στοιχείο του «εναλλακτικού σχεδίου», μπορούμε ίσως να διακρίνουμε δύο πράγματα. Αρχικά αυτό που διαγράφεται ρητώς, είναι η αμφισβήτηση της ύπαρξης άλλου σχεδίου εκτός Ευρώπης και Ευρώ. Κατά πόσο όμως, ο φόβος αυτός έχει τις ρίζες του σε αυτό που δηλώνεται και όχι σε μια πραγματικότητα ύπαρξης ενός όντως εναλλακτικού σχεδίου εκτός Ευρώπης και Ευρώ; Μένει να το δούμε.

Παράλληλα, μεγάλο ενδιαφέρον, παρουσιάζει ο υπόρρητος μα δυναμικός ρόλος του φύλου στο βίντεο αυτό. Παρά το γεγονός ότι δεν έχουμε κάποια οπτική

αναπαράσταση του, παρά ακουστική, αυτό που φαίνεται ότι έχει σημασία, είναι ο τρόπος επιλογής, βάσει του οποίου είτε ο άνδρας είτε η γυναίκα «εκπροσωπεί» το εκάστοτε ερώτημα.

Όπως κανείς μπορεί εύκολα να διαπιστώσει, τα «ανδρικά» ερωτήματα υπερέχουν σαφώς από αυτά που αντιπροσωπεύονται από γυναικείες φωνές. Οι ανδρικές φωνές, ακούγονται να ρωτούν αγωνιώντας, σχεδόν για το σύνολο του περιεχομένου. Οι «ανδρικές ανησυχίες» φαίνεται να διαχέονται και στους δύο τομείς προβληματισμού, άτομο– πολίτης. Διατυπώνονται λοιπόν ερωτήσεις, που άπτονται τόσο του περιεχομένου στοιχείων της «οικιακής οικονομίας», όσο και της ευρύτερης αυτής τους κράτους. Τους ακούμε λοιπόν να ρωτούν, τόσο για τη λειτουργία των ATM, τα καύσιμα κίνησης, την καταβολή μισθών και συντάξεων, όσο και για την τύχη των αγροτικών επενδύσεων της πορείας της διαπραγμάτευσης και του Ευρώ.

Οι γυναικείες από την άλλη μοιάζουν να περιορίζονται σε τρεις ερωτήσεις. Η αγωνία που φαίνεται να τις διατρέχει, αφορά στη πορεία του Τουρισμού, από πλευρά Οικονομίας, και φαρμάκων και πετρελαίου θέρμανσης από πλευράς οικιακής οικονομίας.

Το πρώτο δεδομένο που μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κανείς, είναι η άνιση καταρχάς εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών. Φαίνεται να προκύπτει, πως τόσο οι συλλογικές/εθνικές, όσο και οι ατομικές «αγωνίες» διαχείρισης της καθημερινότητας, αφορούν κατά κύριο λόγο τους άνδρες. Ποια όμως είναι η «ποιότητα» αυτών της δεύτερης κατηγορίας;

Εστιάζοντας ακόμη περισσότερο, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως οι απορίες των ανδρών εντοπίζονται κυρίως σε τομείς του οίκου και μάλιστα αυτές που «εντοπίζονται» εκτός του. Η λειτουργία των ATM μέσω των οποίων ο άνδρας

μπορεί να φέρει λεφτά, ή το πετρέλαιο κίνησης προκειμένου να κινήσει το αυτοκίνητό του, φανερώνουν αυτό ακριβώς. Το συγκεκριμένο σχήμα, τείνει να συγκλίνει προς την κυρίαρχη ιδεολογία της πατριαρχικής ιεραρχίας, που κατά έναν τρόπο θέλει αυτόν διαχειριστή των χρημάτων από τη μία και του ιδιωτικού μέσου μεταφοράς από την άλλη. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και ο προβληματισμός του για την καταβολή μισθών και συντάξεων. Ταυτόχρονα και ως σωστός πολίτης εμφανίζεται να ανησυχεί και για την ευρύτερη πορεία της χώρας. Την διαπραγμάτευση με τους Ευρωπαίους εταίρους, και την τύχη του Ευρώ.

Στο ίδιο πλαίσιο οι γυναίκες περιορίζονται σε έναν θα έλεγα, πιο «παθητικό» ρόλο. Αυτό διαφαίνεται από το γεγονός ότι οι προβληματισμοί της φαίνονται κυρίως να κινούνται γύρω από ζητήματα του οίκου, με ένα αυτό του τουρισμού να αφορά τον ευρύτερο τομέα της ανάπτυξης του ελληνικού κράτους. Οι ανησυχίες, δείχνουν να σταματούν στην επαρκή ή μη τροφοδοσία σε φάρμακα, και πετρελαίου, ευθύνη που εντάσσεται αυτή τη φορά στις εντός του οίκου. Φαίνεται να υπονοείται ότι οι εντός του οίκου υποθέσεις αποτελούν ένα είδος «γυναικείας υπόθεσης», παρουσιάζοντας τη γυναίκα σαν υπεύθυνη για την «υγεία» και τη φροντίδα της οικογενειακής εστίας.

Το επιχείρημα για το «ΝΑΙ»

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κάποια βίντεο, τα οποία σε αντίθεση με τα προηγούμενα, φαίνονται να βασίζονται περισσότερο σε ένα περιεχόμενο το οποίο προκύπτει μέσα από συγκεκριμένα επιχειρήματα. Το επιχείρημα δηλαδή στην περίπτωση αυτή, δείχνει να «κτίζεται» με διάφορους τρόπους προκειμένου το «ΝΑΙ» να προκύψει ως λογικό επακόλουθο προηγούμενης επεξεργασίας και όχι η

ίδια η λέξη «ΝΑΙ» να αποτελεί ταυτόχρονα το αίτιο αλλά και το αιτιατό της επιλογής.

Στη δεύτερο τμήμα της ανάλυσης του «ΝΑΙ» εντάσσονται λοιπόν βίντεο, τα οποία κυρίως φαίνεται να στοχεύουν να πείσουν τον ψηφοφόρο μέσω λογικών επιχειρημάτων, που όπως φαίνεται, επιδιώκουν να διασαφηνίσουν κυρίως το ίδιο το διακύβευμα του δημοψηφίσματος και κατ' επέκταση τους λόγους για τους οποίους κανείς «οφείλει» να ψηφίσει «ΝΑΙ». Έτσι εδώ συναντάμε δύο μικρότερες κατηγορίες βάσει των οποίων φωτίζονται καλύτερα οι διαφορετικές ποιότητες του επιχειρήματος που θα επιδιώξουν να πείσουν υπέρ αυτή τη φορά του «ΝΑΙ», ως επιλογή.

Γιατί «να μη ψηφίσεις ΟΧΙ»

Στο πλαίσιο της λογικής επεξεργασίας και των επιχειρημάτων περιεχομένου, επιδιώκεται μέσω της κατηγορίας αυτής να αναδειχθεί η αντιπολιτευτική λογική μέσω της πλήξης της αξιοπιστίας του αντιπάλου. Η αντιπολιτευτική λογική στη διαδικασία προώθησης και επικοινωνίας της «ΝΑΙ» επιλογής, είναι έντονα παρούσα και στις επόμενες δύο περιπτώσεις που εξετάζονται. Αυτή τη φορά η «ετερονομία» για την οποία έγινε λόγος προηγουμένως, δεν αφορά το αποτέλεσμα – το καθαυτό ζητούμενο – την ίδια τη λέξη «ΝΑΙ», παρά προκύπτει μέσα από το κτίσιμο ενός περιεχομένου, που θα οδηγεί με έναν τρόπο επαγωγικό και λογικό στην «ΝΑΙ» επιλογή.

Μέσω της παραγωγής δύο βίντεο με κοινές σκηνοθετικές επιλογές, το κίνημα «*ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ*», αυτή τη φορά επιλέγει να προωθήσει τη λογική του «ΝΑΙ», μέσω της προσπάθειας ανάδειξης της «αναξιπιστίας» του αντιπάλου ως φορέα του «ΟΧΙ».

Παρατηρείται εδώ μία μετατόπιση θα λέγαμε, της επικοινωνιακής στρατηγικής. Από την επιδίωξη μίας «επιφανειακής» προσέγγισης και επιρροής του δέκτη μέσω φορτισμένων συνδηλώσεων των λέξεων «ΝΑΙ» - «ΟΧΙ» περάσαμε θα πρότεινα, σε μία προσπάθεια πειθούς του δέκτη, στη βάση ενός πιο «πραγματικού» περιεχομένου. Αυτή τη φορά δηλαδή η εστίαση, δεν γίνεται στην προσπάθεια πλήξης της λέξης «ΟΧΙ», μέσω της αρνητικής της φόρτισης προκειμένου να προκύψει μία «ανάγκη» επιλογής της λέξης «ΝΑΙ», αλλά φαίνεται να επιδιώκεται η πλήξη του φορέα της «ΟΧΙ» επιλογής, μέσω της ανάδειξης της αναξιοπιστίας των λόγων του, στη βάση ενός «ρεαλιστικού» περιεχομένου.

Έτσι στην περίπτωση αυτή, η συγκεκριμένη καμπάνια, επιλέγει να «πατήσει» σε ένα περιεχόμενο που αφορά κάτι διαφορετικό. Η αντιπολιτευτική λογική των βίντεο που παρατίθενται παρακάτω, στόχο έχουν να αναδείξουν όχι απλώς την αναξιοπιστία του αντιπάλου, αλλά μέσω αυτής επιχειρούν να φωτίσουν ταυτόχρονα μία «απάτη» που κρύβεται στα λόγια τους. Η απάτη αυτή, αφορά στο ίδιο το διακύβευμα του δημοψηφίσματος και τη νοηματοδότησή του - στο τι δηλαδή το δημοψηφισματικό ερώτημα «πραγματικά» σημαίνει. Στόχο για την συγκεκριμένη εκστρατεία του «ΝΑΙ», φαίνεται να αποτελεί η εύρεση αποδείξεων, που θα καταδεικνύουν πως το πραγματικό διακύβευμα του δημοψηφίσματος, δεν αποτελεί το «ΝΑΙ» ή το «ΟΧΙ» στα σκληρά μέτρα που πρότεινε η Ευρώπη, αλλά το «ΝΑΙ» ή το «ΟΧΙ» στην ίδια την Ευρώπη και το Ευρώ.

Στη βάση λοιπόν αυτής της λογικής, η συγκεκριμένη καμπάνια επιλέγει να παραθέσει αυτούσια κομμάτια λόγων που παρήχθησαν από εξέχοντα μέλη της κυβέρνησης αλλά και του ίδιου του πρωθυπουργού, προωθώντας τη «ΝΑΙ» επιλογή μέσα από μία διαδικασία που προηγουμένως θα πλήξει την αξιοπιστία του φορέα της επιλογής του «ΟΧΙ» δηλαδή του αντιπάλου ΣΥΡΙΖΑ. Αντίπαλο εδώ αποτελεί

ξεκάθαρα ο κυβερνών ΣΥΡΙΖΑ και ο αρχηγός του, καθώς και στις δύο περιπτώσεις παρακολουθούμε τις δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών και του ίδιου του πρωθυπουργού.

Τα δύο βίντεο που εξετάζονται στο σημείο αυτό, εμφανίζονται στο YouTube ακριβώς με το όνομα του φορέα τους. Στην πρώτη περίπτωση λοιπόν το βίντεο που συναντάμε έχει το όνομα **«ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο Ευρώ»**, ενώ το δεύτερο με την προσθήκη απλώς μιας λέξης **«Ψήφισε ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο Ευρώ»**. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, το αντιπολιτευτικό επιχείρημα δομείται με τον ίδιο τρόπο. Τα βίντεο μοιάζουν να χωρίζονται και εδώ σε δύο νοητά μέρη, με το πρώτο να αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος τους, όπου αρθρώνεται η κεντρική γραμμή «πλήξης» του ήθους του αντιπάλου και το δεύτερο στο οποίο απλώς προκύπτει ένα είδος ανακουφιστικής και λογικής κατάληξης.

Η διάκριση στα δύο μέρη προφανώς και είναι υπόρρητη. Παρά ταύτα, τόσο από πλευράς περιεχομένου όσο και σκηνοθεσίας τα μέρη αυτά τείνουν κατ' εμέ να αποτελούν διακριτά τμήματα. Η δομή λοιπόν τουλάχιστον σύμφωνα μ' αυτή τη διάκριση, παρουσιάζει μία μορφή αιτίου αιτιατού. Στην περίπτωση όμως αυτή, το αίτιο και το αιτιατό δεν αφορά τις ίδιες τις λέξεις «ΝΑΙ» - «ΟΧΙ» όπως στην προηγούμενη περίπτωση της «ετερόνομης θετικής χροιάς του «ΝΑΙ», αλλά κατά τη γνώμη μου το περιεχόμενό τους, έτσι όπως τουλάχιστον το αντιλαμβάνεται η συγκεκριμένη καμπάνια.

Στο πρώτο αυτό μέρος, επιλέγονται να παρατεθούν αυτούσια κομμάτια λόγων, έτσι όπως εκφωνήθηκαν από μέλη της κυβέρνησης (στο πρώτο) αλλά και από τον ίδιο τον πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα (στο δεύτερο). Οι κυβερνητικοί αυτοί λόγοι - δηλώσεις, που εμφανίζονται ως βίντεο – δηλώσεις, φαίνεται να διαψεύστηκαν από την πραγματικότητα, γεγονός που πιθανώς ενέπνευσε και την

αντιπολιτευτική αυτή γραμμή του συγκεκριμένου κινήματος του «ΝΑΙ». Στο γνώριμο μαύρο πλαίσιο οι δηλώσεις αυτές «παίζουν» παρατακτικά. Έτσι το πρώτο αυτό μέρος ξεκινά με την χρήση μιας συγκεκριμένης φράσης, η οποία επαναλαμβάνεται κάθε φορά πριν την παράθεση των κυβερνητικών λόγων. Η φράση αυτή «*Μας είπαν*» στο πρώτο και «*Μας είπε*» στο δεύτερο, εισάγει κάθε φορά ένα λόγο – δήλωση κυβερνητικών στελεχών ο οποίος υπονοείται ότι ήταν τουλάχιστον ανακριβής.

Προκύπτει ένα πρώτο μέρος, στη διάρκεια του οποίου παρατίθενται μία σειρά από δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών και του ίδιου του πρωθυπουργού που αργότερα διαψεύστηκαν, με προφανή στόχο να πλήξουν την αξιοπιστία τους. Η επιδίωξη αυτή, φαίνεται να επικυρώνεται μέσα από την ίδια τη δομή του πρώτου αυτού μέρους μέσα από το σχήμα - «*Μας είπαν/είπε*» - παράθεση αναληθών λόγων - όσο και μέσα από τον τρόπο με τον οποίο κλείνει το πρώτο αυτό μέρος. Οι φράσεις «*Μην τους πιστεύεις*» και «*Αυτή τη φορά δε μας ξεγελά*» αντίστοιχα φαίνεται να δείχνουν ακριβώς αυτό.

Στο δεύτερο μέρος, η δομή φαίνεται να μας θυμίζει τα προηγούμενα βίντεο του συγκεκριμένου φορέα. Τα βίντεο προχωρούν παραθέτοντας την εικόνα του δημοψηφισματικού ψηφοδελτίου (άσπρο φόντο – μαύρη γραμματοσειρά) στο οποίο τίθεται το ερώτημα «*Θέλεις να μείνουμε στο Ευρώ;*» ενώ ταυτόχρονα απαντάται μέσω της σημείωσης ενός μπλε σταυρού στο κουτάκι του «ΝΑΙ». Τα βίντεο αυτά κλείνουν και πάλι με το γνωστό λογότυπο της συγκεκριμένης «ΝΑΙ» εκστρατείας με ταυτόχρονη φωνητική δήλωση που προτείνει «*Ψήφισε ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο ευρώ*».

Το βίντεο «**ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ**» «φιλοξενεί» τρεις δηλώσεις κεντρικών στελεχών της κυβέρνησης και μία του ίδιου του πρωθυπουργού, με του

τελευταίου να αποτελεί την τελευταία κατά σειρά εμφάνισης. Παρά το γεγονός όμως ότι η δήλωση αυτή τοποθετούμενη στο τέλος, τείνει να συνεπικουρεί προς την κατεύθυνση ενίσχυσης του επιχειρήματος περί αναξιοπιστίας του αντιπάλου, ο στόχος εδώ δεν φαίνεται να είναι η πλήξη του ήθους του ιδίου του πρωθυπουργού.

Στο συγκεκριμένο βίντεο η αντιπολιτευτική τάση μοιάζει να αναφέρεται στην κυβέρνηση ως σύνολο, ακόμη και στην περίπτωση της δήλωσης του ίδιου του Αλέξη Τσίπρα, δεδομένου ότι και η δική του, εισάγεται και αυτή από τη φράση «*Μας είπαν*».

Η σειρά δηλώσεων που παρατίθενται αφορούν μία σειρά διαβεβαιώσεων που ομολογουμένως η πραγματικότητα διέψευσε. Το «*ενδεχόμενο για capital controls που δεν υπάρχει*», η «*κατάργηση του ENΦΙΑ*», η διαβεβαίωση ότι «*βρισκόμαστε πολύ κοντά σε συμφωνία*» με τους Ευρωπαίους εταίρους, αλλά και η τελευταία δήλωση – βίντεο που ο πρωθυπουργός διαβεβαιώνει ότι δεν θα υπάρξει «*κανένα δημοψήφισμα – κανένα δίλημμα*» έμοιαζε να ενισχύουν το επιχείρημα περί αναξιοπιστίας. Το σχήμα - «*Μας είπαν*» – παράθεση δήλωσης/βίντεο κορυφώνεται πλέον, με μία μικρή αλλαγή.

Έτσι, η πέμπτη κατά σειρά δήλωση που κλείνει το πρώτο μέρος του βίντεο, αυτή τη φορά δεν επιλέγεται να ακούγεται από επίσημα κυβερνητικά χείλη, αλλά εμφανίζεται γραπτώς. «*Το ΟΧΙ δεν σημαίνει έξοδο από το Ευρώ*» που τώρα υπονοείται ότι ακούστηκε από την κυβέρνηση καθώς τίθεται εντός εισαγωγικών, φαίνεται να αποτελεί μία νέα «απάτη» που μένει να επιβεβαιωθεί. Αυτή τη φορά λοιπόν, προτείνεται από το συγκεκριμένο αυτό κίνημα πολιτών, η αποφυγή της «παγίδας». Η καταληκτική φράση του άτυπου πρώτου μέρους «*Μην τους πιστεύεις*» φαίνεται να αποτελεί τον «δρόμο» προκειμένου ο ελληνικός λαός να μη γίνει και πάλι θύμα στα λεγόμενα της αναξιόπιστης κυβέρνησης.

Στο δεύτερο βίντεο («Ψήφισε ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο Ευρώ») με τις δηλώσεις του πρωθυπουργού, στόχο όπως φαίνεται αποτελεί η πλήξη του ίδιου του πρωθυπουργού. Ενσωματώνοντας μόνο προσωπικές του δηλώσεις, επιχειρείται μία προσπάθεια απόδειξης, πως ο Αλέξης Τσίπρας εξαπάτησε τους Έλληνες πολίτες λέγοντας ψέματα, ενώ «επιδιώκει» και πάλι να εξαπατήσει, μέσα από την πρότασή του για το «ΟΧΙ».

Το σχήμα που ακολουθείται είναι και εδώ το ίδιο. Η φράση «Μας είπε» – παράθεση πρωθυπουργικής δήλωσης βίντεο, συναντάται και εδώ. Η διαφορά με την προηγούμενη περίπτωση είναι ότι εδώ η φράση «*Μας Είπε*», επαναλαμβάνεται με διαφορετικές θα έλεγα κάθε φορά μορφές.

Ξεκινώντας από το «*Μας έλεγε*», προχωρά στο «*στο διάγγελμά του μας είπε*», στη συνέχεια ακούγεται «*Μετά μας είπε*» ενώ καταλήγει με το «*Τέλος μας είπε*». Το σχήμα βεβαίως κρατιέται ακριβώς το ίδιο όπως και στο πρώτο βίντεο, οι διαφορετικές μορφές όμως με τις οποίες εμφανίζεται το πρώτο μέλος του σχήματος αυτού, φαίνεται να δηλώνουν και να ενισχύουν την κορύφωση του επιχειρήματος μέσα από μία υπογράμμιση της υφής του χρόνου.

Οι δηλώσεις του πρωθυπουργού δηλαδή, «*κανένα δίλημμα – κανένα δημοψήφισμα*», «*είναι πράγματι απαράδεκτο να κλείνουν οι τράπεζες*», «*οι καταθέσεις των πολιτών δεν θα χαθούν – εγώ προσωπικά αναλαμβάνω την ευθύνη*», τείνουν να οδηγούν χρονικά στο τελικό («*τέλος μας είπε*») «*ΟΧΙ δεν σημαίνει ρήξη με την Ευρώπη*», η οποία αποτελεί και το κεντρική πρόκληση του βίντεο αυτού.

Χαρακτηριστικό εδώ, αποτελεί το γεγονός της στάσης που κρατά το συγκεκριμένο κίνημα πολιτών. Όπως παρακολουθήσαμε στο προηγούμενο βίντεο που αφορούσε τα κυβερνητικά στελέχη, η παρέμβαση του περιοριζόταν στο τέλος του πρώτου μέρους του, όπου ακούγονταν η φράση «*Μην τους πιστεύεις*».

Στο δεύτερο βίντεο από την άλλη, παρατηρούμε ότι σε όλες τις δηλώσεις, εκτός της πρώτης, ακολουθεί σχόλιο, που επιδιώκει να διαψεύσει την εκάστοτε δήλωση. Φαίνεται δηλαδή εδώ σε αντίθεση με το προηγούμενο βίντεο, ότι το συγκεκριμένο κίνημα επιδιώκει να «βοηθήσει» τον ψηφοφόρο, ώστε να καταλάβει πως οι δηλώσεις του πρωθυπουργού ήταν και είναι ψεύτικες, χωρίς αυτή τη φορά να «αφήνει» την πραγματικότητα «να μιλήσει από μόνη της». Φράσεις όπως *«Λέει ψέματα»*, *«Δηλαδή αν κουρευτούν οι καταθέσεις θα μας αποζημιώσει προσωπικά;»*, παρεμβάλλονται και ακούγονται ανάμεσα στις δηλώσεις του πρωθυπουργού. Παρόλα αυτά, και εδώ όπως είδαμε και χρονικά το πρώτο μέρος του βίντεο παρουσιάζει μία μορφή κορύφωσης. Η τελική δήλωση, *«Το ΟΧΙ δε σημαίνει ρήξη με την Ευρώπη»* φαίνεται να αποτελεί το σημαντικότερη πρόκληση διάψευσης. Η φράση *«αυτή τη φορά δε μας ξεγελά»* που ακολουθεί καταλήγοντας, αποτελεί και το ζητούμενο της καμπάνιας.

Προκύπτει επομένως μια κοινή αρχιτεκτονική δομή τόσο σκηνοθετικά όσο και από πλευράς επικοινωνιακής στρατηγικής στα δύο βίντεο, που στοχεύει όπως είδαμε, μέσω της διαδικασίας ανάδειξης της αναξιοπιστίας του αντιπάλου να επιβεβαιώσει, πως το διακύβευμα του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου, είναι η παραμονή της Ελλάδας στην Ευρώ και την Ευρώπη αντίστοιχα.

Παρόλα αυτά, η ανάδειξη αυτού του παράγοντα της αναξιοπιστίας ως επικοινωνιακού «όπλου», φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε με διαφορετική ένταση στα δύο βίντεο που αναλύθηκαν προσφέροντας κάποια ενδιαφέροντα ευρήματα. Παρακολουθώντας τις δύο προσεγγίσεις, παρατηρούμε, πως στο βίντεο που περιλαμβάνονται μόνο δηλώσεις του Αλέξη Τσίπρα, υπάρχει μία μεγαλύτερη διάθεση απόδειξης της αναξιοπιστίας. Ο Πρωθυπουργός ως πρόσωπο φαίνεται να αποτελεί ισχυρότερο αντίπαλο από την κυβέρνηση ως σύνολο.

Οι πανταχού παρούσες και «έμπρακτες» διαψεύσεις όλων σχεδόν των δηλώσεών του, η μεγάλη ποσότητά τους, η χρονική ταξινόμηση του πρώτου μέρους του σχήματος *«Μας είπε, Μετά μας έλεγε»* κτλ - διάψευση, αλλά και η φράση *«Αυτή τη φορά δεν μας ξεγελά»* που ακούγεται στο τέλος, καταδεικνύουν πιθανώς, αυτή την μεγαλύτερη προσπάθεια ανάδειξης της αναξιοπιστίας. Η καμπάνια του «ΝΑΙ» φαίνεται να διέκρινε στο πρόσωπο του Πρωθυπουργού έναν τουλάχιστον ισχυρό αντίπαλο που ως άλλος «λαοπλάνος» επιδιώκει διαρκώς να «ξεγελά» τον λαό του.

Γιατί «να ψηφίσεις ΝΑΙ»

Τα επόμενα τρία βίντεο που θέτω στο μικροσκόπιο της ανάλυσης, τείνουν να αρθρώνουν το επιχείρημά τους ξεκάθαρα προς τη «ΝΑΙ» κατεύθυνση και ξεκινούν από αυτήν. Παραγόμενα και αυτά από το κίνημα πολιτών **«ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ»**, φαίνεται αυτή τη φορά να έχουν ως στόχο την ανάδειξη του ίδιου του «ΝΑΙ». Οι συγκεκριμένες δηλαδή περιπτώσεις δεν ακολουθούν έναν αντιπολιτευτικό λόγο προκειμένου η «ΝΑΙ» επιλογή να προκύπτει ως επακόλουθη, αλλά φαίνεται να παίζει εξ αρχής και καθεαυτή, έναν πρωτεύοντα ρόλο στην επιχειρηματολογία. Η επιλογή «ΝΑΙ», εμφανίζεται κυρίαρχη στο πεδίο της προώθησης και δεν προκύπτει αντιπολιτευτικά και λόγω της αντιδιαστολής της, με ένα καταστροφικό «ΟΧΙ».

Έτσι, στην ομάδα αυτή επιλέγω να εντάξω τα βίντεο **«Με το «ΝΑΙ» μένουμε ενωμένοι»**, **«Λέω ΝΑΙ στην Ελλάδα!»**, και το **«ΝΑΙ σε ό,τι μου εξασφαλίζει ένα καλύτερο και αξιοπρεπές μέλλον»**. Το πρώτο όπως θα διαπιστώσουμε και παρακάτω, αρθρώνει το επιχείρημά του στη βάση του τί «πραγματικά» σημαίνει η «ΝΑΙ» και η «ΟΧΙ» επιλογή, ενώ το δεύτερο και το τρίτο φαίνεται να εστιάζουν κυρίως στους λόγους για τους οποίους κανείς «οφείλει» να ψηφίσει «ΝΑΙ»

Στο βίντεο λοιπόν, «**Με το «ΝΑΙ μένουμε ενωμένοι»**», παρακολουθούμε κάτι γνώριμο. Μέσω μίας άμεσης και όχι αντιπολιτευτικής αυτή τη φορά λογικής, φαίνεται να επιδιώκεται και σε αυτή την περίπτωση, η ανάδειξη του «κρυφού» διακυβεύματος του επικείμενου δημοψηφίσματος. Για μία ακόμη φορά δηλαδή το συγκεκριμένο κίνημα επιδιώκει να αποδείξει πως το διακύβευμα της 5^{ης} Ιουλίου δεν είναι η αποδοχή ή μη των προτεινόμενων οικονομικών μέτρων, αλλά η παραμονή της χώρας στην Ευρώπη και το Ευρώ.

Έτσι, στο βίντεο αυτό παρακολουθούμε φυσικά πρόσωπα, άνδρες και γυναίκες νεαρής ηλικίας να παραθέτουν διαδοχικά την «προσωπική τους άποψη για το τι σημαίνει το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» αντίστοιχα. Εν είδει δηλώσεων τα συγκεκριμένα νεαρά πρόσωπα, εμφανιζόμενα σε εξωτερικούς χώρους, εκφράζουν την «προσωπική» τους γνώμη. Τα πρόσωπα ως άλλοι καθημερινοί Έλληνες πολίτες απεικονίζονται καθαρά στην κάμερα με κοντινές λήψεις, ενώ ο εξωτερικός χώρος που τους πλαισιώνει θαμπώνει, τονίζοντάς τα έτσι ακόμη περισσότερο.

Οι συγκεκριμένοι αυτοί άνθρωποι παρόλα αυτά δεν κοιτούν την κάμερα. Κοιτώντας πιο δίπλα και κάπου συγκεκριμένα φαίνεται σαν να απαντούν σε ερώτηση κάποιου δημοσιογράφου. Το βίντεο λοιπόν αυτό δείχνει να υπονοεί πως οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι ηθοποιοί, αλλά πρόσωπα που κάποιος δημοσιογράφος συνάντησε τυχαία, προκειμένου να εξασφαλίσει δηλώσεις και να «σφυγμομετρήσει» την κοινή γνώμη. Χωρίς μουσική υπόκρουση ακούγονται μόνο οι δηλώσεις των ανθρώπων αυτών.

Παρακολουθώντας λοιπόν το βίντεο, παρατηρούμε πως οι άνδρες και οι γυναίκες που εμφανίζονται, φαίνεται να απαντούν σε δύο ερωτήσεις. Η πρώτη φαίνεται να είναι «Τι θα ψηφίσεις» ενώ η δεύτερη «Γιατί;». Στην πρώτη λοιπόν ερώτηση τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες απαντούν με σιγουριά – «ΝΑΙ». Το

«ΝΑΙ» αυτό ακούγεται 3 συνεχόμενες φορές από τρία διαφορετικά πρόσωπα, ενώ στη συνέχεια ακούγονται οι απαντήσεις στην δεύτερη ερώτηση. Στην ενδεχόμενη υπονοούμενη ερώτηση «Γιατί;» οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνεται να επιλέγουν να απαντήσουν με γνώμονα το τι αυτή τους η «ΝΑΙ» επιλογή σημαίνει.

Η πρόθεση του σκηνοθέτη να παραθέσει όλες μαζί τις απαντήσεις της πρώτης ερώτησης και όλες μαζί της δεύτερης φαίνεται να γίνεται στη βάση μίας προσπάθειας ενίσχυσής τους. Έτσι προκύπτουν δύο καθαρές θεματικές που διέπουν τη λογική του συγκεκριμένου βίντεο. Πρώτον, η ίδια η λέξη «ΝΑΙ» η οποία ακούγεται ως επιλογή εν είδει πρόθεσης ψήφου και δεύτερον, το τι «πραγματικά» το «ΝΑΙ» αλλά και το «ΟΧΙ» σημαίνουν.

Η πρώτη θεματική λοιπόν αποτελεί αυτούσια την λέξη «ΝΑΙ». Όπως είπαμε, το «ΝΑΙ» επαναλαμβάνεται μόνο του, ωσάν να έχει προηγηθεί η ερώτηση «Τί θα ψηφίσεις;» από τρεις διαφορετικούς ανθρώπους, οι οποίοι εμφανίζονται σίγουροι για την επιλογή τους αυτή. Τι σημαίνει όμως αυτή, και πως διαρθρώνεται το επιχείρημα;

Το πρώτο στοιχείο (όχι κατά σειρά εμφάνισης) που μπορούμε να παρατηρήσουμε, έχει να κάνει με την καθεαυτή νοηματοδότηση του δημοψηφίσματος. Επιλέγω να το παρουσιάσω πρώτο, καθώς φαίνεται να αποτελεί και την έννοια κόμβο τη βάση της επιχειρηματολογίας της «ΝΑΙ» εκστρατείας, πάνω στην οποία και εξαιτίας αυτής, δομείται και το κεντρικό επιχείρημα του πεδίου του «ΝΑΙ».

Παρακολουθώντας λοιπόν το βίντεο, ακούμε δύο χαρακτηριστικές δηλώσεις δύο διαφορετικών ατόμων. Οι φράσεις «*Το ΝΑΙ δε σημαίνει ΝΑΙ στα μέτρα*», «*σημαίνει ότι θέλουμε να παραμείνουμε κομμάτι της Ευρώπης*» καθώς και η «*Το ΝΑΙ*

σημαίνει *Ευρώπη*» παραπέμπουν, δηλώνοντάς το αυτή τη φορά ευθέως, στο πως το πεδίο του «NAI» αντιλαμβανόταν το δημοψηφισματικό ερώτημα.

Η καμπάνια αυτή δείχνει να προτείνει με διαφορετικό και με έναν αρκετά κατηγορηματικό τρόπο το «πραγματικό» διακύβευμα. Σε αυτή την περίπτωση όμως, δεν το κάνει όπως είδαμε προηγουμένως, βασίζοντας το «ψεύτικο» του ερωτήματος στην προηγούμενη αναξιопιστία των κυβερνητικών στελεχών, παρά επιλέγεται όπως είπαμε να δηλωθεί απερίφραστα και στη βάση ότι το ερώτημα είναι τόσο προφανές, που και ένας καθημερινός/η πολίτης δύναται να το αντιληφθεί. Το στοιχείο της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ελλάδας φαίνεται να αποτελεί βασικό στοιχείο του «NAI» φαντασιακού το οποίο τείνει με το δημοψήφισμα να κινδυνεύει.

Ένα άλλο στοιχείο που αναδύεται, αποτελεί ίσως το βασικότερο στο βίντεο αυτό. Η έννοια που πραγματεύεται αυτή τη φορά, είναι αυτή της εθνικής ενότητας και του διχασμού αντίστοιχα. Μία έννοια επίσης κεντρική όπως θα επιδιωχθεί να καταδειχθεί, στην «NAI» επιχειρηματολογία. Όπως και το ίδιο το βίντεο ονομάζεται «*Με το NAI μένουμε ενωμένοι*» η αξία της εθνικής ενότητας είναι πρωτεύουσας σημασίας για την συγκεκριμένη καμπάνια και όχι μόνο του «NAI». Όπως θα φανεί και αργότερα και στην ανάλυση του πεδίου του «OXI» η έννοια της ενότητας και του διχασμού φαίνεται να απασχολεί κυρίως το πεδίο του «NAI».

Έτσι στο συγκεκριμένο βίντεο η έννοια αυτή αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο στην επιχειρηματολογία που αρθρώνει. Εκτός από τον ίδιο τον τίτλο με το οποίο εμφανίζεται στο διαδίκτυο, μπορούμε να παρατηρήσουμε τον κεντρικό του ρόλο και στις φράσεις «*Το NAI σημαίνει ενωμένοι*» που αρθρώνει μία νεαρή γυναίκα και στο «*Το OXI μπορεί να σημαίνει διχασμό*» που ακούγεται ως δήλωση από έναν άνδρα. Επίσης στο κλείσιμο των δηλώσεων στις οποίες φαίνεται να γίνεται ένα

μοντάζ δηλώσεων που η μία συμπληρώνει την άλλη, ακούγεται το: «Τη Δευτέρα όλοι μαζί» «Ακόμη και αυτοί που ψηφίζουν ΟΧΙ θα προσπαθήσουμε για το καλύτερο» με την τελευταία δήλωση και πριν πέσει το λογότυπο να αναφέρει ότι και ο τίτλος: «Με το ΝΑΙ μένουμε ενωμένοι».

Προς την ίδια κατεύθυνση και εστιάζοντας κυρίως στους λόγους που κανείς «οφείλει» να ψηφίσει «ΝΑΙ» κινούνται τα δύο επόμενα βίντεο. Στο βίντεο «**Λέω ΝΑΙ στην Ελλάδα**», παρακολουθούμε με την τεχνική του time – lapse¹⁴ εικόνες κυρίως από γνωστά μέρη της Αθήνας, στις οποίες η μέρα εναλλάσσεται γρήγορα τη νύχτα. Και αυτό το βίντεο δείχνει να αποτελείται από δύο νοητά μέρη, με το κεντρικό επιχείρημα να αρθρώνεται στο πρώτο ενώ το δεύτερο και πάλι να αποτελεί την κατάληξη στην οποία ακούγεται το τελικό διακύβευμα «ΝΑΙ στην Ελλάδα» ενώ ακολουθεί το κεντρικό λογότυπο της συγκεκριμένης εκστρατείας.

Κατά τη διάρκεια λοιπόν του πρώτου μέρους όπου οι γρήγορες εναλλαγές εικόνων διαδέχονται η μία την άλλη, και με μουσική υπόκρουση κρουστών που εναρμονίζονται με τη γρήγορη αυτή κίνηση της εικόνας, ακούγεται μία αντρική φωνή. Ο «έντονος» ρυθμός που δίδεται τόσο από τον ήχο των κρουστών, όσο και από τη γρήγορη εναλλαγή εικόνων, διαγράφει και τον «έντονο» και δυναμικό χαρακτήρα του μηνύματος. Σε πρώτο πρόσωπο και αποφασιστικά η φωνή αυτή φαίνεται να δηλώνει τους λόγους για τους οποίους «λέει ΝΑΙ». Οι λόγοι αυτοί, απεικονίζονται και σε αυτή την περίπτωση γραπτώς και λέξη - λέξη απομονωμένες, με εναλλαγές στα χρώματα του κίτρινου του γαλάζιου και του μωβ ενώ το κόκκινο αποφεύγεται.

¹⁴ Πρόκειται για μία τεχνική καταγραφής ενός φαινομένου μεγάλης διάρκειας. Το καταγεγραμμένο υλικό που μπορεί να διαρκέσει από μερικές εβδομάδες μέχρι και χρόνια, μπορεί να μετατραπεί τελικά σε ένα μικρής χρονικής διάρκειας βίντεο, που μπορεί σε ελάχιστο χρόνο να δείξει το σύνολο της καταγραφής αυτής. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Time-lapse>

Έτσι οι λόγοι που παρουσιάζονται τοποθετούνται σε δύο και κεντρικές θεματικές. Στην πρώτη, παρατίθενται μία σειρά λόγων, οι οποίοι τείνουν ο ένας να αποτελεί τη βάση του άλλου, ενώ στη δεύτερη διακρίνεται ένας μόνο λόγος που όπως προκύπτει δε συνδέεται με αυτούς της πρώτης.

Η πρώτη αυτή θεματική προκύπτει στην αρχή του βίντεο αυτού. Έτσι, ξεκινά λέγοντας ότι *«στο ΝΑΙ βλέπω προοπτική»*, ενώ ακολουθούν οι φράσεις *«δε θέλω να παρακαλάω για να ζήσω»*, *«δε θέλω να χάσω την αξιοπρέπειά μου»*, *«δε θέλω να βρεθώ απομονωμένος από όλο τον κόσμο»* *«λέω ΝΑΙ γιατί δεν αντέχω να μην έχουν μέλλον τα παιδιά μου»*. Επιχειρώντας να ακολουθήσω τη σειρά με την οποία εμφανίζονται και ακούγονται οι παραπάνω λόγοι φαίνεται να προκύπτει ότι οι λόγοι αυτοί, παρουσιάζουν μία συνέχεια και με μία έννοια να αναδύεται τελικά σε κομβική.

Μετά την αναφορά στην «προοπτική» που ενυπάρχει στη «ΝΑΙ» επιλογή ακολουθεί η δήλωση *«δε θέλω να παρακαλάω για να ζήσω»*. Παρατηρούμε εδώ σαν να υπονοείται ότι σε ένα ενδεχόμενο «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα, οι πολίτες της Ελλάδας μη έχοντας πια «προοπτική» δεν θα είναι σε θέση να επιβιώσουν και θα πρέπει να «παρακαλάνε» για να τα καταφέρουν. Η «επιβίωση» που αναφέρεται εδώ φαίνεται να συνυφαίνεται με την Ευρώπη αν λάβουμε υπ' όψη μας και το γεγονός της «ΝΑΙ» νοηματοδότησης. Φεύγοντας λοιπόν από αυτήν σε ένα ενδεχόμενο «ΟΧΙ», η προοπτική δεν θα υπάρχει και άρα η επιβίωση θα γίνει δύσκολη.

Πρόκειται λοιπόν για μία επιβίωση με συγκεκριμένους όρους. Οι όροι αυτοί είναι η αίσθηση ή η ανάγκη του ανήκειν στην Ευρώπη, που εκτός αυτής τα πράγματα θα γίνουν πολύ δύσκολα, με τον Έλληνα ή/και την Ελληνίδα να πρέπει να «παρακαλάνε» για να ζήσουν.

Το γεγονός αυτό μοιάζει να οδηγεί στην επόμενη δήλωση περί «αξιοπρέπειας». Η δυσκολία στην επιβίωση μοιάζει να φέρει ως φυσικό επακόλουθο την απώλεια της αξιοπρέπειας. Η έννοια αυτή που έχουμε ξανασυναντήσει, εδώ φαίνεται να αποκτά πιο συγκεκριμένο περιεχόμενο. Τείνει να συνυφαίνεται τόσο με το προηγούμενο λόγο περί προοπτικής επιβίωσης, αλλά και με τους επόμενους δύο.

Ο λόγος περί «εθνικής απομόνωσης» όπως και το «δυσοίωνο μέλλον» της επερχόμενης γενιάς, φαίνεται να έχουν τις απολήξεις τους και αυτές στην εθνική αξιοπρέπεια. Φαίνεται δηλαδή να προκύπτει πως η αξιοπρέπεια σχετίζεται με δύο κεντρικές έννοιες. Την έννοια μίας εθνικής επιβίωσης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής οικογένειας («απομονωμένοι από όλον τον κόσμο»), αλλά και με την έννοια της προοπτικής. Η έννοια της αξιοπρέπειας που φαίνεται να προβάλλει ως κεντρική, νοηματοδοτείται τόσο από την Ελλάδα της Ευρώπης, που μόνο εντός της υπάρχει οποιαδήποτε ευκαιρία προοπτικής και άρα εθνικής επιβίωσης.

Η δεύτερη θεματική όπως προαναφέρθηκε περιλαμβάνει μόνο ένα λόγο υπέρ του «ΝΑΙ». Η θεματική αυτή αφορά την εθνική ενότητα. Έτσι πριν το κλείσιμο του βίντεο και την εμφάνιση του λογοτύπου της καμπάνιας, εν είδει κορύφωσης, εμφανίζεται και το *«Εγώ λέω ΝΑΙ και για όσους λένε ΟΧΙ γιατί από τη Δευτέρα όλοι μαζί θα κρατήσουμε την Ελλάδα μας ανοιχτή»*. Χαρακτηριστικό της κορύφωσης η σκηνοθεσία. Η εικόνες του time –lapse που εμφανίζονται με τη φράση αυτή γίνεται έγχρωμη απεικονίζοντας «καταγάλανο» τον αττικό ουρανό. Το ζήτημα της εθνικής ενότητας όπως έχει αναφερθεί, αποτέλεσε κεντρικό μέλημα στο πεδίο του «ΝΑΙ». Μέσα από την τελευταία φράση, παρατηρούμε πως ο ψηφοφόρος του «ΝΑΙ» είναι αυτός που όχι μόνο αποδέχεται τον «ΟΧΙ» ομοεθνή του, αλλά υπογραμμίζει και μία

εθνική ανάγκη τού να *«κρατηθεί η Ελλάδα μας ανοιχτή»* με το πέρας του δημοψηφίσματος.

Προχωρώντας ένα βήμα παρακάτω, και εστιάζοντας στη συγκεκριμένη φράση ακόμη περισσότερο μπορεί κανείς να διαπιστώσει και κάτι ακόμη. Η φράση *«από τη Δευτέρα όλοι μαζί θα κρατήσουμε την Ελλάδα μας ανοιχτή»* φαίνεται να προκαταλάβει μία αβέβαιη πραγματικότητα. Η «ανοιχτότητα» της Ελλάδας δηλώνεται ότι «σίγουρα» θα προκύψει την επομένη του δημοψηφίσματος με τον «ΝΑΙ» ψηφοφόρο να εμφανίζει τελικά μία «μεγαλόψυχη» διάθεση να αποδεχτεί τον «χαμένο» της μάχης ομοεθνή του. Στην μάχη «ανοιχτότητας» και «απομόνωσης» η πρώτη θα βγει νικήτρια, με τους νικητές να διατίθενται να «αγκαλιάσουν» τους «επιπόλαιους αδερφούς» τους.

Στην επόμενη περίπτωση, παρακολουθούμε, να παρατίθενται ευθέως οι λόγοι για τους οποίους το υποκείμενο του βίντεο προτίθεται να ψηφίσει «ΝΑΙ» στο δημοψήφισμα. Η διαφορά εδώ έγκειται στο γεγονός της ιδιαιτερότητας που αυτό φέρει. Η γυναίκα που εμφανίζεται στο βίντεο αυτό είναι κωφάλαλη. Έτσι μιλώντας στη νοηματική, ο τηλεθεατής παρακολουθεί τα λεγόμενα της, αποδιδόμενα από μία γυναικεία φωνή. Προκύπτει στην περίπτωση αυτή ένα νέο στοιχείο. Μία νέα εκδοχή, ένας νέος λόγος, από ένα άτομο που όπως θα διαπιστώσουμε, δείχνει να εκπροσωπεί μία ευρύτερη κοινωνική ομάδα.

Το βίντεο ξεκινά απεικονίζοντας εξαρχής τη γυναίκα αυτή σε ένα κλειστό χώρο. Όρθια, φορώντας ένα κοντομάνικο μπλουζάκι διαφημιστικό της συγκεκριμένης «ΝΑΙ» εκστρατείας, στέκεται μπροστά σε ένα τοίχο στον οποίο επίσης υπάρχει κολλημένη αφίσα του κινήματος αυτού. Το βίντεο δεν φαίνεται να παρουσιάζει δύο σκηνοθετικά μέρη, ενώ δεν κλείνει όπως τα υπόλοιπα με την επίδειξη του λογοτύπου.

Η γυναίκα του βίντεο λοιπόν, ξεκινά την ομιλία της, εξηγώντας το δύσκολο τρόπο με τον οποίο διάγει τη ζωή της. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, *«έχω μάθει να παλεύω καθημερινά, να διεκδικώ και να κερδίζω με πολύ κόπο όσα οι περισσότεροι θεωρείτε αυτονόητα»*. Τα αυτονόητα για τα οποία όπως αναφέρει αγωνίζεται καθημερινά αφορούν την ίδια της τη *«ζωή και την επιβίωσή της»*.

Μετά από τη μικρή αυτή εισαγωγή στην οποία ο τηλεθεατής ενημερώνεται για τις δυσκολίες που ένα κωφάλαλο άτομο αντιμετωπίζει, η ίδια ανακοινώνει την απόφασή της να ψηφίσει «ΝΑΙ». Όπως λέει, *«ψηφίζω ΝΑΙ»*, ενώ η φυσιογνωμία της αλλάζει, καθώς χαμογελώντας μοιάζει σίγουρη γι' αυτή της την επιλογή.

Η φράση *«ψηφίζω ΝΑΙ»* δεν ακούγεται απομονωμένη. Ακολουθείται από τη φράση *«ΝΑΙ στην Ευρώπη»*, νοηματοδοτώντας στην ουσία τη σημασία της «ΝΑΙ» επιλογής. Και σε αυτή την περίπτωση το «ΝΑΙ» βλέπουμε να παίρνει σημασία αποδοχής μίας Ελλάδας Ευρωπαϊκής. Και εδώ το «ΝΑΙ» λοιπόν σημαίνει Ευρώπη, με το «ΟΧΙ» προφανώς να σηματοδοτεί την έξοδο από αυτή. Προχωρώντας λίγο παρακάτω, κατανοούμε πως η γνωστή πλέον αυτή νοηματοδότηση του δημοψηφισματικού ερωτήματος θα αποτελέσει τη βάση της συνέχειας των επιχειρημάτων της συγκεκριμένης γυναίκας.

Παρατηρούμε πως στο άτυπο τρίτο κομμάτι της ομιλίας της, η ίδια λαμβάνοντας τη νοηματοδότηση αυτή ως δεδομένη, επιχειρεί να εκθέσει τους λόγους για τους οποίους η Ευρώπη είναι «καλή», λόγοι που αφορούν τελικά και την ίδια την ερώτηση *«Γιατί ψηφίζω ΝΑΙ»*. Έτσι πληροφορούμαστε πως η Ευρώπη που *«ξέρει από εμάς»* φροντίζει ώστε να *«χρηματοδοτεί προγράμματα κατάρτισης που κάνει πιο ανθρώπινη τη ζωή των ανθρώπων με αναπηρία»*.

Μέσα από το συγκεκριμένο παράθεμα, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Πρώτον μπορούμε να αντιληφθούμε πως το συγκεκριμένο υποκείμενο του

βίντεο, δείχνει να μην αντιπροσωπεύει μόνο τους κωφάλαλους, αλλά ολόκληρη την κοινωνική ομάδα των ανθρώπων με αναπηρία. Έτσι, ένας από τους βασικού λόγους που η γυναίκα αυτή «ψηφίζει ΝΑΙ» είναι γιατί η Ευρώπη είναι αυτή που δείχνει ευαισθησίες για τους ανθρώπους αυτούς, «χρηματοδοτώντας» διάφορα «προγράμματα».

Νιώθει πως «ελπίδα, μέλλον και προοπτική», έννοιες που έχουμε συναντήσει στην πορεία της ανάλυσης του πεδίου του «ΝΑΙ», υπάρχουν μόνο στην Ελλάδα της Ευρώπης και άρα στο «ΝΑΙ». Παρακολουθούμε λοιπόν την ύπαρξη ενός νέου «βέλους» στη φαρέτρα της «ΝΑΙ» εκστρατείας. Η συγκεκριμένη επιλογή, μοιάζει να εκπροσωπεί και τη συγκεκριμένη ομάδα, το «καλό» της οποίας βρίσκεται εντός της Ευρωπαϊκής οικογένειας. Μπορούμε όμως ίσως να διακρίνουμε και κάτι ακόμη: Μέσα από τα λεγόμενα, δυνάμεθα να αφουγκραστούμε ταυτόχρονα και μία υπόρρητη αναφορά σε ένα είδος ανεπάρκειας της Ελλάδας σε ζητήματα κοινωνικής φροντίδας. Η Ελλάδα φαίνεται να αναδεικνύεται τουλάχιστον ανίκανη να διευθετήσει τέτοιου είδους ζητήματα εκτός Ευρώπης.

Στην βάση της ίδιας λογικής, που κυρίως εστιάζει στους λόγους που συγκλίνουν προς τη «ΝΑΙ» επιλογή, φαίνονται να κινούνται και τα επόμενα τρία βίντεο, του τέταρτου και τελευταίου φορέα πολιτών που συναντούμε, τον **«Μένουμε Ευρώπη»**. Τα βίντεο αυτά όπως θα διαπιστώσουμε και λόγω της δομής τους, επιδιώκουν να αρθρώσουν το επιχείρημά τους, με τέτοιο τρόπο, ώστε η επιλογή «ΝΑΙ» στο δημοψήφισμα, να προκύπτει ως η απόλυτα λογική επιλογή.

Τα βίντεο αυτά φέρουν τους εξής τίτλους: Το πρώτο **«Μένουμε Ευρώπη 1»**, το δεύτερο **«Μένουμε Ευρώπη – Τί φοβούνται»** ενώ το τρίτο **«Μένουμε Ευρώπη»**. Και στα τρία βίντεο, παρατηρούμε μία κοινή σκηνοθετική δομή. Εντός άσπρου πλαισίου και με μουσική υπόκρουση που παραπέμπει μάλλον σε «θρίλερ»,

εμφανίζονται αρχικά με μαύρη γραμματοσειρά οι φράσεις «**Απλές Ερωτήσεις – Απλές Απαντήσεις**», με την πρώτη να τοποθετείται πάνω από την δεύτερη, επιλέγοντας μάλιστα τη λέξη «Απλές» από την πάνω φράση «Απλές Ερωτήσεις» και το «Απαντήσεις» από τη κάτω φράση «Απλές Απαντήσεις» να εμφανίζονται με εντονότερη μαύρη γραμματοσειρά.

Στη συνέχεια, το βίντεο συνεχίζει με τη φωνητική αλλά και γραπτώς απεικονιζόμενη διατύπωση των «απλών ερωτήσεων» που προαναγγέλθηκαν στο πρώτο μέρος, χωρίς όμως να δίδονται εξίσου οι απλές απαντήσεις. Τα βίντεο τελειώνουν με το λογότυπο της συγκεκριμένης εκστρατείας. Το φόντο γίνεται μπλε με τη σημαία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ εμφανίζεται ταυτόχρονα η φράση «Λέμε ΝΑΙ». Ένας χάρτης της Ελλάδας μπαίνει πάνω από τη σημαία της Ευρώπης η φράση αλλάζει σε «ΝΑΙ στην Ελλάδα της Ευρώπης», ενώ ταυτόχρονα ακούγεται από τον εκφωνητή «Βάζουμε μπροστά της Λογική - Λέμε ΝΑΙ στην Ελλάδα της Ευρώπης».

Ξεκινώντας την ανάλυση από την δομή που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα βίντεο, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως ο τρόπος με τον οποίο τα βίντεο αυτά αρθρώνουν το επιχειρήμα τους, μπορεί να φανεί ήδη από το ξεκίνημα αλλά και το κλείσιμο τους. Οι φράσεις «Απλές ερωτήσεις – Απλές απαντήσεις» οι οποίες αναπαρίστανται στην αρχή κάθε βίντεο, αλλά και το «βάζουμε μπροστά τη λογική», που εμφανίζεται στο τέλος του μηνύματος με το λογότυπο του φορέα, φανερώνουν μία συγκεκριμένη προσπάθεια δόμησης του επιχειρήματος.

Έτσι, φαίνεται να προτείνεται, πως προκειμένου κανείς να πάει στην κάλη με αποφασιστικότητα πρέπει κατ' αρχήν να «βάλει μπροστά τη λογική» του. Κάνοντας αυτό, τα πράγματα από κει και πέρα μάλλον είναι «απλά». Η λογική φαίνεται δηλαδή να αποτελεί την βασική προϋπόθεση, μέσω της οποίας η απόφαση

επιλογής ανάμεσα στο «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» προκύπτει ως απλή. Η χρήση της λογικής, μοιάζει να καθιστά τον ψηφοφόρο μέσω απλών συλλογισμών που ήδη ξέρει (αφού οι απαντήσεις δεν δίδονται) ικανό, να άρει κάθε αμφιβολία και να ξεφύγει από κάθε αδιέξοδο.

Η «λογική» λοιπόν που «οφείλει κανείς να βάλει μπροστά», δεν φαίνεται να «απαιτεί» δύσκολους συλλογισμούς. Τα ερωτήματα στα οποία πρέπει να απαντήσει προκειμένου να ψηφίσει, είναι «απλά» και άρα «απλές» θα είναι και οι απαντήσεις τους. Η εκστρατεία φαίνεται με έναν τρόπο να «διευκολύνει» τη διαδικασία αυτή θέτοντας η ίδια τις ερωτήσεις που «θα ξεκλειδώσουν» τον ψηφοφόρο.

Από την άλλη δε φαίνεται να παρέχει εξίσου και τις απαντήσεις. Οι απαντήσεις αυτές αποφεύγονται, υπονοώντας μάλλον ότι είναι τόσο αυτονόητες, που δεν χωρούν την παραμικρή αμφιβολία. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το έντονο χρώμα με το οποίο εμφανίζεται η λέξη «απαντήσεις» μοιάζει να συνηγορεί προς αυτήν την κατεύθυνση. Ποια είναι τα ερωτήματα όμως που τίθενται ως τόσο απλά και ξεκάθαρα, που η απάντηση σε αυτά είναι τόσο «δεδομένη;»

Η ανάλυση των τριών αυτών βίντεο στη συγκεκριμένη περίπτωση, γίνεται στη βάση δύο κεντρικών αξόνων μελέτης. Για το λόγο αυτό επιχειρώ να ομαδοποιήσω τα βίντεο «Μένουμε Ευρώπη 1» και «Μένουμε Ευρώπη» όπου οι θεματικές του μοιάζει να ομαδοποιούνται. Ο πρώτος άξονας κινείται γύρω από το θεσμό του δημοψηφίσματος Λόγω του ότι η τείνει να συστηματοποιείται καλύτερα κατηγοριοποιώ τα δύο βίντεο «Μένουμε Ευρώπη 1» και «Μένουμε Ευρώπη».

Ο θεσμός του δημοψηφίσματος, ο ρόλος του και η ισχύς του, φαίνεται να αποτελεί μία από τις σημαντικές συνιστώσες του επιχειρήματος της συγκεκριμένης καμπάνιας. Το εργαλείο του δημοψηφίσματος φαίνεται να αμφισβητείται τόσο στη

βάση της ισχύος του ως διαπραγματευτικού μέσου, όσο και για μία ακόμη φορά, στη βάση του συγκεκριμένου περιεχομένου του.

Το ζήτημα της ισχύος, τίθεται στην αρχή του βίντεο «Μένουμε Ευρώπη 1» όπου μέσω της γνωστής δομής των ερωτήσεων ακούγεται το: *«Από πότε διαπραγματεύεται καλύτερα μία πτωχευμένη χώρα με όπλο ένα ΝΑΙ ή ένα ΟΧΙ»*, ενώ αντίστοιχα από το βίντεο «Μένουμε Ευρώπη» το: *«Αν το ΟΧΙ είναι ένα ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο... γιατί δεν μας το ζήτησαν νωρίτερα μέσα στη διαπραγμάτευση»*. Και στα δύο αυτά παραθέματα μπορούμε να παρατηρήσουμε το γεγονός της αμφισβήτησης του θεσμού. Η Ελλάδα, που όπως βλέπουμε είναι ήδη μία «πτωχευμένη χώρα» δεν φαίνεται να έχει να κερδίσει τίποτα με ένα τέτοιου είδους «όπλο». Όπως φαίνεται να υπονοείται, η κατάσταση της, είναι τόσο σύνθετη που ένα «ΝΑΙ» ή ένα «ΟΧΙ» δεν είναι σε θέση να αποτελεί ισχυρό «χαρτί» στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης.

Στο δεύτερο παράθεμα παρατηρούμε κάτι άλλο. Εκτός από το γεγονός και πάλι της αμφισβήτησης του δημοψηφίσματος ως εργαλείου («Αν το ΟΧΙ είναι ένα ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο...») όπου μπορούμε ίσως να διακρίνουμε έναν τόνο ειρωνείας παρατηρούμε και κάτι ακόμη. Στο δεύτερο σκέλος της ερώτησης *«γιατί δεν μας το ζήτησαν νωρίτερα μέσα στη διαπραγμάτευση;»* ο στόχος μοιάζει να μετατοπίζεται. Από την αμφισβήτηση του μέσου, το μήνυμα φαίνεται να περνά στην αμφισβήτηση του φορέα του. Παρατηρούμε πως η μομφή στοχεύει τον κυβερνών ΣΥΡΙΖΑ. Ο εκφωνητής μοιάζει να προτείνει πως το δημοψήφισμα ίσως θα είχε κάποιο νόημα αν γινόταν «νωρίτερα μέσα στη διαπραγμάτευση». Ο χρόνος που επιλέγεται να διεξαχθεί είναι «λάθος», καθώς το «ΟΧΙ» που υποστηρίζει ο ΣΥΡΙΖΑ τώρα, προφανώς και θα είναι καταστροφικό.

Η καταστροφή αυτή, φαίνεται να έχει τις ρίζες της σε αυτό το λάθος χρόνο που επελέγη, αφού η τωρινή συνθήκη μοιάζει να έχει αλλάξει και τις νοηματοδοτήσεις του δημοψηφίσματος αυτού. Τώρα το πραγματικό διακύβευμα φαίνεται να παίρνει τη μορφή *«Θες να μείνουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση»*, ενώ παρουσιάζεται μάλιστα ως τόσο δεδομένο, που στη σειρά των βίντεο αυτών φαίνεται απλώς να διατυπώνονται ερωτήσεις – προβληματισμοί που αφορούν ενδεχόμενες συνέπειες μίας επικράτησης του «ΟΧΙ» και επομένως της εξόδου της Ελλάδας από την Ευρώπη.

Προς την κατεύθυνση αυτή χαρακτηριστική είναι η ερώτηση που ακούγεται και πάλι στο βίντεο *«Μένουμε Ευρώπη 1»* όπου αρθρώνεται καθαρά το τι πραγματικά διακυβεύεται με το δημοψήφισμα αυτό. Έτσι στο *«Το ΝΑΙ εξασφαλίζει τουλάχιστον το Ευρώ και την Ευρωπαϊκή προοπτική... το ΟΧΙ τα εξασφαλίζει;»* διακρίνεται ένας έντονος προβληματισμός για την πορεία της Ελλάδας εντός Ευρώπης αν το «ΟΧΙ» επικρατήσει. Ποιες όμως θα είναι οι συνέπειες μιας τέτοιας επικράτησης;

Ξεκινώντας με το δεδομένο της αμφισβήτησης του θεσμού και αναγνωρίζοντάς το ως τη βάση του επιχειρήματος του κινήματος αυτού, η ανάλυση προχωρά, μέσα από την ανάδειξη δύο κεντρικών αξόνων, που δείχνουν να συμπληρώνουν την επιχειρηματολογία. Οι κεντρικοί άξονες αυτοί, αφορούν στις συνέπειες του «ΟΧΙ», το νόημα του οποίου είδαμε προηγουμένως ότι είναι δεδομένο. Στην πρώτη λοιπόν ομάδα, συνέπειες οικονομικο/κοινωνική φύσης, εντοπίζονται στα βίντεο **«Μένουμε Ευρώπη»** και **«Μένουμε Ευρώπη 1»**, όπου θα αναλυθούν και μαζί, ενώ στη δεύτερη, πολιτικής, που εμφανίζονται στο τρίτο βίντεο του **«Τι φοβούνται;»**

Για τους οικονομικούς και κοινωνικούς κινδύνους φαίνεται ότι μας προειδοποιούν λοιπόν, τα δύο επόμενα βίντεο. Τόσο στο **«Μένουμε Ευρώπη»**, όσο και στο **«Μένουμε Ευρώπη 1»**, παίρνοντας ως δεδομένο ότι το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» αφορά στην παραμονή ή όχι της Ελλάδας στην Ευρώπη και Ευρώ, φαίνεται να προβάλλουν εν είδει ερωτήσεων τις «καταστροφικές» συνθήκες που θα προκύψουν από μία ενδεχόμενη επικράτηση του «ΟΧΙ» που αναπόφευκτα θα σημαίνει και την έξοδο της Ελλάδας από την Ευρώπη.

Οι οικονομικές δυσκολίες, μοιάζουν να αναδεικνύονται κυρίως στο βίντεο **«Μένουμε Ευρώπη»**. Στην ερώτηση: *«Αν μαζί με την οικονομική ενίσχυση της Ε.Ε χρειάζεται να πάρουμε και 8 δις μέτρα, χωρίς αυτή την ενίσχυση πόσα μέτρα πρέπει να πάρουμε;»*, προβάλλεται η ενδεχόμενη οικονομική ασφυξία που ενδέχεται να επέλθει στην περίπτωση εξόδου. Στη φράση *«Πόσα μέτρα πρέπει να πάρουμε»* μοιάζει να υπονοούνται δύο πράγματα: Το άγνωστο της μετά δημοψηφίσματος εποχής στην οικονομική ζωή της χώρας, δείχνει να προκαλεί τρόμο. Η ερώτηση που προηγείται φαίνεται να συνηγορεί προς αυτή την κατεύθυνση της «άγνωστης» κατάστασης που θα επέφερε ένα «ΟΧΙ». Στην *«Το κόστος για να μείνουμε στην Ευρώπη το μάθαμε και είναι μεγάλο... γιατί δε μας λένε το κόστος της άλλης πρότασης;»* προβάλλεται επίσης ο άγνωστος δρόμος της «πρότασης» του «ΟΧΙ». Οι Έλληνες πολίτες φαίνεται να γνωρίζουν το τίμημα της «ΝΑΙ» επιλογής και δείχνουν να το προτιμούν σε σχέση με το αθέατο ενδεχόμενο τίμημα της άλλης επιλογής.

Χαρακτηριστική προς την κατεύθυνση της οικονομίας είναι και η φράση *«Αν για κάποιο λόγο δεν πληρώσουμε τα δάνεια... μας τα χαρίζουμε;»*. Εδώ βλέπουμε μία άλλη ανησυχία. Οι Έλληνες πολίτες εδώ αναρωτιούνται για την τύχη των δανείων που είχε λάβει η Ελλάδα από την Ευρώπη προφανώς με τα μνημόνια που είχε

υπογράψει. Μοιάζει να υπονοεί πως τα δάνεια αυτά ακόμη και αν η Ελλάδα βγει εκτός Ευρώπης θα τα πληρώσει. Το δεύτερο μέρος του παραθέματος «μας τα χαρίζουνε;» δείχνει κατά τη γνώμη μου αυτό το ακατόρθωτο της προοπτικής μίας μη πληρωμής τους.

Το κόστος παρά ταύτα μίας «αρνητικής» πορείας των πραγμάτων στο δημοψήφισμα, δεν φαίνεται να έχει μόνο οικονομικές συνέπειες. Η Ελλάδα όπως φαίνεται θα πάψει μετά το δημοψήφισμα να είναι πια η ίδια. «Απομονωμένη» και πλέον φτωχή και χρεωμένη, θα απολέσει κάθε ίχνος υπερηφάνειας και μελλοντικής προοπτικής.

Γι' αυτή την εθνική υπερηφάνεια που μοιάζει να πηγάζει από την ευρωπαϊκή ταυτότητα της Ελλάδας, φαίνεται να αναφέρεται η ερώτηση του βίντεο «Μένουμε Ευρώπη», *«Ποια απομονωμένη χώρα και εθνικά υπερήφανη ξέρουμε... και θέλουμε να της μοιάσουμε;»*. Εδώ η απομόνωση δηλαδή η εκτός κάποιας συμμαχίας ύπαρξη μίας χώρας δείχνει σαν να μην μπορεί να συμβαδίζει με κάποιας μορφής εθνικής υπερηφάνειας. Μπορεί να υπάρχουν απομονωμένες χώρες αλλά και εθνικά υπερήφανες ταυτόχρονα τουλάχιστον «εμείς δεν ξέρουμε». Μοιάζει σαν αυτού του είδους η απομόνωση να αποτελεί δηλαδή και την αιτία της εθνικής ταπείνωσης. Η Ελλάδα θα παραμείνει εθνικά υπερήφανη μένοντας λοιπόν εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μία γνωστή κοινωνικής υφής συνέπεια που έχουμε συναντήσει αρκετές φορές εντοπίζεται στο άλλο βίντεο αυτή τη φορά το «Μένουμε Ευρώπη 1» στο οποίο εδώ η απομόνωση παίζει ένα διαφορετικό ρόλο στο μέλλον του έθνους. Τα παιδιά εδώ και το μέλλον τους είναι αυτό που διακυβεύεται. Στο βίντεο λοιπόν ακούμε *«Αντικειμενικά οι νέοι που έχουν ένα σίγουρο μέλλον σε μία απομονωμένη Ελλάδα... ή στην Ευρωπαϊκή Ελλάδα;»*.

Αυτό που δείχνει να απασχολεί εδώ τους εκπροσώπους του κινήματος αυτού είναι το ζήτημα του μέλλοντος των παιδιών. Η ανησυχία τους εντοπίζεται στο γεγονός της δύσκολης κατάστασης που θα βιώσει η Ελλάδα εκτός Ευρώπης. Βασική κοινωνική συνέπεια της κατάστασης αυτής όπως φαίνεται, σχετίζεται και με τα παιδιά «μας» που ως καλοί γονείς οφείλουμε να εγγυηθούμε το μέλλον τους, που όπως προτείνεται ένα υγιές τέτοιο μέλλον θα υπάρξει μόνο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι συνέπειες όμως φαίνεται πως δε θα παραμείνουν στο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η πολιτική κατάσταση στην οποία πιθανώς θα βρεθεί η Ελλάδα σε μια ενδεχόμενη άρνηση της Ευρώπης, θα επιφέρει όπως αναδεικνύεται ακόμη σοβαρότερους κινδύνους. Μέσα από μία γνώριμη λογική, το κίνημα «Μένουμε Ευρώπη» αντιπολιτεύεται στον κυβερνών ΣΥΡΙΖΑ, «κτυπώντας» αυτή τη φορά όχι την αξιοπιστία των λόγων του, αλλά τον «παράλογο» τρόπο με τον οποίο ο τελευταίος πολιτεύεται.

Το υλικό στο οποίο διαγράφεται εντονότερα η γραμμή της πλήξης του αντιπάλου προκύπτει αυτή τη φορά από το 3^ο βίντεο της συγκεκριμένης καμπάνιας που φέρει το όνομα «**Τι φοβούνται**». Αντίπαλος και εδώ, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, στο «πρόσωπο» της οποίας δείχνει να «ελλοχεύουν» πολύ σοβαροί κίνδυνοι. Το βίντεο αυτό μέσα από μία σειρά και πάλι ερωτήσεων – προβληματισμών, το κίνημα «Μένουμε Ευρώπη» φαίνεται να εκτοξεύει σοβαρές κατηγορίες εναντίον της κυβέρνησης που μάλιστα φθάνουν στο σημείο να θίξουν ακόμη και ζητήματα πολιτειακής υφής.

Ο τίτλος «**Τί φοβούνται**» αποτελεί ταυτόχρονα και μία φράση κεντρική, καθώς ακούγεται και στο κλείσιμο του βίντεο πριν το λογότυπο με την προσθήκη «Τι φοβούνται από το λαό;». Όπως φαίνεται το κίνημα «Μένουμε Ευρώπη» μοιάζει

να υπονοεί πως η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ φοβάται το λαό και την οργή του προφανώς για τις επιλογές του στη διαπραγμάτευση με το φόβο αυτό να την οδηγήσει σε άλλες επιλογές πολύ επικίνδυνες για τη χώρα.

Διατυπώνεται λοιπόν αρχικά η ερώτηση *«Πως η εξασφάλιση της σταθερότητας είναι εξασφαλισμένη από το στρατό»* συνεχίζοντας και επεκτείνοντάς την *«Τανκς στους πόλεις δηλαδή – Τανκς στους δρόμους;»*. Μέσα από την ερώτηση αυτή μπορούμε να διαπιστώσουμε το εξής: Η εστίαση εδώ μοιάζει να γίνεται σε κάποια δήλωση μέλους της κυβέρνησης, η οποία κατά αυτούς, δήλωνε πως τη σταθερότητα στο εσωτερικό θα την εξασφάλιζε ο στρατός. Δεν προκύπτει ένα σημαντικό στοιχείο. Δεν διακρίνεται δηλαδή η αιτία ή η συνθήκη εξαιτίας της οποίας η σταθερότητα αυτή θα διασαλευτεί.

Δεν είναι σίγουρο αν και πότε, έγινε η δήλωση αυτή από τον ΣΥΡΙΖΑ, αφού κάτι τέτοιο δεν βρέθηκε. Παρά ταύτα αν όντως η δήλωση αυτή υπήρξε, μπορούμε νομίζω να συμπεράνουμε πως θα αφορούσε την μετά Ευρώπης εποχή. Η σταθερότητα μπορούμε να φανταστούμε πως θα κινδύνευε να διασαλευτεί σε μία περίοδο έντονων εξελίξεων που θα δρομολογούσε μία «ακραία» εξέλιξη εξόδου. Η αναφορά για τα «Τανκς στους δρόμους και τις πόλεις» φαίνεται να αποτελεί προέκταση της «υποτιθέμενης» κυβερνητικής δήλωσης που προκύπτει εν είδει λογικού επακόλουθου που η καμπάνια αυτή κάνει.

Παρατηρούμε εδώ έναν έντονο προβληματισμό για τον τρόπο που οι κυβερνώντες υποτίθεται πως θα αντιδράσουν σε έναν «φόβο» που θα προκύψει. Ο φόβος αυτός θα προκληθεί όταν μία ενδεχόμενη εξέλιξη στο δημοψήφισμα δείξει την εξόδο της Ελλάδας από την Ευρώπη. Ποιο φόβο λοιπόν θα κληθούν να αντιμετωπίσουν σε μία τέτοια εξέλιξη;

Όπως ειπώθηκε προηγουμένως το βίντεο φαίνεται να κορυφώνει με την ερώτηση *«Τί φοβούνται από το λαό;»* Ο φόβος λοιπόν δείχνει τελικά να έχει όνομα. Ο λαός και η οργή του θα είναι αυτά, που ο ΣΥΡΙΖΑ θα κληθεί να αντιμετωπίσει όταν η σταθερότητα θα διασαλευτεί. Ο ΣΥΡΙΖΑ *«δηλώνοντας»* ότι θα χρησιμοποιήσει μέχρι και τα όπλα προκειμένου να διασφαλίσει τη σταθερότητα στο εσωτερικό, δείχνει τελικά να φοβάται το λαό. Όπως προτείνεται η κυβέρνηση προτίθεται να *«βγάλει στους δρόμους και στις πόλεις τανκς»* που στην ουσία θα εξασφαλίζουν τη σταθερότητα όχι της Ελλάδας αλλά της ίδιας. Η ερώτηση *«και παραδίπλα κάποιοι κάνουν πελατειακές προσλήψεις; - άραγε αυτούς θα φυλάει ο στρατός;»* δείχνει ακριβώς αυτό. Ο λαός σε μία συνθήκη εξόδου θα ξεσηκωθεί εναντίον του. Ο φόβος του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στη λαϊκή οργή, θα τον κάνει ακόμη και επικίνδυνο για το ίδιο το πολίτευμα.

Καλλιτέχνης

Σάκης Ρουβάς

Το επόμενο βίντεο που μπαίνει στο μικροσκόπιο της ανάλυσης, προέρχεται από τον δεύτερο φορέα λόγου. Εδώ το μήνυμα υπέρ του «ΝΑΙ», επικοινωνείται από έναν καλλιτέχνη, τον Σάκη Ρουβά, ο οποίος μάλιστα είναι ένας από τους γνωστότερους τραγουδιστές της ελληνικής ποπ μουσικής. Το βίντεο αυτό παρουσιάστηκε και προωθήθηκε ως δικό του, καθώς τυπικά, πουθενά δεν εντοπίζεται κάποιος άλλος επίσημος φορέας. Ο Σάκης Ρουβάς παρουσιάζεται με τη δική του ταυτότητα και παίρνει θέση υπέρ του «ΝΑΙ».

Ενδιαφέρον σε σχέση με το ζήτημα της παραγωγής του, παρουσιάζει το γεγονός, ότι και αυτό το βίντεο του «ΝΑΙ», δεν αποτέλεσε απλώς ένα κομμάτι της διαδικτυακής επικοινωνίας του καλλιτέχνη με το κοινό του, αλλά όπως όλα τα

«ΝΑΙ» βίντεο δημιουργήθηκε, παρουσιάστηκε και προωθήθηκε ως μέρος μιας άτυπης αλλά επίσημης τελικά εκστρατείας υπέρ του «ΝΑΙ», σε όλα τα κεντρικά κανάλια της τηλεόρασης. Το γεγονός αυτό εγείρει ερωτήματα, τόσο σε σχέση με την ταυτότητα της παραγωγής, όσο και με ποια κριτήρια επιλέχθηκαν κάθε φορά από τα καθεστωτικά μέσα τα βίντεο που θα παρουσιαστούν.

Το βίντεο που στην πλατφόρμα του YouTube, έχει το όνομα **«Εμείς ΝΑΙ είμαστε η Ευρώπη!»** διαρκεί 1 λεπτό και 50 δευτερόλεπτα, χρόνος που φαίνεται αρκετά μεγάλος αν αναλογιστεί κανείς το κόστος ενός τέτοιου εγχειρήματος που αφορά τον τηλεοπτικό χρόνο. Ξεκινώντας απευθείας με την απεικόνιση του καλλιτέχνη Σάκη Ρουβά και χωρίς κάποιο είδος εισαγωγής, δείχνει πως το θέμα για το οποίο προτίθεται να μιλήσει είναι πολύ σοβαρό και «δεν χωρά» παρεκτροπές και καθυστερήσεις.

Προφανώς όρθιος και εμφανιζόμενος από το στήθος και πάνω (προτομή) μοιάζει να στέκεται απέναντι στον θεατή απευθύνοντάς του το λόγο ευθέως. Ευρισκόμενος στο κέντρο του κάδρου και κοιτώντας έντονα και από κοντά την κάμερα, μοιάζει να απευθύνεται στον κάθε έναν θεατή ξεχωριστά. Με ύφος που δείχνει σαν να τον κοιτά κατάματα, ο καλλιτέχνης φαίνεται να έχει κάτι σοβαρό να του πει. Ο ίδιος βρίσκεται πιθανώς σε μπαλκόνι κάποιου κτηρίου πάντως σίγουρα σε εξωτερικό χώρο, καθώς στο βάθος και πίσω του, διακρίνονται οι δύο τελευταίοι όροφοι ενός άλλου κτηρίου.

Το πλαίσιο όμως εντός του οποίου εμφανίζεται ο τραγουδιστής, θαμπώνει σε αντίθεση με την απεικόνιση του ίδιου που διακρίνεται ευκρινέστατα. Το ζητούμενο προφανώς είναι να τονιστεί η παρουσία του ίδιου μέσω της αντίστοιχα άτονης απεικόνισης της εικόνας που τον πλαισιώνει.

Ο λόγος του Σάκη Ρουβά ξεκινά από ένα δεδομένο. Εμφανώς ενοχλημένος, σχεδόν απηυδισμένος, μοιάζει να αναρωτιέται για τους λόγους, οι οποίοι οδήγησαν σε μία συνθήκη εθνικού διχασμού. Ξεκινά τον λόγο του με τέσσερα ρητορικά ερωτήματα. Και από τα τέσσερα αυτά ερωτήματα αλλά κυρίως μέσω και λόγω του κοινού σχήματος, *«Γιατί πρέπει να»*, με το οποίο όλα τα ερωτήματα ξεκινούν, μπορούμε να διακρίνουμε μια κοινή υφολογική συνισταμένη.

Ο Σάκης Ρουβάς, παρουσιάζεται με μία έντονη συναισθηματική φόρτιση. Με ύφος «παρεξηγημένου» ανθρώπου και σχεδόν απηυδισμένος, ο καλλιτέχνης φαίνεται να εκφράζει τα παράπονά του, για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η Ελλάδα. Η κατάσταση αυτή μοιάζει να περιγράφεται μέσα από αυτό τον κύκλο των ρητορικών ερωτημάτων που αρθρώνονται.

Ο τραγουδιστής, δείχνει να έχει πέσει θύμα μίας σειράς καταστάσεων που τον έφεραν σε τόσο μειονεκτική θέση και εξαιτίας αυτών, τώρα «ξεσπά». Το ζήτημα του διακυβεύματος του δημοψηφίσματος μοιάζει να επαναφέρεται. Η ερώτηση *«Γιατί πρέπει να αποφασίσω με ένα «ΝΑΙ» ή με ένα «ΟΧΙ» σε ένα ερώτημα που πια δεν ισχύει; Και αν λέω «ΝΑΙ» στην Ευρώπη και «ΟΧΙ» στα μέτρα – τι επιλέγω;»* δείχνει ακριβώς αυτό. Το ερώτημα του δημοψηφίσματος φαίνεται πως δεν «ισχύει πια». Θεωρεί πως το «ΟΧΙ» δεν σημαίνει «ΟΧΙ» στα μέτρα αλλά «ΟΧΙ» στην Ευρώπη. Μέσα από το τελευταίο μέρος της ερώτησης «τί επιλέγω», ο Σάκης Ρουβάς μοιάζει ακόμη να βρίσκεται και σε αδιέξοδο. Τί πρέπει να ψηφίσει τώρα που «βλέπει» πως η ενδεχόμενη απόφασή του δεν θα αφορά στα οικονομικά μέτρα που πρότεινε η Ευρώπη, αλλά στην ίδια;

Το γεγονός ότι ο ίδιος και προφανώς οι υποστηρικτές του «ΝΑΙ», μέσω αυτού, αντιλαμβάνονται το «πραγματικό διακύβευμα» του δημοψηφίσματος με αυτόν τον τρόπο, φαίνεται να αποτελεί την αιτία της επόμενης δύσκολης

κατάστασης που φαίνεται να βιώνει. Η κατανόηση του τί μπορεί το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» πραγματικά να σημαίνει, και άρα η προφανής κλίση του υπέρ του «ΝΑΙ», φαίνεται να τον έχει φέρει σε πολύ δυσχερή θέση. Το *«Γιατί πρέπει να υφίσταμαι bullying κάθε φορά που θέλω ελεύθερα να λέω την άποψή μου»*, αναδεικνύει μία κατάσταση εθνικής έντασης που δείχνει να διχάζει. Ο «ΝΑΙ» υποστηρικτής, επειδή αντιλαμβάνεται ένα «εθνικό παιχνίδι» που θα αποβεί μοιραίο για την Ελλάδα και την υπόστασή της, δηλώνει ότι «δέχεται bullying» από αυτόν προφανώς του «ΟΧΙ».

Κάτι τέτοιο ο ίδιος δεν το θέλει. Αυτό που φαίνεται όμως να μην «δέχεται» περισσότερο, είναι ο εθνικός διχασμός. Με δύο ερωτήσεις *«Γιατί πρέπει να είμαστε διχασμένοι;»* και *«Γιατί πρέπει να είμαστε πολωμένοι τώρα που θα έπρεπε να είμαστε ενωμένοι για το καλό της χώρας μας;»*, αναδεικνύεται σε αυτή την πρώτη ενότητα, ένα είδος αγωνίας, μίας αγωνίας για το έθνος. Η *«χώρα μας»* όπως τονίζει, *«χρειάζεται τώρα»* να *«είμαστε ενωμένοι για το καλό της»*. Ποιο είναι όμως το *«καλό της»* αυτό;

Ο καλλιτέχνης στη συνέχεια, μοιάζει να αλλάζει ύφος. Περισσότερο συγκαταβατικός, φαίνεται να προσπαθεί να προσεγγίσει την πλευρά του «ΟΧΙ». Το *«καλό»* της χώρας είναι μάλλον κοινή υπόθεση όλων των Ελλήνων, και όλοι *«πρέπει»* να το καταλάβουν. Αυτό που φαίνεται να διακυβεύεται με το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου είναι κάτι τελικά πολύ σοβαρό που προφανώς όλοι πρέπει να το αντιληφθούν. Έτσι, φαίνεται να προχωρά σε μία προσπάθεια θα έλεγα επίτευξης μίας *«εθνικής συμφιλίωσης»*.

Η ανάδειξη της χρήσης του α' πληθυντικού προσώπου γίνεται αυτή τη φορά σε συνδυασμό με την εστίαση στις *«κοινές»* δυσκολίες που *«περάσαμε»* μαζί τα τελευταία χρόνια. Έτσι μας μιλά για τις *«θυσίες που έχουμε υποφέρει και δεν*

απέδωσαν τα τελευταία χρόνια» δικαιολογώντας τον «θυμό την απογοήτευση και την απελπισία που έχουμε.» αναγνωρίζοντας μάλιστα τα συναισθήματα αυτά ως κοινά.

Εξετάζοντας με προσοχή τα παραπάνω λόγια, μπορούμε να διακρίνουμε μία τάση προσέγγισης λοιπόν της άλλης πλευράς. *«Όλοι οι Έλληνες έχουμε υποφέρει θυσίες που μάλιστα δεν απέδωσαν και έχουμε θυμώσει γι' αυτό».* Ο Σάκης Ρουβάς μοιάζει να είναι σε θέση να κατανοήσει την αντίδραση των συμπατριωτών του. Η προσπάθεια προσέγγισης της πλευρά του «ΟΧΙ» φθάνει στην κορύφωσή της στη συνέχεια, όταν ακριβώς μετά ακούγεται η φράση *«η Ευρώπη έχει μεγάλη ευθύνη».*

Εδώ φαίνεται να προσφέρεται στον «αντιδραστικό» και θυμωμένο Έλληνα αυτό που «θα ήθελε να ακούσει». Η Ευρώπη είναι αυτή που έχει την ευθύνη για τα δεινά που του συνέβησαν. Πρόκειται για την σημαντική κίνηση «εθνικής συμφιλίωσης» στη διαδικασία αυτή της προσέγγισης της άλλης πλευράς. Και το «ΝΑΙ» υποκείμενο φαίνεται να αναγνωρίζει κάποιες ευθύνες στην Ευρώπη και την πολιτική που ασκεί.

Παρόλα αυτά η κίνηση αυτή αποκτά μία άλλου είδους ουσία όταν στην συνέχεια ακούμε την «κατάληξη» της ενότητας αυτής. Το *«Έχουμε όμως και εμείς ευθύνη»* που μοιάζει να «κλείνει» το δεύτερο μέρος, μας εισάγει σε κάτι άλλο. Η προηγούμενη «κατανόηση» του θυμού των Ελλήνων έναντι της Ευρώπης, φαίνεται να έχει κάποια όρια. Η Ευρώπη φαίνεται πως έχει «εν μέρει» την ευθύνη. Εκτός από αυτήν, *«ευθύνη έχουμε και εμείς».*

Παρατηρώντας ότι η ενότητα αυτή της προσέγγισης επιλέγεται να κλείσει με αυτή τη φράση, φαίνεται ότι δυναμιτίζει το ζήτημα των ευθυνών μετατοπίζοντας το βάρος τους. Η χρήση της λέξης *«όμως»* και της φράσης *«και εμείς»* σε συνδυασμό με το ότι η ολόκληρη η φράση αυτή μας προετοιμάζει να ακούσουμε στη συνέχεια

τις «δικές μας ευθύνες», δείχνουν και σε ποιον τελικά αναλογεί πλέον, το μεγαλύτερο μέρος τους.

Φτάνουμε έτσι στην άτυπα τρίτη και τελευταία ενότητα του βίντεο αυτού. Στο μέρος αυτό, όπως άλλωστε προετοιμαστήκαμε, θα ακούσουμε προφανώς τις ευθύνες «που έχουμε» απέναντι στη χώρα. Ευθύνες που μάλλον μοιάζουν τελικά ως θυσίες προκειμένου όπως θα δούμε να κρατήσει η Ελλάδα την ταυτότητά της. Μετά τη καταληκτική φράση του προηγούμενου μέρους «Έχουμε και εμείς ευθύνη», ακούμε το «Με το ΟΧΙ στην Ευρώπη...». Η ευθύνη που πρέπει να αντιληφθούμε ότι έχουμε, αφορά στο τί είναι αυτό που «πραγματικά» διακυβεύεται την ημέρα του δημοψηφίσματος. Η «ευθύνη μας» λοιπόν φαίνεται να έγκειται στο γεγονός της παραμονής ή μη της Ελλάδας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το μέρος αυτό αφορά στις ευθύνες «που έχουμε» απέναντι στη χώρα και στο «καλό της». Σε αυτό το σημείο όπου το επιχείρημα δείχνει να κορυφώνεται μπορούμε να αντιληφθούμε, τον λόγο για τον οποίο «επιβάλλεται να μείνουμε ενωμένοι» και να σταθούμε στο ύψος των περιστάσεων αναλαμβάνοντας τις ευθύνες που «μας αναλογούν».

Ξεκινώντας και εδώ από το δεδομένο πως το «ΟΧΙ» απευθύνεται στην Ευρώπη απορρίπτοντάς την και όχι στα μέτρα όπως προέβαλλε η κυβέρνηση, φαίνεται να γίνεται μία προσπάθεια, προκειμένου οι Έλληνες ψηφοφόροι να πεισθούν πλέον πως το καλό της χώρας βρίσκεται εντός της Ευρώπης. Η φράση με την οποία ξεκινά το μέρος αυτό και μετά την καταληκτική φράση περί ευθύνης «Έχουμε όμως και εμείς ευθύνη», ακούμε το «Με το ΟΧΙ στην Ευρώπη...».

Ήδη μπορούμε να αντιληφθούμε, πως το ΟΧΙ στο δημοψήφισμα σημαίνει «ΟΧΙ» στην Ευρώπη. Πριν εξετάσουμε το «τί θα συμβεί «με το ΟΧΙ στην Ευρώπη» πρέπει να σταθούμε στην παραπάνω φράση. Από εδώ προκύπτει κάτι σημαντικό:

Οι ευθύνες τις οποίες προτείνεται να «επιφορτιστούμε», δεν έχουν να κάνουν με τις «θυσίες που υποφέραμε τα τελευταία χρόνια» αλλά με αυτές που τώρα προέκυψαν λόγω του δημοψηφίσματος. Τώρα, μοιάζει να προτείνεται, είναι η ώρα που πρέπει να γίνουμε υπεύθυνοι, να ενωθούμε και να «αντιληφθούμε το καλό μας».

Το «καλό μας» αυτό, όπως θα δούμε είναι συνυφασμένο με την Ευρώπη. Η φράση *«πιστεύω ότι πρέπει να μείνουμε Ευρωπαίοι»* που ακούγεται στα μέσα περίπου του μέρους αυτού, δείχνει να συγκεντρώνει και την ουσία του επιχειρήματος. Η όλη προσπάθεια του συγκεκριμένου λόγου, μοιάζει να θέλει να καταλήξει σε αυτή τη φράση. Το ζήτημα και το διακύβευμα της περιπέτειας αυτής της χώρας αποτελεί μία άνευ όρων παραμονή στην οικογένεια της Ευρώπης.

Μία από τις αρνητικές συνέπειες μίας ενδεχόμενης εξόδου της Ελλάδας από την Ευρώπη, θα ήταν η απομόνωση. Έννοια γνώριμη και από προηγούμενες αναλύσεις, μοιάζει να αποτελεί κεντρική στην γενική επιχειρηματολογία του «ΝΑΙ». Η φράση *«δεν πρέπει να μείνουμε απομονωμένοι και εξοργισμένοι, κανείς δεν μπορεί να αναλογιστεί τις δραματικές συνέπειες μιας Ελλάδας μόνης, ειδικά με τα τεράστια προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα.»*, μοιάζει να αναδεικνύει μία αγωνία για την «μοίρα» της Ελλάδας ως μόνης και έξω από την «ασφάλεια» της Ευρωπαϊκής αγκαλιάς. Προς την κατεύθυνση αυτή φαίνεται να κινείται και η φράση που ακούγεται λίγο πιο κάτω, *«Μέσα από τη συνεργασία μπορούμε να προχωρήσουμε»*. Τα πράγματα μας λέει θα είναι δραματικά δύσκολα χωρίς τη βοήθεια τη συνεργασία και τελικά τη δυναμική της Ευρώπης που ως άλλη «μητέρα» ξέρει να προστατεύει τα παιδιά της.

Στο ίδιο μήκος κύματος τη ανησυχία διατυπώνεται και ένα ακόμη γνώριμο επιχείρημα, το οποίο αφορά το μέλλον των παιδιών του έθνους. Ο Σάκης Ρουβάς εμφανιζόμενος ως υπεύθυνος πατέρας μας λέει: *«Έχοντας το βλέμμα μου στραμμένο*

στο μέλλον και έχοντας αποκτήσει τρία παιδιά πιστεύω πως πρέπει να μείνουμε Ευρωπαίοι». Και στο σημείο αυτό φαίνεται μία αγωνία για το μέλλον και για τα παιδιά, που μάλλον τίθεται ως δυσοίωνο σε μία Ελλάδα εκτός Ευρώπης.

Η πίστη στην Ευρώπη όμως και η προσπάθεια για παραμονή σε αυτήν, δεν γίνεται μόνο εξαιτίας των φόβων ή ανησυχιών αλλά και για κάτι ακόμα. Όπως φαίνεται να προκύπτει, η πίστη στην Ευρώπη, μοιάζει να διαπνέεται και από κάποιους εθνικιστικούς όρους, δίνοντάς της «μορφή». Η Ευρώπη τείνει να «ελληνοποιείται» σε τέτοιο βαθμό, που η ταυτότητα του Έλληνα μοιάζει τελικά να αποτελείται φυσικά, από ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά, ενώ αντίστοιχα αυτή της Ευρώπης από ελληνικά.

Η απώλεια της ευρωπαϊκής «αγκαλιάς» αποτελεί ταυτόχρονα και ένα είδος απώλειας της σύγχρονης ταυτότητας του Έλληνα. Ακούμε λοιπόν χαρακτηριστικά πως με το *«ΟΧΙ στην Ευρώπη χάνουμε τους φυσικούς μας συμμάχους με τους οποίους μοιραζόμαστε κοινές αξίες και αρχές για την ανθρωπότητα»*. Παρατηρούμε πως οι «σύμμαχοι Ευρωπαίοι» είναι σύμμαχοι φυσικοί. Οι δεσμοί δηλαδή με αυτούς είναι τόσο ισχυροί, καθώς καθορίζονται από την ίδια τη φύση. Η Ελλάδα αποτελεί ένα φυσικό κομμάτι της Ευρώπης και μάλιστα το ισχυρότερο. Οι δύο φράσεις με τις οποίες το βίντεο κλείνει φανερώνουν μία παλιά συγγένεια Ευρώπης και Ελλάδας.

Η συγγένεια αυτή, αναγνωρίζει μάλλον ως γεννήτορα πλέον όχι την Ευρώπη, αλλά την Ελλάδα. Στα τελευταία αυτά λόγια ακούμε πως η Ευρώπη *«είναι απόρροια του ελληνικού πνεύματος, του ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής δημοκρατίας.»* και *«η Ευρώπη είναι λέξη ελληνική, εμείς ΝΑΙ είμαστε η Ευρώπη»*. Και στις δύο φράσεις μπορούμε να αντιληφθούμε μια προσπάθεια εθνικής ανάτασης.

Στο βίντεο αυτό μοιάζει να προτείνεται, πως η ευθύνη «που έχουμε» απέναντι στην Ελλάδα και την «ευρωπαϊκή» της ταυτότητα, είναι τεράστια. Εφόσον η Ευρώπη είναι «δημιούργημά μας», «*Εμείς είμαστε η Ευρώπη*», δεν γίνεται να την απαρνηθούμε. Απορρίπτοντάς την, φαίνεται σαν να απορρίπτουμε τον ίδιο μας τον εαυτό.

Ολοκληρώνοντας, μπορούμε να διαπιστώσουμε ένα τελικά κεντρικό ζητούμενο. Η ανάγκη του «ΝΑΙ» υποκειμένου να παραμείνει η Ελλάδα εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι κομβικής σημασίας. Αυτό που φαίνεται να διακρίνεται καθαρότερα είναι ένας φόβος απώλειας της ευρωπαϊκής του ταυτότητας. Τόσο η προσπάθεια ανάδειξης μίας έντονης ανησυχίας όσο και η προβολή της Ευρώπης ως έννοιας «ελληνικής», φαίνεται να αποτελούν τις δύο γραμμές με τις οποίες διαμορφώνεται το επιχείρημα αυτό.

Το «ανήκειν» στην Δύση, είναι αυτό που κινδυνεύει να χαθεί, γι' αυτό και η προσπάθεια αυτό να σωθεί, φαίνεται να γίνεται στη βάση, ενός σχήματος εθνικιστικού. Η Δύση είναι αυτή στην οποία οι Έλληνες «ανήκουμε» κυρίως γιατί αυτή είναι το δημιούργημά μας. Έτσι προκύπτει τελικά ένα αρκετά περίεργο σχήμα. Η Ευρώπη από «μητέρα» της Ελλάδας που εντός των κόλπου της θα αισθανόμαστε αν μη τι άλλο ασφαλείς, τώρα μετατρέπεται σε «κόρη της», που δεν πρέπει να απαρνηθεί.

Η «ελληνική νεοφιλελεύθερη αρρενωπότητα¹⁵» στην τέχνη

Ο Σάκης Ρουβάς όπως είπαμε στην αρχή αποτελεί έναν από τους πιο αναγνωρίσιμους τραγουδιστές του ελληνικού συγκεκριμένου για τουλάχιστον δύο

¹⁵ Ο όρος προκύπτει μέσα από μία παραλλαγή του ηγεμονικής μετα αποικιοκρατικής αρρενωπότητας του νεοφιλελευθερισμού που προτείνει ο Connell (Connell, 1998). Το σχήμα αυτό, δείχνει να ενσωματώνει κάποια χαρακτηριστικά που συνάδουν με στοιχεία οικονομικού φιλελευθερισμού. Τα στοιχεία αυτά συνδέονται με μία επιχειρηματική λογική μιας παγκοσμιοποιημένης ατζέντας, και με μία τάση, μία τάση υπακοής και πίστης στους κανόνες

δεκαετίες. Η ποπ μουσική, η κατά πολλούς η ωραία εξωτερική του εμφάνιση, τον καθιέρωσαν αυτά τα χρόνια σε έναν από τους «μεγαλύτερους αστέρες» της ελληνικής μουσικής βιομηχανίας.

Ένα μεγάλο μέρος της αναγνωρισιμότητάς του αυτής, φαίνεται να την οφείλει στην εικόνα του ως άνδρας. Πλήθος είναι τα δημοσιεύματα που τον χαρακτηρίζουν ως έναν από τους ωραιότερους Έλληνες άνδρες, ενώ γνωστό είναι επίσης στην Ελλάδα το κλαμπ θαυμαστριών του.

Επιδιώξή στο σημείο αυτό, είναι να αναγνωρίσω στοιχεία της αρρενωπότητάς του, έτσι όπως προβάλλονται στο συγκεκριμένο βίντεο. Μέσα από δεδομένα που το ίδιο το υλικό προσφέρει, θα σκιαγραφηθεί ταυτόχρονα ένα είδος σχήματος, μέσω του εκφράστηκε το «ΝΑΙ» φαντασιακό.

Στο βίντεο αυτό λοιπόν, μπορούμε να διακρίνουμε κάποια σημάδια αρρενωπότητας τα οποία, μπορούν να μας οδηγήσουν. Ένα πρώτο στοιχείο, φαίνεται να αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο στήνεται απέναντι στην κάμερα ο τραγουδιστής και το ύφος με το οποίο απευθύνεται στον εκάστοτε θεατή.

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της ανάλυσης του βίντεο αυτού, ο Ρουβάς στέκεται στο κέντρο του πλάνου και με ύφος θυμωμένου και προσβεβλημένου άνδρα «κοιτά στα μάτια» τον κάθε έναν από εμάς, έχοντας να μας πει κάτι πολύ σοβαρό. Εμφανιζόμενος με μία «απλή – καθημερινή για το βεληνεκές του» μπλούζα, φαίνεται να δίδεται προτεραιότητα στο «φυσικό» του πρόσωπο. Με θαμπό το φόντο που τον πλαισιώνει, διαγράφονται με ευκρίνεια τα χαρακτηριστικά του προσώπου του. Η περιβόητη φυσική του ομορφιά, φαίνεται να χρησιμοποιείται στην περίπτωση αυτή ως όπλο στην προώθηση της εκστρατείας.

Παρά τη χρήση της δύναμης που προσφέρει η ίδια η εικόνα, μέσω της απεικόνισης ενός νέου ωραίου και διάσημου άνδρα, που τον δείχνει να

υπερασπίζεται τη «NAI» επιλογή, στοιχεία για την αρρενωπότητα του Σάκη Ρουβά μπορούμε να αντλήσουμε και μέσα από τον λόγο του.

Ο τραγουδιστής εκτός από το γνωστό τρίπτυχο νέος, ωραίος, και διάσημος, είναι και πατέρας τριών παιδιών. Η ευθύνη του ως πατέρα, τον κάνει όπως λέει να μην σκέπτεται μόνο τον εαυτό του. Ο νέος του ρόλος, δείχνει να τον καθιστά προστατευτικό προς τα παιδιά του, για τα οποία πλέον έχει την ευθύνη του μέλλοντός τους. Αυτός φαίνεται να είναι ο υπεύθυνος για τις επιλογές που θα κρίνουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο το μέλλον τους.

Ο Σάκης Ρουβάς λοιπόν εδώ, φαίνεται να ενσαρκώνει, ένα είδος προτύπου, ενός συγκεκριμένου σχήματος αρρενωπότητας που δείχνει να εκπροσωπεί τη «NAI» επιλογή. Το πρόσωπο του Ρουβά φαίνεται να αποτελεί ένα ηγεμονικό πρότυπο του ιδανικού Ευρωπαίου Έλληνα νέου άνδρα. Η νεότητά, η εξωτερική του εμφάνιση και η «επιτυχημένη» του καριέρα, τείνουν να σχηματοποιούν από τη μία αυτό το δυτικό πρότυπο του νεοφιλελεύθερου δυτικού άνδρα. Ο συνδυασμός των «δυτικών» αυτών στοιχείων με τη πατρική του ιδιότητα και την ανύψωση της ως αξίας υψηλής, έρχονται να συναντήσουν τον «συνειδητοποιημένο Έλληνα».

Αυτόν που ξέρει τη ξεχωριστή θέση του μέσα στην ιστορία και τον κόσμο. Η φράση *«έχοντας βαθιά ριζωμένο μέσα μου το ελληνικό πνεύμα»* αλλά και οι δύο φράσεις με τις οποίες κλείνει το βίντεο αυτό *«Η Ευρώπη είναι απόρροια του ελληνικού πνεύματος, του ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής δημοκρατίας.»* και *«η Ευρώπη είναι λέξη ελληνική, εμείς NAI είμαστε η Ευρώπη»* συνοψίζει συγχρόνως το είδος της ελληνικότητας που επιχειρεί να εκπροσωπεί, ως έχουσα στέρεη έδρα στο παραπάνω είδος αρρενωπότητας.

Πολιτικοί αρχηγοί και «σημαίνοντα» πολιτικά πρόσωπα

Η επόμενη σειρά βίντεο που πρόκειται να αναλυθεί, σχετίζεται με τον τρίτο και τελευταίο φορέα δημοσίου λόγου. Η προσπάθεια ανάλυσης του «ΝΑΙ» πεδίου, φαίνεται να συμπληρώνεται επαρκέστερα, μέσα από την συμπερίληψη των λόγων που άρθρωσαν πολιτικοί εκπρόσωποι, δύο «ασχυρών» πολιτικών κομμάτων της αντιπολίτευσης. Πρόκειται για τα κόμματα της Νέας Δημοκρατίας και του Ποταμιού, οι εκπρόσωποι των οποίων Κώστας Καραμανλής και Σταύρος Θεοδωράκης, απηύθυναν κάλεσμα στον ελληνικό λαό υπέρ του «ΝΑΙ».

Τα βίντεο αυτά δεν επελέγησαν τυχαία. Κριτήριο αποτέλεσε η δυναμική με την οποία αυτά παρουσιάστηκαν στη δημόσια σφαίρα. Και στις δύο περιπτώσεις, οι συγκεκριμένοι πολιτικοί εκπρόσωποι φαίνεται ότι απόλαυσαν ένα ξεχωριστό προνόμιο. Αποτέλεσαν τις μόνες περιπτώσεις από όλους τους πολιτικούς εκπροσώπους των κοινοβουλευτικών κομμάτων, στους οποίους δόθηκε ένα είδος προσωπικού τηλεοπτικού χρόνου. Η άποψή τους για το δημοψήφισμα, φαίνεται να είχε ιδιαίτερη βαρύτητα αν σκεφτεί κανείς και το πλαίσιο, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο οι λόγοι αυτοί αναπαρήχθησαν. Η ιδιαιτερότητα των περιπτώσεων αυτών έγκειται στο γεγονός πως ο λόγος των πολιτικών εκπροσώπων δεν αφορούσε απλά και μόνο τη γνώμη τους, που αρθρώθηκε εντός μίας τηλεοπτικής συνέντευξης. Επρόκειτο όπως θα δούμε και στις δύο περιπτώσεις για ένα προσωπικό κάλεσμα των πολιτικών αυτών προσώπων προς τον «ελληνικό λαό» υπέρ της «ΝΑΙ» επιλογής στο δημοψήφισμα.

Το γεγονός αυτό, εγείρει διάφορους προβληματισμούς, σε σχέση με τον ρόλο των Μ.Μ.Ε. στην διαδικασία της άσκησης πολιτικής. Υπάρχουν και ποια είναι κάθε φορά τα κριτήρια με τα οποία επιλέγεται να φιλοξενηθούν συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις; Και τέλος, που έγκειται η βαρύτητα της απόψεων των συγκεκριμένων

αυτών πολιτικών προσώπων, και πως (και αν) συνδέονται αυτές με τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης;

Τα ερωτήματα αυτά δεν φαίνεται να έχουν εύκολες και τελεσίδικες απαντήσεις. Παρόλα αυτά μέσα από την ανάλυσή, επιδιώκεται να γίνουν φανερές οι ιδιαιτερότητες της κάθε μιας από τις δύο περιπτώσεις, που θα οδηγήσουν στην ανάδειξη του πολιτικού υποκειμένου του «ΝΑΙ» μέσα από το πρίσμα αυτή τη φορά του πολιτικού πεδίου της αντιπολίτευσης.

Η περίπτωση του Κώστα Καραμανλή

Πρώτο παρουσιάζεται το βίντεο του Κώστα Καραμανλή. Η δυναμική του κόμματος της «Νέας Δημοκρατίας», ως κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, στο οποίο ο Καραμανλής ανήκει, αλλά και το βάρος που δόθηκε από τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης στο διάγγελμά του, συντελούν στο να δοθεί η συγκεκριμένη «προτεραιότητα».

Μέσα από την ανάλυση παρόλα αυτά, θα επιδιώξω να αναδείξω πως το συγκεκριμένο πρόσωπο δεν φαίνεται να αποτέλεσε επιλογή εκπροσώπησης του κόμματός του, αλλά μάλλον ότι το μήνυμα – παρέμβαση ήταν προϊόν μίας προσωπικής πρωτοβουλίας.

Πρώην πρόεδρος του κόμματος και πρωθυπουργός την περίοδο πριν την κρίση, ο Κώστας Καραμανλής φαίνεται να απολαμβάνει μεγάλης αποδοχής εντός του κόμματός του. Σε πολλές περιπτώσεις η γνώμη του αποτέλεσε βαρόμετρο των πολιτικών που ακολούθησε ακόμη και ο μετέπειτα πρόεδρος και βασικός αντίπαλος του Αλέξη Τσίπρα Αντώνης Σαμαράς, ενώ σε άλλες σημαντικά στελέχη της Ν.Δ, έκαναν επίσημες συναντήσεις προκειμένου να τον συμβουλευτούν για σοβαρά ζητήματα της παράταξης και της χώρας.

Οι λόγοι για τους οποίους η γνώμη του έχει «βαρύτητα», για θέματα τόσο της παράταξης όσο όμως όπως θα διαπιστώσουμε και του έθνους, δεν είναι θέμα που θα απασχολήσει τη συγκεκριμένη έρευνα. Ωστόσο στοιχεία που θα δούμε και μέσα από τη μελέτη του ίδιου του βίντεο, μπορούν τουλάχιστον να αναδείξουν κάποιες ενδείξεις των αιτιών αυτών.

Έτσι, πριν ξεκινήσουμε, δεν είναι άκαιρο να επισημανθεί η συγγενική σχέση του Κώστα Καραμανλή με τον ιδρυτή της Ν.Δ Κωνσταντίνο Καραμανλή. Η σχέση αυτή μάλιστα γίνεται ευκρινέστερη, όταν κανείς διαπιστώσει το κοινό όνομα το οποίο φέρουν. Κωνσταντίνος ο ένας, Κώστας ο άλλος φαίνεται να προτείνεται μία συνέχεια τόσο του ονόματος, της ιστορίας, όσο προφανώς και των «ορθών» πολιτικών επιλογών. Μεγάλο λοιπόν μέρος της βαρύτητας που ο Κώστας Καραμανλής φέρει ως πολιτικός δείχνει να συνυφαίνεται με τη «ιστορία», η οποία τον συνδέει με ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της ελληνικής και κυβερνώσας Δεξιάς.

Τέλος, στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ο τρόπος με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε διαχειρίστηκαν τον μήνυμα – παρέμβαση του συγκεκριμένου βουλευτή. Το μήνυμά του αυτό, φαίνεται ότι αποτελούσε παρέμβαση «εθνικής σημασίας», αν λάβει κανείς υπ’ όψη του τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το βίντεο αυτό επικοινωνήθηκε. Η πρώτη συνθήκη, αφορά τον χώρο από τον οποίο ο Καραμανλής «μίλησε». Ο χώρος αυτό δεν ήταν κάποιο τηλεοπτικό στούντιο, αλλά προφανώς το πολιτικό του γραφείο.

Η δεύτερη συνθήκη ήταν ο χρόνος τηλεοπτικού χρόνου που του δόθηκε. Τα 4 λεπτά και 8 δευτερόλεπτα που διήρκησε ο λόγος αυτός, εκτός του ότι αποτέλεσε το μεγαλύτερο χρονικά βίντεο της συνολικής «ΝΑΙ» καμπάνιας, φαίνεται ότι ήταν κατά κάτι μόλις μικρότερο από το κεντρικό κάλεσμα του Πρωθυπουργού. Το

βίντεο με το μήνυμα του Καραμανλή, μπορεί κατά την άποψή μου να θεωρηθεί εφάμιλλο του διαγγέλματος Τσίπρα, αν αναλογιστεί κανείς πως τα Μ.Μ.Ε, τηλεόραση και ραδιόφωνο, έκαναν απευθείας σύνδεση, διακόπτοντας όπως έκαναν και στην περίπτωση Τσίπρα την κανονική ροή του προγράμματός τους.

Ξεκινώντας την ανάλυση, επιλέγεται να μην ακολουθηθεί η σειρά με την οποία κινείται το επιχείρημα του Κώστα Καραμανλή. Στην αρχή αυτής της ανάλυσης θα επιδιώξω να διασαφηνίσω τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το βίντεο αυτό δημιουργήθηκε. Αρχίζοντας από το σημείο αυτό, ευελπιστώ να αναδειχθεί ήδη από την αρχή ένα είδος βαρύνοντα ρόλου, τον οποίο κλήθηκε «να παίξει» το συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο στην ασυνήθη για τα ελληνικά δεδομένα συγκυρία του δημοψηφίσματος.

Περνώντας λοιπόν στο υλικό, μπορούμε να διαπιστώσουμε τη βαρύτητα του λόγου του, μέσα από την εξέταση τόσο της δομής και του σκηνοθετικού «στησίματος» του βίντεο αυτού όσο και μέσα από το περιεχόμενό του.

Σκηνοθετικά το βίντεο μοιάζει να επιδιώκει ένα πολύ επίσημο «τόνο». Όπως προαναφέρθηκε το μήνυμα - παρέμβαση του Κ. Καραμανλή δεν εξελίσσεται σε κάποιο τηλεοπτικό στούντιο ή σε κάποιο εξωτερικό χώρο, αλλά στο προσωπικό πολιτικό του γραφείο. Ένα πρώτο δείγμα της βαρύνουσας σημασίας των όσων έχει να μας πει φαίνεται να επιβεβαιώνεται από αυτό ακριβώς το γεγονός. Το μήνυμα που είχε ο Καραμανλής αποφασίσει να επικοινωνήσει, ήταν τόσο «σοβαρό» που τα τηλεοπτικά δίκτυα ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά του στο γραφείο του. Οι απευθείας μεταδόσεις που έγιναν σε όλους τους κεντρικούς τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς φαίνεται να δείχνουν πως αυτά που έχει να πει, αφορούσαν όλους τους Έλληνες πολίτες.

Το σκηνικό λοιπόν στήνεται στο «βαρύ» πολιτικό του γραφείο. Ο Κ. Καραμανλής εμφανίζεται με κοστούμι και γραβάτα καθήμενος σε αυτό, ενώ πίσω του βρίσκεται μία βιβλιοθήκη. Το πολιτικό του εκτόπισμα, μοιάζει να ενισχύεται επίσης και από τα αντικείμενα που βρίσκονται εκεί. Χαρακτηριστική η κορνίζα στα δεξιά της, στην οποία απεικονίζεται ο θεός του και κατά πολλούς «εθνάρχης» Κωνσταντίνος Καραμανλής. Η εικόνα ολοκληρώνεται με τις δύο σημαίες της Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την πρώτη να «στέκει» στα δεξιά και τη δεύτερη στα αριστερά του.

Η κορνίζα με την απεικόνιση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, οι σημαίες της Ελλάδας και της Ε.Ε, το «βαρύ» και «επίσημο» σκηνικό, φαίνεται να αποτελούν τη σκηνοθετική προσπάθεια ανάδειξης ενός πολιτικού, η αξία του οποίου είναι μεγάλη. Η προσπάθεια υπογράμμισης μίας πολιτικής φυσιογνωμίας, φαίνεται να επιτελείται μέσα από μία προσπάθεια ανάδειξης μιας κληρονομικής συνέχειας την οποία ο Κώστας Καραμανλής φέρει ως διάδοχος.

Η ισχύς όμως της «πολιτικής του αξίας», δεν φαίνεται να περιορίζεται μόνο μέσα από τις σκηνοθετικές παρεμβάσεις αυτές. Το ίδιο το περιεχόμενο του λόγου του δείχνει να κινείται και αυτό προς αυτήν την κατεύθυνση, στο σημείο όπου ο Κ. Καραμανλής αναφέρει τους λόγους για τους οποίους ο ίδιος οδηγήθηκε στο να επικοινωνήσει τις σκέψεις του. Έτσι τον ακούμε χαρακτηριστικά να αναφέρει: *«Μοιράζομαι αυτές τις σκέψεις μαζί σας όχι γιατί έχω οποιαδήποτε προσωπική επιδίωξη - το τελευταίο που επιθυμώ είναι να εμπλακώ σε κομματικούς ανταγωνισμούς και διενέξεις. Αισθάνομαι όμως την υποχρέωση να σας πω – όπως πάντα –την αλήθεια.»*

Εξετάζοντας προσεκτικά την παραπάνω δήλωση, μπορούμε να κάνουμε κάποιες διαπιστώσεις. Το μήνυμα – παρέμβαση του Κ. Καραμανλή φαίνεται να

ήταν προϊόν μίας προσωπικής του πρωτοβουλίας και δεν φαίνεται να μιλά ως πολιτικός εκπρόσωπος του κόμματος στο οποίο ανήκει. Ο ίδιος φαίνεται λοιπόν να απευθύνεται στον ελληνικό λαό ως Κ. Καραμανλής, ο οποίος σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές στέκεται πέρα από κόμματα και ανταγωνισμούς. Όπως λοιπόν, μας εξηγεί στη συνέχεια, δεν έχει κάποια επιδίωξη προσωπική. Αυτό που τον ωθεί είναι μία ηθική υποχρέωση που νιώθει για να πει την αλήθεια. Γιατί όμως νιώθει την υποχρέωση αυτή και από πού αντλείται αυτή η «έπαρση» του ότι αυτός αποτελεί τον «ιδανικό διαφωτιστή»;

Ενδιαφέρον παρουσιάζει στο σημείο αυτό η φράση «όπως πάντα». Ο Κ. Καραμανλής δείχνει να φημίζεται για την αλήθεια των λόγων. Το «όπως πάντα» που τονίζει κάνοντας παύση πριν και μετά από αυτό, φαίνεται να δείχνει πως σε όλες τις κρίσιμες στιγμές που πέρασε το έθνος στο παρελθόν, ο ίδιος ως «πρώτος πολίτης» στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων και μίλησε τη γλώσσα της αλήθειας στο λαό του. Μία τέτοια συνθήκη, κατά την οποία ο Κ. Καραμανλής «είπε την αλήθεια» και ας ήταν σκληρή, αποτέλεσαν οι προ των εκλογών δηλώσεις του 2009.

Η λιτότητα που πρότεινε ως προληπτικό μέτρο για μία κρίση που διέβλεπε ότι θα χτυπήσει την Ελλάδα, τον έκανε να χάσει τη μάχη των εκλογών από έναν αντίπαλο που διατείνονταν ότι «λεφτά υπάρχουν». Όταν αποδείχθηκε πως τα λεφτά δεν υπήρχαν τελικά και ότι ο νέος τότε πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου «αναγκάστηκε» να θέσει την Ελλάδα κάτω από έναν μηχανισμό στήριξης με το πρώτο μνημόνιο, πολλοί ήταν εκείνοι που έσπευσαν τότε να παραδεχτούν τις «έντιμες» προειδοποιήσεις του Καραμανλή.

Έτσι και σε αυτή την περίπτωση ο Κ. Καραμανλής φαίνεται να «αισθάνθηκε» την ίδια υποχρέωση απέναντι στο έθνος του. Το «μεγάλο πολιτικό του κύρος», δείχνει να πιστοποιείται μέσα από δύο διαφορετικούς δρόμους. Από τη μία η βαριά

κληρονομιά του ως απογόνου του «εθνάρχη» Κωνσταντίνου Καραμανλή, ενώ από την άλλη η υπογράμμιση των προσωπικής του πορείας μέσω της έμφασης στην «έντιμη και ειλικρινή» στάση του απέναντι στον ελληνικό λαό, μοιάζουν να αποτελούν τα εχέγγυα εκείνα που μάλλον τον καθιστούν στην ιστορία ως έναν νέο «εθνάρχη».

Η υπερκομματικότητα, σε συνδυασμό με τις «αγνές του προθέσεις», φαίνεται τελικά να αποτελούν τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας αυτής. Η παρέμβασή του μοιάζει τελικά να έρχεται ως προσωπική πρωτοβουλία που δικαιολογείται από τον υπερκομματική και ανιδιοτελή στάση που μόνο ένας «πατέρας» του έθνους θα μπορούσε να κρατήσει.

Η παρέμβαση του Κ. Καραμανλή ως ένα πρόσωπο με μεγάλη εθνική σημασία, μπορεί να επιβεβαιωθεί όμως και μέσα από το πώς διαρθρώνεται το καθεαυτό επιχείρημα. Μέσα από το λόγο του μπορούμε να αντιληφθούμε πως αυτό που διακυβεύεται στο δημοψήφισμα είναι κάτι παραπάνω από οικονομικό. Η προειδοποίηση του «εθνάρχη» ίσως δεν θα γινόταν αν οι κίνδυνοι από μία ενδεχόμενη «λάθος» απόφαση δεν επηρέαζαν την ίδια την υπόσταση του έθνους.

Ο Κ. Καραμανλής λοιπόν δείχνει να απευθύνεται αρχικά σε όλους τους Έλληνες. Η προσφώνηση *«Ελληνίδες, Έλληνες»*, δείχνει πως η δήλωση που προτίθεται να κάνει αφορά όλους Έλληνες. Έτσι ξεκινά θέτοντας με έναν τρόπο το θέμα, λέγοντας πόσο σοβαρές είναι οι στιγμές που διανύει το έθνος. Η φράση *«Έρχονται κάποιες στιγμές, στις οποίες διακυβεύονται πάρα πολλά σε πολύ λίγο χρόνο»*, δείχνει πως οι στιγμές αυτές μάλιστα είναι πάρα πολύ κρίσιμες γιατί ενέχουν μία ανάγκη γρήγορων αποφάσεων.

Στη συνέχεια επιλέγει να κάνει μία αναδρομή στο παρελθόν, προσπαθώντας να τονίσει την αντιστοιχία κρίσιμων εθνικών καταστάσεων και τους δύο

ενδεχόμενους τρόπους με τους οποίους το έθνος τους αντιμετώπισε. Έτσι, ακούμε πως *«όποτε τέτοιες ιστορικές προκλήσεις τις αντιμετωπίσαμε με ενότητα και ψυχραιμία επιτύχαμε ως έθνος, ενώ όποτε επικράτησε «ο διχασμός και η απερισκεψία – υποστήκαμε συμφορές.»*. Κλειδί όπως φαίνεται για την «σωστή» αντιμετώπιση σοβαρών εθνικών προκλήσεων αποτελεί η ψυχραιμία και η εθνική ενότητα. Οι εθνικές συμφορές όπως προτείνει «χτύπησαν» την Ελλάδα όποτε διχάστηκε και αποφάσισε παρορμητικά και χωρίς λογική.

Μία τέτοια πρόκληση είναι και αυτή που «τώρα» μέσω του δημοψηφίσματος η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει. Η στάση που οι Έλληνες και οι Ελληνίδες θα κρατήσουν – με γνώμονα την εθνική ενότητα και τη λογική, ή την απερισκεψία και τον διχασμό, φαίνεται πως θα κρίνει αν η νέα αυτή εθνική πρόκληση θα καταλήξει σε εθνική επιτυχία ή συμφορά.

Όπως ακούμε, ένα «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα δεν αφορά τα μέτρα, και *«ούτε αποτελεί διαπραγματευτικό όπλο»*. *«Όσοι καλοπροαίρετα»* πιστεύουν κάτι τέτοιο *«σφάλλουν σοβαρά»*. Επιδιώκοντας μία μορφή προσέγγισης των «ΟΧΙ» ψηφοφόρων με τη χρήση του επιρρήματος «καλοπροαίρετα» δείχνει το δρόμο προς την επίτευξη της πολυπόθητης εθνικής ενότητας. Η αγωνία του «εθνάρχη» που σκοπό έχει να δείξει το «καλό και συμφέρον» της πατρίδας «ενώνοντας» τους Έλληνες είναι όπως φαίνεται να τονίσει το «σφάλμα» αυτό. Τα έντονα παράπονα των πιο αδύναμων πολιτών έναντι στα «σφάλματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε αυτά των Ελλήνων πολιτικών», δεν δικαιολογούν την «ΟΧΙ» επιλογή. Το «ΟΧΙ» όπως τονίζει παρακάτω *«θα ερμηνευτεί από όλους, σε όλο τον κόσμο ως επιλογή αποχώρησης από την καρδιά της Ευρώπης»*.

Κάτι τέτοιο λοιπόν δεν θα έχει μόνο οικονομικές συνέπειες που μάλιστα θα πλήξουν «κυρίως αυτούς τους αδύναμους πολίτες», αλλά κυρίως θα είναι εθνικές.

Η ψήφος πρέπει να αποφασιστεί με σωστό τρόπο *«για λόγους πρώτα απ' όλα εθνικούς»*.

«Η εθνική ασφάλεια πρέπει κατά τον Κ. Καραμανλή να αποτελέσει λοιπόν *«το υπέρτατο κριτήριο της λήψης αποφάσεων»*. Στο σημείο αυτό, ίσως αρθρώνεται το σημαντικότερο στοιχείο του επιχειρηματός του. Πάνω από κάθε ανταγωνισμό και πολιτικές διενέξεις ανώτατο κριτήριο για αποφάσεις εθνικής σημασίας πρέπει να αποτελεί αυτό της «εθνικής ασφάλειας». Το κριτήριο αυτό όπως τονίζει, το γνωρίζουμε *«όλοι όποιοι έχουμε γεννηθεί σε αυτή τη δύσκολη και ασταθή γειτονιά του κόσμου, όπως εμείς οι Έλληνες»*.

Η ιδιαιτερότητα που εδώ τονίζεται φαίνεται να έχει αυτή τη φορά να κάνει με τη γεωπολιτική θέση της χώρας. Οι κίνδυνοι που διατρέχει λοιπόν η Ελλάδα είναι *«ζωτικής σημασίας»* ακόμη και για την ύπαρξή της. Η χώρα μπορεί και να μην συνεχίσει να υπάρχει όπως την ξέραμε να η απόφασή μας δεν προκύψει κατόπιν ώριμης και πάνω από όλα εθνικής σκέψης. Η επιχειρηματολογία του, καταλήγει και σε αυτό το βίντεο με μία καταφατική δήλωση - προτροπή.

Στο τέλος ακούμε λοιπόν τα εξής: *«Πιστεύω πως η Ευρώπη είναι το σπίτι μας, πιστεύω ότι η Ελλάδα είναι αναπόσπαστο κομμάτι της Ενωμένης Ευρώπης. Κι αυτό, πρέπει να το επιβεβαιώσουμε αποφασιστικά. Την Κυριακή λέμε «ΝΑΙ» στην Ευρώπη. Με σύνεση, με ενότητα, με εθνικό φρόνημα, με σεβασμό στις θυσίες των Ελλήνων.»* Το βίντεο λοιπόν αυτό καταλήγει στην κατάφαση στην Ευρώπη. Την Κυριακή «πρέπει» να πούμε «ΝΑΙ» στην Ευρώπη ψηφίζοντας λογικά και με γνώμονα το εθνικό φρόνημα και χωρίς απερίσκεψιες να σεβαστούμε τις θυσίες των Ελλήνων.

Η «πατριαρχική» αρρενωπότητα¹⁶.

Στο βίντεο αυτό, φαίνεται πως έχουμε ένα νέο σχήμα αρρενωπότητας, στο πεδίο του «ΝΑΙ». Όπως ελπίζω να έγινε φανερό, το πρόσωπο του Κ. Καραμανλή, ενσαρκώνει το είδος αυτό του πολιτικού ηγέτη, που χαρακτηρίζεται ως «εθνάρχης». Ο Κ. Καραμανλής φαίνεται να συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία εκείνα, που τον καθιστούν άξιο συνεχιστή του προγόνου του.

Ως ο νέος «εθνάρχης» ως «πατέρας» του έθνους λοιπόν, πρέπει όπως φαίνεται να ενσωματώνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τόσο από πλευράς εμφάνισης και ύφους όσο και από πλευράς περιεχομένου των λόγων του, η φιγούρα του Κώστα Καραμανλή μοιάζει να παρουσιάζει συγκεκριμένες «πατρικές προδιαγραφές».

Από πλευράς εμφάνισης λοιπόν, παρατηρήσαμε τον τρόπο με τον οποίο ο Κ. Καραμανλής παρουσιάστηκε μπροστά στην κάμερα. Ντυμένος ως ένας «παραδοσιακός πολιτικός ηγέτης», με κοστούμι και γραβάτα, σε συνδυασμό όπως είδαμε με το «βαρύ σκηνικό» του γραφείου του, φαίνεται ότι επιδίωξή του ήταν η επίδειξη του πολιτικού του κύρους μέσα από αυτήν. Η εικόνα ενός «ηγέτη» στο πολιτικό του γραφείο, αποτελεί μία από τις πιο αντιπροσωπευτικές απεικονίσεις ηγετών του παρελθόντος.

Ο χρόνος που επέλεξε να επέμβει σε αυτή την «κρίσιμη» για το έθνος καμπή, αποτέλεσε επίσης ένα στοιχείο που θα χαρακτήριζε μία παραδοσιακή πατρική φιγούρα. Η στιγμή αυτή κατά τον ίδιο ήταν κρίσιμη, ακριβώς γιατί αυτό που διακυβεύονταν στο δημοψήφισμα ήταν υψίστης εθνικής σημασίας. Από την άλλη σημαντικός φαίνεται να ήταν και ο τρόπος με τον οποίο το συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο χειρίστηκε «τον κίνδυνο» αυτό. Κάτω από την πίεση μίας «ηθικής

¹⁶ Περιγράφω τη συγκεκριμένη αρρενωπότητα ως «πατριαρχική», εκκινώντας από τη θέση της «ηγεμονικής αρρενωπότητας» του Connell και συγκεκριμένα αυτή που νοηματοδοτείται μέσα από ένα πατριαρχικό σύστημα ιεραρχίας (Connell, Messerschmidt 2005).

υποχρέωσης», που κινείται υπερκομματικά και χωρίς ιδιοτέλεια, η αγάπη του για το έθνος φαίνεται να αποτέλεσε το βασικό κίνητρο.

Ως πατέρας του έθνους λοιπόν, απευθύνεται στα «παιδιά» του, στις Ελληνίδες και τους Έλληνες. Προτρέποντάς τους να ενωθούν, προτείνει να αφήσουν τους μικρο-ανταγωνισμούς και να «βάλουν μπροστά» το συμφέρον της μητέρας τους της Ελλάδας. Προστατευτικός απέναντι στο ηθικό του χρέος του για την Ελλάδα, φαίνεται να επιδιώκει την εξασφάλιση της υπόστασής της μέσα από την προσπάθεια επίτευξης της εθνικής ενότητας. Κριτήριο των «παιδιών» της Ελλάδας, παρά τις διαφορές πρέπει να αποτελέσει η «ασφάλειά» της.

Μπροστά στις «κοινές ανησυχίες» που όλοι οι Έλληνες μοιραζόμαστε, αντιλαμβανόμενοι την ασταθή της θέση μέσα στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα, το «παν» είναι απλώς να σκεφτούμε λογικά. Η κοινή μοίρα όσων έχουμε γεννηθεί εντός των κόλπων της, μοιάζει τελικά να αποτελεί και τον λογικό μας «μπούσουλα». Τα παιδιά της Ελλάδας πρέπει να κατανοήσουμε πως σε αυτό το δημοψήφισμα αυτό που διακυβεύεται φαίνεται να είναι η «ασφάλεια της μητέρας»

Η περίπτωση του Σταύρου Θεοδωράκη

Η δεύτερη περίπτωση που εξετάζεται, είναι αυτή τη φορά ενός εν ενεργεία πολιτικού αρχηγού. Ο λόγος για τον Σταύρο Θεοδωράκη, πρόεδρο του κόμματος του «Ποταμιού», ενός σχηματισμού που φαίνεται να ανήκει στις προοδευτικές δυνάμεις του κέντρου. Όπως ο ίδιος ο αρχηγός δηλώνει στη συνέντευξη τύπου της 4^{ης} Μαρτίου του 2014 *«Το Ποτάμι αποτελεί μια πρωτοβουλία για να δώσει έκφραση σε πολίτες που θέλουν να εκφραστούν και δυσφορούν με το κομματικό κατεστημένο. Δεν είναι ούτε στη δεξιά, ούτε στην αριστερά. Είναι μετριοπαθές, προσανατολισμένο*

στην Ευρώπη και προτάσσει τη συνεννόηση ως βασικό μέσο για την έξοδο από την κρίση»¹⁷.

Εστιάζοντας στην παραπάνω δήλωση, μπορούμε να διακρίνουμε ότι το κόμμα του «Ποταμιού» φαίνεται «να ήρθε» στο πολιτικό προσκήνιο της Ελλάδας ως μία εναλλακτική λύση, που χωρίς «πολιτικές ταμπέλες» και στερεοτυπικά κολλήματα ήρθε να «σπάσει» το πολιτικό κατεστημένο τόσο της αριστεράς όσο και της δεξιάς. «Μετριοπαθές και φιλοευρωπαϊκό» ήδη από τη δημιουργία του, θεωρεί την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση ως το μόνο δρόμο εξόδου της Ελλάδας από την κρίση.

Το κόμμα του «Ποταμιού» λοιπόν φαίνεται να παρουσιάζεται ως μία δύναμη του κέντρου. Η φράση *«Δεν είναι ούτε στη δεξιά, ούτε στην αριστερά. Είναι μετριοπαθές.»*, δείχνει να αποτυπώνει μία πολιτική στάση, που δεν αποδέχονταν συγκεκριμένες ταμπέλες και ιδεολογίες, τάση που φαίνεται γενικώς διάχυτη στην περίοδο των τελευταίων χρόνων στο ελληνικό συγκείμενο.

Η στάση του η οποία διαμορφώνεται έξω από πολιτικές ιδεολογίες και όπως πολλές φορές ο ίδιος δηλώνει για την Αριστερά «πολιτικές ιδεοληψίες» το «Ποτάμι» όντας μετριοπαθές Ευρωπαϊκό κόμμα που βασίζει τις προτάσεις του στην ιδιωτική πρωτοβουλία, δείχνει πιο κοντά στη δεξιά απ' όσο τελικά διατείνεται.

Έτσι, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, και αυτό το βίντεο αποτελεί ένα προσωπικό κάλεσμα που «έπαιξε» σε κεντρικό Μαζικό Μέσο εν είδει διαγγέλματος. Ο Σταύρος Θεοδωράκης ήταν αυτός που αυτή τη φορά «είχε την ευκαιρία», να κάνει και αυτός μία δήλωση - κάλεσμα υπέρ της «ΝΑΙ» επιλογής. Το κανάλι στο οποίο φιλοξενήθηκε ο λόγος του, ήταν το «MEGA Channel» ένας «ισχυρός» τηλεοπτικός σταθμός της Ελλάδας. Σημειωτέον, ότι στο συγκεκριμένο

¹⁷ Για ολόκληρη τη συνέντευξη βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=PtkAdw8IgVs>

κανάλι ο νυν πρόεδρος του «Ποταμιού» εργαζόταν πριν την ίδρυση του κόμματός του ως δημοσιογράφος και παρουσιαστής δημοφιλούς εκπομπής.

Το βίντεο αυτό φέρει τον τίτλο **«Ναι» για μην αποκολληθούμε από την Ευρώπη**, ενώ δεν υπάρχει στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του YouTube. Βρέθηκε μετά από έρευνα των τηλεοπτικών δηλώσεων των πολιτικών αρχηγών στο διαδίκτυο, στη σελίδα της εφημερίδας του «ΒΗΜΑΤΟΣ», εφημερίδας που ανήκει μάλιστα στον ίδιο εκδοτικό όμιλο με το συγκεκριμένο τηλεοπτικό κανάλι. Όπως αναφέρθηκε, το βίντεο αυτό επελέγη, για τον τρόπο με τον οποίο το κανάλι αυτό επέλεξε να φιλοξενήσει τη δήλωση – έκκληση του συγκεκριμένου πολιτικού αρχηγού και τη μορφή της προσωπικού λόγου την οποία η δήλωση αυτή παρουσίαζε.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε αρχικά το βίντεο αυτό δημιουργήθηκε προκειμένου να φιλοξενηθεί στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων. Η λεζάντα που εμφανίζεται στο κάτω μέρος της οθόνης με τα βασικά σημεία του λόγου του Θεοδωράκη, διακρίνουμε το λογότυπο των ειδήσεων «MEGA ΓΕΓΟΝΟΤΑ». Το γεγονός αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον για έναν κυρίως λόγο. Η δήλωση του συγκεκριμένου πολιτικού αρχηγού, δεν παρουσιάστηκε ζωντανά στο δελτίο αυτό, όπως γενικά συνηθίζεται. Η μορφή της δήλωσής του δεν έγινε όπως είπαμε στο πλαίσιο συνέντευξης. Η πολιτική αυτή έκκληση μαγνητοσκοπήθηκε. Το πρόσωπο που φιλοξενείται μίλησε αποκλειστικά στο «MEGA Channel» έχοντας την ευκαιρία και τον χώρο να επικοινωνήσει το μήνυμά του, με τον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος ήθελε.

Με τη μορφή προσωπικής έκκλησης, ο Σταύρος Θεοδωράκης προτρέπει τους Έλληνες και Ελληνίδες ψηφοφόρους να ψηφίσουν «ΝΑΙ» στο επικείμενο δημοψήφισμα. Το βίντεο ξεκινά με τη λεζάντα να αναγράφει το όνομα και την

ιδιότητά του ενώ στα δεξιά όπως προαναφέρθηκε εμφανίζεται το «MEGAFEGONOTA». Η φράση με την οποία ξεκινά το βίντεο αυτό, «Σε καλώ» δίνει τον τόνο μίας προσωπικής απεύθυνσης. Ο πρόεδρος του κόμματος του «Ποταμιού» και «χωρίς δήθεν επισημότητες» δείχνει μία διάθεση άμεσης επικοινωνίας με τον ψηφοφόρο του σε ένα θέμα που φαίνεται πολύ σοβαρό.

Αυτό για το οποίο λοιπόν τον καλεί, είναι *«να μην κόψει το τελευταίο σκοινί που μας συνδέει με την Ευρώπη»*. Ήδη από την αρχή της δήλωσής το θέμα που τίθεται, αφορά τη σχέση του δημοψηφίσματος με την Ευρώπη. Και σε αυτή την περίπτωση, το διακύβευμα του δημοψηφίσματος μοιάζει να μην σχετίζεται με τα οικονομικά μέτρα που η Ευρωπαϊκή Ένωση πρότεινε αλλά το «ΝΑΙ» ή το «ΟΧΙ» φαίνεται και πάλι να αφορά την παραμονή ή μη της Ελλάδας σε αυτή. Βασικό άξονα της επιχειρηματολογίας και εδώ αποτελεί η Ευρώπη. Μία «λάθος» απόφαση στο δημοψήφισμα, φαίνεται λοιπόν να είναι ικανή να «κόψει το σκοινί» σύνδεσης με την Ευρώπη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η φράση *«το τελευταίο»*, υπονοώντας πως όλες οι υπόλοιπες συνδέσεις έχουν ήδη κοπεί, προφανώς λόγω των πολιτικών του ΣΥΡΙΖΑ.

Θεωρώντας λοιπόν ως δεδομένο το τί πραγματικά διακυβεύεται με το δημοψήφισμα αυτό, ο Σ. Θεοδωράκης, προχωρά σε μία παράθεση λόγων τους οποίους ο εκάστοτε ψηφοφόρος πρέπει να σκεφτεί πριν *«αποκόψει τελικά αυτό το σκοινί»* σύνδεσης με την Ευρώπη. Έτσι προτείνει να σκεφτεί κανείς, *«τα παιδιά που θέλουν να σπουδάσουν, τους γέροντες με τις χαμηλές συντάξεις, τους αγρότες που δεν έχουν περιουσίες και τις ανύπαντρες μητέρες.»*

Εξετάζοντας το παραπάνω παράθεμα μπορούμε αρχικά να διαπιστώσουμε, ότι αυτό που πρέπει ο καθένας από εμάς να σκεφτεί, αφορά κάποιες συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες που κατά το επιχείρημά του θα πληγούν, αν η Ελλάδα φύγει από

την Ευρώπη. Έτσι παρατηρούμε πως οι ομάδες που παρουσιάζονται ευάλωτες είναι τα παιδιά, οι γέροντες, οι αγρότες και οι γυναίκες. Κάθε μία από τις κοινωνικές ομάδες αυτές, φαίνεται να παρουσιάζουν κάποιες ευαισθησίες. Μία ενδεχόμενη έξοδος της Ελλάδας από το Ευρώ θα είχε επομένως τραγικές συνέπειες στις ομάδες αυτές. Έξω από την Ευρώπη η Ελλάδα θα είναι αδύναμη, να προσφέρει τα βασικά εχέγγυα για μία «αξιοπρεπή» ζωή. Χωρίς την Ευρώπη τα παιδιά δεν θα έχουν τη δυνατότητα να σπουδάσουν, οι γέροντες δεν θα παίρνουν ούτε τη χαμηλή σύνταξη που παίρνουν σήμερα, ενώ οι φτωχοί αγρότες δεν θα επιβιώσουν. Για τις ανύπαντρες μητέρες δεν γίνεται κάποιο σχόλιο. Αυτό που μπορούμε ίσως να υποθέσουμε είναι ότι σε μία μη ευρωπαϊκή Ελλάδα η ανύπαντρη μητέρα μπορεί και να μην αναγνωρίζεται.

Οι συνέπειες επομένως για τις «αδύναμες» κοινωνικές ομάδες μοιάζουν καταστροφικές. Το επιχείρημα του Θεοδωράκη φαίνεται να εστιάζει σε μία κατεύθυνση της λεγόμενης κοινωνικής πολιτικής και δικαιωμάτων. Φαίνεται να υποστηρίζεται πως αυτά που φαίνονται δεδομένα, αν και δεν λειτουργούν καλά, θα κινδυνέψουν να χαθούν εντελώς σε μια ενδεχόμενη περίπτωση εξόδου.

Τελειώνοντας το μέρος αυτό που αφορούσε το τί κανείς όφειλε να σκεφτεί πριν ψηφίσει, το πλάνο αλλάζει στιγμιαία λαμβάνοντας μία άλλη κάμερα για να ξαναγυρίσει και πάλι στο πρόσωπο του Σ. Θεοδωράκη. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ένα νέο τρόπο με τον οποίο απευθύνεται αυτός στους θεατές. Από το β' ενικό που είχαμε προηγουμένως «Σε καλώ», τώρα έχουμε την προσφώνηση «Φίλες και Φίλοι». Πλέον ο λόγος του, φαίνεται να απευθύνεται στο σύνολο των ψηφοφόρων και όχι σε έναν έναν ξεχωριστά.

Το επιχείρημα συνεχίζει λοιπόν όπως θα δούμε, στη βάση του προηγούμενου συλλογισμού. Τα αγαθά που μέχρι πρότινος «απολάμβαναν οι ευάλωτες κοινωνικές

ομάδες», λόγω της ύπαρξης της Ελλάδας εντός Ευρώπης, φαίνονται δεδομένα, αλλά δεν είναι. Ακούμε λοιπόν τον ομιλητή να διατυπώνει μια αρκετά γενικόλογη διαπίστευση: *«Η ζωή μας είναι φτιαγμένη από το καλό το καλύτερο, το κακό, το χειρότερο. Αυτή τη στιγμή είμαστε στο κακό και μας λένε ότι δεν υπάρχει χειρότερο. Υπάρχει και το ξέρουμε.»*. Μέσα από αυτό το παράθεμα μπορούμε να παρατηρούμε στοιχεία σύνδεσης με τον προηγούμενο συλλογισμό.

Το γεγονός δηλαδή ότι «είμαστε ήδη σε μία κακή κατάσταση», δεν σημαίνει «ότι είμαστε στη χειρότερη». «Το χειρότερο που ξέρουμε ότι υπάρχει» ίσως βρίσκει αναφορές στην «ανυπόφορη και καταστροφική» κατάσταση που θα βιώσουν οι ευάλωτες αυτές κοινωνικές ομάδες μετά την ενδεχόμενη έξοδο. Ανάμεσα στις τέσσερις καταστάσεις του ζην που προτείνει ο Θεοδωράκης ότι υπάρχουν, εμείς βρισκόμαστε στην κακή. Όμως πρέπει να σκεφτούμε ότι σίγουρα δεν είμαστε στη χειρότερη, στην οποία θα βρεθούμε αν δεν σκεφτούμε σωστά.

Το βίντεο κλείνει, με μία γνώριμη προτροπή: *«Κράτα λοιπόν την Ελλάδα ανοιχτή. Μην ενδώσεις στις κραυγές και αποφάσισε με το χέρι στην καρδιά – Ναι για την Ελλάδα.»* Πρόκειται για την τελική προτροπή με την οποία η έκκληση του συγκεκριμένου πολιτικού αρχηγού κλείνει. Φαίνεται πως προκειμένου να μη δούμε τα χειρότερα που μία μη Ευρωπαϊκή Ελλάδα θα φέρει, πρέπει τελικά «η χώρα να μείνει ανοιχτή». Το ζήτημα της «ανοιχτότητας», το συναντήσαμε και σε άλλες εκστρατείες του «ΝΑΙ». Και εδώ η έννοια αυτή μοιάζει να συνυφαίνεται με το γεγονός του «ανήκειν» στην Ευρώπη. Έξω από αυτήν, η χώρα θα βρεθεί «απομονωμένη». Η Ελλάδα «πρέπει να μείνει ανοιχτή» προς την Ευρώπη, προκειμένου τα χειρότερα να αποφευχθούν.

Σημαντική φαίνεται και η συνέχεια της φράσης, *«Μην ενδώσεις στις κραυγές και αποφάσισε με το χέρι στην καρδιά»*. Η φράση αυτή δείχνει να περιέχει μία

σημαντική αντίφαση στον τρόπο που ο αρχηγός του «Ποταμιού» καλεί τους ψηφοφόρους τελικά να αποφασίσουν. Εξετάζοντας πιο προσεκτικά τη φράση αυτή, μπορούμε να διαπιστώσουμε δύο μέρη τα οποία φαίνεται κατά κάποιον τρόπο «να ακυρώνουν» το ένα το άλλο. Στο πρώτο φαίνεται σαν να προτείνεται η λογική. Ο Σ. Θεοδωράκης καλεί τους ψηφοφόρους του να μην ενδώσουν στις κραυγές αυτών που προτείνουν την «ΟΧΙ» επιλογή.

Οι εκπρόσωποι του «ΟΧΙ» δεν προτείνουν αλλά μάλλον κραυγάζουν «αντιδρώντας» παρορμητικά και χωρίς επιχειρήματα. Η «πίστη στη λογική» από την άλλη μοιάζει να χάνεται όταν στο τελείωμα της φράσης, μας εκπλήσσει η προτροπή *«και αποφάσισε με το χέρι στην καρδιά – ΝΑΙ για την Ελλάδα»*. Το «ΝΑΙ» για την Ελλάδα στο κλείσιμο του βίντεο αυτού, φαίνεται πως πλέον δεν είναι θέμα λογικής επεξεργασίας των συνεπειών μιας Ελλάδας έξω από την Ευρώπη, αλλά τελικά φαίνεται να προτείνεται ως απόρροια συναισθηματικής απόφασης. Η καρδιά είναι αυτή που τελικά θα δείξει το σωστό δρόμο *«για την Ελλάδα»*. Η καρδιά που θέλει κάτι θετικό τελικά για την Ελλάδα. Το «ΝΑΙ», μοιάζει να απευθύνεται όχι στο δημοψήφισμα αλλά σε μια αόριστη έννοια της Ελλάδας, το «καλό» της οποίας φαίνεται να «το γνωρίζει» η καρδιά.

Η «ελληνική νεοφιλελεύθερη» αρρενωπότητα στην Πολιτική

Στο σημείο αυτό, εξετάζονται τα σημάδια μιας αρρενωπότητας, έτσι όπως αποτυπώνονται στην έκκληση αυτή του Σταύρου Θεοδωράκη, επιδιώκοντας να αναδειχθούν και εδώ τα χαρακτηριστικά της, που τελικά την διαμορφώνουν ως σχήμα. Παρατηρούμε τα στοιχεία που την συνθέτουν, και τον τρόπο με τον οποίο

τελικά το πολιτικό πρόταγμα της «ΝΑΙ» επιλογής βρίσκει τα ερείσματά της στο συγκεκριμένο αυτό σχήμα.

Όπως τονίστηκε ο Σταύρος Θεοδωράκης και το κόμμα του παρουσιάστηκε στα πολιτικά πράγματα της χώρας πολύ πρόσφατα. Ως «καινούργιος», όφειλε να δημιουργήσει τις προδιαγραφές εκείνες που θα καθιστούσαν εξίσου νέες και τις πολιτικές που θα υιοθετούσε. Προτείνοντας ένα δρόμο μακριά από το «κομματικό κατεστημένο» και έξω από «αναχρονιστικές ταμπέλες» δεξιάς ή αριστεράς, ψάχνει να εκφράσει τους πολίτες εκείνους που ψάχνουν για κάτι νέο για μία πρόταση που θα βγάλει την Ελλάδα από την κρίση μέσα από «λογικές και μετριοπαθείς» επιλογές.

Την πολιτική του ταυτότητα, ως νέα πολιτική επιλογή, ο Σ. Θεοδωράκης «επεδίωξε» να αναδείξει και μέσα από την έκφραση της ανδρικής του ταυτότητας. Στο σύνολο των πολιτικών του εμφανίσεων ο νέος αυτός πολιτικός αρχηγός του νέου πολιτικού φορέα, «ντύνεται» με έναν διαφορετικό για τα δεδομένα τρόπο. Με καθημερινό πλην προσεγμένο ντύσιμο, σε συνδυασμό με την νεανική για τα πολιτικά πρότυπα ηλικία, έδωσε από την αρχή της κοινοβουλευτικής του σταδιοδρομίας τον τόνο μιας «νέας πολιτικής πραγματικότητας».

Στο βίντεο αυτό, ο συγκεκριμένος πολιτικός αρχηγός, εμφανίζεται ως συνήθως. Με σακάκι χρώματος μπλε, λευκό πουκάμισο και χωρίς γραβάτα, εγκαλεί τους Έλληνες και τις Ελληνίδες ψηφοφόρους, να επιλέξουν το «ΝΑΙ». Ένα σημαντικό στοιχείο, φαίνεται να αποτελεί αρχικά ο τρόπος με τον οποίο απευθύνεται στον «κάθε έναν από εμάς». Το στοιχείο της αμεσότητας στην αρχική απεύθυνση κατά την οποία ο «Σταύρος μιλά σε εσένα προσωπικά», αλλά και το δημοσιογραφικό «φίλες και φίλοι» που ακολουθεί, φαίνεται να αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά ενός νέου πολιτικού λόγου.

Η αμεσότητα την οποία δείχνει να επιδιώκει ήδη από τον τρόπο με τον οποίο προσφωνεί τους ψηφοφόρους, φαίνεται μακριά από το «Κυρίες και Κύριοι», ή το «Ελληνίδες – Έλληνες» ή ακόμα το «Σύντροφοι και συντρόφισσες». Ο Σ. Θεοδωράκης μοιάζει να έρχεται σαν φίλος που σε αυτή τη δύσκολη στιγμή, που διάγουμε είναι διατεθειμένος να μας συμβουλευσει.

Ο φίλος αυτός είναι άνδρας, και έχει συγκεκριμένα επιχειρήματα «για να μας πείσει» σε αυτή τη δύσκολη καμπή. Ποια είναι αυτά και με ποιο τρόπο τελικά συνάδουν προς την κατεύθυνση ανάδειξης χαρακτηριστικών που θα «αποκρυστάλλωναν» ένα συγκεκριμένο σχήμα αρρενωπότητας;

Πέρα λοιπόν από την μοντέρνα και νεανική εμφάνιση, μπορούμε θεωρώ να εντοπίσουμε στοιχεία που διαμορφώνουν την ανδρική του ταυτότητα και μέσα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί στο βίντεο αυτό. Τα επιχειρήματα αυτά βρίσκονται στο πρώτο μέρος κατά το οποίο εφίσταται η προσοχή στα διακινδυνεύοντα δικαιώματα κάποιων «ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων».

Όπως θυμόμαστε ο Σ. Θεοδωράκης τονίζει τα προβλήματα τα οποία θα συναντήσουν σε ένα ενδεχόμενο «ΟΧΙ» στην Ευρώπη «τα παιδιά που θέλουν να σπουδάσουν, οι γέροντες με τις χαμηλές συντάξεις και οι ανύπαντρες μητέρες». Η νέα αυτή «πολιτική αρρενωπότητα» δείχνει κάποιες καινούριες κοινωνικές ευαισθησίες. Το νέο αυτό πρότυπο ηγέτη φαίνεται να συνδυάζει από τη μία το ενδιαφέρον του για τη νέα γενιά και αυτή των υπερηλίκων με εκείνο για τις γυναίκες που είναι μητέρες εκτός γάμου.

Χαρακτηριστικό του νέου πολιτικού ηγέτη είναι οι νέες ανάγκες στις οποίες διαβλέπει ότι χρειάζεται η προσοχή του. Οι νέες ανάγκες είναι προσανατολισμένες στο στοιχείο του «δικαιώματος» που μια σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα «οφείλει» να προστατεύει. Ο σύγχρονος άνδρας πολιτικός μοιάζει να έχει την υποχρέωση να

υπηρετήσει κάποια ιδεώδη της Ευρωπαϊκής ιδέας για τον άνθρωπο – πολίτη. Οι ιδέες αυτές περιλαμβάνουν όμως και κάποια από τα σύγχρονα δικαιώματα των γυναικών τα οποία ο ίδιος προτίθεται ως μοντέρνος πολιτικός να υπερασπιστεί.

Παρουσιάζεται λοιπόν ένα νέο σχήμα πολιτικής αρρενωπότητας στην ελληνική πολιτική σκηνή. Νέος ηλικιακά και λόγω των ενδυματολογικών του επιλογών, μοντέρνος και ευρωπαϊστής, φαίνεται να προσπαθεί να ενσαρκώσει ένα καινούριο είδος προτύπου αρρενωπότητας για τα ελληνικά πολιτικά δεδομένα.

Αποφεύγοντας σχήματα της παραδοσιακής Δεξιάς, αλλά μένοντας ταυτόχρονα μακριά από αριστερά πρότυπα άσκησης πολιτικής, φαίνεται να υιοθετεί και να εκφράζει ένα καινούριο μοντέλο άνδρα -Έλληνα πολιτικού που επιδιώκει να βρίσκεται κοντά στις ιδέες ενός «σύγχρονου δυτικού κόσμου». Με νέα για τα ελληνικά δεδομένα πολιτικά προτάγματα φαίνεται να επιδιώκει μία μετατροπή της Ελλάδας σε ένα σύγχρονο φιλελεύθερο κράτος.

Το πεδίο του «ΟΧΙ»

Το «Αριστερό» – Κυβερνητικό «ΟΧΙ»

Πρώτα στην ανάλυση του πεδίου του «ΟΧΙ», επιλέγονται να ενταχθούν τα σποτ της επίσημης εκστρατείας της κυβέρνησης. Πρόκειται για το «ΟΧΙ» του κόμματος του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α), που δείχνει να συγκροτεί το δεύτερο κεντρικό πόλο του εθνικού υποκειμένου. Μέσα από την ανάλυση του υλικού που παρήχθη επίσημα από το κόμμα της κυβέρνησης, επιδιώξή μου, είναι να καταδείξω τα κεντρικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου αυτού, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο το υποκείμενο αυτό συγκροτήθηκε, νοηματοδοτήθηκε και τελικά εκφράστηκε στη μάχη του εθνικού φαντασιακού.

Τα βίντεο της κυβερνητικής καμπάνιας, τουλάχιστον όσα ήταν δυνατόν να βρεθούν μέσα από την έρευνά μου στο διαδίκτυο είναι πέντε. Τα τέσσερα παρήχθησαν και εκπροσωπούν το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ ενώ το ένα είναι το κάλεσμα του πολιτικού αρχηγού του και πρωθυπουργού Α. Τσίπρα. Θεωρώντας ότι ο λόγος – κάλεσμα του πρωθυπουργού υπέρ του «ΟΧΙ», παρουσιάζει περισσότερα στοιχεία της επίσημης θέσης της κυβέρνησης όντας πιο αναλυτικό και μεγαλύτερο σε διάρκεια, επιλέγουμε να το αναλύσουμε πρώτο.

Πολιτικός αρχηγός

Στο σημείο αυτό λοιπόν θέτω στο μικροσκόπιο της ανάλυσης το βίντεο από το κάλεσμα του πρωθυπουργού Α. Τσίπρα. Όπως και για το πεδίο του «ΝΑΙ», εκτός από τους υπόλοιπους φορείς που άρθρωσαν δημόσιο λόγο υποστηρίζοντας αυτή τη φορά τη θέση του «ΟΧΙ», σημαντική για την ανάλυση, θεωρήθηκε η εξέταση του λόγου του ίδιου του πρωθυπουργού. Το προσωπικό του κάλεσμα στον ελληνικό λαό μάλιστα, παρουσιάζει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον, τόσο λόγω του

αξιώματος που φέρει και άρα της βαρύτητας των λόγων του, όσο και για το γεγονός ότι ο ίδιος ο Α. Τσίπρας αποτέλεσε και τον εμπνευστή του δημοψηφίσματος αυτού.

Αναζητώντας στο διαδίκτυο βίντεο στα οποία ο Α. Τσίπρας, μιλά για το δημοψήφισμα, ομολογώ ότι βρέθηκαν αρκετά. Εκτός από τις προσωπικές του συνεντεύξεις σε όλα τα κεντρικά κανάλια της χώρας, ο ίδιος εμφανίστηκε τρεις φορές στις τηλεοράσεις κάνοντας διαγγέλματα. Στην παρούσα εργασία εξετάζεται το πρώτο του διάγγελμα όπου ανακοινώνει για πρώτη φορά την απόφασή του για δημοψήφισμα.

Το διάγγελμα αυτό του πρωθυπουργού γίνεται στις 28/6/2015. Ανοίγοντας το βίντεο παρατηρούμε πως στο τίτλο του καναλιού που το παρουσιάζει απευθείας, αναγράφεται το «*Ξαφνικό νυχτερινό διάγγελμα του πρωθυπουργού*» και πιο δίπλα η φράση «*Δραματικές εξελίξεις*». Ήδη από την αρχή μπορούμε να αντιληφθούμε τη σοβαρότητα της κατάστασης για την οποία ο ίδιος ο πρωθυπουργός και μάλιστα το βράδυ απευθύνει μήνυμα προς τους πολίτες.

Όρθιος στην αίθουσα συνεντεύξεων του μεγάρου Μαξίμου, με τη σημαία της Ευρώπης στα δεξιά του και της Ελλάδας στα Αριστερά, ξεκινά να απευθύνεται στους με την προσφώνηση «Έλληνες και τις Ελληνίδες», μία προσφώνηση που συναντήσαμε και στο διάγγελμα του πρώην πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή.

Ο λόγος του φαίνεται να διατρέχεται από τρία άτυπα μέρη. Το πρώτο αφορά τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση αντιμετώπισε τη «λαϊκή εντολή» των περασμένων εκλογών και τη «σκληρή» διαπραγμάτευση με τους Ευρωπαίους Εταίρους, προκειμένου η Ελλάδα να βγει από την κρίση. Το δεύτερο, τον τρόπο με τον οποίο η Ευρώπη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αντέδρασαν, με την καταστροφική πρόταση – τελεσίγραφο προς την Ελλάδα, ενώ το τρίτο και τελευταίο μέρος, ανακοινώνεται η διεξαγωγή δημοψηφίσματος «ως απάντηση» της

Ελλάδας στο τηλεσίγραφο αυτό.

Ξεκινώντας από το πρώτο μέρος, παρατηρούμε τον τρόπο με τον οποίο ο Α. Τσίπρας αντιλήφθηκε και νοηματοδότησε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης της προηγούμενης περιόδου. Όπως ακούμε *«...προκειμένου να εφαρμόσει τη δική σας εντολή της 25^{ης} του Γενάρη, την εντολή διαπραγμάτευσης με τους εταίρους μας για να τερματιστεί η λιτότητα...»*, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ είχε εντολή να διαπραγματευτεί σκληρά με τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς προκειμένου η Ελλάδα να βγει από την κρίση δημοσίου χρέους. Και όπως μας λέει ο ίδιος ο πρωθυπουργός αυτό έκανε. Παρά τις προτάσεις που θα μπορούσε εύκολα η κυβέρνηση να ενστερνιστεί, εφαρμόζοντας απλώς τις συμφωνίες που *«σύνηψαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις»* «δεν υπέκυψε». Έτσι, ακούμε: *«Ούτε μια στιγμή δε σκεφτήκαμε να υποκύψουμε, να προδώσουμε δηλαδή τη δική σας εμπιστοσύνη»*.

Μέσα από το πρώτο αυτό μέρος, μπορούμε να αντιληφθούμε δύο σημαντικά στοιχεία για το κυβερνητικό – αριστερό υποκείμενο. Το πρώτο αφορά την προσπάθεια επίδειξης μίας έντιμης στάσης του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στη λαϊκή εντολή. Η επισήμανση της «έντιμης» μάλιστα στάσης του νέου αυτού αριστερού πλην όμως κυβερνητικού φορέα, τείνει να «κερδίσει» σε αξιοπιστία τη στιγμή της σύγκρισης με τους προηγούμενους κυβερνητικούς φορείς.

Μπορούμε όμως νομίζω να πάμε το συλλογισμό μας και ένα ακόμη βήμα παρακάτω. Μέσα από το συγκεκριμένο κομμάτι του λόγου, ο Α. Τσίπρας φαίνεται να τονίζει ένα σχήμα πολιτικής αλληλεπίδρασης, μέσω του οποίου τείνει να σκιαγραφείται το πολιτικό τοπίο της Ελλάδας και της Ευρώπης των προηγούμενων χρόνων. Η Ευρώπη την οποία τώρα ο ΣΥΡΙΖΑ κλήθηκε να αντιμετωπίσει, ήταν αυτή που είχε μέχρι πρότινος είχε τον ρόλο του εντολέα, ενώ οι προηγούμενες κυβερνήσεις να «αρκούνται» σε αυτόν του εντολοδόχου. Αναδεικνύοντας το σχήμα

αυτό, φαίνεται σαν να επιδιώκεται να τονιστεί, η μεγάλη του δυναμική ως σύστημα πολιτικής αλληλεπίδρασης που το κάνει να αποκτά μία ουσία κατεστημένου. Μέσα σ' αυτό το κατεστημένο πολιτικό σχήμα που ορίζονταν από τη σχέση Ελλάδας και Ευρώπης, ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίστηκε με πρόθεση να το ανατρέψει.

Κρατώντας τον παραπάνω συλλογισμό, το πολιτικό υποκείμενο ΣΥΡΙΖΑ δείχνει να αποκτά ένα ακόμη στοιχείο. Μέσα από τη σκιαγράφηση της κατάστασης ως μίας κατεστημένης, φαίνεται πλέον να αναζητά όχι μόνο τα «εύσημα» για την «έντιμη» στάση του, αλλά και εκείνα της δύσκολης κατάστασης στην οποία τώρα έχει βρεθεί.

«Αξιόπιστος, αδιάβλητος και αθώος», που ως «όργανο του λαού» πήγε απλώς να εφαρμόσει την εντολή του, «ανακάλυψε» πως ο μηχανισμός που λειτουργούσε τα προηγούμενα χρόνια ανάμεσα στους θεσμούς της Ελλάδας και της Ευρώπης είχε βαθιές ρίζες. Η σκληρή διαπραγματευτική στάση την οποία είχε εντολή να κρατήσει, φαίνεται ότι «δεν άρεσε» στους μέχρι πρότινος «καλομαθημένους» Ευρωπαίους, αφού όπως ακούμε η εντολή αυτή διαφυλάχθηκε *«μέσα σε συνθήκες οικονομικής ασφυξίας»*.

Παρόλα αυτά η «τίμια» και ταυτόχρονα «σκληρή διαπραγματευτική γραμμή, την οποία υιοθέτησε το κυβερνών κόμμα όπως φαίνεται στο αμέσως επόμενο κομμάτι του διαγγέλματος, δεν απέδωσε. *«Οι εταίροι μας δυστυχώς, κατέληξαν στο προχθεσινό Euro group σε μια πρόταση τελεσίγραφο προς την ελληνική δημοκρατία και τον ελληνικό λαό»*. Παρά δηλαδή τις προθέσεις της ελληνικής πλευράς να βρεθεί μία *«αμοιβαία αποδεκτή λύση»* οι Ευρωπαίοι έδειξαν ένα πρόσωπο που δεν σέβεται ούτε τη δημοκρατία ούτε τον ελληνικό λαό. Οι Ευρωπαίοι φαίνεται να είναι οι μόνοι υπεύθυνοι του αδιεξόδου. Ο ΣΥΡΙΖΑ δείχνει να «ανέμενε» η μέχρι πρότινος «εντολέας» Ευρώπη να διαπραγματευτεί με την Ελλάδα ως θα λέγαμε

«ίσος προς ίσο», τώρα που η δεύτερη εκπροσωπείται από «δυναμικούς διεκδικητές μιας βιώσιμης λύσης». Το νέο δηλαδή κυβερνητικό υποκείμενο παρόλο που παρουσιάζεται ως γνώστης μίας ιεραρχικής σχέσης Ευρώπης – Ελλάδας, φαίνεται να αποποιείται κάθε ευθύνης στο σκληρό πρόσωπο που τώρα με την πρότασή της επέδειξε η πρώτη.

Η φράση «Οι εταίροι μας δυστυχώς» φανερώνει μία εξέλιξη της άλλης πλευράς της διαπραγμάτευσης αν μη τι άλλο, «απροσδόκητη». Ο ΣΥΡΙΖΑ και η ελληνική πλευρά δεν φαίνεται να περίμενε μία τέτοια στάση που η οικονομική πρόταση επέβαλε. Όπως μας λέει λίγο παρακάτω, οι προτάσεις αυτές *«παραβιάζουν ευθέως το ευρωπαϊκό κοινωνικό κεκτημένο και τα θεμελιώδη δικαιώματα στην εργασία την ισότητα και την αξιοπρέπεια»*. Ο λόγος του μάλιστα φθάνει σε σημείο να υποδεικνύει πως στόχος της πρότασης των θεσμών είναι ακόμη *«ίσως και η ταπείνωση ενός ολόκληρου λαού»*. Οι «σκληρές» διαπραγματεύσεις δηλαδή που διήρκησαν έξι ολόκληρους μήνες, όχι μόνον δεν απέδωσαν προς μια θετική έκβαση του ελληνικού ζητήματος αλλά οδήγησαν σε πρωτοφανείς εξελίξεις. Η Ευρώπη, φαίνεται πως δεν είχε τη καλή διάθεση να «διαπραγματευτεί», αλλά έφτασε σε σημείο να προτίθεται να «τιμωρήσει» τους «επαναστάτες» Έλληνες. Όχι μόνο προτείνει κάποια σκληρά μέτρα λιτότητας, αλλά επιδιώκει μέσω αυτών να ταπεινώσει έναν ολόκληρο λαό.

Προς την κατεύθυνση της «ταπείνωσης» αλλά και της τιμωρητικότητας που επιδεικνύουν οι θεσμοί, κινείται κυρίως όπως μας λέει το Δ.Ν.Τ., οι φιλελεύθερες πολιτικές επιλογές του οποίου, φαίνεται να κυριαρχούν στο πολιτικό σύστημα της Ευρώπης. Μοναδικός γνώμονας των αποφάσεων είναι η *«σκληρή και τιμωρητική λιτότητα»*. Η λιτότητα δηλαδή που δεν είναι απλώς «σκληρή» αλλά όπως μας λέει ο πρωθυπουργός είναι και «τιμωρητική». Η πρόταση τελεσίγραφο λοιπόν που όπως

υπονοείται προέρχεται κυρίως από το Δ.Ν.Τ έχει σκοπό να «τιμωρήσει» τους Έλληνες πολίτες.

Έτσι και λόγω της λιτότητας που κυρίως οι οικονομικοί φορείς φαίνεται να επιβάλουν, ο πρωθυπουργός θεωρεί *«επιτακτική την ανάγκη, οι ηγετικές ευρωπαϊκές δυνάμεις να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και να πάρουν πρωτοβουλίες που θα δίνουν επιτέλους ένα οριστικό τέλος στην ελληνική κρίση δημόσιου χρέους»*. Μπορούμε να δούμε λοιπόν στο σημείο αυτό, μία υπόρρητη τάση εμπιστοσύνης που θέλει ο Α. Τσίπρας, να δείξει στους πολιτικούς θεσμούς. Μέσα από το παράθεμα αυτό, ο πρωθυπουργός δείχνει να θέλει να αναγνωρίσει, πως η δύναμη των ευρωπαϊκών δυνάμεων σε επίπεδο λύσεων και λήψης αποφάσεων, είναι πιο πάνω από τον οικονομικό παράγοντα Δ.Ν.Τ. Αυτές οι πολιτικές δυνάμεις πρέπει με κάποιο τρόπο να «δουν» το κίνδυνο των πολιτικών αυτών και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, κίνδυνος μάλιστα που είναι σε θέση όπως μας λέει *«να απειλήσει ακόμη και το ίδιο το μέλλον της ευρωπαϊκής ενοποίησης»*.

Μέσα από τα τελευταία αυτά λεγόμενά του, μπορούμε ίσως να ανιχνεύσουμε κάποια σημάδια μιας Ευρώπης την οποία το πολιτικό υποκείμενο ΣΥΡΙΖΑ, σκιαγραφεί. Μέσα από την έκκλησή του στις ευρωπαϊκές δυνάμεις φαίνεται να αναζητά την Ευρώπη, στην οποία ο πολιτικός και όχι ο οικονομικός παράγοντας κρατά τον πρωταγωνιστικό ρόλο.

Μοιάζει σαν να προσπαθεί να «επαναφέρει» μία Ευρώπη «που χάθηκε» ή τουλάχιστον μια Ευρώπη που «θα έπρεπε» να υπάρχει. Αυτή που όπως είδαμε πιο πάνω θα σέβεται «τα θεμελιώδη δικαιώματα στην εργασία, την ισότητα και την αξιοπρέπεια». Η ανάγκη για κάτι τέτοιο όπως μας λέει, είναι επιτακτική και μάλιστα όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για τη διατήρηση της ίδιας της

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρώπη δείχνει να έχει χάσει τα στοιχεία εκείνα της παράδοσής της βάσει των οποίων, δημιουργήθηκε εξ αρχής.

Ύστερα από το «ξεκαθάρισμα» του τοπίου, του αδιεξόδου των διαπραγματεύσεων, και της «τιμωρητικής» πρότασης από την πλευρά της Ευρώπης, ο λόγος του Α. Τσίπρα, περνά στη διατύπωση της λύσης. Το μέρος αυτό μάλιστα φαίνεται αποτελεί έναν νέο λόγο – διάγγελμα. Η επαναφορά της προσφώνησης «*Ελληνίδες, Έλληνες*», φαίνεται να εισάγει το κυρίως μέρος της ομιλίας Τσίπρα και το κεντρικό μήνυμα. Τον λόγο δηλαδή για τον οποίο έγινε το ξαφνικό – νυχτερινό διάγγελμα από τον Πρωθυπουργό.

Η «αδιάλλακτη» και «τιμωρητική» λοιπόν Ευρώπη, όπως είδαμε δεν έδειξε διάθεση συμβιβασμού με την ελληνική πλευρά, προκειμένου να ξεφύγει η Ελλάδα από την λιτότητα που επέβαλε η κρίση. Ως «τιμωρός» μάλιστα, πρότεινε μέτρα τα οποία κατ' εξοχήν είναι μέτρα λιτότητας.

Στη στάση όμως αυτή της Ευρώπης, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν προτίθεται να μείνει απαθής. Όπως ακούμε αμέσως μετά την προσφώνηση, ο πρωθυπουργός αναφέρει: *«Αυτή τη στιγμή βαραίνει πάνω μας η ιστορική ευθύνη, απέναντι στις θυσίες και τους αγώνες του ελληνικού λαού, για την κατοχύρωση της δημοκρατίας και της εθνικής κυριαρχίας. Η ευθύνη μας, απέναντι στο μέλλον της χώρας μας»*. Εξετάζοντας το συγκεκριμένο παράθεμα, παρατηρούμε τη «βαριά ευθύνη» που όπως μας λέει ο Α. Τσίπρας, «πέφτει πάνω» στον ίδιο και το κόμμα του. Η ευθύνη αυτή που νιώθουν, είναι μια ευθύνη απέναντι στον ελληνικό λαό. Ο λαός τον οποίο φαίνεται να αναγνωρίζει εδώ ο Πρωθυπουργός, είναι ένας λαός «αγωνιστικός» που όταν χρειάστηκε αγωνίστηκε τόσο για τη δημοκρατία όσο και για την εθνική του κυριαρχία.

Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, φαίνεται τελικά πως στην παρούσα περίπτωση δείχνουν να απειλούνται. «Ταπεινώνοντας» έναν λαό, οι Ευρωπαίοι έχουν την πρόθεση να «παραβιάσουν οποιοδήποτε θεμελιώδες δημοκρατικό δικαίωμα. Αλλά όχι μόνον αυτό. Καταπατώντας τα θεμελιώδη δικαιώματα και μέσω της αδιαφορίας για τις επιδιώξεις της ελληνικής πλευράς, τίθενται ζητήματα εθνικής κυριαρχίας. Η ελληνική κυβέρνηση δείχνει να απομένει ουσιαστικά παραγκωνισμένη από μια συζήτηση που την αφορά.

Η εικόνα λοιπόν που παρουσιάζεται για την κατάσταση της Ελλάδας είναι πολύ δύσκολη τόσο για τη δημοκρατία, όσο και για την εθνική της κυριαρχία. Είναι επομένως δύσκολη για την ίδια την ιδιοσυγκρασία του ελληνικού λαού. Η πρόταση που ήλθε ως «τελεσίγραφο» από τους Ευρωπαίους και το Δ.Ν.Τ πλήττει στην ουσία την ταυτότητα του λαού αυτού. Η ταυτότητα και οι αγώνες των Ελλήνων γι' αυτή, φαίνεται να αποτελούν τελικά την ευθύνη που βαραίνει τα κυβερνητικά στελέχη.

Στα αντιδημοκρατικά τελεσίγραφα όμως αυτά ο «καθαρός» και «έντιμος» ΣΥΡΙΖΑ «υποχρεούται» όπως μας λέει ο Πρωθυπουργός να απαντήσει *«με βάση την κυρίαρχη βούληση του ελληνικού λαού»*, που θα κληθεί να αποδεχτεί ή να απορρίψει την πρόταση των θεσμών.

Η κυρίαρχη βούληση του λαού όπως ακούμε στη συνέχεια, θα εκφραστεί μέσα από τη διοργάνωση δημοψηφίσματος. Η απόφαση μάλιστα γι' αυτό, ήταν «ομόφωνη», φανερώνοντας το αδιαμφισβήτητο, αλλά και τη δεδομένη «ανάληψη της ευθύνης» από την κυβέρνηση.

Το τελευταίο μέρος του λόγου του Πρωθυπουργού κλείνει με το κάλεσμά του προς τον λαό να ψηφίσει «ΟΧΙ». Και αυτό το σημείο αποτελεί σημαντική και διακριτή ενότητα εντός της οποίας, φαίνεται πως θα αρθρωθεί ένα νέο σημαντικό

μήνυμα. Όπως και τα δύο προηγούμενα, και αυτό ξεκινά με την προσφώνηση *«Ελληνίδες, Έλληνες»*.

Το διάγγελμα αυτό, όπως ήδη έχει αναφερθεί αποτέλεσε το πρώτο κατά σειρά δημόσιο κάλεσμα του Α. Τσίπρα. Επρόκειτο για τη στιγμή κατά την οποία ανακοινώθηκε η διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Παρά το γεγονός ότι στο μέρος αυτό του βίντεο ανιχνεύεται ένα ανοιχτό κάλεσμα υπέρ της «ΟΧΙ» επιλογής από τον Πρωθυπουργό, σε κανένα σημείο δεν δυνάμεθα να παρατηρήσουμε την ρητή παρότρυνση για το «ΟΧΙ». Όπως μπορούμε μάλιστα να διαπιστώσουμε πουθενά δεν αναφέρεται η ίδια η λέξη.

Ο τρόπος με τον οποίο αρθρώνεται λοιπόν το κάλεσμα υπέρ του «ΟΧΙ» είναι διαφορετικός και έμμεσος. Παρατηρείται ένα σχήμα αποτελούμενο από δύο μέρη. Το πρώτο στο οποίο ακούμε: *«Στο εκβιαστικό τελεσίγραφο για την αποδοχή από τη μεριά μας, μιας αυστηρής και ταπεινωτικής λιτότητας, δίχως τέλος και χωρίς προοπτική να ορθοποδήσουμε ποτέ κοινωνικά και οικονομικά»*, φαίνεται να οδηγεί στο δεύτερο και σε αυτό του καλέσματος: *«σας καλώ να αποφασίσετε κυρίαρχα και περήφανα»*. Έτσι στο πρώτο μέρος, έχουμε μία προσπάθεια υπονόμησης της πρότασης που θα τεθεί για αποδοχή ή απόρριψη στη δημοψηφισματική διαδικασία. Η πρόταση όπως παρατηρούμε είναι εκβιαστική που με χαρακτήρα τελεσιγράφου έχει σκοπό μέσω των μέτρων λιτότητας να ταπεινώσει τον ελληνικό λαό και μάλιστα μια για πάντα.

Στο δεύτερο λοιπόν μέρος, εμμέσως πλην σαφώς, φαίνεται να προωθείται η απόρριψη της πρότασης αυτής. Το «ΟΧΙ» δεν αναφέρεται όπως είπαμε ρητώς, αλλά δείχνει ως η «σωστότερη» και «κατάλληλη» για την ιδιοσυγκρασία του ελληνικού λαού επιλογή. Το «ΟΧΙ» που εννοείται είναι μία απόφαση – προϊόν υπερηφάνειας

κι κυρίαρχης επιλογής. Εξάλλου όπως μας λέει την απόφαση της «ΟΧΙ» επιλογής, την *«προστάζει η ιστορία των Ελλήνων»*.

Η κατάσταση για την οποία δίνεται στον ελληνικό λαό η δυνατότητα να αποφασίσει φαίνεται ότι βρίσκει αναφορές σε ανάλογα ιστορικά τελεσίγραφα. Χαρακτηριστική είναι και η φράση που ακολουθεί. *«Στον αυταρχισμό και τη σκληρή λιτότητα, απαντάμε με δημοκρατία»*. Η ιστορικότητα των στιγμών που δείχνει να περνά η Ελλάδα ίσως φαίνεται και μέσα από εδώ. Όπως οι Έλληνες «ήξεραν» να απαντήσουν ιστορικά στο φασισμό, έτσι και στην παρούσα δύσκολη κατάσταση «θα απαντήσουν» ανάλογα. Η δημοκρατία φαίνεται να αποτελεί το «γενετικό υλικό» του ελληνικού λαού, που θα αποτελέσει και πάλι το κίνητρο για να δοθεί η «σωστή απάντηση», σε αυτούς που την απειλούν.

Στη συνέχεια, ο Πρωθυπουργός εγγυάται την τήρηση της απόφασης που ο λαός θα πάρει *«όποια και αν είναι αυτή»*. Και σε αυτό το σημείο, γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης του «καθαρού» δημοκρατικού ιδεώδους του ΣΥΡΙΖΑ. Ο Α. Τσίπρας δεν θα «αγνοούσε» μία «ΝΑΙ» απόφαση, ακόμη κι αν δεν θα συμφωνούσε. Τον ακούμε όμως να λέει: *«Είμαι απολύτως βέβαιος, ότι η επιλογή σας θα τιμά την ιστορία της πατρίδας μας και θα στείλει ένα μήνυμα αξιοπρέπειας σε ολόκληρο τον κόσμο»*, δείχνοντας πως η επιλογή της απόρριψης της πρότασης των Ευρωπαίων, που προτείνει, είναι αυτή που «πραγματικά» αντιπροσωπεύει τον ελληνικό λαό.

Ενδιαφέρον τέλος, παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο κλείνει ο Πρωθυπουργός τον λόγο του. Εξετάζοντάς τον από το 5:58, ο Α. Τσίπρας φαίνεται ότι σπεύδει να ξεκαθαρίσει το διακύβευμα του δημοψηφίσματος. Όπως τον ακούμε να λέει *«...πρέπει όλοι να θυμόμαστε ότι η Ευρώπη είναι το κοινό σπίτι των λαών μας, ότι στην Ευρώπη δεν υπάρχουν ιδιοκτήτες και φιλοξενούμενοι. Η Ελλάδα είναι και θα παραμείνει κομμάτι της Ευρώπης»*. Το δημοψήφισμα δεν θα σημάνει κάποιο

κίνδυνο εξόδου της Ελλάδας από την Ε.Ε. Γιατί όμως;

Οι λόγοι για τους οποίους κάτι τέτοιο υποστηρίζεται φαίνεται να σχετίζονται κυρίως με τον τρόπο με τον οποίο ο Πρωθυπουργός και ο ΣΥΡΙΖΑ, «υποκειμενοποιούν» την Ευρώπη. Έτσι στο κυβερνητικό – αριστερό φαντασιακό, η Ευρώπη είναι «στην ουσία της» η μητέρα των χωρών της ηπείρου με ένα «φυσικό» τρόπο. «Είτε το θέλουν κάποιοι» είτε όχι, κάτι τέτοιο μοιάζει αδιαπραγμάτευτο. Η Ελλάδα λοιπόν «αναγκαστικά» είναι κομμάτι της Ευρώπης. Η «φυσικότητα» του «ανήκειν» στην Ευρώπη, επομένως φαίνεται να μη δικαιολογεί τους ρόλους που κάποιοι «έχουν» πάρει, συμπεριφερόμενοι ως «ιδιοκτήτες». Κανείς δεν φαίνεται να τους νομιμοποιεί ούτως ώστε να μπορούν να κάνουν «έξωση» σε όποιον θέλουν.

Μπορούμε ίσως στο σημείο αυτό, να διακρίνουμε μία αντίφαση στα λεγόμενα του πρωθυπουργού. Ενώ εδώ μας αναφέρει ότι όλοι είναι εν ολίγοις ίσοι απέναντι στο «ανήκειν» στην Ευρώπη, πιο πάνω διαπιστώσαμε την έκκλησή του στις *ηγέτιδες ευρωπαϊκές δυνάμεις* προκειμένου να επέμβουν και να «σώσουν» την κατάσταση. Παρά δηλαδή το γεγονός, ότι από την μία υποστηρίζεται μια «φυσική ισότητα» ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης, από την άλλη, δείχνει να αναγνωρίζονται χώρες «δύο ταχυτήτων».

Προκύπτει μέσα από την αντίφαση αυτή και κάτι άλλο, το οποίο δείχνει να σχετίζεται με την αξιοπιστία του Πρωθυπουργού και του ΣΥΡΙΖΑ, αναφορικά με το διακύβευμα του δημοψηφίσματος. Μήπως ο φόβος που συναντήσαμε στο «ΝΑΙ» πεδίο περί του τι θα σήμαινε ένα «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα, είχε ρεαλιστικές βάσεις; Εστιάζοντας στους δύο αντιφατικούς λόγους μπορούμε να διαπιστώσουμε δύο «υποκείμενα Ευρώπη», τα οποία λειτουργούν το ένα «φαντασιωτικά» και το άλλο ρεαλιστικά.

Φαίνεται πως στη βάση αυτής της «φαντασιωτικής» νοηματοδότησης της Ευρώπης, ο Πρωθυπουργός τείνει να εγγυάται τη «φυσικότητα του ανήκειν» και άρα την αδιαπραγμάτευτη παραμονή της Ελλάδας σε αυτήν. Το ευρωπαϊκό υποκείμενο, από την άλλη, με το οποίο ο ίδιος ο Πρωθυπουργός ήρθε σε επαφή, είναι άλλο. Η πραγματικότητα της Ευρώπης μάλλον είναι αυτή των χωρών των δύο ταχυτήτων, των ηγέτιδων δυνάμεων και των υποτελών, που οδηγεί τελικά στην επιβεβαίωση αυτού που ο ΣΥΡΙΖΑ επεδίωκε να απορρίψει: Την ύπαρξη τελικά στην Ευρώπη, ιδιοκτητών και φιλοξενουμένων χωρών.

Η «Εναλλακτική – Αριστερή» Αρρενωπότητα

Φθάνουμε λοιπόν στο σημείο, της πρώτης εκφραζόμενης αρρενωπότητας που συναντούμε στο πεδίο του «ΟΧΙ». Πρόκειται για αυτήν του Πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, που και λόγω του θεσμικού του ρόλου, προβάλλει ως σχήμα κεντρικής σημασίας στη μελέτη του κόμβου έθνος και φύλο στο ελληνικό πολιτικό συγκείμενο του 2015.

Όπως φαίνεται το δημοψήφισμα, αποτέλεσε το χρονικό εκείνο σημείο τομής αυτού του κόμβου, κατά τη διάρκεια του οποίου τα διάφορα σχήματα αρρενωποτήτων που «εκπροσωπούσαν» το έθνος αναπόφευκτα συγκρούστηκαν. Ο Αλέξης Τσίπρας, όπως και τα περισσότερα υψηλόβαθμα στελέχη της κυβέρνησης, φαίνεται ότι μαζί με μία «νέα» πολιτική συνθήκη που έφεραν στη χώρα, η οποία ίσως μπορεί να συνοψιστεί και μέσα από το γνωστό σύνθημα «Πρώτη φορά αριστερά», εγκαίνιασαν ταυτόχρονα με τον εναλλακτικό τρόπο ένδυσης και εμφάνισης στο δημόσιο χώρο, ένα καινοφανές και εναλλακτικό σχήμα αρρενωπότητας.

Συνδυάζοντας αυτή τη φορά το νεαρό της ηλικίας που για τα πρωθυπουργικά δεδομένα αποτελούσε μία πρωτοτυπία και με τον επίσης «καινούριο -

εναλλακτικό» ενδυματολογικό κώδικα, ο Α. Τσίπρας φαίνεται ότι «επέβαλε» ένα νέο σχήμα αρρενωπότητας στην ελληνική πολιτική σκηνή, μέσω της οποίας η διατεινόμενη «νέα και αριστερή» πολιτική ατζέντα επιδιώχθηκε να εκφραστεί.

Αναφορικά με το βίντεο του διαγγέλματος που εδώ μας απασχολεί, μπορούμε αμέσως να διακρίνουμε τα σημάδια αυτά της εναλλακτικής αρρενωπότητας, στον τρόπο με τον οποίο ο πρωθυπουργός εμφανίστηκε «επίσημα» ενώπιον του λαού. Ο Αλέξης Τσίπρας, όπως είπαμε, προώθησε κατά τη διάρκεια της θητείας του μία «ημιεπίσημη» για τα πρωθυπουργικά δεδομένα εμφάνιση. Το κοστούμει με τη γραβάτα που αποτέλεσαν «θεσμό» στην υψηλή πολιτική σκηνή της Ελλάδας στα προηγούμενα χρόνια, αμφισβητήθηκαν. Για πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά, πρωθυπουργός δεν φορά γραβάτα στις δημόσιες εμφανίσεις του. Και σε αυτή την περίπτωση του διαγγέλματος προς τον ελληνικό λαό, που ίσως μάλιστα να αποτέλεσε και μία από τις πιο κρίσιμες στιγμές της πολιτικής του καριέρας, εμφανίζεται χωρίς την μέχρι πρότινος κλασική περιβολή που ένας πρωθυπουργός «όφειλε» μέχρι τότε να φέρει.

Με κοστούμει αλλά χωρίς γραβάτα, ξεκινά να απευθύνει διάγγελμα προς τους πολίτες, ανακοινώνοντας το επικείμενο δημοψήφισμα. Ξεκινώντας με την προσφώνηση «*Ελληνίδες, Έλληνες*», την οποία και επαναλαμβάνει τρεις φορές όπως είδαμε παραπάνω σε κάθε μία από τις θεματικές για τις οποίες μιλά, δείχνει να κρατά κάτι από το παραδοσιακό. Όπως διατηρεί το κοστούμει, δείχνει να διατηρεί και μία προσφώνηση, που μπορεί να χαρακτηριστεί όχι μόνο κλασική, αλλά αποτελεί και μία προσφώνηση που υιοθετείται και από το αντίπαλο νέο-φιλελεύθερο στρατόπεδο. Όπως είδαμε, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο απευθύνθηκε και ο «εθνάρχης» Καραμανλής στο βίντεο – κάλεσμά του.

Παρόλα αυτά μπορούμε να παρατηρήσουμε αυτή την «εναλλακτικότητα» και το «καινούριο», μέσα από τον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος και η κυβέρνησή του αντιμετώπισε για πρώτη φορά τους «κακούς» Ευρωπαίους. Στοιχεία ίσως της αριστερής εναλλακτικής αρρενωπότητας μπορούν να διαφανούν στον τρόπο με τον οποίο ο Α. Τσίπρας επεδίωξε στο πρώτο μέρος του λόγου του, να δείξει.

Ως «έντιμος εγγυητής» της λαϊκής ψήφου αυτό που προσπάθησε αν μη τι άλλο να κάνει ήταν να διαφυλάξει ως γνήσιος αριστερός εκπρόσωπος του λαού την εντολή του για σύγκρουση. «Επαναστάτης» που «δεν υπέκυψε» στις πιέσεις των Ευρωπαίων, τόνισε τη στάση του και αυτή της κυβέρνησής του, που διαφοροποιούνταν από αυτή του προηγούμενου «παλαιού καθεστώτος». Οι «εντολοδόχοι» παλαιοί κυβερνήτες αντικαταστάθηκαν από δυναμικούς νέους που «επαναστάτησαν» τόσο εναντίον τους, όσο και εναντίον του «δυνάστη» Ευρωπαίου. Στη συνέχεια του λόγου του ο Αλέξης Τσίπρας, όπως είδαμε παρατηρεί πως η «επαναστατικότητα» αυτή, που αποτελούσε δείγμα δικαιοσύνης αλλά και δυναμικής διεκδίκησης του «αυτονόητου», όχι μόνον δεν απέδωσε τα δέοντα, αλλά «εξόργισε» την άλλη πλευρά των διαπραγματεύσεων, που «είχε συνηθίσει» σε έναν «υπάκουο» συνομιλητή. Η πρόταση τελεσίγραφο που απαιτούσε να υπογράψει η ελληνική κυβέρνηση καταδείκνυε αυτή τη στάση των Ευρωπαίων, ενώ αποκάλυπτε το «πραγματικό» της πρόσωπο.

Η «εντιμότητά» του στην υπόσχεση προς τον ελληνικό λαό, για ισότιμη διαπραγμάτευση με τους εταίρους, πλέον έπρεπε και σε αυτό το σημείο του αδιεξόδου να κρατηθεί. Το δημοψήφισμα αποτέλεσε την λύση εκείνη της «αξιοπρέπειας» και της «δημοκρατίας» στο «αδιέξοδο» της «αυταρχικής» πρότασης – τελεσιγράφου. Το «επαναστατικό» υποκείμενο δεν συμβιβάστηκε και δεν εκβιάστηκε. Το δημοψήφισμα, φαίνεται να προωθήθηκε ως έσχατη

επαναστατική του πράξη. «*Η κυρίαρχη βούληση του λαού*», είναι αυτή που πλέον θα «*απαντήσει με δημοκρατία στον αυταρχισμό και τη σκληρή λιτότητα*». Το γεγονός του δημοψηφίσματος όμως αποτέλεσε όχι μόνο μία προσπάθεια διατήρησης της «επαναστατικότητας» εξαιτίας της οποίας εξελέγη, αλλά ταυτόχρονα και την απόδειξη της «εναλλακτικότητας» της πολιτικής του. Το δημοψήφισμα προωθήθηκε όπως είδαμε ως μία πρωτότυπη λύση στο αδιέξοδο. Η «έντιμη» αριστερή και δημοκρατική του πολιτική υφή, τον οδήγησε σε μία εναλλακτική και επαναστατική πολιτική επιλογή.

Στο κλείσιμο του λόγου του διαπιστώσαμε το έμμεσο αλλά σαφές κάλεσμά του «για μία ψήφο περήφανη». Εκτός από τον ίδιο το θεσμό του δημοψηφίσματος που επιλέχθηκε ως επαναστατική και αριστερή λύση δημοκρατίας, η επιλογή του «ΟΧΙ» σε αυτό, φαίνεται ότι θα μπορούσε να αποτελέσει την «επιτομή» της επαναστατικότητας. Το «ΟΧΙ» που όπως είδαμε στο βίντεο αυτό δεν επιλέγεται να ακουστεί ρητά, φαίνεται να αποτελεί ένα «ΟΧΙ» «ιστορικό». Η προσπάθεια σύνδεσης και νοσηματοδότησης της εθνικής υπερηφάνειας με το «ΟΧΙ» όπως είδαμε μέσα από την ανάλυση, ενισχύθηκε μέσα από την «ιστορικότητα» της λέξης αυτής. Το «ΟΧΙ» της εθνικής αντίστασης φαίνεται να «πρόσταζε» και το «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα.

Μπορούμε να παρατηρήσουμε, και το κομβικό σημείο στο οποίο έθνος και αρρενωπότητα δείχνουν να ενώνονται αρμονικά. Το έθνος στο σημείο αυτό, δείχνει να έρχεται στο προσκήνιο του λόγου δυναμικότερα από οπουδήποτε. Το γεγονός ότι αυτό συμβαίνει στο τέλος του λόγου του πρωθυπουργού ίσως σηματοδοτεί και τον τρόπο με τον οποίο ο Α. Τσίπρας επιδιώκει να επενδύσει το πολιτικό του επιχείρημα. Η έννοια του έθνους δείχνει και εδώ να αποτελεί την έννοια κλειδί, αυτήν που ήταν είναι και θα είναι πάνω από οποιαδήποτε πολιτική.

Το κάλεσμά του προς «όλους και όλες» για ψήφο που θα την χαρακτηρίζει «η εθνική ομοψυχία», «η ενότητα» και «η ψυχραιμία», καταδεικνύει την ύψιστη προτεραιότητα που πρέπει να επιζητάται σε οποιασδήποτε κρίσιμη πολιτική διαδικασία. Η προτεραιότητα αυτή, φαίνεται πως υπερπηδά πολιτικές διαφοροποιήσεις και ταξικές διαφορές εντός του ελληνικού συγκειμένου. Παρά το γεγονός ότι το διακύβευμα του δημοψηφίσματος αποτέλεσε το έδαφος, που όπως είδαμε πυροδότησε τέτοιες εσωτερικές πολιτικές εντάσεις, αυτές τείνουν να «αμβλύνονται» κάτω από το πρίσμα του έθνους. Ό,τι και να γίνει η εθνική ενότητα και η ομοψυχία είναι αυτή που πρέπει να διαφυλαχθούν.

Προκύπτει αναπόφευκτα ο τελικός προβληματισμός. Σε ποιο βαθμό η «εναλλακτική νέα και επαναστατική» αρρενωπότητα του αριστερού πρωθυπουργού, διαφοροποιήθηκε από εκείνη του παλαιού παραδοσιακού και «υπάκουου» προκατόχου του; Αυτό που φαίνεται να προκύπτει, είναι η ανάδειξη μιας περιορισμένης δυναμικής της έννοιας της «επαναστατικότητας». Αυτή τείνει να εξαντλείται στην εναλλακτική εμφάνιση, χωρίς να δείχνει να προχωρά σε αντίστοιχες εναλλακτικές θεάσεις της έννοιας του έθνους. Η φαντασιακή αυτή οντότητα, η πατρίδα και σε αυτήν την περίπτωση, φαίνεται να παραμένει σταθερά νοηματοδοτούμενη, ως η μητέρα, που ως «ιερό και ευαίσθητο πρόσωπο» έχει ανάγκη προστασίας είτε από τον «παλαιό πατέρα», είτε πλέον από τον «επαναστάτη γιο».

Το πολιτικό υποκείμενο ΣΥΡΙΖΑ

Περνώντας στα τέσσερα βίντεο της καμπάνιας του κόμματος ΣΥΡΙΖΑ, διαπιστώνει κανείς ότι τα δύο από αυτά είναι τηλεοπτικά ενώ τα άλλα δύο ραδιοφωνικά. Πάντως και τα τέσσερα «έπαιξαν» στους δύο από τους πιο

κεντρικούς φορείς Μαζικής Επικοινωνίας. Επιλέγω να εντάξω και τα ραδιοφωνικά, καθώς όπως φαίνεται οπτικοποιήθηκαν για τις ανάγκες παρουσίας τους στην πλατφόρμα του YouTube. Έχουμε λοιπόν, δύο «είδη» βίντεο με το ένα να προορίζεται για το μέσο της τηλεόρασης ενώ το δεύτερο για το ραδιόφωνο. Μέσα από την εξέτασή τους λοιπόν, μπορούμε να αντιληφθούμε, πως τόσο τα δύο τηλεοπτικά, όσο και τα δύο ραδιοφωνικά παρουσιάζουν περίπου την ίδια δομή ενώ το ένα φαίνεται να αποτελεί συνέχεια – συμπλήρωμα του άλλου, με κοινές σκηνοθετικές επιλογές.

Τα τηλεοπτικά σποτ

Τα τηλεοπτικά σποτ που παρήχθησαν από τον ΣΥ.ΡΙΖ.Α λοιπόν είναι δύο. Το πρώτο το βρίσκει κανείς με τον τίτλο **«1^ο τηλεοπτικό σποτ της καμπάνιας του ΟΧΙ»**, ενώ το δεύτερο με **«2^ο τηλεοπτικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ για το δημοψήφισμα»**, ενώ και τα δύο εντοπίστηκαν στο επίσημο κανάλι του ΣΥ.ΡΙΖ.Α στο YouTube. Παρουσιάζουν όπως είπαμε, κοινή σκηνοθετική άποψη.

Τα βίντεο χωρίζονται και σε αυτή την περίπτωση σε δύο άτυπα μέρη, με το πρώτο εν είδει «θρίλερ», να παρουσιάζεται το μήνυμα με μαύρα γράμματα σε άσπρο φόντο και το δεύτερο έγχρωμο πια να αποτελεί απλά το κλείσιμό του. Η διάρκεια του πρώτου είναι η μεγαλύτερη, κατά την οποία διατυπώνεται θα λέγαμε το καθεαυτό επιχείρημα. Το δεύτερο, διαρκώντας ελάχιστα δευτερόλεπτα παρατηρούμε την αποφασιστική – «ανακουφιστική» κατάληξή του. Έγχρωμο με φόντο όπου εμφανίζονται αυτή τη φορά οι σημαίες Ελλάδας και Ευρώπης ενωμένες, εν είδει λογοτύπου, ακούμε και διαβάζουμε το μήνυμα με άσπρα

γράμματα αυτή τη φορά «ΟΧΙ» και από κάτω τις φράσεις *«Για την Ελλάδα της αξιοπρέπειας – Για την Ευρώπη της δημοκρατίας»*.

Το πρώτο τηλεοπτικό σποτ φαίνεται να μας εντάσσει στην «αλήθεια» του ΣΥΡΙΖΑ. Μέσα από μία σειρά δηλώσεων του εκφωνητή, γίνεται αντιληπτή μία τάση για «ξεκαθάρισμα» της κατάστασης πραγμάτων στο ελληνικό συγκείμενο την περίοδο όπου οι διαπραγματεύσεις του κυβερνώντος κόμματος με τους επίσημους φορείς της Ε.Ε έφτασαν σε τέλμα. Το «ξεκαθάρισμα» αυτό, αφορά και στοχεύει στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, την οποία η κυβέρνηση φαίνεται να «κατηγορεί» για μια σειρά παράλογων απαιτήσεων στον «έντιμο συμβιβασμό» τον οποίο τόσο καιρό επεδίωκε.

Έτσι στο πρώτο και κύριο μέρος του βίντεο αυτού, «μαθαίνουμε τί θέλουν και τί δεν θέλουν», οι Ευρωπαίοι εταίροι. Προκύπτει λοιπόν μία σειρά δηλώσεων που τείνουν να επαναλαμβάνονται με τον ίδιο επικοινωνιακό τρόπο. Οι φράσεις «Δεν θέλουν... – θέλουν...» που ακούγονται στη διάρκειά του, φαίνεται να αποκτούν χαρακτήρα μοτίβου. Έτσι ακούμε: *« Δεν θέλουν συμβιβασμό, θέλουν ταπείνωση, Δεν θέλουν λύση, θέλουν να συνεχιστεί ο αργός θάνατος, θέλουν κατάλυση της δημοκρατίας. »*.

Εστιάζοντας τόσο στο επαναλαμβανόμενο μοτίβο ως επικοινωνιακό τρόπο, όσο και στο ίδιο το περιεχόμενο του μηνύματος που επικοινωνείται, μπορούμε να αντιληφθούμε το εξής: Ο ΣΥΡΙΖΑ, δείχνει να είχε «όλη την καλή διάθεση» στη διάρκεια της διαπραγμάτευσης της προηγούμενης περιόδου, να φθάσει σε έναν συμβιβασμό έντιμο με την Ευρώπη. Επεδίωκε να βρεθεί μία λύση «λογική» και για τις δύο πλευρές. Η Ευρώπη όμως φαίνεται ότι δεν είχε τις ίδιες διαθέσεις. Αυτό που «ήθελε» ήταν να ταπεινώσει την Ελλάδα και να την «σκοτώσει» οικονομικά και πολιτικά. Μέσα από τα λεγόμενα του ΣΥΡΙΖΑ, καταλαβαίνουμε πως η Ε.Ε, δεν

φαίνεται να μοιράζονταν τις «ίδιες αξιώσεις με την άλλη πλευρά της διαπραγμάτευσης, ενώ «έκδηλες» ήταν και οι τάσεις αντιδημοκρατικότητας, μέσω της συμπεριφοράς που επεδείκνυε.

Το μήνυμα συνεχίζει, με μία ερώτηση «πέρασμα» από το πρώτο μέρος στο δεύτερο. Η ερώτηση «*Θα τους αφήσεις;*», οδηγεί κατευθείαν στην απάντηση «ΟΧΙ» που διατυπώνεται εγγράφως στο έγχρωμο φόντο των σημαιών της Ε.Ε και της Ελλάδας. Η φράση αυτή, μπορεί να μας οδηγήσει σε ορισμένες διαπιστώσεις. Τα όσα διακυβεύονται φαίνεται τελικά να αποτελούν ένα είδος εθνικής και πολιτειακής απειλής. Οι «καλές προθέσεις» ενός δημοκρατικού έθνους δεν συνάντησαν αυτές των Ευρωπαίων. Ο συμβιβασμός που θα οδηγούσε σε μία αμοιβαία λύση για την Ελλάδα της κρίσης, δεν ήταν όπως φαίνεται στα σχέδια των εταίρων. Η Ευρώπη «ήθελε να «εξοντώσει» τουλάχιστον πολιτικά και οικονομικά την Ελλάδα. Ο συμβιβασμός που επιδιώκονταν σε όλο το προηγούμενο διάστημα δεν ήταν τελικά παρά ένα αίτημα μόνο της μίας πλευράς.

Την απάντηση γι' αυτή την «αντιδημοκρατική και απαράδεκτη συμπεριφορά» των Ευρωπαίων απέναντι στις «τίμιες προσπάθειες» της Ελλάδας, φαίνεται ότι έχει πλέον τη δυνατότητα να τη δώσει ο λαός. Οι εκπρόσωποί του, έκαναν «ό,τι περνούσε από το χέρι τους» προκειμένου να βρεθεί μία λύση, αλλά η άλλη πλευρά «δεν συνεργάστηκε». Σε μία δημοκρατική χώρα όπως η Ελλάδα, τη δύναμη φαίνεται να την έχει τελικά ο ίδιος ο λαός. Στο σημείο αυτό δηλαδή, φαίνεται να προτείνεται πως ο ελληνικός λαός, έχει τη δύναμη «να μην αφήσει» τους Ευρωπαίους να «καταστρέψουν την Ελλάδα». Το «ΟΧΙ» μοιάζει να αποτελεί το όπλο για κάτι τέτοιο που θα της επιτρέψει να διατηρήσει την αξιοπρέπειά της αλλά και θα αποτελέσει το λίκνο της δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Προκύπτουν κάποια μέχρις εδώ συμπεράσματα. Ο ΣΥΡΙΖΑ φαίνεται να ξεκινά την καμπάνια του, ξεκαθαρίζοντας την κατάσταση. Δείχνοντας πως ο ίδιος ως επίσημος εκπρόσωπος της Ελληνικού κράτους, κατέβαλε κάθε «δυνατή και τίμια» προσπάθεια για να βρεθεί μία αμοιβαία αποδεκτή λύση, αναδεικνύεται ταυτόχρονα μία μορφή «ατιμίας» της άλλης πλευράς. Η Ευρώπη ως άλλος τύραννος φαίνεται να φέρει αποκλειστικά την ευθύνη της αδιέξοδης σχέσης, που με κάθε τρόπο, θέλει να καταστρέψει κάθε ίχνος αξιοπρέπειας και δημοκρατικότητα.

Η Ευρώπη στέκει ως η μόνη υπαίτιος της κατάστασης και για το λόγο αυτό η αντίδραση πρέπει να είναι ηχηρή. Εδώ όμως προκύπτει και κάτι ακόμη. Το μήνυμα του κλεισίματος *«Για την Ελλάδα της αξιοπρέπειας – Για την Ευρώπη της δημοκρατίας»*, δείχνει και κάτι άλλο. Το κυβερνητικό υποκείμενο φαίνεται να επιδιώκει ένα είδος εθνικής αξιοπρέπειας, αλλά ταυτόχρονα και μία Ευρώπη δημοκρατική. Στόχος του φαίνεται να αποτελεί όχι μόνο η διατήρηση μιας μορφής αξιοπρέπειάς μέσα από ένα «ΟΧΙ» στα μέτρα «εξόντωσης» της Ευρώπης, αλλά ταυτόχρονα μοιάζει να επιδιώκεται και η αλλαγή του ίδιου του υποκειμένου - Ευρώπη, που από «τύραννος», «πρέπει» να μετατραπεί σε δημοκράτη.

Το δεύτερο τηλεοπτικό σποτ, φαίνεται να έρχεται ως συνέχεια του πρώτου. Το βίντεο αυτό φαίνεται να διατρέχεται από μία νέα αίσθηση διαφορετική από την εκείνη του πρώτου βίντεο. Με τάση αυτή τη φορά αποφασιστικότητας, μίας θα τολμούσα να πω «εθνικής αυτοπεποίθησης», ο ΣΥΡΙΖΑ μοιάζει να εξαίρει ένα νέο διαπραγματευτικό χαρτί. Το όπλο αυτό είναι ο ίδιος ο λαός, που του δίδεται μια πρωτοφανής δυνατότητα να αποφασίσει για την τύχη του και όχι μόνον.

Έτσι στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται οι καινούριες συνθήκες, μετά το «ξεκαθάρισμα» του τοπίου που έγινε στο προηγούμενο βίντεο. Η απάντηση στην Ευρώπη των «τυράνων» φαίνεται να είναι ο ίδιος ο λαός. Έτσι ακούμε και

βλέπουμε γραμμένα τα εξής: *«Αυτή την ΚΥΡΙΑΚΗ κάνουμε ένα βήμα ΜΠΡΟΣΤΑ. Ανοίγουμε έναν ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ δρόμο, στην ΕΛΛΑΔΑ και την ΕΥΡΩΠΗ. Αυτή την ΚΥΡΙΑΚΗ ο λαός έρχεται στο ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ».*

Με μία πρώτη ματιά μπορούμε να διαπιστώσουμε τον τονισμό κάποιων συγκεκριμένων λέξεων μέσω της χρήσης κεφαλαίας γραφής. Παρατηρούμε δηλαδή, πως οι λέξεις «Κυριακή, μπροστά, καινούριο, Ελλάδα, Ευρώπη και προσκήνιο», είναι γραμμένες με κεφαλαία γράμματα. Η επιλογή αυτή δεν φαίνεται να είναι τυχαία.

Προφανώς πρόκειται για μία προσπάθεια υπογράμμισης συγκεκριμένων εννοιών. Η Κυριακή λοιπόν είναι σημαντική μέρα γιατί τότε θα διεξαχθεί το δημοψήφισμα που πρότεινε ο ΣΥΡΙΖΑ. Τη μέρα αυτή, φαίνεται ότι θα προκύψει κάτι μεγάλο. Ο λαός που αυτή τη φορά μπαίνει μπροστά, θα φέρει κάτι καινούριο. Αυτό μάλιστα, δεν θα αφορά μόνον την Ελλάδα αλλά και την ίδια την Ευρώπη.

Χαρακτηριστικό της διπλής αναφοράς σε Ελλάδα και Ευρώπη αποτελεί και εδώ η φράση μετάβασης του πρώτου μέρους στο δεύτερο «*Ψηφίζουμε ΟΧΙ*», αλλά και το κλείσιμο του βίντεο. Η φράση μετάβασης τώρα δεν είναι ερώτηση αλλά φαίνεται να εμφανίζεται περισσότερο ως απόφαση. Πλέον ο λαός, όχι απλά «δεν θα τους αφήσει» να τον ταπεινώσουν αλλά πλέον το έχει αποφασίσει. «Ψηφίζει ΟΧΙ» γιατί όπως φαίνεται ο δρόμος για μία καινούρια πορεία της Ελλάδας στην Ευρώπη «ανοίγει». Και φαίνεται ότι έχει διπλή σημασία.

Το «ΟΧΙ» αυτό φαίνεται ότι θα νοηματοδοτήσει ξανά τόσο τη θέση της Ελλάδας ως μιας χώρας αξιοπρεπούς, αλλά μέσα και μέσω αυτής, μοιάζει να υπονοείται ότι θα διασωθεί και κάτι από τα δημοκρατικά ιδεώδη της Ευρώπης. Το βίντεο που κλείνει και αυτό με τον ίδιο τρόπο, μοιάζει να το επιβεβαιώνει ξανά. Εν μέσω έγχρωμης απεικόνισης των σημαιών Ελλάδας και Ευρώπης, εμφανίζεται και

πάλι το μήνυμα «Για την Ελλάδα της αξιοπρέπειας – Για την Ευρώπη τη δημοκρατίας».

Τα ραδιοφωνικά σποτ

Με διαφορετικό, έντονο και με «πιο αριστερό» λόγο θα λέγαμε ότι κινούνται τα δύο τελευταία προωθητικά ραδιοφωνικά σποτ του ΣΥΡΙΖΑ, τα οποία όπως αναφέρθηκε οπτικοποιήθηκαν για τις ανάγκες της διαδικτυακής εκστρατείας στο YouTube.

Το πρώτο ραδιοφωνικό βίντεο που εξετάζεται στο σημείο αυτό, είναι το δεύτερο κατά σειρά παραγωγής από το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ καθώς φέρει το όνομα: **«Το δεύτερο ραδιοφωνικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ για το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου»¹⁸**. Επιλέγω να ξεκινήσω την ανάλυσή μου από εδώ κρίνοντας πως η δυναμική των βίντεο αυτών εξελίσσεται πιο «ιδανικά» με αυτή τη σειρά.

Η «εξέλιξη» αυτή, αφορά κυρίως τον τρόπο με τον οποίο κορυφώνεται μία αίσθηση αποφασιστικότητας για το επικείμενο «ΟΧΙ» της 5^{ης} Ιουλίου. Στο βίντεο με το οποίο ξεκινάμε, το επιχείρημα που διατυπώνεται υπέρ του «ΟΧΙ» έρχεται αντιπολιτευτικά. Όντας αντιπολιτευτικό, φαίνεται να μην παρουσιάζει την «αυτόνομη αποφασιστικότητα» του δεύτερου βίντεο στη σειρά ανάλυσης, στο οποίο εντοπίζεται μία δυναμική αυτόνομη της «ΟΧΙ» επιλογής.

Ξεκινώντας λοιπόν με αυτή τη λογική στην πορεία ανάλυσης, τίθεται το τυπικά «δεύτερο ραδιοφωνικό σποτ» ως πρώτο. Παρακολουθώντας την πορεία εξέλιξης του επιχειρήματος μπορούμε λοιπόν αρχικά να διαπιστώσουμε την αντιπολιτευτική αυτή λογική του. Στο άτυπο πρώτο μέρος του βίντεο αυτού, έχουμε λοιπόν την ύπαρξη ενός θα έλεγα αντιπολιτευτικού μοτίβου. Το σχήμα που επαναλαμβάνεται, φαίνεται να αποτελείται από μία αρχική καταφατική δήλωση που

¹⁸<https://www.youtube.com/watch?v=ynuB1LIQjms>

εκφράζει ένα «αληθινό» και αρνητικό γεγονός, το οποίο στη συνέχεια κλείνει με μία ερώτηση που με τη σειρά της, την ακολουθεί η απάντηση «ΟΧΙ». Το γεγονός του πρώτου μέρους του σχήματος αυτού όπως είπαμε είναι «αρνητικό». Εκθέτει τα κακώς κείμενα του ελληνικού συγκειμένου, για τα οποία υπεύθυνες φαίνονται να είναι οι προηγούμενες κυβερνήσεις. Η ερώτηση που ακολουθεί ως το δεύτερο σκέλος του σχήματος δείχνει «να απαιτεί» μία «ΟΧΙ» απάντηση. Το «ΟΧΙ» πλέον είναι αυτό που σε αυτή την περίπτωση, κατά κάποιον τρόπο «φυσικοποιείται».

Όπως θα δούμε το «ΟΧΙ» προκύπτει αντιπολιτευτικά. «Έρχεται φυσικά» ως «αγανάκτηση» για τα κακώς κείμενα που οι προηγούμενες κυβερνήσεις ήταν υπεύθυνες. Το «ΟΧΙ» μοιάζει σε αυτή την περίπτωση αποκομμένο από το «ΟΧΙ» στην ερώτηση του δημοψηφίσματος. Όπως θα δούμε κατευθύνεται στους παλιούς κυβερνήτες που μέσα από τις φιλελεύθερες πολιτικές τους έφτασαν την χώρα στην απελπισία. Το «ΟΧΙ» μοιάζει δηλαδή να έχει δύο αποδέκτες. Μέσα από το «ΟΧΙ» στο παλιό, αυτό που «πάει πίσω» τη χώρα προκύπτει και το «ΟΧΙ» στο επικείμενο δημοψήφισμα. Αυτή τη φορά, δείχνει να αποκτά τη δυναμική του μέσα από τη σύγκρισή του με ένα άρρητο «ΝΑΙ». Το «ΝΑΙ» είναι αυτό που οι «παλαιοί» κυβερνήτες πρεσβεύουν. Άρα δεν αυτό δεν είναι καλό. Προκύπτει λοιπόν ένα σχήμα: «ΟΧΙ» σ' αυτούς που έφεραν τα πράγματα για την Ελλάδα σε αυτή την κατάσταση – άρα «ΟΧΙ» στο «παλιό» - άρα «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα. Η «ΟΧΙ» επιλογή φαίνεται να προκύπτει μέσα από τη σύγκρισή του με τους εκπροσώπους της άλλης πλευράς.

Παρόλα αυτά δεν φαίνεται εδώ να αναζητάται η δυναμική της λέξης ως λέξης όπως είδαμε να συμβαίνει με την περίπτωση του πεδίου του «ΝΑΙ». Το «ΟΧΙ» προκύπτει όπως θα δούμε και μέσα από την ανάλυση ως επιλογή

«προοδευτικότητας» και αγανάκτησης εν συγκρίσει με εκείνη του «ΝΑΙ» και όχι ως λέξη καθεαυτή.

Η αγανάκτηση αυτή έρχεται μέσα από την έκθεση μίας σειράς γεγονότων για τα οποία ο ΣΥΡΙΖΑ δε αναγνωρίζει προσωπικές ευθύνες και έχουν λίγο ως πολύ να κάνουν με γνωστά προβλήματα της Ελλάδας της κρίσης. Η αγανάκτηση ή η φυσικότητα με την οποία προκύπτει το «ΟΧΙ» έρχεται μέσα από το σχήμα που περιγράψαμε παραπάνω. Έτσι στην πρώτη περίπτωση ακούμε: *«Σου έκοψαν το μισθό και τη σύνταξή σου – Μπορείς να αντέξεις κι άλλο; - «ΟΧΙ»*. Πρόκειται για το πρώτο παράδειγμα του επαναλαμβανόμενου σχήματος, «δήλωση/γεγονός – ερώτηση – ΟΧΙ».

Με εικόνα οπου απεικονίζεται «στρατιά» από φόρμες εργασίας να περπατούν χωρίς ανθρώπινες παρουσίες εντός τους, έχουμε μια προσπάθεια αποτύπωσης των κακών οικονομικών συνθηκών. Στην περίπτωση αυτή φαίνεται να υπονοείται η απρόσωπη και δύσκολη εργασία, η οποία λόγω των κακών χειρισμών των προηγούμενων φιλελεύθερων κυβερνήσεων δεν πληρώνεται καλά. Οι μισθοί και οι συντάξεις δεν είναι ανάλογες με την εργασία που «εσύ προσφέρεις». Το β' ενικό πρόσωπο που χρησιμοποιείται δίνει έναν τόνο άμεσο και προσωπικό. Η κατάσταση αυτή φαίνεται πλέον «φυσικά» να αγανακτεί, γι' αυτό και το «ΟΧΙ» είναι αναπόφευκτο. «ΟΧΙ δεν αντέχω άλλο» μοιάζει να είναι η πλήρης απάντηση.

Στη συνέχεια και εντός του ίδιου μοτίβου ακούμε: *«Μαγαζιά έκλεισαν και χιλιάδες άνθρωποι έμειναν άνεργοι – Θα αφήσεις να γκρεμίζουν το μέλλον σου; - «ΟΧΙ»*. Με ένα απεικονιζόμενο λουκέτο και μία ουρά ανέργων να περιμένει έξω από ένα κατάστημα του ΟΑΕΔ, συνοδεύεται η δεύτερη δήλωση αυτή. Πρόκειται για μία επίσης γνωστή κατάσταση στην Ελλάδα που στα χρόνια αυτά της κρίσης παρουσίαζε μεγάλους αριθμούς ανέργων. Και για τις κλειστές επιχειρήσεις και για

την ανεργία φαίνεται πως αποκλειστική ευθύνη φέρουν οι παλιοί κυβερνώντες. «Αυτοί» είναι που γκρεμίζουν το μέλλον «σου» καθώς με τις πολιτικές συνεχούς συμβιβασμού με την Ε.Ε., έφεραν την οικονομική αυτή δυσπραγία.

Ο αποδέκτης παρόλα αυτά των ευθυνών μέχρις εδώ, δεν αποδεικνύεται ότι είναι όντως οι παλαιοί κυβερνώντες. «Αυτοί που γκρεμίζουν το μέλλον και δεν αντέχεις άλλο» θα μπορούσε να είναι οι Ευρωπαίοι. Προχωρώντας όμως παρακάτω και στην τρίτη δήλωση – γεγονός οι αποδέκτες φαίνεται τελικά να προσδιορίζονται. Η φράση: *«Σου έλεγαν ότι φταις εσύ, τώρα λένε ότι νοιάζονται για σένα – Τους πιστεύεις; - «ΟΧΙ»*, σε συνδυασμό με την εικόνα δύο από τους συγκυβερνώντες της προηγούμενης περιόδου (Α. Σαμαράς και Ε. Βενιζέλος), φαίνεται να ξεκαθαρίζει την κατάσταση. «Αυτοί» που «σου» προκάλεσαν όλα τα δεινά, που μάλιστα σε κατηγορήσαν και γι' αυτά είναι οι πρώην κυβερνήτες. Τώρα είναι αυτοί που λένε ότι νοιάζονται, συνεπώς δεν πρέπει να τους ακούσεις. Το «ΝΑΙ» που υπονοείται ότι προτείνουν φαίνεται να είναι τόσο «σκάρτο» και αναξιόπιστο όσο αυτοί που αποτελούν τον φορέα του.

Το «επικοινωνιακό χαρτί» της αναξιπιστίας φαίνεται να φτάνει στην κορύφωσή του στο δεύτερο και τελευταίο μέρος του βίντεο. Ακούμε λοιπόν: *«Ο ελληνικός λαός επέλεξε μία κυβέρνηση που αντιστέκεται. Μην τους αφήσεις να σε πείσουν να γυρίσεις πίσω. Την Κυριακή 5 Ιουλίου με τη δύναμη ενός λαού λέμε ΟΧΙ»*, ενώ κλείνει και πάλι με το γνωστή φράση *«Από την Ελλάδα της αξιοπρέπειας για την Ευρώπη της δημοκρατίας»*.

Μέσα από το παράθεμα αυτό, μπορούμε αρχικά να παρατηρήσουμε, ένα βασικό κατά την προσέγγισή μου εγχείρημα. Η αντιπολιτευτική προσπάθεια δείχνει να καταλήγει ύστερα από την παράθεση των προηγούμενων επιχειρημάτων, «βγάζοντας νικητή». Ο ΣΥΡΙΖΑ φαίνεται να απολαμβάνει τη πίστη ενός λαού και

αυτό το έχει κερδίσει μέσα από την αγωνιστικότητά της. Η Κυβέρνηση αυτή δεν συμβιβάζεται όπως «κάνανε οι άλλοι» και αυτό φαίνεται να προτείνεται ότι πρέπει να το συνειδητοποιήσουμε. «Δεν πρέπει να τους αφήσουμε, να μας πάνε στην προηγούμενη κατάσταση».

Προβάλλεται στο σημείο αυτό, η έννοια της «ριζοσπαστικότητας» του κόμματος αυτού. Το «νέο» είναι αυτό που θα πάει μπροστά τη χώρα, ενώ το «παλιό» που τώρα είναι η «ΝΑΙ» επιλογή στο δημοψήφισμα, θα γυρίσει τη χώρα πίσω, στη κατάσταση της κρίσης. Το μήνυμα με το οποίο κλείνει το βίντεο φαίνεται ξανά να επικυρώνει ποιο στοιχείο είναι το καινοφανές. Η Ελλάδα «αξιοπρεπώς» πρέπει να πει «ΟΧΙ». Το «ΟΧΙ» αυτό πιθανώς θα επαναφέρει μία χαμένη από μία σειρά προηγούμενων συμβιβασμών αξιοπρέπεια, που κατά τον ΣΥΡΙΖΑ, θα επιβάλει και μία μεταλλαγή και στην Ευρώπη.

Το δεύτερο ραδιοφωνικό βίντεο όπως προαναφέρθηκε αποτελεί το πρώτο κατά σειρά παραγωγής, ενώ φέρει το όνομα «**Το πρώτο ραδιοφωνικό σποτ της καμπάνιας του ΟΧΙ**». Αυτό φαίνεται να διαπνέεται από μία έντονη αίσθηση αντίστασης και μίας μορφής αποφασιστικότητας που προέρχεται όπως φαίνεται μέσα από την ίδια την δυναμική της «ΟΧΙ» επιλογής. Με ροκ μουσική υπόκρουση, ακούμε αρχικά δύο εκφωνητές μία γυναίκα και έναν άνδρα εναλλάξ, να διατυπώνουν τους λόγους για τους οποίους «Λέμε ΟΧΙ».

Προκύπτει ένα λίγο πολύ γνωστό επικοινωνιακό σχήμα, το οποίο συναντήσαμε και σε κάποια βίντεο της καμπάνιας του «ΝΑΙ». Μέσα από το επαναλαμβανόμενο μοτίβο, «Λέμε ΟΧΙ – για» αναδεικνύεται ένα άτυπο πρώτο μέρος του σποτ, κατά τη διάρκεια του οποίου, είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε τέσσερις από τους σημαντικότερους προφανώς λόγους για τους οποίους «αποφασιστικά» λέμε «ΟΧΙ». Η αποφασιστικότητα και η δυναμική του «ΟΧΙ»,

φαίνεται να επενδύεται και με την εικόνα. Παρά το γεγονός ότι το πρώτο αυτό μέρος δεν φαίνεται να παρουσιάζει πολλές εναλλαγές, η δυναμική του «ΟΧΙ» φαίνεται να δίδεται μέσα από δύο εικόνες που στηρίζονται στην απεικόνιση του λαού. Το οπτικό μέρος ξεκινά με την επίδειξη ενός τεράστιου και λευκού ΟΧΙ με φόντο το σήμα του ΣΥΡΙΖΑ και μία θολή ελληνική σημαία που ενώνεται – «μπερδεύεται» με ένα πλήθος ανασηκωμένων χεριών, ενώ στη συνέχεια περνά στη φωτογραφία μία μεγάλης συγκέντρωσης μπροστά από την ελληνική βουλή.

Μέσα τώρα από την εξέταση του συγκεκριμένου μοτίβου, μπορούμε να ακούσουμε τις βασικές έννοιες που φαίνεται να διατρέχουν το φαντασιακό του ΣΥΡΙΖΑ. Όπως δυνάμεθα να διαπιστώσουμε, οι έννοιες που αρθρώνονται αφορούν τον τρόπο που βλέπει η κυβέρνηση τόσο την Ελλάδα όσο και την Ευρώπη, αλλά ταυτόχρονα και τον τρόπο με τον οποίο τα δύο συγκείμενα ιδανικά θα συνδυαστούν.

Έτσι ακούμε αρχικά ότι ο πρώτος λόγος που *«λέμε ΟΧΙ»* είναι *«για την Ελλάδα που αντιστέκεται»*¹⁹. Η έννοια της αντίστασης που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είναι συνυφασμένη με τον χώρο της Αριστεράς, παρατηρούμε ότι έρχεται στο προσκήνιο. Η Ελλάδα αντιστέκεται και φαίνεται να ξέρει να λέει «ΟΧΙ» «όταν» και «εκεί που πρέπει». Στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται ότι είναι διατεθειμένη να αντισταθεί στις απαιτήσεις της Ευρώπης και στα οικονομικά μέτρα που προτείνει. Αλλά προσοχή: Δεν αρνείται την Ευρώπη, αλλά τα παράλογα μέτρα της. Το «ΟΧΙ» της αντίστασης φαίνεται να πηγαινει στο «απάνθρωπο» πρόσωπο της Ευρώπης. Το *«Λέμε ΟΧΙ – για μια Ευρώπη ανθρώπινη»*, φαίνεται να το επιβεβαιώνει. Το «ΟΧΙ» αυτό δεν σκοπεύει απλώς να αντισταθεί στην απάνθρωπη

¹⁹ Φράση που έχει έναν χαρακτήρα «κοινού τόπου» στην αριστερά και έχει εκφραστεί μάλιστα και σε ένα γνωστό τραγούδι «Τσάμικό»: «...η Ελλάδα που αντιστέκεται η Ελλάδα που επιμένει κι όποιος δεν καταλαβαίνει δεν ξέρει που πατά και που πηγαίνει...» (Σαββόπουλος 1983)

Ευρώπη, αλλά η στάση αυτή φαίνεται πως θα φέρει και άλλα αποτελέσματα. Η αντίσταση που προβάλλει από πλευράς της Ελλάδας, θα είναι «σε θέση» να αλλάξει και την ίδια την Ευρώπη.

Στον τρίτο και τελευταίο λόγο, *«Λέμε ΟΧΙ – για την δημοκρατία και την αξιοπρέπεια»*, προκύπτουν ακόμη δύο σημαντικές έννοιες της κυβερνητικής αυτής Αριστεράς. Η δημοκρατία και η αξιοπρέπεια φαίνεται να αποτελούν τις σημαντικότερες των αξιών, για τις οποίες κανείς πρέπει «να αντισταθεί» και να πει «ΟΧΙ». Δύο έννοιες γενικές και αόριστες, τις οποίες μάλιστα συναντήσαμε και στο πεδίο του «ΝΑΙ». Η αξιοπρέπεια, μία έννοια τόσο γενικόλογη που παρόλα αυτά φαίνεται να παίρνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Και ενώ στο πεδίο του «ΝΑΙ» όπως είδαμε η αξιοπρέπεια είχε κυρίως να κάνει με ένα είδος κοινωνικού και εθνικού στάτους που μέσα από μία ενδεχόμενη οικονομική καταστροφή κινδύνευε να χαθεί, στην περίπτωση αυτή φαίνεται να αποκτά διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η αξιοπρέπεια στον λόγο της κυβερνητικής Αριστεράς, αλλά όπως θα δούμε και της εξωκοινοβουλευτικής που αναλύεται παρακάτω, συνυφαίνεται περισσότερο με μία αίσθηση απώλειας της έννοιας της «αυτοδιαχείρισης».

Λαμβάνοντας υπ' όψιν και τα δύο πρώτα βίντεο της κυβερνητικής εκστρατείας, μπορούμε ίσως να αντιληφθούμε πως αυτό που θίγεται στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι κάτι άλλο. Το «Συριζαϊκό υποκείμενο», φαίνεται ότι δεν μπορεί να ανεχτεί όχι την απώλεια του κοινωνικο-οικονομικού στάτους που απολάμβανε η Ελλάδα ούσα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά έναν εκβιασμό που αρθρώνονταν από πλευράς της. Το «τελεσίγραφο» «take it or leave it», που ακούσαμε πολλές φορές να αρθρώνεται από πλευράς Ευρωπαίων εταίρων ήταν αυτό που προφανώς ερέθιζε την περηφάνια της Αριστεράς.

Η αξιοπρέπεια και η δημοκρατία που ακούμε ως έναν λόγο στην τρίτη και τελευταία επανάληψη του μοτίβου «Λέμε ΟΧΙ – για», φαίνεται να δείχνει την αλληλένδετη σχέση των δύο αυτών εννοιών. Η αξιοπρέπεια φαίνεται να πηγαίνουν χέρι-χέρι με την δημοκρατικές διαδικασίες. Το «ΟΧΙ» της αντίστασης κινείται προς την διαφύλαξη των εννοιών αυτών που όπως φαίνεται κινδυνεύουν. Η «απάνθρωπη» Ευρώπη «θίγοντας» το ίδιο το πολίτευμα, τη δημοκρατία προσπαθώντας «να την ακυρώσουν», θίγουν ταυτόχρονα και την αξιοπρέπεια ενός λαού.

Το βίντεο, συνεχίζει διαφορετικά. Το επαναλαμβανόμενο μοτίβο, σταματά ενώ η ανδρική φωνή συνεχίζει εισάγοντας τώρα μία ακόμη έννοια. Η έννοια της ελευθερίας είναι αυτή που τώρα εισάγεται, ενώ νοηματοδοτείται από τον ίδιο τον εκφωνητή ως εξής: *«Να είσαι ελεύθερος σημαίνει να μη φοβάσαι»*. Η φράση αυτή ακολουθείται τώρα από μία δήλωση του ίδιου του πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα ανάλογη με εκείνη του Ρούσβελτ, με την οποία αναφέρεται στην έννοια του φόβου: *«Ο μόνος μας φόβος είναι ο φόβος. Δεν θα τον αφήσουμε να μας κερδίσει. Θα τα καταφέρουμε»*, ενώ ταυτόχρονα απεικονίζεται.

Εξετάζοντας τις δύο φράσεις αυτές μπορούμε να δούμε αρχικά, τον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτείται η έννοια της ελευθερίας. Μοιάζει να προτείνεται πως ελεύθερος είναι αυτός που δε φοβάται. Οι φόβοι είναι αυτοί που κάνουν κάποιον να μην είναι ελεύθερος. Φαίνεται όμως και κάτι ακόμη πολύ σημαντικό. Το «ΟΧΙ» δείχνει να εμπεριέχει ένα είδος ρίσκου, μία επιλογή, που κάποιος φοβάται να την πάρει. Νικώντας τους φόβους, μάλλον καθίσταται ικανός να ψηφίσει «ΟΧΙ» και άρα να είσαι ελεύθερος. Έτσι η ελευθερία τείνει να συνυφαίνεται με την ψήφο του «ΟΧΙ». Η επιλογή «ΟΧΙ» φαίνεται να μην είναι απλά μια πράξη ελευθερίας, αλλά ταυτόχρονα και μία πράξη ηρωική μέσω της οποίας κάθε φόβος θα νικηθεί.

Παράλληλα με τα παραπάνω και ταυτόχρονα με το άκουσμα της δήλωσης Τσίπρα, διατυπώνεται μόνο γραπτώς και η εξής πολύ ενδιαφέρουσα φράση και πιθανώς παλαιότερη δήλωση του Α. Τσίπρα. Την ώρα που ακούμε «*Ο μόνος μας φόβος...*», διαβάζουμε το «*Το ΟΧΙ είναι χρέος μας προς την Ιστορία*» και από κάτω το γνωστό πλέον σλόγκαν: «*Από την Ελλάδα της αξιοπρέπειας – για την Ευρώπη της δημοκρατίας*». Εδώ φαίνεται πως μπορούμε να αντλήσουμε ακόμη ένα στοιχείο που θα μας συμπληρώσει καλύτερα το παζλ του κυβερνητικού - αριστερού φαντασιακού. Παρατηρούμε πως το «ΟΧΙ» της αντίστασης που πρέπει τώρα «όλοι να πούμε» εκτός των άλλων είναι και ένα είδος επιταγής απέναντι στην ιστορία μας. Το «ΟΧΙ» των Ελλήνων, το «ΟΧΙ» της εθνική αντίστασης κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο φαίνεται να είναι αυτό το «ΟΧΙ» της Ιστορίας. Και μάλιστα έχει και συνέχεια. Η αντίσταση ενός λαού απέναντι στο τελεσίγραφο των Ιταλών κατακτητών του 1940, φαίνεται ότι επιδιώκεται να παραλληλιστεί με το «ΟΧΙ» ως πράξη αντίστασης σε έναν άλλο, νέο «κατακτητή», που «στέλνει» ένα άλλο «οικονομικό τελεσίγραφο».

Μέσα από το γεγονός του «χρέους που οι Έλληνες έχουμε προς την Ιστορία» διαπιστώνουμε και κάτι ακόμη σε σχέση με τη «συνέχεια» των δύο καταστάσεων. Οι δύο αυτές παραλληλίζουσες καταστάσεις φαίνεται ότι κρύβουν και τους ίδιους κινδύνους. Το κοινό χαρακτηριστικό τους δεν θα αποτελούσε τελικά μόνο το «αντιστασιακό ΟΧΙ», αλλά και το γεγονός του τι επακολούθησε μετά από αυτό. Ο πόλεμος που κηρύχθηκε από τους Ιταλούς στο «ΟΧΙ» του '40 ίσως αποτελέσει και στην παρούσα περίπτωση ένα πιθανό ενδεχόμενο ενός είδους «πολεμικής κατάστασης». Έτσι ίσως μπορούν να δικαιολογηθούν και οι προηγούμενες δηλώσεις περί φόβου. Η κατάσταση και από επίσημα πλέον χείλη είναι τόσο σοβαρή όσο η αντίστοιχη του 1940, που χρειάζεται για μία ακόμη φορά, μία

ηρωική απόφαση. Κάτι τέτοιο φαίνεται να επικυρώνεται και από το τρίτο και τελευταίο μέρος του βίντεο με το οποίο και κλείνει. Κρατώντας θα έλεγα αυτό το κλίμα ηρωισμού, το οποίο σε όλη τη διάρκεια του βίντεο έμοιαζε να καλλιεργείται, ακούμε το εξής: «Στις 5 Ιούλη γράφουμε ιστορία – Λέμε ΟΧΙ – ΣΥΡΙΖΑ». Πρόκειται για την τελευταία φράση με την οποία κλείνει και η ροκ μουσική υπόκρουση. Μέσα σε ένα κλίμα θα έλεγα «πολεμικής ευφορίας και αντίστασης», οι φόβοι μοιάζουν να έχουν πλέον νικηθεί. Η 5^η Ιουλίου του 2015 φαίνεται ότι θα είναι μέρα ηρωική. Η μέρα αυτή μάλιστα, φαίνεται ότι θα αποτελέσει την νέα εκδοχή της θα τολμούσα να πω, 28^{ης} Οκτωβρίου του 1940, στην οποία όπως και τότε, ο ελληνικός λαός καλείται να πει το ηρωικό «ΟΧΙ» για να γράψει με τη σειρά του νέες «ηρωικές σελίδες» αντίστασης στην νεοελληνική ιστορία.

Τα «μη κεντρικά» πολιτικά υποκείμενα του «ΟΧΙ»

Μέχρις εδώ και βάσει των κατηγοριοποιήσεων του υλικού, εξετάσαμε τα βίντεο τα οποία παρήχθησαν από φορείς των δύο πεδίων («ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» αντίστοιχα), εκφράζοντας όπως διαπιστώσαμε τα δύο κεντρικά και συγκρουσιακά πολιτικά υποκείμενα που διαμορφώθηκαν στο ελληνικό συγκείμενο του 2015. Όπως αναδύθηκε μέσα από την ανάλυση, τα υποκείμενα αυτά, που εμφανίστηκαν αν μη τι άλλο στο προσκήνιο ως οι δύο μοναδικοί πόλοι του εθνικού φαντασιακού, διαμορφώθηκαν ως γενικά συμπαγή, με αυτό του «ΝΑΙ» να τείνει να εκφράζει την κεντροδεξιά κοινοβουλευτική αντιπολίτευση της χώρας, και εκείνο του «ΟΧΙ» την αριστερή πλην όμως κυβερνητική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ.

Η κεντρικότητα του ρόλου των δύο αυτών υποκειμένων, όπως τονίστηκε οφείλεται σε μία κύρια και ικανή συνθήκη. Το υλικό που αναλύθηκε μέχρις εδώ, που όπως είδαμε αφορούσε στα δύο κεντρικά υποκείμενα, παρήχθη προκειμένου να προωθήσει τις αντίστοιχες εκστρατείες στα δύο κεντρικότερα μαζικά μέσα, την

τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Η δυνατότητα προώθησης μίας οποιασδήποτε εκστρατείας στα δύο αυτά μέσα δεν είναι φθηνή και πόσο μάλλον εύκολη. Οι παραγωγές αυτές επομένως που προωθήθηκαν στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, δείχνουν μία αν μη τι άλλο οικονομική ή/και πολιτική δυναμική.

Παρόλα αυτά, τα υποκείμενα που εκφράστηκαν εντός του ούτως ή άλλως συγκρουσιακού πεδίου του δημοψηφίσματος, δεν φαίνεται να ήταν μόνο δύο. Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή τούτου του κεφαλαίου, η έρευνα στο οπτικό/ακουστικό υλικό που παρήχθη δεν περιορίστηκε στις «επίσημες καμπάνιες. Μέσα από τη διαδικασία αναζήτησης, προέκυψαν κάποια «υπόγεια» δεδομένα, που μάλλον επιβεβαιώνουν πως τα πολιτικά υποκείμενα που διαμορφώθηκαν και συγκρούστηκαν την περίοδο δεν ήταν δύο.

Η έρευνα για την εύρεση του υλικού μου, όπως τονίστηκε έγινε αποκλειστικά στο διαδίκτυο. Ψάχνοντας λοιπόν τα βίντεο που ήδη γνώριζα από τις τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές καμπάνιες «αποκαλύφθηκαν» και κάποια, τα οποία παρήχθησαν από κάποιους πολιτικούς φορείς, που σίγουρα δεν βρίσκονται εντός αυτού που αποκαλούμε κεντρική πολιτική σκηνή. Οι φορείς αυτοί φαίνεται ότι δημιούργησαν κάποια βίντεο, η προώθηση των οποίων θα γίνονταν αποκλειστικά μέσω του διαδικτύου.

Τα νέα αυτά δεδομένα μας οδηγούν σε νέες προκλήσεις. Το δομικά διπολικό σχήμα «ΝΑΙ» - «ΟΧΙ» μοιάζει πλέον φαινομενικό. Ο δεύτερος πόλος που εκφράζει η «ΟΧΙ» επιλογή προκύπτει όπως θα διαπιστώσουμε ως μη συμπαγής, όπως αυτή του «ΝΑΙ». Εκτός από τα αριστερά – κυβερνητικά σποτ, η επιλογή αυτή φαίνεται να ενσωμάτωσε δύο ακόμη πολιτικά υποκείμενα που αν και μη «κεντρικά», τείνουν να αποτελούν σημαντικότατο εύρημα στην προσπάθεια, να αποτυπωθούν με τον επαρκέστερο δυνατό τρόπο, όλα τα πολιτικά υποκείμενα της περιόδου αυτής, έτσι

όπως τουλάχιστον διαμορφώθηκαν και εκφράστηκαν μέσω των οπτικοακουστικών σποτ.

Καλλιτέχνης

Στο σημείο αυτό, εντάσσεται στην ανάλυσή, όπως έγινε και στο πεδίο του «ΝΑΙ», το βίντεο ενός καλλιτέχνη, που αυτή τη φορά εκφράζει εκείνο του «ΟΧΙ». Παρατίθεται ανάμεσα στην ανάλυση του Κυβερνητικού – αριστερού υποκειμένου και του εξωκοινοβουλευτικού – αριστερού που θα επακολουθήσει, θεωρώντας τον συγκεκριμένο φορέα λόγου, αριστερό υποκείμενο χωρίς να του αποδίδονται διακριτά κομματικά χαρακτηριστικά. Η ταξική του ταυτότητα ωστόσο φαίνεται να είναι διακριτή τόσο λόγω κάποιων «πολιτικών δεικτών» εντός του βίντεο, που θα επισημανθούν στην ανάλυση, όσο και της βασικής επιχειρηματολογίας του συγκεκριμένου υποκειμένου, που φαίνεται να εμφορείται από καθαρούς ταξικούς όρους.

Πρόκειται για τον ηθοποιό Κωστή Καλλιβερέτακη, ο οποίος δημιούργησε ένα βίντεο – απάντηση σε εκείνο του Σάκη Ρουβά που αναλύθηκε παραπάνω. Ο «απαντητικός» αυτός χαρακτήρας δεν αναδεικνύεται μόνο από το γεγονός πως ο Καλλιβερέτακης «απαντά» σχολιάζοντας το βίντεο του Ρουβά, με δικό του βίντεο, αλλά φαίνεται να μαρτυρείται και μέσα από την ανάδειξη της δομής αυτού. Ήδη από τον τίτλο μπορούμε να αντιληφθούμε κάτι τέτοιο. Στο YouTube, το βίντεο εμφανίζεται με τον τίτλο: **«Ο Κωστής Καλλιβερέτακης ξεφτιλίζει τον Σάκη Ρουβά, για το σποτ – Ναι είμαστε η Ευρώπη.»** Το συγκεκριμένο βίντεο, δεν αποτελεί παραγωγή κάποιας επίσημης καμπάνιας κόμματος ή πολιτικού σχηματισμού. Όπως θα δούμε, αποτελεί προσωπική παραγωγή, «προορισμός» της οποίας ήταν η «προαιρετική» προβολή του στο διαδίκτυο και το YouTube.

«Τραβηγμένο» στη διάρκεια μίας συγκέντρωσης υπέρ του «ΟΧΙ», που έλαβε χώρα σε κάποια πλατεία της Ρώμης της Ιταλίας Κωστής Καλλιβρετάκης, ως συμμετέχων σ' αυτήν, επέλεξε να «στείλει ένα μήνυμα» στον Σάκη Ρουβά, μέσω ενός βίντεο, που όπως μας αναφέρει, το κινηματογραφεί «απλά» ένας φίλος του.

Ξεκινώντας το βίντεο, αντιλαμβανόμαστε αμέσως το λόγο για τον οποίο δημιουργήθηκε. Ήδη από την αρχή, μπορούμε να παρατηρήσουμε, πως παρήχθη, ως μία προσπάθεια να δοθεί μία «σκληρή» απάντηση στο βίντεο που παρήγαγε ο Σάκης Ρουβάς, κάτι βέβαια που επιβεβαιώνεται κυρίως στο κλείσιμό του, κατά τη διάρκεια του οποίου ο Καλλιβρετάκης χρησιμοποιεί προσβλητικούς χαρακτηρισμούς για τον μέχρι πρότινος συνεργάτη του.

Καλλιβρετάκης και Ρουβάς φαίνεται ότι συμμετείχαν σε μία κοινή ταινία πριν 8 χρόνια όπως ο πρώτος μας ενημερώνει. Η αρχική φράση με την οποία εισάγεται το βίντεο *«Σάκη τί κάνεις, καλά είσαι;... δεν ξέρω αν μ' ακούς...»*, καθορίζει από την αρχή, τον παραλήπτη του μηνύματος. Η χρήση του β' ενικού προσώπου σε συνδυασμό με την αναφορά του ονόματος του Σ. Ρουβά, μας παραπέμπει κατευθείαν πως το μήνυμα που θα ακολουθήσει τον αφορά.

Αμέσως μετά, παρακολουθούμε τον ηθοποιό να συστήνεται. Η σύσταση που κάνει δεν είναι με το πραγματικό του όνομα, παρά χρησιμοποιεί το όνομα (*«Ο φίλιππος είμαι, από την ταινία;...»*), το οποίο «χρησιμοποιούσε» στην κοινή τους ταινία. Προβάλλοντας το όνομα αυτό, μοιάζει να υπονοεί πως μόνο με αυτό τον τρόπο υπάρχει ίσως η δυνατότητα ο Σ. Ρουβάς να τον αναγνωρίσει. Οι διαφορές τους φαίνονται μεγάλες που χωρίς τη χρήση της ταινίας ως σημείο αναφοράς, η αναγνώριση αυτή θα είναι δύσκολη.

Τελειώνοντας τις συστάσεις, Καλλιβρετάκης προχωρά, στο λόγο για τον οποίο προφανώς έφτιαξε το βίντεο. Αφορμή όπως φαίνεται αποτέλεσε το βίντεο που δημιούργησε ο Σ. Ρουβάς, το οποίο φαίνεται ότι έχει «εξοργίσει» τον ηθοποιό. Ήδη από την αρχή με τη φράση *«Είδα το ταινιάκι σου χθες και πραγματικά φίλε έχεις προχωρήσει πάρα πολύ...»*, διαφαίνεται μία από την αρχή δόση ειρωνείας. Το «ταινιάκι» που αναφέρεται στο βίντεο που εξετάσαμε υπέρ του «ΝΑΙ», αλλά και η «χαρά» από την οποία διακατέχεται εξαιτίας της υποκριτικής προόδου που ακούμε παρακάτω, φαίνεται να αποτελούν στοιχεία της «σαρκαστικής» του διάθεσης.

Αμέσως μετά, ο ηθοποιός και πάλι απευθυνόμενος στο Σ. Ρουβά, τον καλεί να δει τη συγκέντρωση στην οποία βρίσκεται. Ευρισκόμενος μέσα σε πλήθος συγκεντρωμένων, μπορούμε να διακρίνουμε εκτός από τις ελληνικές, και σημαίες κόκκινες με το κομμουνιστικό σύμβολο (σφυροδρέπανο). Επιβεβαιώνοντάς και τονίζοντας μάλιστα, ότι η συγκέντρωση αυτή την οποία καταγράφει, *«είναι μία συγκέντρωση για το ΟΧΙ»*, σπεύδει να ξεκαθαρίσει τη προσωπική του θέση, διαχωρίζοντάς την ταυτόχρονα από αυτή του Ρουβά.

Σε αντίθεση με την εμφάνιση του Ρουβά, ο Καλλιβρετάκης εμφανίζεται με ένα T-shirt. «Ιδρωμένος» όπως ο ίδιος επιβεβαιώνει, *«δεν έχει makeup artists»* αυτός για να τον περιποιηθούν όπως υπονοεί ότι κάνουν στο Ρουβά

Αλλά όχι μόνον αυτό. Η συγκέντρωση του «ΟΧΙ» φαίνεται ότι διαπνέεται από συγκεκριμένα πολιτικά χαρακτηριστικά, τα οποία τείνουν να ορίζουν με έναν τρόπο και τα ίδια τα πεδία του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ». Όπως ακούμε, *«οι άνθρωποι έξω από την Ελλάδα καταλαβαίνουν λίγο πιο καλά»*. Στο εξωτερικό *«δεν υπάρχουν συγκεντρώσεις για το ΝΑΙ, οι άνθρωποι είναι πιο αντικειμενικοί»*. Όπως μπορούμε να καταλάβουμε, το «ΟΧΙ» που όπως είδαμε εκπροσωπείται από κάποια αριστερή κινηματική οργάνωση της Ιταλίας, φαίνεται να αποτελεί προϊόν κάποιας μορφής

«αντικειμενικότητας», το οποίο οι άνθρωποι μακριά από την Ελλάδα υποστηρίζουν κατά αποκλειστικότητα.

Από την άλλη, το «ΝΑΙ» το οποίο ο Σ. Ρουβάς υποστηρίζει και για το οποίο στην Ελλάδα, γίνονται συγκεντρώσεις, φαίνεται να είναι προϊόν «φόβου και τρομοκρατίας». Φορέας του τρόμου, ο Καλλιβρετάκης ορίζει τα μεγάλα ιδιωτικά κανάλια. Όπως χαρακτηριστικά ακούμε *«τα κανάλια της Ελλάδας δεν υπάρχουν εδώ για να δημιουργηθεί το «ΝΑΙ»*. Το «ΝΑΙ» προβάλλεται ως ένα δημιούργημα τεχνητό, που οι άνθρωποι από τη «φύση» τους, δε θα επέλεγαν. Ορίζεται με αυτό τον τρόπο, από τη μία, ένα «ΟΧΙ» λογικό, σχεδόν «φυσικό» και ένα από την άλλη ας μου επιτραπεί νεοφιλελεύθερο «ΝΑΙ» το οποίο είναι αποκλειστικά προϊόν «τρομοκρατίας» των μεγάλων Μαζικών Μέσων.

Συνυπεύθυνο, στην προσπάθεια αυτή τρομοκράτησης των ανθρώπων, ο ηθοποιός θεωρεί τον ίδιο τον Ρουβά. Το βίντεο που ο τελευταίος «έφτιαξε», το έκανε *«για τα κανάλια, αλλά όχι μόνο για τα κανάλια – και για τ' αφεντικά τους»*, *«ξεπληρώνοντας»* με αυτόν τον τρόπο *«μία ολόκληρη καριέρα»*.

Η προσπάθεια ξεκαθαρίσματος και διαχωρισμού της θέσης του από εκείνη του Σ. Ρουβά, φαίνεται όμως ακόμη γλαφυρότερα, λίγο παρακάτω. Σχολιάζοντας το σημείο που ο Ρουβάς χρησιμοποιεί α' πληθυντικό πρόσωπο προκειμένου να τονίσει τις κοινές δυσκολίες που όλοι οι Έλληνες πέρασαν, ο Καλλιβρετάκης δείχνει να «ξεσπά». Η φράση *«Εσύ και γω θες να μου πεις ότι ζήσαμε την ίδια ζωή»*, που στη συνέχεια επαναλαμβάνεται μάλιστα με την προσθήκη *«και τόλμησες να πεις ότι εγώ και εσύ ζήσαμε την ίδια ζωή»*, φαίνεται να μαρτυρά μέσω ενός ειρωνικού και θυμωμένου τόνου, τη διαφορά με την οποία βίωσαν την κρίση οι δύο καλλιτέχνες. Ο Σ. Ρουβάς υπονοείται ότι ζει μία πλούσια ζωή που τείνει τώρα να κινδυνεύσει. Λόγω του «φόβου» του στο ενδεχόμενο μίας επικράτησης του «ΟΧΙ», αυτός και η

«φάρα του» όπως μας λέει ξεκίνησαν αυτή την «τρομοκρατική εκστρατεία» υπέρ του «ΝΑΙ».

Μέσα από αυτό μπορεί ίσως να ενισχυθεί και το επιχείρημα της ταξικής υφής των πόλων «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ», ενώ ταυτόχρονα να αναδειχθεί και το σχήμα εκείνο της αρρενωπότητας, με το οποίο τείνει να εκφράζεται ο δεύτερος πόλος. Το «ΟΧΙ» μοιάζει να εκφράζει τους οικονομικά ασθενέστερους πλην όμως «λογικούς», «αντικειμενικούς» και «υπερήφανους» ανθρώπους, ενώ το «ΝΑΙ», τους πλούσιους «τρομοκράτες του λαού» και τα «τσιράκια» τους.

Προκύπτει λοιπόν ένα διπλό σχήμα πολιτικού υποκειμένου και αρρενωποτήτων. Το «αριστερό κινηματικό» υποκείμενο, που εκφράζεται μέσα από την αρρενωπότητα του Καλλιβρετάκη, δείχνει να ενσωματώνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. «Απλός» στην εμφάνιση, με μούσια δείχνει να αδιαφορεί για την «προσεγμένη» ανδρική εικόνα για την οποία «κατηγορεί» τον Σ. Ρουβά. Τονίζοντας την μη δυνατότά του για makeup artists που απολαμβάνει ο «αντίπαλος» του, δείχνει να αποστρέφεται τέτοιου είδους ανέσεις.

Ο Σάκης Ρουβάς, ως πολιτικό υποκείμενο «ανήκει» σε άλλη τάξη. Αν όχι πλούσιος, «εντάσσεται» σίγουρα σε αυτούς που δουλεύουν για αυτούς. Το κλείσιμο του βίντεο όπως φαίνεται, επιβεβαιώνει αυτόν τον ισχυρισμό. Ο Καλλιβρετάκης ευθέως αποκαλεί τον Ρουβά «μεγάλο καραγκιόζη» «τεράστιο φελλό» και «φερέφωνο σε εντεταλμένη υπηρεσία». Η «προσεγμένη» του εμφάνιση, φαίνεται να πηγαίνει μαζί με την ταξική του θέση.

Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση της ανάδειξης της σχέσης ταξικότητα - αρρενωπότητα έχει, επίσης και η τελευταία φράση που διατυπώνει ο ηθοποιός. Με ύφος που δείχνει «να υπόσχεται εκδίκηση, ακούμε τη φράση: «Την Κυριακή θα έρθει η ώρα για σένα και για τους όμοιούς σου». Εξετάζοντάς την

προσεκτικά αντιλαμβανόμαστε αν μη τι άλλο μία μορφή απειλής. Η Κυριακή του δημοψηφίσματος, φαίνεται ότι θα αποτελέσει ένα ορόσημο, το οποίο θα σηματοδοτήσει μία μορφή επανάστασης του «ΟΧΙ» υποκειμένου εναντίον του «ΝΑΙ» του αντικειμενικού εναντίον του ιδιοτελούς και υποκειμενικού, και γιατί όχι του προλετάριου άνδρα εναντίον του κεφαλαιούχου».

Το εξωκοινοβουλευτικό – αριστερό υποκείμενο

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου της ανάλυσης, επιλέγω να εντάξω δύο ακόμη πολιτικά υποκείμενα που άρθρωσαν δημόσιο λόγο μέσω τηλεοπτικού σποτ. Το πρώτο από τα δύο νέα πολιτικά υποκείμενα που δείχνει να διαμορφώθηκε και να εκφράστηκε μέσα από την επιλογή του «ΟΧΙ», προβάλλει μέσα από το επόμενο βίντεο.

Πρόκειται για ένα σποτ το οποίο φαίνεται να δημιουργήθηκε από δύο πολιτικούς σχηματισμούς, που συμπορεύονται, την ANT.AP.CY.A(Αντικαπιταλιστική Αριστερή Συμμαχία για την Ανατροπή) και το M.AP.C (Μετωπική Αριστερή Συμπόρευση), που φέρει τον τίτλο «**ΑντΑρΣυΑ - ΜΑρΣ: ΟΧΙ μέχρι τέλους!**». Αν και βρέθηκαν εκτός κοινοβουλίου ήδη από τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, φαίνεται πως ήταν η μόνη από τις αριστερές πολιτικές εξωκοινοβουλευτικές δυνάμεις που υποστήριξαν το «ΟΧΙ» μέσα από την παραγωγή προωθητικού σποτ.

Το βίντεο στην ουσία δεν παρουσιάζει κάποιο δρώμενο. Το οπτικό του μέρος, που μένει σταθερό σε όλη τη διάρκεια του μηνύματος αποτελείται από μία στατική εικόνα στην οποία εμφανίζεται εντός κόκκινου φόντου εν είδει συνθήματος η φράση «*ΟΧΙ μέχρι τέλους*» και από κάτω «*ΑΝΤΑΡΣΥΑ – ΜΑΡΣ*». Σχολιάζοντας το οπτικό αυτό κομμάτι και την επιλογή να αποτελείται αυτό από μία σταθερή

απεικόνιση ενός μηνύματος, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε μία προσπάθεια ανάδειξης μίας επίμονης και σχεδόν «ανένδοτης» στάσης. Το «επίμονο ΟΧΙ» που από πλευράς περιεχομένου, πρέπει να αποτελεί την «μέχρι τέλους» επιλογή, δείχνει να εναρμονίζεται με την εξίσου «επίμονη» οπτική αναπαράσταση του συγκεκριμένου συνθήματος.

Το κυρίως λοιπόν μήνυμα, φαίνεται να επικοινωνείται μέσω του ηχητικού μέρους του βίντεο αυτού. Με εναλλαγές μεταξύ γυναικείας και ανδρικής φωνής τα εκάστοτε μηνύματα ακούγονται «πάνω» από μία ροκ μουσική υπόκρουση. Μέσα από την εξέταση του υλικού που προσφέρει εδώ ο ήχος, μπορούμε ίσως να διακρίνουμε τρία άτυπα μέρη στα οποία κάθε φορά φαίνεται να αλλάζει η εστίαση και το κέντρο βάρους του επιχειρήματος.

Ξεκινώντας από το «πρώτο» μέρος, το επιχείρημα δείχνει να διαρθρώνεται βάσει μιας προσπάθειας ορισμού του πεδίου «ΟΧΙ». Μέσα από ένα σχήμα που ακολουθεί τη δομή «ΟΧΙ σε...», και το οποίο επαναλαμβάνεται από μία γυναίκα και έναν άνδρα, τείνει να διαμορφώνει τις «νέες» νοηματοδοτήσεις της «ΟΧΙ» επιλογής.

Έτσι, ακούμε πως το «ΟΧΙ» απευθύνεται στους *«εκβιασμούς της Ε.Ε και του Δ.Ν.Τ.»*. Πρόκειται για ένα θα έλεγα λίγο πολύ γνωστό ήδη από την καμπάνια του ΣΥΡΙΖΑ επιχείρημα, το οποίο και σε αυτή την περίπτωση αναγνωρίζει πως οι προτάσεις που έκανε και τώρα τίθενται σε δημοψήφισμα είναι εκβιαστικές. Παρά ταύτα, το «ΟΧΙ» που εδώ προτείνεται δεν έχει την ίδια «μετριοπαθή» δυναμική. Το μήνυμα «επεκτείνεται» όταν με την επανάληψη του σχήματος «ΟΧΙ σε...» ακούγεται άρνηση (ΟΧΙ) *«σε όλα τα μνημόνια παλιά και νέα»*, ενώ αμέσως μετά *«στο βραχνά του χρέους και στη φυλακή του Ευρώ και της Ε.Ε.»*.

Το «ΟΧΙ» φαίνεται πως δεν «περιορίζεται» στα μέτρα όπως εκείνο του ΣΥΡΙΖΑ. Η επιλογή αυτή παρουσιάζεται πιο δυναμική γενικεύοντας όπως φαίνεται οτιδήποτε πρεσβεύει ο θεσμός της Ε.Ε. Η άρνηση φαίνεται ότι έρχεται σαν «θυμός» που δείχνει πως το υποκείμενο του «ΟΧΙ» αρνείται να δεχτεί οποιαδήποτε έννοια που να σχετίζεται με αυτήν. Έτσι εναντιώνεται τόσο στα μνημόνια, αρνείται να αναγνωρίσει το ελληνικό χρέος, αλλά φαίνεται να συγκρούεται ακόμα και με τον ίδιο το θεσμό και ό,τι αυτός πρεσβεύει. Η Ε.Ε όσο και το νόμισμα του Ευρώ, αποτελούν τη «φυλακή» του εξωκοινοβουλευτικού – αριστερού υποκειμένου.

Η τάση ενός «δυναμικότερου» συγκρουσιακά «ΟΧΙ» όμως διακρίνεται σαφέστερα από την τελευταία επανάληψη του σχήματος αυτού. Η φράση *«ΟΧΙ στη διαπραγμάτευση και την υποταγή»*, αναδεικνύει μία προσπάθεια διαχωρισμού της θέσης του συγκεκριμένου πολιτικού σχηματισμού από εκείνη του κυβερνώντος υποκειμένου. Η «άρνηση» απευθύνεται στις όποιες προσπάθειες διαπραγμάτευσης, που προφανώς φέρει στοιχεία υποταγής. Η συγκρουσιακή συνθήκη που δημιουργείται θυμίζει περισσότερο ρήξη με την Ευρώπη, παρά οποιαδήποτε προσπάθεια ενός «έντιμου συμβιβασμού».

Ήδη από αυτό το πρώτο μέρος μπορούμε να αντιληφθούμε μία μετατόπιση του «ΟΧΙ» επιχειρήματος, από το σημείο τουλάχιστον που «το άφησε» ο ΣΥΡΙΖΑ. Η επιλογή του «ΟΧΙ», δεν είναι απλώς μία αντίδραση στην Ευρώπη προκειμένου να βρεθεί μία «αμοιβαία αποδεκτή λύση», αλλά αποτελεί μία ευκαιρία για επικύρωση μίας ίσως από καιρό επιζητούμενης ρήξης.

Εκκινώντας από το προηγούμενο δεδομένο, της «δημοψηφισματικής ευκαιρίας» για ρήξη με την Ευρώπη, το επιχείρημα συνεχίζει με δύο διαπιστώσεις, η «υφή» των οποίων μοιάζει ανακουφιστική. Με μία παύση από το προηγούμενο

μέρος που συνδυάζεται με ένα «fade in» της μουσικής υπόκρουσης, φαίνεται πως η συνέχεια θα αποτελέσει κάτι σαν δεύτερο μέρος του βίντεο αυτού.

Οι δύο φράσεις, που και εδώ διατυπώνονται εναλλάξ από έναν άνδρα και μία γυναίκα, δείχνουν να αναφέρονται σ' αυτήν ακριβώς τη συνθήκη της ευκαιρίας. Η πρώτη, *«Γυρνάμε την πλάτη στο φόβο και την τρομοκρατία εργοδοτών, τραπεζιτών τηλεπαραθύρων»*, φαίνεται να τονίζει πως το «ΟΧΙ» θα είναι μία απάντηση σε μία «καλά οργανωμένη» τρομοκράτηση από φορείς εν πολλοίς του κεφαλαίου. Η προτροπή για «ΝΑΙ» που υπονοείται εδώ ότι προήλθε από τους εργοδότες, τους τραπεζίτες και τα τηλεοπτικά κανάλια με όπλο τον φόβο, θα «απαντηθεί» μέσω του αντιδραστικού και απαλλαγμένου από φόβο «ΟΧΙ».

Για μία τέτοια απάντηση χρειάζεται «θάρρος». Η τελευταία πρόταση – διαπίστωση *«Κοιτάμε κατάματα την ελπίδα όπως αγωνιζόμαστε με θάρρος, αλληλεγγύη και υπερηφάνεια»*, φανερώνει πως η ελπίδα φαίνεται να βρίσκεται στη ρήξη. Για μία ακόμη φορά, το τρίπτυχο του αγώνα μάλλον πρέπει να δείξει το δρόμο προκειμένου η ελπίδα αυτή να μετουσιωθεί σε πραγματικότητα. Η ευκαιρία φαίνεται να δίδεται μέσα από τη διαδικασία του δημοψηφίσματος, που μέσω της «σωστής» επιλογής, κάτι πιο «υπερήφανο και πιο αλληλέγγυο» θα προκύψει.

Κλείνοντας το βίντεο, επανέρχεται το ζήτημα της ψήφου. Αυτή τη φορά τείνει να διατυπώνεται ακόμη πιο αποφασιστικά, αφού αναφέρεται και η ημερομηνία του «πολυπόθητου» δημοψηφίσματος. Η φράση *«Στις 5 Ιούλη ψηφίζουμε ΟΧΙ διαλέγουμε τη ρήξη»*, αποτελεί και την πρόταση κατακλείδα του μηνύματος. Εδώ φαίνεται να προκύπτει και η ρητή πλέον διατύπωση περί ρήξης. Το «ΟΧΙ» δείχνει να σηματοδοτεί «ξεκάθαρα» πλέον τη ρήξη με τους ευρωπαίους εταίρους.

Το σύνολο του μηνύματος, έτσι όπως αρθρώθηκε και στα τρία άτυπα στάδια που ακολούθησε, προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον. Μέσα από τις νοηματοδοτήσεις της

«ΟΧΙ» επιλογής ανιχνεύσαμε στοιχεία όχι μόνο ενός νέο – διαμορφούμενου αριστερού υποκειμένου, αλλά ταυτόχρονα και μέσω αυτού, επαναφέρεται η έννοια της «ανοιχτότητας» των νοηματοδοτήσεων του ερωτήματος του δημοψηφίσματος.

Μέσα από την εξέταση, διαπιστώσαμε πως η αποδοχή ή απόρριψη στο ερώτημα του δημοψηφίσματος, το «ΟΧΙ» ή το «ΝΑΙ» διακυβεύει το μέλλον της Ελλάδας στην Ευρώπη και το Ευρώ. Τη νοηματοδότηση αυτή, τη συναντήσαμε και στο πεδίο του «ΝΑΙ». Αυτή τη φορά όμως το ζητούμενο φαίνεται ότι αλλάζει. Η «έξοδος» στην συγκεκριμένη καμπάνια, μάλλον δείχνει ως επιζητούμενη κατάληξη. Αυτή τη φορά, ο αντίλογος στο «ΝΑΙ» δεν αφορμάται από το τί «πραγματικά» θα σημάνει το «ΟΧΙ», αλλά συμφωνώντας ως προς το διακύβευμα, το «ΝΑΙ» υποκείμενο επιδιώκει τη συνέχιση της ευρωπαϊκής πορείας της Ελλάδας, ενώ το συγκεκριμένο «ΟΧΙ» την απορρίπτει.

Το εθνικιστικό υποκείμενο

Πέραν των αριστερών υποκειμένων – κυβερνητικών και μη –που όπως είδαμε, εκφράστηκαν μέσω της «ΟΧΙ» επιλογής, μέσα από την έρευνα, φαίνεται να προκύπτει ακόμη ένα πολύ σημαντικό και σίγουρα διόλου αμελητέο. Η έρευνα στο διαδίκτυο και στη πλατφόρμα του YouTube, αποκάλυψε δύο προωθητικά βίντεο υπέρ της «ΟΧΙ» επιλογής, που όπως θα διαπιστώσουμε, διατρέχονται από εθνικιστικά προτάγματα.

Αυτή τη φορά το «ΟΧΙ» φαίνεται να παίρνει νέες νοηματοδοτήσεις. Η κομματική και καθαρά πολιτική «ουσία», με την οποία μέχρις εδώ έδειχνε να επενδύεται, δείχνει να αλλάζει. Το «ΟΧΙ», όχι απλώς δεν αποτέλεσε έναν συμπαγή πόλο έναντι του «ΝΑΙ» πεδίου, αλλά συσσωμάτωσε πολιτικές ποιότητες διαφορετικής πολιτικής δυναμικής.

Όπως μέχρι στιγμής είδαμε, η εσωτερική διαφοροποίηση του πεδίου του «ΟΧΙ», αφορούσε μία πιο ριζοσπαστική – αριστερή ερμηνεία από εκείνη της κυβέρνησης αναφορικά με το διακύβευμα. Όπως θα δούμε στο νέο αυτό μέρος του υλικού, το πεδίο του «ΟΧΙ» φαίνεται ότι ενσωμάτωσε, συσπείρωσε και εξέφρασε παράλληλα και ένα φαινομενικά τουλάχιστον πολιτικά «αντίθετο» υποκείμενο. Το «αντιδραστικό» και «συγκρουσιακό» «ΟΧΙ», φαίνεται ότι εντέλει, δεν απευθύνθηκε μόνο από το αριστερό πολιτικό υποκείμενο προς τον καπιταλιστή Ευρωπαίο, αλλά απέκτησε χαρακτήρα πολεμικού κλίματος, της «ελληνικής ουσίας» έναντι στην «ξένη απειλή».

Παρακάτω, παρατίθενται τα βίντεο αυτά ξεχωριστά, κρίνοντας πως τα εσωτερικά τους χαρακτηριστικά οδηγούν στην ανάδειξη δύο μικρών υποκατηγοριών. Αν και τα δύο όπως θα δούμε δομούνται στη βάση ενός εθνικιστικού προτάγματος, η διαφορά δυναμικής στον τρόπο εκφοράς τους, φαίνεται ότι οδηγεί στην ανάδειξη τελικά δύο, αν μου επιτρέπεται, ποιοτήτων εθνικισμού.

«Μετριοπαθής» εθνικισμός

Στην υποκατηγορία αυτή αναλύεται το βίντεο που φέρει το όνομα **«τηλεοπτικό σποτάκι ΟΧΙ Κορινθίας»**. Η παραγωγή του ανήκει σε μία «ενωτική» πρωτοβουλία δύο εξωκοινοβουλευτικών πολιτικών κομμάτων²⁰ και ενός συνδυασμού ανώνυμων κινημάτων πολιτών²¹. Η «μετριοπάθεια» στο παρόν εθνικιστικό πρόταγμα, δεν ορίζεται βάσει κάποιου αντικειμενικού δείκτη, αλλά προκύπτει αντιπαραβολικά. Το βίντεο που θα ακολουθήσει στη συνέχεια, αποτελεί

²⁰ Πρόκειται για τα κόμματα «Δημοκρατική Αναγέννηση» του Στέλιου Παπαθεμελή και το Ε.ΠΑ.Μ του Δημήτρη Καζάκη.

²¹ Στο βίντεο τα κινήματα πολιτών δεν έχουν συγκεκριμένα ονόματα. Η αναφορά γίνεται ως «Κινήματα Πολιτών» γενικά.

προϊόν των «Ελλήνων Εθνοσοσιαλιστών», γεγονός που φαίνεται να τοποθετεί από μόνο του τα όρια μεταξύ του άκρου και του μετριοπαθούς. Οι δεύτεροι ως «αυθεντικοί» εκφραστές του εθνικισμού, φαίνονται εκ των πραγμάτων να χαρακτηρίζονται από μία διαφορά δυναμικής.

Το βίντεο, περιλαμβάνει εικόνα και ήχο. Ο ήχος παρόλα αυτά περιορίζεται μόνο σε μία «εμβληματικού» τύπου μουσική υπόκρουση, χωρίς να υπάρχει σε κανένα σημείο ανθρώπινη φωνή. Το επιχείρημα δομείται μόνο μέσω της γραπτής απεικόνισης, η οποία διατυπώνεται επάνω στις διάφορες εικόνες που εναλλάσσονται.

Το επιχείρημα αυτό φαίνεται να βασίζεται, στην ιστορία των Ελλήνων και στη φανταστική γραμμική της συνέχεια, η οποία λειτουργώντας ως υπενθύμιση θα οδηγήσει τον Έλληνα ψηφοφόρο στην «ΟΧΙ» επιλογή.

Η προσπάθεια αυτής της «υπενθύμισης», ξεκινά ήδη από τα πρώτα δευτερόλεπτα του βίντεο, όπου με φόντο την απεικόνιση δύο «εμβληματικών» για την Ελλάδα κτηρίων (ακρόπολη και βουλή των Ελλήνων), παρουσιάζονται ένα-ένα τα πρόσωπα που «σημάδεψαν» την εκάστοτε εποχή που τα κτήρια αυτά εξέφραζαν. Από την απεικόνιση λοιπόν αρχαίων Ελλήνων, η ιστορία ως γραμμική συνέχεια εκπροσωπείται από Έλληνες της νεότερης Ελλάδας, που αποτέλεσαν «σύμβολα» της ελληνικής επανάστασης του 1821.

Η εικονική υπενθύμιση των «ένδοξων» στιγμών της ελληνικής ιστορίας μέσω των εναλλαγών στα ιστορικά πρόσωπα, φαίνεται κατά έναν τρόπο να τελειώνει τη στιγμή που αρχίζει να αρθρώνεται λόγος. Η ελληνική σημαία παίρνει σχεδόν στατικά το ρόλο του φόντου, με το γραπτό επιχείρημα να αρθρώνεται πλέον εντός της.

Η Ελλάδα επομένως που «θυμηθήκαμε πρέπει» πλέον να μας υπενθυμίσει και την Ελλάδα που υπάρχει. Η φράση *«Ποια Ελλάδα υπάρχει;»*, με την οποία ξεκινά το γραπτό μήνυμα, εισάγει το μέρος αυτό. Η Ελλάδα αυτή φαίνεται να συνδέεται *«με την ιστορία των προγόνων»*. Η «κληρονομικότητα» μοιάζει να αποτελεί ένα κίνητρο δυναμικής *«υπερηφάνειας, φιλότιμου και αξιοπρέπειας»*. Τα στοιχεία αυτά που δείχνουν να χαρακτηρίζουν το «DNA των Ελλήνων» ήδη από την αρχαιότητα, μοιάζουν να έχουν ιστορική συνέχεια που «αποδεικνύεται» και αργότερα. *«Η Ελλάδα του ΟΧΙ και της εθνικής αντίστασης, του 114 και του αντιδικτατορικού αγώνα, και των εργατικών – λαϊκών αγώνων για ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια»*, αποτελούν με τη σειρά τους και αυτά, σημεία – σταθμούς στην ελληνική ιστορία.

Το επιχείρημα δεν σταματά εκεί. Τα σημεία αυτά «σταθμοί» του ελληνικού συγκειμένου, φαίνεται ότι «υπογραμμίστηκαν» για κάποιο λόγο. Φαίνεται πως οι συνθήκες που «τώρα» η Ελλάδα βρίσκεται, συγκλίνουν προς την ανάδειξη της παρούσας ιστορικής στιγμής ως ιστορικά εθνικής. Η φράση *«Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται υπό νέα κατοχή»*, ξεκαθαρίζει το ιστορικό τοπίο. Η κατοχή αυτή φαίνεται να είναι τόσο κατακλυσμιαία, που μάλλον αποτελεί μία κατοχή που αφορά όλους τους Έλληνες.

Η κατάσταση αυτή μοιάζει κρίσιμη, όχι μόνο σε επίπεδο πολιτικής, αλλά κυρίως σε εθνικό. Όπως ακούμε, αυτά που διακυβεύονται είναι *«η ιστορική, γλωσσική, θρησκευτική και πολιτιστική μας ταυτότητα και κληρονομιά»*, την οποία «οφείλουμε να υπερασπιστούμε». Μια τέτοια απειλή, δεν μπορεί να απαντηθεί διασπασμένα. Οι Έλληνες *«σύσσωμοι δεξιοί κεντρώοι και αριστεροί»*, πρέπει να *«μη παγιδευτούμε ξανά στα χρώματα και στις ταμπέλες των νέων δωσίλογων»*, αλλά να βαδίσουν *«ενωμένοι»*.

Αναδεικνύεται έτσι μέσα από την εξέταση του βίντεο αυτού, ένα νέο πολιτικό υποκείμενο, τα χαρακτηριστικά του οποίου διαγράφονται γλαφυρά. Το υποκείμενο αυτό, φαίνεται πάνω από όλα να διεκδικεί την εθνική του ταυτότητα, όπου μέσω αυτής δύναται να ξεπεράσει μάλιστα οποιεσδήποτε εσωτερικές πολιτικές διαφορές.

Αυτές πλέον, δεν αποτελούν το σημείο τριβής, καθώς ο κίνδυνος φαίνεται να απειλεί την ίδια τη σύσταση της ελληνικότητας. Η «κατοχή» για την οποία γίνεται λόγος, έρχεται από τα έξω υποβοηθούμενη όμως από τους «ντόπιους δωσίλογους». Το έθνος, μοιάζει να απειλείται και από αυτούς που δε φαίνεται να ενδιαφέρονται για τη σωτηρία του έθνους.

Αν και τα επιχειρήματα θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν και «αριστερά», με την έμφαση που δίδεται στον «αντιδικτατορικό αγώνα» ή τους «λαϊκούς αγώνες ανεξαρτησίας και δημοκρατίας», το υποκείμενο αυτό, μοιάζει να κάνει την υπέρβαση. Κατορθώνει με έναν τρόπο να «επιτύχει» έναν πολιτικό συμβιβασμό, προβάλλοντας όχι την πολιτική υφή των αγώνων αυτών αλλά την εθνική. Οι «επίσημες και ιστορικές» αυτές αντιστάσεις δείχνουν τελικά να μην είναι προϊόν πολιτικών επιλογών, αλλά μοιάζουν να προέκυψαν, εξαιτίας μιας ιδιαίτερης και χαρακτηριστικής «ιδιοσυγκρασίας» του ελληνισμού.

Την ιδιοσυγκρασία αυτή παρόλα αυτά δεν φαίνεται να την μοιράζονται όλοι οι Έλληνες όπως το επιχείρημα διατείνεται. Εντός του ελληνικού συγκειμένου υπάρχουν και οι δωσίλογοι, αυτοί που για κάποιον «αόριστο λόγο», δεν «νιώθουν» Έλληνες, έχοντας την τάση να «προδώσουν» τη χώρα και να την «παραδώσουν» στους ξένους.

«Ακραίος» Εθνικισμός.

Στην ίδια περίπου λογική περί δωσίλογων κινείται και το βίντεο που παρήχθη από τον πολιτικό σχηματισμό «Έλληνες Εθνοσοσιαλιστές» που φέρει τον τίτλο,

«ΟΧΙ στο Δημοψήφισμα. ΟΧΙ στο Ευρώ. ΟΧΙ στην Ευρωπαϊκή Ένωση.». Η λογική αυτή γίνεται από την αρχή φανερή. Το βίντεο που στην ουσία στηρίζεται σ' αυτήν, δομείται μέσω μιας αντίθεσης. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε υπάρχουν δύο μέρη στο βίντεο αυτό.

Στο πρώτο, παρατίθενται η μία μετά την άλλη, ομιλίες πολιτικών προσώπων, οι οποίοι μιλούν σε συγκεντρώσεις υπέρ του «ΝΑΙ». Παρακολουθούμε μεταξύ άλλων, τον δήμαρχο Αθηναίων, στελέχη της Νέας Δημοκρατίας, αλλά και «μεγάλα» ονόματα της πολιτικής που κυριάρχησαν στο πολιτικό πεδίο της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια. Το περιεχόμενο των δηλώσεων αυτών, δεν φαίνεται να είναι αυτό που έχει σημασία, αφού αυτό που ακούγεται αφορά απλά μία προσωπική ανακοίνωση – προτροπή των ομιλητών για μία «ΝΑΙ» ψήφο την ημέρα του δημοψηφίσματος.

Αυτό που δείχνει αντίθετα να επιδιώκεται, είναι η πλήξη της «ΝΑΙ» επιλογής μέσω ακριβώς της ανάδειξης της ταυτότητας των προσώπων που την εκφράζουν και όχι λόγω του περιεχομένου του επιχειρήματός τους. Τα πρόσωπα αυτά φαίνεται να προβάλλονται δηλαδή ως η «απόδειξη» της σαθρότητας της «ΝΑΙ» επιλογής. Το «ΝΑΙ» τείνει να παίρνει αρνητικό πρόσημο και να αποκτά μία υφή «προδοτικής επιλογής» ακριβώς λόγω του ότι αντιπροσωπεύεται από «προδότες».

Η παράθεση μάλιστα της ομιλίας του «ξένου» Γιούνκερ ανάμεσα σε αυτές των Ελλήνων που ζητά να ψηφιστεί το «ΝΑΙ» ανεξαρτήτως του ερωτήματος που θα τεθεί στο δημοψήφισμα, φανερώνει ακριβώς αυτό. Ο Γιούνκερ που ως ξένος «απαιτεί» την «ΝΑΙ» ψήφο από τους Έλληνες φαίνεται, να βρίσκει συμπαραστάτες τους συγκεκριμένους Έλληνες πολιτικούς. Οι «εθνικοί εχθροί» φαίνονται να βρίσκονται εκτός αλλά και εντός Ελλάδας. Οι «δωσίλογοι» που συναντήσαμε στο προηγούμενο βίντεο φαίνεται να αποτελεί το κυρίαρχο επιχείρημα υπέρ μίας

αντιδραστικής αλλά ταυτόχρονα εθνικιστικής «ΟΧΙ» επιλογής.

Στο δεύτερο μέρος η εικόνα αλλάζει. Η απόδειξη της προδοτικής «ΝΑΙ» ψήφου, μέσω της παρουσίασης των προσώπων που την εκπροσωπούν, σταματά και αποφασιστικά, έρχεται η απάντηση από τους Έλληνες Εθνοσοσιαλιστές. Με «εμβληματική» μουσική υπόκρουση, εμφανίζεται γραπτώς η φράση «*Οι Έλληνες Εθνοσοσιαλιστές λένε ΟΧΙ!*». Η πρόταση αυτή με την οποία και εγκαινιάζεται το δεύτερο αυτό μέρος δείχνει να ενισχύει το παραπάνω επιχείρημα περί αναξιοπιστίας των πολιτικών προσώπων. Σε αντίθεση με αυτούς, οι Έλληνες Εθνοσοσιαλιστές «δεν υποτάσσονται ούτε στον Γιούνκερ ούτε στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Ως σωστοί Έλληνες και όχι προδότες και υποταγμένοι, επιλέγουν να ψηφίσουν «ΟΧΙ».

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η Ελλάδα δεν είναι μία φυσική οντότητα. Όπως όλα τα έθνη, είναι κι αυτή μια ιστορικά προσδιορισμένη πολιτική κοινότητα που ο σχηματισμός της είναι κοινωνικός, εν εξελίξει και πάντοτε αποτέλεσμα φορτισμένου ανταγωνισμού.

Χαλκιά, 2007:347

Η 5^η Ιουλίου του 2015, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα σημείο σταθμό. Οι κοινωνικοί και πολιτικοί ανταγωνισμοί, που μέχρι τότε υπέφωσκαν στο παρασκήνιο, φαίνεται ότι βγήκαν δυναμικά στην επιφάνεια. Το δημοψήφισμα, αποτέλεσε το πεδίο εκείνο, το οποίο διευκόλυνε τόσο την έκφραση, όσο και την γλαφυρή αποτύπωσή τους. Επιδίωξη της διπλωματικής εργασίας αυτής, αποτέλεσε αρχικά η ανάδειξη του ρόλου του, αναφορικά με τον τρόπο που αυτό λειτούργησε ως πεδίο πολιτικών ανταγωνισμών με εθνικό πρόσημο. Μέσα από τη χαρτογράφηση των ανταγωνισμών αυτών στόχος, ήταν η μελέτη των εσωτερικών εκείνων διεργασιών, που παρήγαγαν δύο από τα μεγαλύτερα δημιουργήματα της νεωτερικότητας εντός του πεδίου αυτού: το έθνος και το κοινωνικό φύλο.

Οι ανταγωνισμοί αυτοί εξετάστηκαν ως «λόγοι», έτσι όπως ενσωματώθηκαν και εκφράστηκαν δημόσια δια των προωθητικών βίντεο των αντιτιθέμενων και ανταγωνιστικών πλευρών. Τα βίντεο αυτά αποτέλεσαν επομένως, τους ίδιους τους λόγους που αφηγούνται, «αφήνοντας» πίσω τους τα έμφυλα αποτυπώματά τους.

Το πεδίο του δημοψηφίσματος από τη «φύση» του, αποκρυσταλλώνει, τουλάχιστον φαινομενικά, δύο κυρίαρχους τέτοιους ανταγωνισμούς που εκφράζονται μέσα από τις δύο δυνατές απαντήσεις. Το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ», που συγκροτούν τη δομή του, αποτέλεσαν τους δύο διαυγείς αντιθετικούς πόλους μέσα και μέσω των οποίων εκφράστηκαν πολιτικές, που πάντα πρεσβευόμενες από

συγκεκριμένα σχήματα αρρενωπότητας, προώθησαν ανταγωνιστικά διαφορετικά εθνικά προτάγματα.

Η διπολική αυτή δομή του («ΝΑΙ» - «ΟΧΙ»), φαινόταν να καθόριζε από την αρχή δύο τουλάχιστον ανταγωνιστές, ορίζοντας με τον τρόπο αυτό και την κατηγοριοποίηση του υλικού. Η παραδοχή αυτή, καθόρισε και την πορεία της έρευνας τούτης. Αρχική πρόθεσή της, ήταν επομένως η αποτύπωση των εθνικών αφηγήσεων οι οποίες παρήχθησαν εντός των δύο αυτών αντιθετικών πόλων ξεχωριστά. Στόχος, ήταν η ανάδειξη των εθνικών υποκειμένων κυρίαρχων και μη, που «συστρατεύτηκαν» στον εκάστοτε πόλο, σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη αποτύπωση των οχημάτων αρρενωπότητας με τα οποία τα υποκείμενα αυτά «κινήθηκαν» προκειμένου να οικοδομήσουν το επιχείρημά τους.

Σημείο κλειδί, στη διαδικασία δημιουργίας, ζύμωσης και τελικά παγίωσης των δύο κεντρικών αναλυτικών πεδίων του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ», αποτέλεσε ο τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτήθηκε το ίδιο το δημοψηφισματικό ερώτημα. Όπως διαπιστώσαμε, η μάχη τελικά φαίνεται να διεξήχθη στο πλαίσιο του νοήματος του ερωτήματος αυτού και των σημαινόντων που αυτό έφερε. Το «φαινομενικό» διακύβευμα περί αποδοχής ή απόρριψης του ευρωπαϊκού οικονομικού πακέτου μέτρων που τέθηκε από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, νοηματοδοτήθηκε στις περισσότερες των περιπτώσεων ως αποδοχή ή απόρριψη του ίδιου του ευρωπαϊκού θεσμού.

Η «σύγχυση» αυτή δεν φαίνεται να ήταν τυχαία, καθώς βασίστηκε στον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το κυβερνών υποκείμενο ως τυπικά κυρίαρχο στην πολιτική σκηνή, διαχειρίστηκε και τελικά επιτέλεσε την αριστερή του ταυτότητα. Αποτελώντας το πρώτο κυρίαρχο υποκείμενο που εκφράστηκε μέσα από το πεδίο του «ΟΧΙ», διαπιστώσαμε μέσα από την ανάλυση τον τρόπο διαχείρισης της

ταυτότητας αυτής. Ο ΣΥΡΙΖΑ προέβαλε ως ένα υποκείμενο που αντιδρούσε σε μία «αδικία» που προκαλούσε ο Ευρωπαίος εταίρος του στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων για έξοδο της Ελλάδας από την κρίση. Παρουσιάστηκε ως μία δύναμη που ερχόμενη από τα αριστερά και σεβόμενη την αντιστασιακή υφή της ιστορίας των Ελλήνων, όφειλε να υπερασπιστεί τα δημοκρατικά κεκτημένα, τα οποία μάλιστα «υποτίθεται» ότι θα έπρεπε να αποτελούν τον θεμέλιο λίθο του Ευρωπαϊκού θεσμού. «Αθώος» και πρωτοφανώς «δυναμικός» σε αντίθεση με τις προηγούμενες κυβερνήσεις, προχώρησε σε μία «εναλλακτική» τακτική.

Η αριστερή του ταυτότητα μοιάζει να επιδιώκει όχι μόνον την *αλλαγή* στο εσωτερικό της Ελλάδας αλλά όπως τονίζεται και την «μεταμόρφωση» της Ευρώπης. Η «πίστη» του σε μία Ευρώπη δημοκρατική, ήταν αυτή που τον οδήγησε στη λύση του δημοψηφίσματος. Το «ΟΧΙ» που προώθησε, δεν απευθυνόταν στον θεσμό αλλά στα μέτρα που πρότεινε «εκβιαστικά» αυτός. Αυτό δείχνει να αποτελεί και το σημείο μιας σύγκρουσης κομβικής, για τη δημιουργία του εθνικού ψηφιδωτού. Παρά την άρνηση του ΣΥΡΙΖΑ περί σύγκρουσης με την Ευρώπη, τα λεγόμενά του μοιάζουν να μην συμφωνούν απόλυτα, καθώς η αλλαγή και ο «εκδημοκρατισμός» της Ευρώπης που οραματιζόταν φαινόταν να περνά μέσα από τη σύγκρουση με την παρούσα Ευρώπη – «εκβιαστή».

Προκύπτει έτσι ένα συγχέον πεδίο «σύγκρουσης – μη σύγκρουσης» της Ελλάδας με την Ευρώπη σε επίπεδο νοήματος, το οποίο δημιούργησε το ίδιο το κυβερνών υποκείμενο με τη στάση του. Επιδιώκοντας να υπογραμμίσει την «αντιστασιακή» του πολιτική στο εσωτερικό, φαίνεται ότι ενεργοποίησε μία συγκρουσιακή συνθήκη με τον θεσμό της Ε.Ε που όμως δεν επεδίωκε ξεκάθαρα να διατυπώσει.

Αυτό φαίνεται να άνοιξε τον δρόμο, από τη μία, προς μία κατεύθυνση αντίστασης στην «επιδιωκόμενη κόντρα» του με την Ευρώπη, ενώ από την άλλη προς μία κατεύθυνση ενίσχυσης της «συγκρουσιακής» του πολιτικής. Δημιουργούνται έτσι εξαρχής οι δύο πόλοι του συγκρουσιακού πεδίου του δημοψηφίσματος εντός του ελληνικού συγκειμένου. Από τη μία, δημιουργείται το πεδίο του «ΝΑΙ» στο οποίο συγκεντρώνονται δυνάμεις του κέντρου και της δεξιάς που αντιπολιτεύονται την κυβερνητική αριστερής φύσης «κόντρα» με τους Ευρωπαίους εταίρους, ενώ από την άλλη ενεργοποιούνται υποκείμενα που θέλοντας να «εκμεταλλευτούν» την συγκρουσιακή τάση του κυρίαρχου «ΟΧΙ» υποκειμένου, συστρατεύονται υπό τη στέγη του.

Κάτω από τη στέγη αυτή, παρατηρήσαμε ότι συγκροτήθηκαν υποκείμενα, η εμφάνιση των οποίων «διατάραξε» την αρχικά, συμπαγή μορφή του πόλου του «ΟΧΙ» «εμπλουτίζοντάς» το νοηματικά. Εντός του όπως διαπιστώσαμε, παρήχθησαν και «ενοποιήθηκαν ησύχως» υποκείμενα από δυνάμει συγκρουσιακά πολιτικά στρατόπεδα. Η νοηματοδότηση του δημοψηφίσματος ως κίνηση σύγκρουσης με σκοπό την αλλαγή, ενεργοποίησε δυνάμεις προερχόμενες τόσο από αριστερά όσο και από την άκρα δεξιά, στήνοντας, παράλληλα και υπό την αιγίδα του «ΟΧΙ» όχι απλώς έναν άξονα «εκδημοκρατισμού» της Ευρώπης που το κυβερνόν υποκείμενο προέτασσε, αλλά έναν αμιγώς συγκρουσιακό και αντιευρωπαϊκό μέτωπο. Η αλλαγή αυτή τη φορά, δεν είχε τη λογική του μετασχηματισμού του ευρωπαϊκού θεσμού, αλλά επιζητούσε την οριστική ρήξη.

Παρατηρήσαμε έτσι από τη μία τον αριστερό εξωκοινοβουλευτικό φορέα της ANT.AP.ΣΥ.Α, όπου «είδε» το δημοψήφισμα ως ευκαιρία ευθείας σύγκρουσης με την φιλελεύθερη Ευρώπη. Αυτό που διακρίναμε από το ίδιο το υλικό, ήταν η τάση μιας οριστικής σύγκρουσης που θα άλλαζε το ελληνικό σκηνικό θέτοντάς το εκτός

ευρωπαϊκού θεσμού. Ταυτόχρονα αναδύθηκε από την άλλη ένας λόγος ακροδεξιός που δεν φαινόταν να επεδίωκε τη σύγκρουση για λόγους αμιγώς πολιτικών διαφορών με τον θεσμό, άλλα λόγω μιας νοηματοδότησης της Ευρώπης, ως σώματος «ξένου» προς τον ελληνισμό.

Από την άλλη και σχεδόν αυτόματα, δημιουργείται ένας αντιθετικός πόλος με αντικυβερνητικά χαρακτηριστικά. Το πεδίο του «ΝΑΙ» φαίνεται να προέκυψε ως αντίδραση σε μία, νοηματοδοτούμενη, αριστερή – συγκρουσιακή πολιτική του κυρίαρχου «ΟΧΙ» κυβερνητικού υποκειμένου, που έδειχνε να σηματοδοτεί μία αλλαγή. Το «ΝΑΙ» πεδίο δεν προκύπτει «αυτόνομα», παρά έρχεται ως αποτέλεσμα, ως αντίδραση και αντιπολιτευτικά, σε μία δράση και μία προσπάθεια πολιτικού και άρα εθνικού μετασχηματισμού.

Προκύπτει έτσι αρχικά και μέσα από αυτόν τον «αντανακλαστικό» τρόπο με τον οποίο εμφανίζεται ο πόλος αυτός, ένα στοιχείο των υποκειμενικοτήτων που δημιουργούνται εντός του πεδίου του. Κόντρα στην «αριστερή τάση» αλλαγής συγκροτείται αντιδιαμετρικά, ένας χώρος που δείχνει να επιδιώκει να υπερασπιστεί και μάλιστα ιδιαιτέρως δυναμικά, μία μέχρι πρότινος θεωρητικά ισχύουσα συνθήκη. Την «πάση θυσία» και ίσως «άνευ όρων» διατήρηση μίας ευρωπαϊκής – δυτικής ταυτότητας. Η αλλαγή που έτεινε να φέρει ο αριστερός κυβερνητικός φορέας, φαίνεται ότι ήγειρε ισχυρές αντιδραστικές φωνές.

Ο τρόπος με τον οποίο εκφράστηκε αυτή η αντίδραση, όπως διαπιστώσαμε ήταν ιδιαίτερα δυναμική. Το «ΝΑΙ» υποκείμενο εμφανίστηκε ιδιαιτέρως ισχυρό κοινωνικά και πολιτικά, γεγονός που ενισχύεται τόσο από την έντονη εκπροσώπησή του στο δημόσιο λόγο (βίντεο) όσο και από τον τρόπο μέσω του οποίου εκφράστηκε. Όπως διακρίναμε ο παραγόμενος λόγος του, επικοινωνήθηκε και προωθήθηκε πρωτίστως από τα κυρίαρχα μαζικά μέσα της τηλεόρασης και του

ραδιοφώνου. Τόσο ο ρόλος που τα Μέσα αυτά επιτέλεσαν, όσο και το πλήθος του παραγόμενου αντιπολιτευτικού λόγου, σε σχέση μάλιστα με το πρωταρχικό κυβερνητικό προϊόν, έδειχναν αν μη τι άλλο έναν ισχυρό κοινωνικά και πολιτικά συμπαγή αντίπαλο.

Ο φόβος μίας αριστερής αλλαγής, φαίνεται ότι συνένωσε και εξέφρασε υπό την αιγίδα του «ΝΑΙ», φιλελεύθερες και δεξιές δυνάμεις, που ήταν έτοιμες να υπερασπιστούν «πάση θυσία» την πολυπόθητη ευρωπαϊκή ταυτότητα που «έδειχνε» να κινδυνεύει.

Διαγράφηκε έτσι ανάγλυφα η υφή της κόντρας δύο εθνικών φαντασιακών. Η αριστερά της «επαναστατικής αλλαγής» φαινόταν να έρχεται σε σύγκρουση με τις φιλελεύθερες δυνάμεις υποστήριξης ενός σταθερού ευρωπαϊκού περιβάλλοντος, δύο τάσεις οι οποίες εκφράστηκαν με δυναμικό τρόπο μέσα από τους λόγους της κάθε πλευράς, ενώ αλληλοερμηνεύτηκαν με διαφορετικούς όρους. Η αλλαγή προς τη «δημοκρατικότερη» Ελλάδα και Ευρώπη του ΣΥ.ΡΙΖ.Α μάλλον ερμηνεύονταν ως πισωγύρισμα και αντιευρωπαϊσμός από τις δυνάμεις του «ΝΑΙ» ενώ η σταθερότητα και η επιτακτική ανάγκη διατήρησης της ευρωπαϊκής ταυτότητας που επεδίωκε το «ΝΑΙ» υποκείμενο, ερμηνεύονταν από το πεδίο του «ΟΧΙ» ως συντηρητισμός.

Οι διαφορετικές ερμηνείες, με τις οποίες επενδύονταν από τα δύο κυρίαρχα υποκείμενα η Ευρώπη, εκφράστηκαν με αρκετά γλαφυρό τρόπο μέσα από το λόγο. Έννοιες όπως η αξιοπρέπεια, η δημοκρατία, η εθνική ταπείνωση και υπερηφάνεια, χρωματίζονταν διαφορετικά μέσα στα δύο κυρίαρχα φαντασιακά που συγκρούστηκαν. Η διαφοροποίηση στην εννοιολόγηση μάλιστα ήταν τόσο έντονη, που στις περισσότερες περιπτώσεις η αξιοπρέπεια του ενός σήμαινε αυτόματα την ταπείνωση του άλλου.

Οι έννοιες αυτές και οι ποιοτικές τους διαφοροποιήσεις και αντιθέσεις δεν εξετάστηκαν από μία «στενή» πολιτική πλευρά. Στόχος ήταν μέσω της αναλυτικής κατηγορίας της αρρενωπότητας, να διαφανεί η πολιτική σημασία του κοινωνικού φύλου ως οχήματος πολιτικών και εθνικών προταγμάτων. Μέσα από αυτή τη σκοπιά δεν διαγράφονται μόνον οι στενές σχέσεις κοινωνικού φύλου και έθνους, αλλά έρχεται στην επιφάνεια ο καταλυτικός ρόλος του πρώτου στις λειτουργίες του δεύτερου.

Συγκεκριμένα, είδαμε τη μάχη αυτή των δύο κυρίαρχων φαντασιακών να συμβαίνει και να αποτυπώνεται ταυτόχρονα και στο πεδίο των αρρενωποτήτων. Τα δύο στρατόπεδα κυβέρνησης και ευρείας αντιπολίτευσης, εξέφρασαν τα πολιτικά τους προτάγματα, κάτω από τον «μανδύα» διαφόρων σχημάτων αρρενωπότητας.

Διακρίναμε πως το κυρίαρχο «ΟΧΙ» υποκείμενο ως εμπνευστής της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, «επικοινωνήσε» την αριστερή του ταυτότητα, μέσα από το συγκεκριμένο σχήμα της «εναλλακτικής» αρρενωπότητας του Πρωθυπουργού. Μία νεοαναδυόμενη για το ελληνικό συγκείμενο αρρενωπότητα που παρά τις εναλλακτικές πτυχές με τις οποίες εκφράστηκε η τάση της αλλαγής του πολιτικού σκηνικού προς τα αριστερά, αποτύπωνε όπως είδαμε μέσα από την ανάλυση μία διάσταση ηγεμονικότητας.

Η αφήγηση περί αλλαγής κράτους και Ευρώπης, φάνηκε να περνά τελικά μέσα από μία ισχυρή «αρρενωπή» παρουσία, που «εναλλακτικά», έτεινε να «εμφυλοποιεί» και αυτή με τη σειρά της το έθνος. Η ρητορική σύγκρουσης με το «παλαιό», υπογράμμιζε την προσπάθεια απαλλαγής, ενώ η προώθηση μιας διαρκούς συγκρουσιακής επιχειρηματολογίας σε σχέση με αυτό, φαίνεται ότι διέγραφε μία μάχη παλιού και νέου, που έτεινε να αναπαρίσταται γλαφυρά και στο πεδίο των αρρενωποτήτων. Το «νέο» έτεινε να επιβάλλει μέσω αυτής της

«εναλλακτικότητας» ένα νέο «μοντέλο» αρρενωπότητας που επεδίωκε όμως και πάλι να «ηγεμονεύσει». διώχνοντας την παλιά πατριαρχική μορφή της. Το έθνος φαίνεται να αναδείχθηκε και πάλι ως η «μητέρα» πατρίδα που οφείλονταν να προστατευθεί. Η πατρίδα νοηματοδοτήθηκε και πάλι ως συμπαγής κοινότητα, που «έπρεπε» να τεθεί πάνω από όλα, αποτελώντας και αυτή τη φορά το «αδύναμο θηλυκό», που έχρηζε προστασίας.

Τη θέση του «προστάτη» δεν την διεκδικούσε όμως μόνο το κυβερνών υποκείμενο. Το «δυτικό» ιδεώδες που υπερασπίζονταν το πεδίο του «ΝΑΙ», ενεργοποιήθηκε όπως είδαμε και «ρίχτηκε» δυναμικά στη μάχη διεκδίκησης της θέσης αυτής. Παρά το γεγονός της σχετικά συμπαγούς ιδεολογικής μορφής του, το υποκείμενο του «ΝΑΙ» δεν εκφράστηκε με έναν τρόπο στο πεδίο των αρρενωποτήτων.

Το «παλιό και συντηρητικό» όπως νοηματοδοτούνταν από το κυβερνητικό υποκείμενο, δεν εκφράστηκε μέσα από μία μόνο μορφή αρρενωπότητας. Παλιές και νεοεμφανιζόμενες ποιότητες, φαίνεται ότι συστρατεύτηκαν προς έναν κοινό σκοπό. «Πατριαρχικές» και «νεοφιλελεύθερες» αρρενωπότητες, ήταν έτοιμες να «παλέψουν» μαζί για μία δική τους κυριαρχία επί της «μητέρας» Ελλάδας.

Ο χώρος αυτός εκπροσωπήθηκε τόσο από το λεγόμενο «παλαιό» μέσα από την εμφάνιση μίας πατριαρχικής φιγούρας όσο και από νέες εκφάνσεις που ως «άξιοι συνεχιστές», επεδίωκαν να εκφράσουν το «φιλελεύθερο ελληνικό» ιδεώδες. Η «συγκατοίκηση» αυτή, αναδείκνυε έτσι μία έννοια συνέχειας της ελληνικής «δυτικής παράδοσης». Παράδοση από τη μία και νεωτερικότητα από την άλλη, έδειχναν κάτω από τη στέγη του «ΝΑΙ» να διαγράφουν μια νέα πορεία, «αρμονικής σύμπλευσης.»

Η μάχη των αρρενωποτήτων, επομένως δεν ήταν μία απλή υπόθεση. Η θέση του παλαιού «πατέρα» που εξέφραζε ένα παλαιό κατεστημένο, έμοιαζε πλέον να αμφισβητείται, από έναν «γιο» που διεκδικούσε, «καταστρέφοντάς» τον, τη θέση του «πλάι στη μητέρα». Ο «εναλλακτικός» γιός όμως φαίνεται ότι είχε απέναντι του πλέον όχι μόνο τον «πατέρα», αλλά και έναν ακόμη «γιο», που ήταν έτοιμος να υπερασπιστεί τα κεκτημένα του «προγόνου» του.

Βιβλιογραφία

- Ανδριόπουλος Θέμης (2006) “Νίκος Πουланτζάς – Μισέλ Φουκώ: «μονομάχοι» ή «συνδαιτυμόνες»”, 72: 51
- Atikcan, Öz. Ece. (2015) “Diffusion in referendum campaigns: The Case of EU Constitutional Referendums” *Journal of European Integration*, 37(4): 451 - 470
- Atikcan, Öz. Ece. and Kerem Öge (2012). “Referendum Campaigns in Polarized Societies: The Case of Turkey” *Turkish Studies*, 13 (3): 449 – 470
- Brandi, Silvia. (2007) “Unveiling the Ideological Construction of the 2004 Irish Citizenship Referendum: A Critical Discourse Analytical Approach” *Translocations: The Irish Migration, Race and social Transformation Review*, 2 (1): 26 – 47
- Bryman, Alan (2004) “Social Research Methods”, Oxford University Press
- Bolchsler, Daniel. and SimonHug (2009). “How minorities fare under referendums: A cross-national study” Paper prepared for presentation at the ECPR General Conference Potsdam 10-12 September 2009: *Electoral Studies* 38: 206 - 216
- Γιαννακόπουλος, Κώστας (2005) «Πόλεμοι μεταξύ ανδρών: ποδόσφαιρο, ανδρικές σεξουαλικότητες και εθνικισμοί», *ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ*, 88: 58-67
- Γκολφινόπουλος, Γιάννης (2007), «Έλληνας ποτέ»: *Αλβανοί και ελληνικός Τύπος τη νύχτα της 4ης Σεπτεμβρίου 2004*, Ιωάννινα: Ισνάφι.
- Coe., Kevin., David Domke, Meredith. M. Bagley, Sheryl. Cunningham and Nancy Van. Leuven (2007) “Masculinity as Political Strategy: George W. Bush, the “War on Terrorism,” and the Echoing Press” *Journal of Women, Politics & Policy*, 29 (1):31 - 55
- Connell, Robert & James W. Messerschmidt (2005) “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept”, *Gender & Society*, 19: 829-857
- Connell, Robert. 1998b: Masculinities and Globalization, *Men and Masculinities*1 (1): 3 -23
- Cooper R. Frank. (2008) “Our First Unisex President?: Black Masculinity and Obama's Feminine Side” *Denver University Law Review*, 86, p633, 2009; Suffolk University Law School Research Paper No. 09-01.
- Cunningham, Sheryl., David Domke, Kevin Coe, A. Fahey and Nancy. Van. Leuven (2013) “Accruing Masculinity Capital: Dominant and Hegemonic Masculinities in the 2004 Political Conventions” *Men and Masculinities*, 16 (5): 499 – 516
- Detlef Jahn. and Ann S. Storsved (1995) “Legitimacy through referendum? The nearly successful domino-strategy of the Eu-referendums in Austria, Finland, Sweden and Norway”*West European Politics*, 18 (4):18 – 37

- Fairclough, Norman (1992), "Discourse and Social Change", Cambridge: Polity Press
- Fairclough, Norman (2001), "Media discourse", London: Arnold.
- Foucault, Michel (2011), Η ιστορία της σεξουαλικότητας. Η βούληση για γνώση, Αθήνα: Πλέθρον
- Halkias Alexandra (2015) "Democracy and Greece-in-crisis: Contesting Masculinities take center stage," DEP: Deportate, Esuli, e Profughe, Special Issue: A gender perspective on economic crisis and social change, Vol 27:182-191
- Jørgensen, Marianne. & Phillips, J. Louise (2002), Discourse Analysis as Theory and Method, London: Sage
- Jurgelionytė Aušrinė., (2014) "Construction of "Europe" in the referendum slogans". στο: V. LEŠČAUSKAITĖ, ed. *Constructing "EUROPE" and spread of European values*. s.l.: Vytautas Magnus University, 137 - 159.
- Kherstin Jhan and Diane M. Blair (2013) "Writing Bill Clinton: Mediated Discourses on Hegemonic Masculinity and the 2008 Presidential Primary" *Women's Studies in Communication*, 36 (1): 56 – 71
- Μπάτλερ, Τζούντιθ (2008) *Σώματα με σημασία. Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο*, Αθήνα: Εκκρεμές
- Potter Jonathan , Wetherell Margaret (1987), "Discourse and Social psychology: Beyond Attitudes and Behaviour", London: Sage
- Šūpule, Inese (2012). "The Construction of National and Ethnic Identity in Online Discussions on Referenda Initiatives in Latvia". *Baltic Journal of European Studies*, 2 (1/11)
- Σαββόπουλος, Διονύσης (1983), "Τσάμικο", στο *Τραπεζάκια έξω*. Αθήνα: Lyra
- Φουκό, Μισέλ (1991α) Η μικροφυσική της εξουσίας, Αθήνα: ύψιλον.
- Wetherell Margaret. & Maybin, Janet. (1996) 'The Distributed Self: A Social Constructionist Perspective, in R. Stevens (ed.) (1996) *Understanding the Self*, London: Sage.
- Whittaker, R. Geraint (2015). "Developing a plural nation? Back and minority ethnic participation in the 2011 Welsh referendum" *Ethnicities*, 15 (3): 385 -413
- Χαλκιά, Αλεξάνδρα (2007), Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας: Σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χαλκιά, Αλεξάνδρα (2011) Έμφυλες Βιαιότητες: εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Χαλκιά, Αλεξάνδρα (2012), «Η κοινωνιολογία της σεξουαλικότητας, οι αρρενωπότητες και ο έμφυλος Δεκέμβρης», στο Αποστολέλλη, Άννα & Χαλκιά, Αλεξάνδρα (ε-πιμ.), *Σώμα Φύλο Σεξουαλικότητα: ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα*, Αθήνα: Πλέθρον, σελ. 215-249.

Παράρτημα

Το Ψηφοδέλτιο

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

της 5ης Ιουλίου 2015

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΑΠΟΔΕΚΤΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ, ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΚΑΤΕΘΕΣΑΝ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΣΤΟ EUROGROUP ΤΗΣ 25.06.2015 ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΟ ΜΕΡΗ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥΣ;

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΙΤΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ «REFORMS FOR THE COMPLETION OF THE CURRENT PROGRAM AND BEYOND» («ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΑΥΤΟΥ») ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «PRELIMINARY DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS» («ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΧΡΕΟΥΣ»).

ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/
ΟΧΙ

☐

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/
ΝΑΙ

☐

Ηλεκτρονικός βιβλιογραφικός κατάλογος υλικού

Πεδίο του «ΝΑΙ»

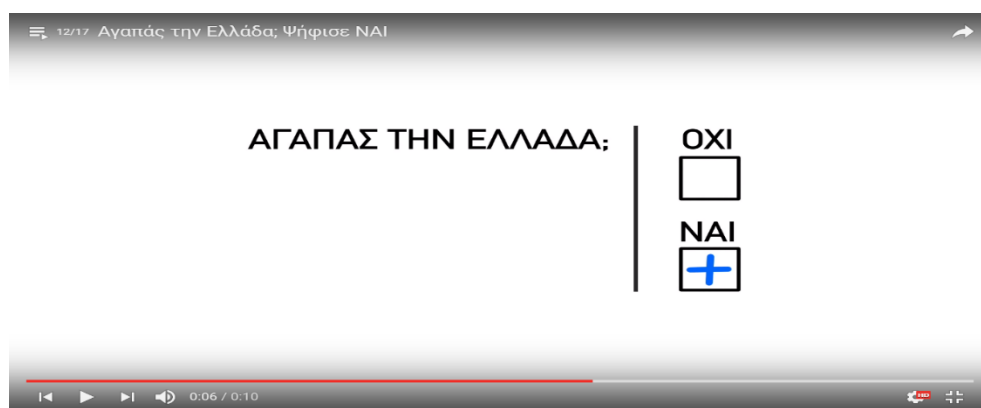
Κινήματα πολιτών

Η λέξη «ΝΑΙ» ως επιχείρημα:

Αυτόνομη θετική γροιά του «ΝΑΙ»

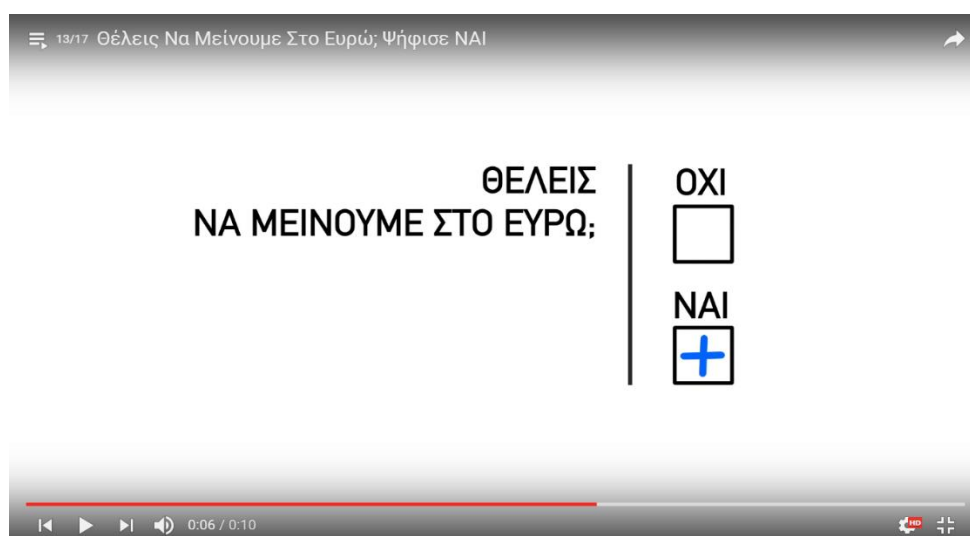
- Τίτλος: «Αγαπάς την Ελλάδα; - Ψήφισε ΝΑΙ»

<https://www.youtube.com/watch?v=iyGOBjYJvDQ&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9lKfAXNo9ijp3&index=12>

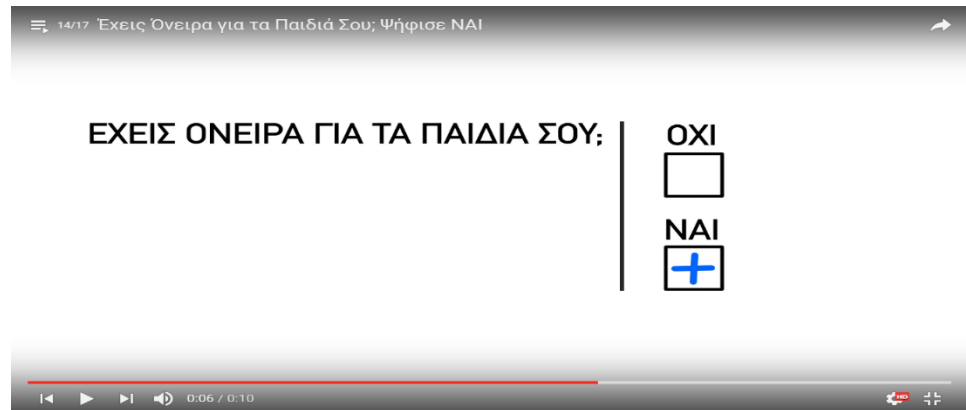
- Τίτλος: «Θέλεις να μείνουμε στο Ευρώ; Ψήφισε ΝΑΙ»

<https://www.youtube.com/watch?v=uNuDBxYCxnk&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9lKfAXNo9ijp3&index=13>

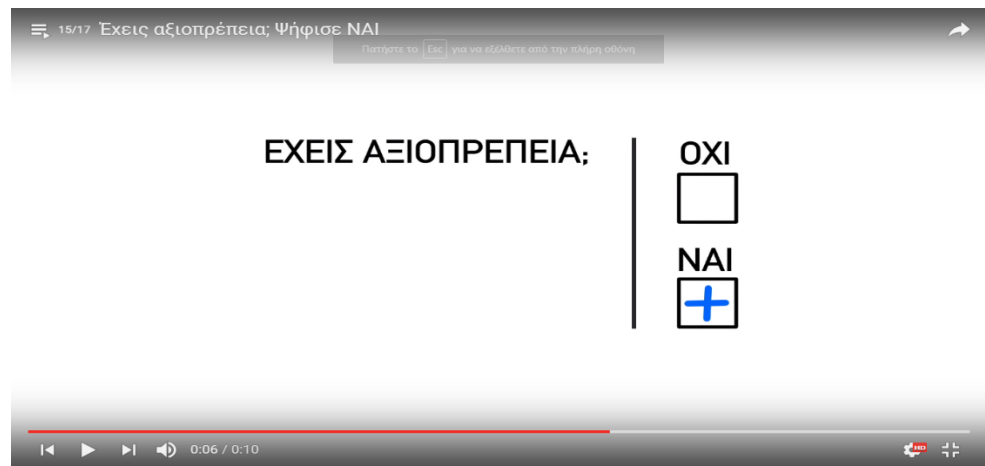
Τίτλος: «Έχεις όνειρα για τα παιδιά σου; Ψήφισε ΝΑΙ»

https://www.youtube.com/watch?v=qEMPuDyFsyg&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyp3&index=14

- **Τίτλος: «Έχεις αξιοπρέπεια; Ψήφισε ΝΑΙ»**

https://www.youtube.com/watch?v=GerHCsVa6zs&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyp3&index=15

«Ετερόνομη» θετική γροιά του «ΝΑΙ»

- Τίτλος: «Αυτή την Κυριακή ψηφίζουμε ΝΑΙ»

https://www.youtube.com/watch?v=CugC8jSk2jc&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3&index=1

- Τίτλος: «Αναλαμβάνουμε την ευθύνη – στηρίζουμε το ΝΑΙ»

https://www.youtube.com/watch?v=Q6_brmO44FI&index=3&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3

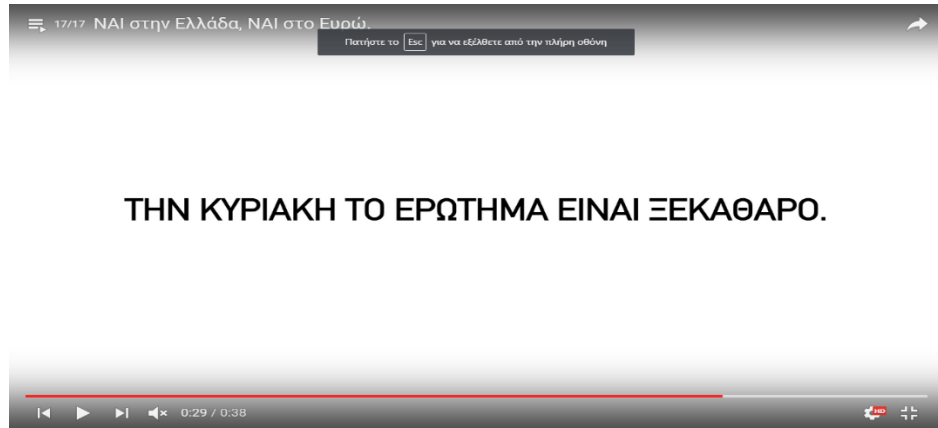

Το επιχείρημα για το «ΝΑΙ»:

Γιατί «να μην ψηφίσεις ΟΧΙ»

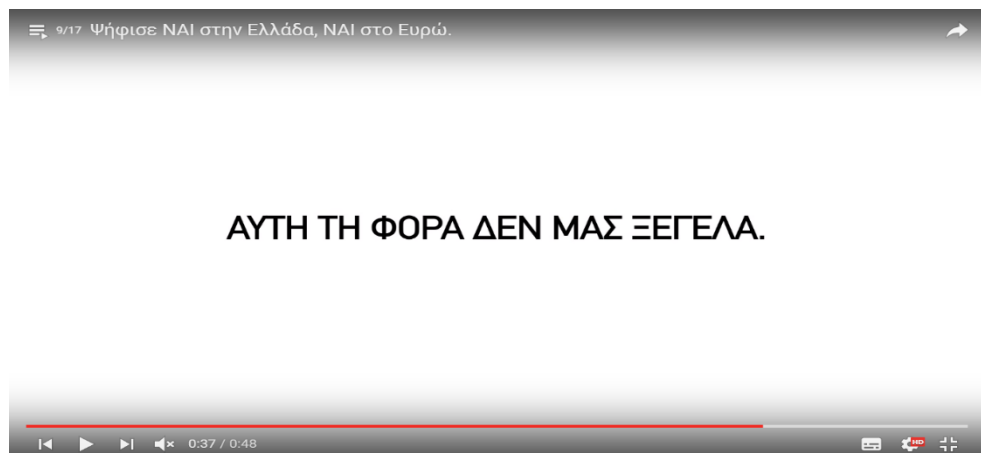
- **Τίτλος: «ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο Ευρώ»**

https://www.youtube.com/watch?v=TAtSkwe-v4E&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9l_KfAXNo9jyjp3&index=17

- **Τίτλος: «Ψήφισε ΝΑΙ στην Ελλάδα ΝΑΙ στο Ευρώ»**

https://www.youtube.com/watch?v=H9D2bOPMmRs&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9l_KfAXNo9jyjp3&index=9

Γιατί «να ψηφίσεις ΝΑΙ»

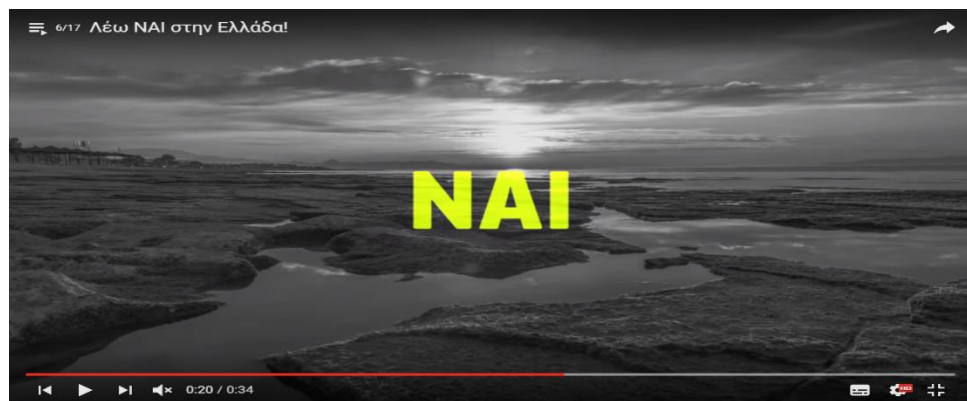
- Τίτλος: «Με το «ΝΑΙ μένουμε ενωμένοι»

https://www.youtube.com/watch?v=EYn_gArEdlo&index=8&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3

- Τίτλος: «Λέω ΝΑΙ στην Ελλάδα!»

https://www.youtube.com/watch?v=X2cbQjPS69Q&index=6&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3

- Τίτλος: «ΝΑΙ σε ό,τι μου εξασφαλίζει ένα καλύτερο και αξιοπρεπές μέλλον»

https://www.youtube.com/watch?v=JLHjxlleXuA&index=4&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3

- **Τίτλος: «Μένουμε Ευρώπη 1»**

https://www.youtube.com/watch?v=fYp5wN134Lg&index=11&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9l_KfAXNo9jyjp3

- **Τίτλος: «Μένουμε Ευρώπη – Τί φοβούνται»**

https://www.youtube.com/watch?v=ZQAvGBsn9lQ&index=5&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9l_KfAXNo9jyjp3

- **Τίτλος: «Μένουμε Ευρώπη»**

https://www.youtube.com/watch?v=ww_jWql1KeA&index=10&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9l_KfAXNo9jyjp3

Καλλιτέχνης

Σάκης Ρουβάς

- Τίτλος: «Εμείς ΝΑΙ είμαστε η Ευρώπη!»

https://www.youtube.com/watch?v=C6rZzwH-_Pg&index=16&list=PLzyFY2a13hFqG3UWSR9I_KfAXNo9jyjp3&spfreload=10

Πολιτικοί αρχηγοί και «σημαίνοντα» πολιτικά πρόσωπα

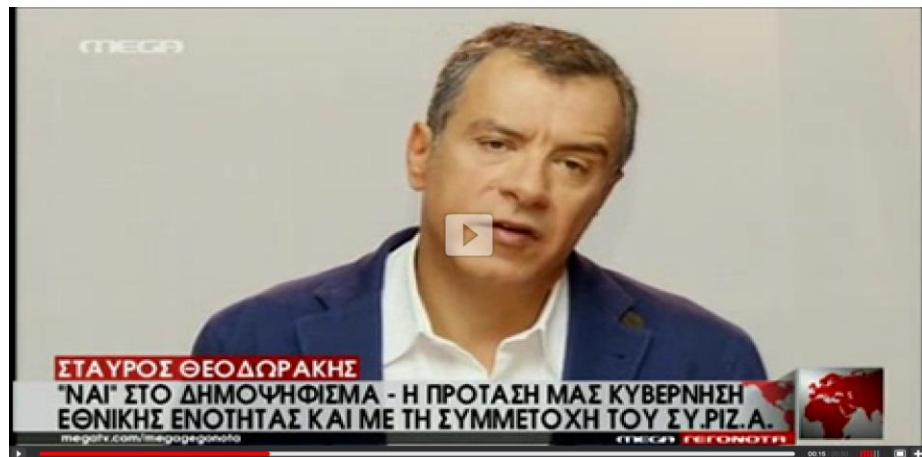
Η περίπτωση του Κώστα Καραμανλή

- Τίτλος: «Μήνυμα - Παρέμβαση Κώστα Καραμανλή (2-7-2015)»
<https://www.youtube.com/watch?v=PrBdbkdE39U>

Η περίπτωση του Σταύρου Θεοδωράκη

- Τίτλος: «Ναι» για μην αποκολληθούμε από την Ευρώπη»
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=719428>

Το πεδίο του «ΟΧΙ»

Το «αριστερό – κυβερνητικό «ΟΧΙ»

Πολιτικός Αρχηγός

- Τίτλος: «Διάγγελμα Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα»

<https://www.youtube.com/watch?v=i6729IoB-1I>

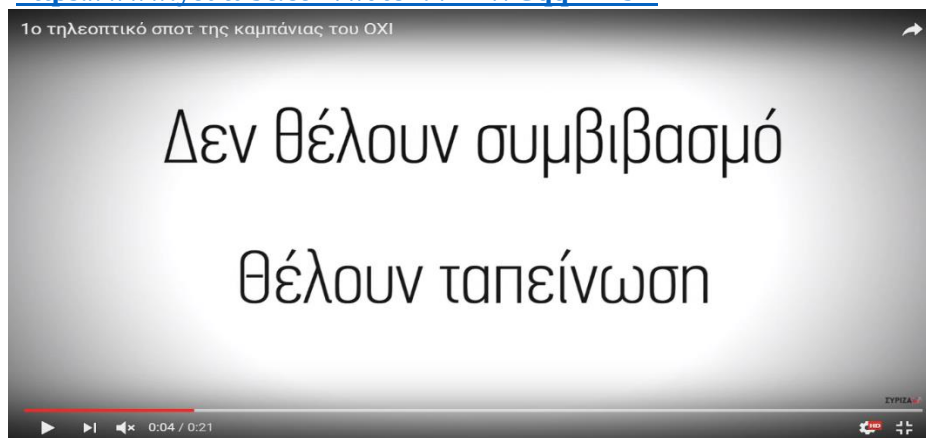

Το πολιτικό υποκείμενο ΣΥ.ΡΙΖ.Α

Τηλεοπτικά σποτ

- Τίτλος: «1ο τηλεοπτικό σποτ της καμπάνιας του ΟΧΙ»

<https://www.youtube.com/watch?v=IiWCqqYE-bY>

- Τίτλος: «2ο τηλεοπτικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ για το δημοψήφισμα»

<https://www.youtube.com/watch?v=UuoAdmyxOY>

Ραδιοφωνικά σποτ

- Τίτλος: «Το δεύτερο ραδιοφωνικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου»

<https://www.youtube.com/watch?v=ynuB1LIOjms>

- Τίτλος: «Το πρώτο ραδιοφωνικό σποτ της καμπάνια του OXI»

<https://www.youtube.com/watch?v=vtFQOTcdiiE>

Τα «μη κεντρικά» πολιτικά υποκείμενα

Καλλιτέγνης

- Τίτλος: «Ο Κωστής Καλλιβερέτακης ξεφτυλίζει τον Σάκη Ρουβά για το σποτ "ΝΑΙ είμαστε η ΕΥΡΩΠΗ"»

<https://www.youtube.com/watch?v=NadzVe3e8dw>

Το εξωκοινοβουλευτικό – αριστερό υποκείμενο

- Τίτλος: «ΑντΑρΣυΑ - ΜΑΡΣ: ΟΧΙ μέχρι τέλους!»

<https://www.youtube.com/watch?v=hqEC0rr46dc>

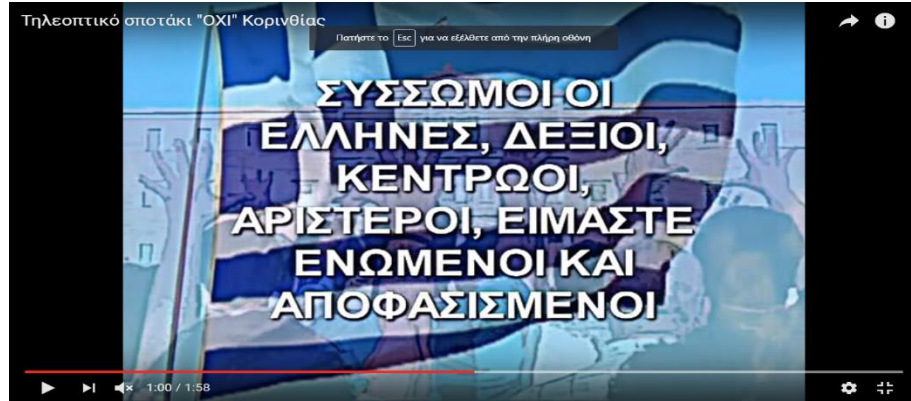

Το εθνικιστικό υποκείμενο

Μετριοπαθής εθνικισμός

- Τίτλος: «Τηλεοπτικό σποτάκι "ΟΧΙ" Κορινθίας»

https://www.youtube.com/watch?v=xXK89TSBb_4

Ακραίος εθνικισμός

- Τίτλος: «ΟΧΙ στο Δημοψήφισμα. ΟΧΙ στο Ευρώ. ΟΧΙ στην Ευρωπαϊκή Ένωση.»

https://www.youtube.com/watch?v=75r7oTd7f3c&list=PLzyFY2a13hFoPEztKfOb2weqWBoIrdz_N&index=2

